Germaine Tillion

Ravensbrück

Editura politică

Editura politică

Ravensbrück

Lei 12

Ravensbrück

Germaine Tillion

Ravensbrück

Traducere din limba franceză :
SANDA MIHĂESCU-BOROIANU

EDITURA POLITICĂ
București
1979

Coperta : CONSTANTIN NIŢULESCU

GERMAINE TILLION
RAVENSBRÜCK
Editions du Seuil
27, rue Jacob, Paris VIe
1973

Introducere

La douăzeci și șapte de ani de la sfîrșitul celui de-al doilea război mondial, martorii n-au dispărut încă, dar sînt din ce în ce mai puțin numeroși, pe cînd istoricii, memorialiștii și compilatorii devin din ce în ce mai mulți.

Aflîndu-mă la confluența dintre cele două curente, am încercat să evaluez ce aduce fiecare din ele la suprafață sau ce lasă să treacă în umbră, deoarece de ambele părți se înregistrează naufragii.

Cei care aduc mărturii și-au asumat mari riscuri pentru a salva de la o pieire premeditată frînturile de informații pe care le-au relatat, iar aceste frînturi sînt adeseori cu atît mai imprecise sau lacunare cu cît sînt mai autentice. Cît despre lucrările din a doua sursă, acestea le cer autorilor lor multă răbdare, timp și dăruire, deoarece, pentru a nu se pierde în acea harababură sîngeroasă, trebuie să se descifreze nenumărate hîrțoage nemaipomenit de plicticoase, dintre care cele mai importante au fost falsificate. În primul rînd, trebuie găsite : în ceea ce privește Ravensbrückul, aceste circulare, liste, corespondențe au dispărut aproape cu desăvîrșire. Să fi fost distruse ? E posibil.

Erorile unora, imprecizia altora pot avea o consecință : distrugerea certitudinii în jurul a ceea ce a fost atît de înfricoșător de real și de cert.

Să accept acest lucru mi-e peste putință.

Cartea pe care o veți citi este consacrată așadar lagărului de la Ravensbrück, dar ea refractă, pe trei niveluri, un trecut apropiat.

Prima parte pe care o cuprinde este o mărturie [1] : redactarea ei datează din 1945 şi a fost făcută după note luate pe furiş încă din 1942. A doua parte, scrisă între 1947 şi 1953 [2], poate fi calificată drept *studiu istoric*, întrucît face apel la documente pe care le compară între ele, le critică îndeaproape, le confruntă cu amintirile martorilor în viaţă şi cu însemnările luate de ei. Într-o a treia parte, inedită şi recentă, am ţinut să semnalez cîteva din problemele care au rămas şi astăzi fără răspuns : mai grave decît ele nu se pot ridica.

Prima parte are calităţile şi defectele pe care le comportă toate mărturiile : am scris, în 1945, despre lagărul de la Ravensbrück în ansamblul lui, ceea ce văzusem şi aflasem chiar la Ravensbrück. Acest studiu a fost intitulat atunci *În căutarea adevărului*, titlu fidel, căci, într-adevăr, această căutare neliniştită a adevărului a fost cea care mi-a dat la început curajul de a mă informa (în ciuda riscurilor şi a dificultăţilor pe care vi le puteţi închipui), apoi, curînd după eliberarea mea, pe acela de a scrie ceea ce aflasem.

În această primă parte nu veţi întîlni decît informaţiile pe care le pot strînge la un loc cei captivi : veţi vedea că sînt numeroase şi serioase. În ansamblu, şi chiar în amănunt, elementele de informare, care ajung încet la lumină de douăzeci şi şapte de ani încoace, n-au făcut decît sa confirme exactitatea lor. Totuşi, în cîteva privinţe, am impresia că m-am înşelat ; le semnalez în treacăt şi *datez* rectificarea.

Ceea ce mă privea în cea mai mare măsură nu se găsea acolo, n-am avut puterea să vorbesc despre acest lucru. Scuza mea este că vroiam să arăt ceea ce au avut de îndurat toate şi socoteam că se poate face în termeni aproape abstracţi.

Acum ştiu cît de obscură rămîne o mărturie gravă care nu cuprinde explicaţii despre cel ce depune mărturie şi cît de solidare sînt gîndurile noastre, acţiunile noastre, evenimentele din viaţa noastră cu acea viziune a lumii pe

---

[1] Publicată în 1946, împreună cu alte mărturii mai scurte, sub titlul general de *Ravensbrück*, într-o colecţie condusă de Albert Beguin. La Baconniere. Epuizată.

[2] Publicată în *Revue d'histoire de la Deuxieme Guerre mondiale*. sub titlul „Reflections sur l'etude de la déportation", nr. 15—16 (iulie-sept. 1954), p. 3—38. Acest număr nu se mai găseşte de mult.

care o reţine din toate acestea fiecare dintre noi. Şi astăzi aceste amintiri mă copleşesc, dar le veţi găsi în ceea ce urmează după această introducere.

A doua parte „Un convoi de franţuzoaice" a fost scrisă între 1947 şi 1953, ea nu mai este o mărturie personală, ci o încercare de utilizare simultană şi comparativă a mărturiei şi a documentului şi o critică reciprocă a acestora ; ea nu se aplică, aşa cum s-a aplicat prima, totalităţii acelui monstruos univers care a fost Ravensbrückul, ci unuia dintre fragmentele sale : un singur convoi francez, cel care, în jargonul lagărului, era denumit *Douăzeci-şi-şapte-de-mii*, deoarece înmatriculările sale mergeau de la 27 300 la 27 988.

Acest al doilea studiu are ca punct de pornire cîteva documente scrise, înlocuite de SS-işti pentru uzul lor, şi îndeosebi o listă originală, ascunsă în momentul distrugerilor care au precedat eliberarea lagărului de prizoniera cehă ce mi-a înmînat-o. În consecinţă el tinde spre o precizie la care o mărturie directă nu poate aspira, dar nu numai că am putut să compar după aceea toate informaţiile pe care le conţinea cu cele din alte documente de aceeaşi origine, însă le-am revizuit de cîteva ori, rînd cu rînd, împreună cu martorii la care se referea, cel puţin cu cei care rămăseseră în viaţă. Unele lămuriri mi-au mai fost date de prizonierele secretare care avuseseră misiunea, sub controlul SS, să le ţină la zi.

În această a doua parte doream de asemenea să arăt absurditatea generală care constă în a stabili o judecată pe baza „mijloacelor statistice", tendinţă care favorizează într-un mod atît de primejdios în zilele noastre „masificarea" administrativă, folosirea generalizată a maşinilor de gîndit, ca şi cea a marilor anchete colective şi a sondajelor de opinie — toate tehnici care încurajează lenea minţii şi a sufletului şi care, ulterior, se dovedesc complet ineficace pentru previziune.

Am început să scriu a treia parte acum doi ani, cînd am înţeles că puteau fi contestate adevăruri grave şi cînd am hotărît să fac tot ce voi putea pentru a întări cîteva certitudini. Atunci am început o nouă revizie, o nouă critică a tuturor documentelor de care dispuneam şi am adăugat la partea întîi şi la partea a doua precizările, explicaţiile ce mi s-au părut necesare, ba chiar am combătut unele afirmaţii : *toate sînt intercalate în text, dar*

retras, cu scopul de a le semnala data (1972). Am suprimat de asemenea acel „plural al maiestății", al cărui arhaism pedant nu-l agreez, dar al cărui caracter echivoc îl detest și mai mult. Cine este „noi" ? „Noi, francezii ?", „Noi, istoricii ?", „Noi, ocnașii ?", „Noi trecătorii-de-pe-această-planetă-Pămîntul-pe-la-mijlocul-unui-anumit-secol ?". Și ce știm despre acest „noi ?"

— *Și eu am fost acolo, și eu am văzut toate astea !* sau *cutare bărbați* sau *cutare femei mi-au povestit,* iată ce poate să spună un martor. *Eu cred că este adevărat din cutare motive* — iată ce are dreptul să scrie istoricul. În amîndouă cazurile se angajează cineva.

Între părțile întîi, a doua și a treia există, în mod obligatoriu, convergențe, din moment ce este vorba de aceleași evenimente. Dar ele sînt văzute la trei niveluri diferite deoarece sînt observate, în primul rînd, printr-o *singură viziune,* personală, globală, intensă, dar vagă ; apoi le reîntîlnim prin intermediul unor note multiple, amorfe, desprinse din context, însă precise ; în sfîrșit, sînt criticate, degajîndu-se problemele care rămîn neelucidate... Evident, trebuiau evitate repetările : am încercat s-o fac și, în orice caz, le-am redus pe cît am putut.

Pentru a nu rupe continuitatea în ceea ce privește Ravensbrückul — văzut mai întîi de aproape, în evidența necifrată a realului, apoi în cadrul afirmației precise a cîtorva texte și probleme pe care le ridică istoria — am plasat la urmă descrierea metodelor folosite pentru a duce cu bine la capăt ancheta asupra convoiului *Douăzeci-și-șapte-de-mii.*

Veți găsi de asemenea, în anexe, mai multe notițe, a căror juxtapunere doresc să slujească drept punct de plecare pentru o reflecție mai amplă asupra sistemului concentraționar nazist și a inimaginabilei combinații pe care a reușit s-o mențină între o concordanță practică și zilnică combinată cu ingeniozitate și o discordanță fundamentală. Aceste notițe se referă mai ales la dispozițiile luate în vederea unei exterminări finale în două lagăre de aceeași „categorie" cu Ravensbrückul : Mauthausen și Dachau.

În legătură cu Mauthausen, d-l Serge Choumoff, inginer, fost deportat la Mauthausen, a strîns la un loc o documen-

tație [1] și m-a autorizat să reproduc articolul pe care l-a scris în ziarul *Le Monde* despre camera de gazare și exterminarea din acest lagăr ; despre Dachau nu veți găsi decît un rezumat al raportului întocmit în 1945 pentru armata americană de un chimist francez, căpitanul Fribourg, care a binevoit să mi-l comunice și să-mi recitească rezumatul pe care îl public (acest raport inedit se referă la o cameră de gazare care tocmai fusese instalată și pe care căpitanul Fribourg o descrie cu multă grijă).

Aceste treceri în revistă rapide însoțesc expunerea unei teorii : după Olga Wormser-Migot, aceste camere de gazare ar ține de mit. Această afirmație, făcută într-o teză de istorie [2], trebuie să mărturisesc că m-a uluit.

În această triplă perspectivă sînt condensate precizările pe care le-am putut culege. Am căutat, de fiecare dată, să regăsesc originea lor și mijloacele de informare de care dispuneau cei ce le-au furnizat ; regret că n-am izbutit întotdeauna, deoarece această cunoaștere mi se pare foarte necesară pentru a doza coeficientul de exactitate al unei informații.

Într-adevăr, cifrele corespund uneori cu cele ale unei plecări observate pe furiș, dar *văzute* și notate pe loc : acesta este îndeosebi cazul cu listele victimelor ridicate „în cutare zi, din cutare Bloc". Dar ele pot fi și estimări : de exemplu, SS-iști sau deținuți *știu* că o cameră de gazare era prevăzută pentru o sută cincizeci de victime, *cred* că ea a funcționat în cutare și cutare zile ; cînd vor fi întrebați despre numărul celor exterminați, ei vor da un număr care li se pare plauzibil, dar pe care nu l-au controlat. Alte cifre sînt menționate în documente : acele liste (denumite Mittwerda sau Mittweida) în care au fost trecute femeile ucise prin gazare. Dar chiar dacă am poseda toate aceste liste (și majoritatea n-au mai fost regăsite), tot nu am putea afirma că totalul lor corespunde cu totalul exterminărilor, deoarece nu putem să știm dacă ideea de a face o listă specială pentru a contabiliza femeile moarte prin gazare, cu un nume de lagăr mitic drept reper, i-a venit comandantului lagărului de la Ravensbrück *înainte*

[1] Serge Choumoff, *Les Chambres à gaz de Mauthausen*, Amicale de la Mauthausen, 1972.

[2] Olga Wormser-Migot, *Le Systeme concentrationnaire nazi*, Presses universitaires de France, 1968, 660 pagini ; a se vedea p. 12, 13 și 541.

de a începe acest gen de asasinate sau *în timp* ce avea loc.

Urmînd cursul acestei reconstituiri a unui fragment al sistemului concentraţionar nazist (lagărul de la Ravensbrück), apoi a unui fragment al acestui fragment (un transport de franţuzoaice), nu va trebui să pierdem niciodată din vedere că, oricare ar fi calitatea informaţiilor adunate, ele nu pot să ne restituie *ceea ce s-a întîmplat,* ci numai ceea ce s-a putut şti, fărîmă cu fărîmă. *din ceea ce s-a întîmplat.*

Încă de cînd mă aflam la Ravensbrück am încercat să reperez angrenajele monstruoasei maşinării. să înţeleg cum se îmbinau, şi am notat repere datate. Apoi. cînd m-am gîndit că aveam puţine şanse de a supravieţui, am luat însemnări mai explicite pe care, de cum am fost eliberată, m-am străduit să le completez şi să le controlez.

Am strîns, de asemenea, informaţii despre identitatea femeilor franceze deportate, pe care le-am completat de cum m-am întors. Ele au fost triate prin metode mecanografice de către *Institutul naţional de Statistică şi de Studii economice,* căruia ţin să-i mulţumesc din nou pentru extraordinara muncă depusă, şi, încă din octombrie 1947, am înmînat exemplarele serviciului de stare civilă din Ministerul foştilor combatanţi unde aceste liste, în afara serviciilor pe care le-au adus stării civile şi asociaţiilor de deportaţi, au putut servi drept punct de pornire pentru verificările care se impuneau : căci au existat, într-adevăr, falşi deportaţi şi, de asemenea, deportaţi adevăraţi care au depus mărturii false [1].

Chiar din 1945 am întreprins, de asemenea, recensămîntul cronologic al convoaielor de franţuzoaice deportate : trenuri din Franţa şi liste de comandouri de muncă plecate din Ravensbrück. În 1954, cînd am întrerupt cercetările asupra crimelor de război naziste, am înmînat această parte din documentarea mea tovarăşelor mele din două asociaţii (ADIR : Asociaţia fostelor deportate şi internate ale Rezistenţei şi Amicala de la Ravensbrück) ; ele au completat-o şi au folosit-o în cartea pe care au scris-o împreună : *Franţuzoaicele la Ravensbrück* (Gallimard, 1965, p. 339 şi 344).

---

[1] În februarie 1950, Genevieve de Gaulle-Anthonioz şi cu mine am făcut o călătorie la Rastadt, în calitate de martori ai acuzării pentru două *Aufseherinnen* germane ; una ne era necunoscută, iar cealaltă era o brută. dar şi una şi cealaltă fuseseră acuzate de crime închipuite de către două deportate adevărate.

În 1940, cotropirea Franței, sarcinile care se impuneau atunci, primejdiile pe care le comportau, apoi punerile la punct de care am vorbit mai înainte au întrerupt, timp de paisprezece ani, pînă în 1954, studiul meu despre rădăcinile civilizației în Africa de Nord, obligîndu-mă, în ciuda dorinței mele, să mă consacru unor observații despre „de-civilizație" în Europa. Din motive identice am fost nevoită să renunț la aceste cercetări în 1954, cînd a izbucnit războiul din Algeria. Vreau să spun : și de data aceasta *din cauza unor sarcini care se impuneau.*

În cursul acestor controale, am fost ajutată de două prietene, tovarășe de la Ravensbrück : Denise Vernay și Anise Postel-Vinay. Fără ele, n-aș fi reușit. Am discutat îndelung împreună toate ipotezele, am revăzut și confruntat toate precizările. Le-am mai consultat și pe prietenele mele poloneza Nina Iwanska, germana Grete Buber-Neumann și ceha Zdenka Nedvedova.

*

La 13 august 1942, am fost arestată în gara Lyon, din Paris, unde un trădător care se infiltrase în rețeaua noastră, rețeaua „Muzeului omului", le dăduse întîlnire la două dintre noi. Era preot, vicar al parohiei La Varenne, vecină cu a mea, și se numea abatele Robert Alesch.

La procesul lui Alesch, în mai 1948, șeful lui german, maiorul Schaffer, fost adjunct al colonelului Reile, de la Abwehr, a venit să depună mărturie. Prin el, s-a aflat că Alesch fusese angajat de Gestapo — la cererea sa, și încă din 1941 — și că, începînd din 1942, fusese folosit de Abwehr. El a trimis la moarte zeci de persoane, dintre care foarte mulți tineri de sub oblăduirea sa, pe care i-a îndemnat să intre în rezistență spre a-i putea vinde și pentru aceasta el încasa, în afară de anumite prime de fiecare cap livrat, o sumă fixă de 12 000 de franci, la care se adăugau 3 000 de franci pentru amanta sa și 2 000 de franci pentru o anume Claude, ceea ce, împreună cu notele de plată, reprezenta aproximativ 25 000 de franci pe lună.

După arestarea mea, am fost internată la Sante (secțiunea întîi, celula 96), apoi, împreună cu întreaga secție controlată de germani, transferată, la 13 octombrie, la Fresnes (secțiunea a treia, celula 326). interogată de șapte ori (la 13, 14, 17 și 25 august și la 9, 21 și 23 octombrie). Neștiind încă cine ne trădase, și temîndu-mă să nu-i in-

formez în vreo privință pe dușmanii noștri, am negat totul în bloc.

Vineri 23 octombrie 1942, pe strada Saussaies, Zimmer 429, un căpitan în uniformă a dictat în fața mea actul de inculpare ; comisarul care mă interoga de obicei, pe nume Weinberger, traducea pasaj cu pasaj. La sfîrșitul fiecărui paragraf, eram autorizată chiar să rectific, ceea ce am și făcut. Mă ascultau cu ironie, dar luau act ; eu îi ascultam cu atenție, politicoasă, puțin cam abătută... A durat mult și, dacă n-ar fi fost absența avocatului, ar fi semănat destul de bine cu un ultim interogatoriu în prezența unui „adevărat" judecător de instrucție. Din cînd în cînd, căpitanul care dicta în germană se oprea un moment, se uita gînditor la mine, își căuta cuvintele. Cînd a terminat cu formularea acuzațiilor, a luat un aer amabil ca să spună : *Noi nu sîntem ca poliția franceză, sau ca englezii. Noi sîntem indulgenți cu femeile. Foarte indulgenți. Și cînd sîntem ajutați puțin. putem să-i dăm drumul chiar unei femei care a făcut spionaj*... S-a oprit nehotărît, nu foarte convins, în timp ce Weinberger traducea. M-am străduit să mă prefac brusc extrem de convinsă, și i-am văzut că, literalmente, așteptau cu răsuflarea tăiată : *Și cu cele care n-au făcut spionaj ce faceți ?* Cei doi bărbați au rîs, și-atît.

Actul meu de acuzare cuprindea cinci „motive" de condamnare la moarte, dintre care unul, intitulat „adăpostirea de agenți englezi", o compromitea direct pe mama mea. Citirea lui mi-a permis să reconstitui oarecum ceea ce știau germanii — din păcate, multe lucruri, dar nu totul, cum își închipuiau ei. Cu toate acestea, tot nu-mi dădeam seama *cum* aflaseră, încă nu știam că Alesch era un trădător, și nici că mai multe din acuzațiile lui fuseseră confirmate de un agent al Intelligence Service-ului, arestat în același timp cu mine (singur în celula lui, cuprins de panică, îi denunțase pe toți oamenii pe care îi cunoștea și din cauza declarațiilor lui a fost închisă și mama mea, arestată în aceeași zi cu mine. Ca și mine, ea a negat totul în bloc).

N-am știut cu siguranță că mama mea a fost arestată decît la 12 ianuarie 1943, prin duhovnicul german de la închisoarea din Fresnes [1], același care, peste o lună, mi-a

[1] Comună a cărei închisoare a fost transformată de naziști în lagăr pentru deținutele politice. — *Nota trad.*

dat, în format mic, o „Imitație a lui Iisus Hristos" [1], pe care o mai am și astăzi, și unde mi-am trecut reperele cronologice scrijelite pînă atunci de mine cu un cui pe zidurile celulei.

Mama era închisă la etajul întîi, în partea dinspre curtea interioară ; eu mă aflam în fața ei, la etajul al patrulea. În fiecare zi, la ora cînd se împărțea supa, și deci se deschidea ușa mea, încercam s-o văd pe a ei. La 11 aprilie cele două uși s-au deschis în același timp și am revăzut-o pentru prima oară : mi-a făcut un semn, a încercat să-mi zîmbească și i-am făcut și eu un semn și am căutat să zîmbesc. Supraveghetoarea germană nu m-a îmbrîncit, și ne-a lăsat să ne vedem cîteva clipe : în timp ce ne privea, plîngea. Eram încă departe de Ravensbrück.

La Fresnes, cele care nu erau la secret puteau să primească două colete pe lună, al căror ambalaj trebuia restituit ; uneori se putea ascunde în el un scurt mesaj — de exemplu între două rotocoale ce slujeau drept fund unui borcănel de carton. Primeam și răspunsuri care, în mod obligatoriu, au fost distruse, dar prietena curajoasă ce ne aducea mîncarea le-a păstrat, în ciuda consemnului, pe cele care veneau de la mama și pe ale mele.

În cel de duminică 4 iulie 1943 ea îmi scria : *Mi-am pus multe nădejdi în lunile acestea, mai și iunie (...) Dacă nici pînă la sfîrșitul lui iulie nu se întîmplă nimic hotărîtor, cred că va trebui s-o luăm de la capăt pentru alt an, deoarece aceasta ar constitui o dovadă aproape sigură că o debarcare pe continent pe un teritoriu inamic este imposibilă. Mai rămîne speranța în ruși. Dar rușii n-au trecut încă Niprul... Fii sigură că nu sînt deloc demoralizată, dar nu-s pregătită deocamdată să încep un nou an și-mi vine cam greu...*

Cea mai cruntă încercare pentru mine e cea a absenței : absența voastră a tuturor, cea a mamei mele, cea a lui Germaine și, mai mult încă, cea a lui Françoise, care, în unele momente, mi-e atît de greu de suportat, încît închisoarea îmi devine indiferentă deoarece nu mai are ce să-mi aducă în plus. Dar să nu ne lăsăm înduioșate : să fim dure, este singurul mijloc de a rezista, altfel pierim. Vreau să

---

[1] Lucrare anonimă scrisă în latină, pentru uzul preoților, dar suscitînd interesul unor cercuri mai largi. A fost tradusă în franceză în 60 de versiuni, dintre care cea mai celebră este a lui Lamennais. — *Nota trad.*

uit de toate numai o clipă ca să te îmbrățișez cu o tandrețe infinită.

O lună mai tîrziu, la 18 august 1943, am aflat că nu mai era la Fresnes, și timp de patru zile am sperat nebunește că a fost eliberată ; la 22 august, prin plutonierul german de la etajul meu, am aflat că este la Romainville. La data aceea, nemaifiind la secret, puteam să primesc și eu colete și să strecor, în tivul hainelor, pe care aveam dreptul să le dăm în afară la spălat, mesaje scrise pe fîșii de batiste.

Pentru Irène[1]

Joi, 16 septembrie, draga mea. Mă gîndesc tot timpul la tine, am sperat că pleci ca să fii eliberată. Așa s-a zvonit pe aici (...) ceea ce mă face să mă întreb dacă avocatul nu a dramatizat puțin ca să se pună în valoare. Trag nădejde întruna că ceea ce nu era adevărat ieri, poate fi astăzi și că, după ce am scris două scrisori care trebuiau să te găsească liberă, a treia, care este pentru gherlă, te va găsi la tine acasă. Atît de mult aș vrea (...) Nu-i nevoie să-ți dau vești din afară, le cunoști la fel de bine ca mine, sînt ceea ce trebuie să fie (...). De cînd nu mai e așa de cald, lucrez și mai mult, și pe numeroase părți din cartea mea[2] *pot să scriu acum „bun de cules". Draga mea, te sărut cu drag, sînt foarte neliniștită din pricina ta, a sănătății tale. Dă-mi amănunte în această privință, eu sînt tare ca o stîncă.*

La 21 octombrie 1943, cînd am fost deportată, mama mea nu se afla în trenul care ducea vreo douăzeci de N.N.[3], printre care se găseau celelalte femei inculpate în același proces ca și mine. O săptămînă mai tîrziu convoiul nostru a fost reunit în închisoarea din Aix-la-Chapelle cu un al doilea convoi de N.N. identic și, împreună, am fost îndreptate spre Ravensbrück... Din nou am tras nădejde că era liberă, ceea ce îmi făcea deportarea mai ușoară.

---

[1] Pentru a transmite mesaje prin fereastră, mama își luase un „nume de închisoare" și alesese prenumele de Irène, fiindcă părul îi albise într-o noapte, ca părul eroinei dintr-o poezie de François Coppée, care ne servise odinioară drept pretext pentru a face glume

[2] Începînd din 2 martie, am avut dreptul să lucrez în celula mea la cele două teze de doctorat de stat, privilegiu care le-a fost acordat și tovarășilor mei etnologi Boris Vildé și Anatole Lewitzky, împușcați la 23 februarie 1942. Toate manuscrisele mele m-au urmat în Germania și n-au mai fost regăsite niciodată.

[3] La p. 95 se găsesc cîteva explicații în legătură cu aceste două litere care însemnau *Nacht und Nebel* (Noapte și negură).

La sosire convoiul a fost pus în carantină, iar noi ne-am îmbolnăvit aproape toate : eu am făcut, rînd pe rînd, difterie, o otită dublă, o bronşită gravă, complicată cu o criză de scorbut. Două deportate cehe care nu mă cunoşteau, Zdenka și Hilda, m-au salvat. Cît timp să fi stat la Revier (infirmerie) ? N-am notat, și mi-a fost cu neputinţă în aceste prime trei luni de şedere la Ravensbrück să-mi reprezint timpul la scara calendarului.

La 3 februarie 1944, mama mea se afla printre cele 958 de femei sosite din Franța în acea zi — în acel transport zis *Douăzeci-şi-şapte-de-mii,* de care va fi vorba în a doua parte a acestui studiu.

Aproape imediat, în timpul apelului, am aflat de prezenta ei în lagăr. Mesajul a circulat din gură în gură, printre rîndurile tăcute ale celor 18 000 sau 19 000 de femei nemișcate sub lumina proiectoarelor. *Cred* că era apelul de dimineață, dar nu sînt sigură de tot : eram împietrită de durere și nu vedeam decît noapte.

Cînd am putut, în sfîrșit, s-o văd și s-o îmbrățișez, nu mai putea de bucurie. Convoiul ei fusese băgat în Blocul 15, unde, dacă n-aș fi fost o N.N., aș fi putut, fără-ndoială, să mă strecor, deoarece nimeni n-a denunțat vreodată prezenţa mea acolo, dar Blockova care comanda Blocul deţinutelor N.N., Kate Knoll, o deținută germană, era o femeie rea, și eu eram o N.N. Totuși, prin nenumărate complicităţi, reușeam s-o văd pe mama cîteva clipe în fiecare zi și să veghez asupra ei.

N.N. n-aveau dreptul să muncească într-un comando care lucra departe de lagăr și din această pricină au fost alese în număr destul de mare pentru o coloană de muncă numită Bekleidung [1], unde se descărcau vagoanele în care era îngrămădită, claie peste grămadă, o parte din prada eteroclită pe care și-o însușea poliţia germană în urma jafurilor din cele patru colţuri ale Europei. Datorită coloanei Bekleidung, și în ciuda percheziţiilor, numeroase obiecte utile ajungeau în lagăr, în special medicamente ; în ceea ce mă privește, reușeam să scot îndeosebi bucăţi de ţesături, apoi, de fiecare dată, cîte o mînă de fulgi ca să-i confecţionez mamei o perniţă ; a avut și rufărie de corp călduroasă.

De la o zi la alta, auzeam, și auzea *și ea,* tot ce prizonierele cele mai informate puteau să afle despre ceea ce se petrecea cu adevărat în culisele sinistre ale Ravens-

---

[1] În sens literal „magazie de haine".

brückului. Mai întîi — și în tot cursul anului 1944 — existența execuțiilor și a „transporturilor negre" [1], apoi, începînd din ianuarie 1945, crearea unui gen de anexă a Ravensbrückului, unde oamenii erau exterminați ; această anexă era micul lagăr de la Uckermarck, denumit cel mai adeseori Jugendlager [2]...

În cursul lunilor ianuarie și februarie teroarea a devenit din zi în zi mai precisă : disparițiile aveau loc acum nu numai la Jugendlager, ci și la infirmeria lagărului principal : Revierul.

În seara de joi 1 martie 1945, m-am hotărît să merg cu orice risc la infirmerie, din cauza unui abces al maxilarului, abces care mă durea îngrozitor și care, de mai multe zile, nu-mi mai permitea să descleștez dinții (mă hrăneam cu o bucată de pîine uscată înmuiată în apă). În timp ce eram la Revier, mai multe Blocuri, printre care și Blocul deținutelor N.N., au fost înconjurate de poliția lagărului ; toate femeile care se aflau acolo au fost transferate la Strafblock (Blocul de pedeapsă), și printre ele și mama mea. Am reușit să intru în Strafblock chiar în aceeași seară, nu-mi amintesc nici eu cum. Probabil spunînd că sînt o N.N. și că mă întorceam de la Revier. Razia izola de acum înainte, în localurile reduse ca spațiu ale Strafblockului, majoritatea franțuzoaicelor și o mare parte din țigăncile care mai trăiau în lagăr. Îngrămădeala era atît de mare, încît nici vorbă nu era de dormit pentru nimeni. Mama era neliniștită, foarte obosită, dar nu se plîngea și nici eu nu spuneam nimic. A vrut să stea în capul oaselor toată noaptea.

A doua zi, vineri 2 martie, două tovarășe foarte vechi din lagăr. Anicka (cehă) și Grete (germană), au aranjat cu polițistele [3] să mă lase să mă duc la Revier pentru a mă îngriji. Mă gîndeam că plec pentru un ceas cel mult, dar, înainte de a părăsi pe mama, am îmbrățișat-o și, din cauză că eram atît de amărîte și din pricina a tot ce știam amîndouă și nu spuneam, am strîns-o în brațe mult timp, ca și

---

[1] A se vedea p. 53 și p. 128.

[2] A se vedea p. 98 și p. 136.

[3] Polițistele din lagăr erau recrutate întotdeauna dintre deținutele foarte vechi și care vorbeau germana, purtau o brasardă roșie, ca șefii coloanelor de muncă. Printre ele se aflau multe prizoniere de drept comun, dintre care unele erau adevărate brute, dar chiar și acelea puteau să-și menajeze compatrioatele, deoarece le cunoșteau de mai multi ani.

cum ar fi fost pentru ultima oară. Şi-a fost într-adevăr pentru ultima oară.

În timp ce eram la Revier, aceleaşi prietene au hotărît să scoată pe cine puteau din Strafblock şi au scos-o pe mama şi două tovarăşe N.N. Au instalat-o pe mama cît au putut mai bine într-un Bloc „normal", Blocul 27 : „într-un pat, aproape de uşă".

La Revier, pe la orele 13, s-a aflat că va avea loc un nou apel general toată după amiaza şi am fost dată în grija lui Grete Buber-Neumann. Deţinută la Ravensbrück din 1940, licenţiată în litere în Germania, fusese Blockova, apoi, după revocarea ei şi o perioadă de şedere la Strafblock, redevenise Schreiberin (secretară) în diverse servicii rînd pe rînd, în care calitate ocupa în ziua aceea o cămăruţă cu un pat adevărat. Ea şi-a asumat uriaşul risc de a mă ascunde la picioarele ei, sub pătură. Cînd a intrat Pflaum pentru apel n-a observat nimic şi a tras uşa după el.

La orele 17, cînd a redevenit posibilă circulaţia în lagăr, prietena mea Danielle a venit la fereastră ca s-o prevină pe Grete în germană că în timpul apelului mama fusese ridicată.

Cum m-am întors în Blocul meu, unde mi-am regăsit, una cîte una, tovarăşele de nădejde pe care le cunoşteam, nu mai ştiu nici eu, dar ştiu că „benzile roşii" care făceau naveta între Ravensbrück şi Jugendlager n-au mai reuşit să ajungă la acesta din urmă. Chiar a doua zi, sîmbătă, am obţinut ca una din ele, o austriacă, să-i transmită mamei o vorbă, ca s-o pună în gardă şi să-i explice cum să „reziste", şi, de asemenea, să-i dea un pacheţel, nu mai mare decît nişte cărţi de joc (2 sau 3 comprimate de sulfamidă, o felie de pîine, 3 bucăţi de zahăr şi biscuitul pe care mi-l dăduseră prietenele mele cehe). Luni 5 şi marţi 6 am izbutit să dau peste o altă secretară, să-i încredinţez şi ei o a doua şi o a treia scrisoare, un al doilea şi un al treilea pachet minuscul... Joi 8 martie, Miki mi-a înapoiat cele trei pacheţele şi cele trei scrisori. Era o nebunie să mai sper : *ştiam*, dar nu *credeam*.

Printre însemnările pe care le-am scos din lagăr în momentul eliberării noastre cu ajutorul Crucii Roşii suedeze se afla una din aceste scrisori care n-au ajuns niciodată la destinaţie, probabil ultima. Împăturită, nu era mai mare decît un timbru de scrisoare :

Luni

Mama mea dragă, sperăm să ne revedem astăseară sau mîine după atîtea spaime. Dacă ai vreo problemă mai grea, adresează-te lui Betty Blockova-şef, care este o prietenă a lui Marie-Claude. Oricum, caută să te cunoască imediat. Fii atentă cu sănătatea ta şi păstrează o mină vioaie şi veselă. Ai veşti de la Evelyne şi de la d-na Bailly ? Situaţia noastră s-a aranjat foarte bine, îmi merge mai bine. Sper c-o să facem mica operaţie în seara asta. Cum spune Françoise „toţi sănătoşi, viaţă liniştită". Te îmbrăţişez mult, mult de tot.

Marţi.

Evelyne s-a întors, te aşteptăm draga mea. Ieri mi-au deschis abcesul. În privinţa mangalului, la nevoie, trebuie sfărîmat mărunt de tot ca să nu irite intestinul.

Duminică 11, ascunsă de Anicka într-un Bloc, am putut să mă văd destul de îndelung cu Irma, una din secretarele care făceau naveta între cele două lagăre pentru apeluri. Ca nu cumva să-mi scape reperele, le însemnam. şi luni 12 martie am notat următoarele : *Numele mamei se află pe o listă cu şapte sute de persoane plecate marţi 6. Cu un fals număr 27 993 care ar fi numărul unei rusoaice (Ochewska)... Rămîn şapte sute de femei acolo sus, dintre care cincizeci venite ieri... Mă întîlnesc cu J. d'A. care are amabilitatea să-mi spună că de acolo de sus au sosit veşti foarte bune, că etc. N-o ascult. Alerg încolo şi încoace doar-doar voi da de secretare. La orele 12 le văd pe cele două secretare, care refuză îngrozite pacheţelul pe care am ţinut totuşi să-l fac (3 biscuiţi, puţin zahăr, cărbune, o fiolă de cardiasol)...*

În această perioadă, prin tot lagărul erau organizate în orice moment vînători, pentru a umple sinistrul camion care făcea, acum pe faţă, naveta între diferitele Blocuri ale Revierului şi crematoriu. Infirmierele *vedeau* cum sînt ridicate bolnavele lor în cămaşă, *vedeau* cum pleacă camioanele, le urmăreau cu auzul pînă la locul unde se aflau cuptoarele-crematorii. Apoi *vedeau* camioanele cum se întorceau goale şi luau o nouă încărcătură. Şi altceva nu mai ştiam [1]. O infirmieră a reuşit să cronometreze timpul necesar pentru a face traseul Revier-crematoriu, pentru

[1] La p. 143 veţi găsi ceea ce ştim acum despre aceste asasinate de la SS-iştii care le-au comis.

a descărca și a se reîntoarce : șapte minute. Puteam să vedem și coșurile cuptoarelor pe care ieșea fum zi și noapte.

Cînd n-am mai avut nici o speranță, am căutat cu disperare o urmă, pe cineva care s-o fi văzut pe mama mea, o femeie printre cele șase mii de femei îngrămădite la Jugendlager care stătuseră alături de ea și dintre care unele scăpaseră cu viață — deoarece, din timp în timp, fie pentru muncă, fie pentru a face loc, sau pentru cine știe ce alt motiv, unele erau aduse jos.

Luni 19 martie am notat : *Din Blocul 7, France Odoul și Marguerite Solal au văzut-o pe mama trecînd vineri seara. Nici ele nu-și mai amintesc deloc de cele care o însoțeau.*

*

Luni 5 mă operase la Revier o necunoscută drăguță, foarte tînără și vizibil îngrozită de bisturiul pe care-l ținea în mînă. În timp ce ea șovăia, Helinger a străbătut camera, ceea ce a înnebunit-o de-a binelea, deoarece mă aflam acolo, firește, prin fraudă, și, în afară de aceasta, singurul lucru pe care-l știa Helinger era să smulgă dinții de aur de la moarte, ceea ce menținea în jurul lui golul respectuos rezervat hienelor și vulturilor. Helinger s-a oprit, a venit să se uite la mine, ba chiar s-a aplecat înainte ca să mă vadă mai bine ; mi-aduc aminte că m-am arătat indiferentă, ceea ce a contribuit, fără-ndoială, la faptul că nu i-am stîrnit în alt chip atenția... În zilele următoare o infirmieră îmi făcea uneori cîte un pansament în fuga mare, deoarece Revierul era atunci unul din locurile cele mai primejdioase din lagăr. Joi 15 martie, cînd am vrut să mă scol, am simțit că nu mă mai țineau picioarele și tovarășele mele au cerut să mi se ia temperatura : aveam 41°. Suferința fizică era, în continuare, intensă, dar atunci ea mi se părea efectiv aproape o ușurare, în măsura în care mă împiedeca uneori să gîndesc.

Două săptămîni mai tîrziu, la 2 aprilie 1945, trei sute de franțuzoaice au fost eliberate prin intermediul Crucii Roșii internaționale de la Geneva, însă N.N. erau excluse de la acest schimb ; la 23 aprilie ele au intrat în eliberările organizate de Crucea Roșie suedeză, datorită negocierilor contelui Bernadotte.

De data aceasta prizonierele au plecat cu hainele pe care le aveau pe ele. Firește, înainte de plecare, au avut loc tot

relul de percheziţii, dar dezordonate, căci femeile care fuseseră percheziţionate au reuşit să-şi treacă din mînă în mînă ceea ce femeile care urmau să fie percheziţionate vroiau să ascundă. Astfel au scăpat de control două „obiecte“ clandestine mai deosebite decît celelalte : ultimii doi nou-născuţi de naţionalitate franceză care au supravieţuit[1]. Prietenele mele şi-au împărţit unele din hîrtiile mele : mica mea cărţulie „Imitaţia lui Iisus Hristos“ [2], plină de repere cronologice, a intrat în buzunarul lui Danielle (Anise Postel-Vinay), o operetă, pe care o scrisesem în vara precedentă, ascunsă într-o ladă a comandoului Bekleidung (ea se intitula *Le Verfügbar aux enfers)*, a fost luată de Jacqueline d'Alincourt ; în ceea ce mă priveşte, duceam cu mine, mai întîi, ceea ce notasem în ultimele zile [3], apoi identităţile principalilor SS-işti ai lagărului, camuflate oarecum în reţete culinare, şi, în sfîrşit, un rolfilm cu picioarele tinerelor liceene pe care dr-ul Gebhardt făcuse vivisecţii : îl păstram în buzunar de la 21 ianuarie 1944, dar, ca să nu atrag atenţia în caz de percheziţie, îl înfăşurasem în capete de lînă veche, decolorată şi murdară [4].

Dacă am supravieţuit, aceasta o datorez în primul rînd şi în mod sigur hazardului, apoi mîniei, voinţei de a dezvălui aceste crime şi, în sfîrşit, unei coaliţii a prieteniei — căci pierdusem dorinţa viscerală de a trăi.

Aceste fire subţirele ale prieteniei erau ca şi înecate de brutalitatea nudă a egoismului clocotitor, dar tot lagărul era, în mod invizibil, prins în urzeala lor. Ele uneau „familii“ care, adeseori, erau foarte restrînse : două, trei sau patru femei din acelaşi sat, din acelaşi proces, sau care se pomeniseră în aceeaşi celulă, în acelaşi vagon în momentul plecării — şi care, după aceea, se agăţau unele de altele ca să nu se prăbuşească. Marile clivaje, mai mult decît cele ale naţionalităţilor, partidelor sau religiilor, au fost cele ale limbilor. Au existat totuşi lanţuri de întrajutorare care

---

[1] Au mai existat doi nou-născuţi, un micuţ francez şi un micuţ polonez, care au supravieţuit într-un comando.

[2] Avea 390 de pagini şi la început îmi notasem reperele referitoare la primele mele 390 de zile de captivitate, înscriind, alături de numărul paginii, data (iniţialele zilei şi ale lunii şi o cifră) ; în anii următori am folosit partea de jos a paginii cu datele lunare corespunzătoare, dar adăugînd o literă care reprezenta iniţiala zilei.

[3] Tot capitolul intitulat „Ultimele zile“ a fost scris pe baza acestei documentaţii.

[4] A se vedea la p. 85 ceea ce se referă la „Iepuri“.

depășeau naționalitățile, făceau să circule observații, deducții și de asemenea, într-un cuvînt, prietenia.

În fața acestor lanțuri de întrajutorare invizibile existau lanțuri organizate de asasini.

Căci nu e așa ușor să ucizi în serie, în afara unei organizații special create în acest scop — în afara „fabricilor morții" de la Auschwitz și de la Lublin-Maidaneck. Or, *în timp ce* la Ravensbrück se organiza exterminarea cu mijloace artizanale, atelierele continuau să funcționeze, alimentate cu o mînă de lucru și așa destul de slăbită din cauza foametei cronice, fără să mai adăugăm panica. În același timp cuptoarele-crematorii nu-și dublaseră volumul, și nici locul disponibil din jurul lor. Acum se știe că pe acest loc fusese amenajată o cameră de gazare de 150 de locuri. De ce 150 și nu 50 sau 300 ? A fost ea concepută proporțional cu puterea de consum a cuptoarelor ? A fost ea oare instalată într-o clădire deja construită ? Fapt este că a funcționat neîntrerupt *în același timp* în care aveau loc alte asasinate, alte lanțuri de asasinate, unde continuau înfricoșătoarele întrevederi dintre asasini și victimele lor.

Căci „asasinatul curat", ca și „tortura curată", este o himeră amețitoare.

Numai pentru unul singur din aceste drumuri ale Golgotei am putut să găsesc martori în fiecare stație, dar chiar și acest singur calvar dus pînă la capăt, adică pînă la moartea milostivă, vă va ajuta să vă închipuiți ce se află în spatele cuvintelor.

Claire, o tînără femeie blîndă și timidă, cunoscută și iubită de tovarășele ei pentru că știa să spună versuri, era, cred, profesoară, licențiată în litere ; mama mea o iubea și-mi vorbea cîteodată de ea. Tot ce am aflat despre moartea ei am comunicat în martie 1947 tovarășelor care au cunoscut-o : *V-o amintiți pe Claire ? Mai întîi a mușcat-o îngrozitor un cîine. Cine a asmuțit cîinele asupra ei ? Nu știm, dar acesta este primul asasin al lui Claire. Apoi a fost la Revier, unde i s-a refuzat orice îngrijire. Cine i-a refuzat-o ? Nu știm, probabil Marschal. Acesta este al doilea asasin. Mușcăturile nu s-au cicatrizat și din cauza lor a fost trimisă la Jugendlager. Cine a trimis-o la Jugendlager ? Nu știm. Probabil Pflaum sau Winkelman. Acesta este al treilea asasin. Cînd a intrat în rîndurile coloanei fatale, cine a împiedicat-o să fugă ? O Aufseherin ? O Lagerpolizei ? Poate amîndouă. Poate von Skine, poate Boesel. Al patrulea asasin. La Jugendlager a refuzat să înghită*

otrava pe care i-a dat-o Salveguart și, cu ajutorul lui Rabb și al lui Kohler, Salveguart a doborît-o, lovind-o cu ciomagul pînă cînd, în sfîrșit, a ucis-o.

Este o femeie din 123 000, o singură agonie. Și, pentru o singură femeie, 5 bande de asasini. Și pentru fiecare din celelalte victime, aceiași asasini sau alții asemănători. Căci fiecare femeie moartă a fost omorîtă și reomorîtă. Fiecare dintre noi făcea parte dintr-o filieră și, la fiecare cotitură, era postat un asasin.

PARTEA ÎNTÎI

Lagărul de la Ravensbrück

Mărturie scrisă în 1944 și 1945

1. Ceea ce se putea ști despre crimele naziste în 1942

Înainte de arestarea mea, petrecută la 13 august 1942, dețineam despre fundamentul criminal al civilizației germane cîteva informații izolate, ce puteau să dea de gîndit, dar n-aveam dovada că aceste informații erau exacte, și mai puteam să mă gîndesc că era vorba de niște fapte întîmplătoare, prin urmare nici nu le-am privit cu seriozitatea pe care o meritau. Totuși, așa cum erau, ele constituiau o medie de cunoștințe ușor accesibilă în Franța, la acea dată, cu condiția de a nu ne arăta neinteresați de o nenorocire care nu ne atingea imediat.

În 1942 am auzit spunîndu-se :

1. Că germanii îi ucideau pe nebuni și pe debilii mintali, pe bolnavii presupuși incurabili, pe bătrînii nevoiași ; îi ucideau fie prin gazare, fie prin injecții...

2. Că le făceau de petrecanie propriilor lor militari răniți (soldați, nu ofițeri) cînd rana risca să ducă la o invaliditate de durată [1]...

3. Aflasem de asemenea, dar vag și nesigur, că gazaseră trenuri întregi de evrei, nu știam exact în ce condiții și

Textele culese retras sînt rectificări datate din acest an.

[1] Într-un decret datat 1 septembrie 1939 (dar pe care l-a conceput în octombrie 1939, în Polonia), Hitler pentru a sublinia caracterul său războinic a ordonat uciderea „bolnavilor mintali" și a „bolnavilor incurabili". Erau considerați incurabili cei cărora li se amputase un braț sau un picior. (1972)

nu-mi închipuiam din ce motiv comiseseră această nelegiuire. Mă gîndeam că, în general, măsurile antievreiești erau un procedeu pentru a intimida populațiile înrobite, fără a le amenința direct : teama paralizează, amenințarea stimulează. Era o modalitate destul de abilă pentru a provoca teama, deviind totodată amenințarea asupra unei minorități fără apărare și fără sprijin.

4. Știam de existența lagărelor de concentrare, citisem îndeosebi (cu totul întîmplător) traducerea franceză a unei cărți scrise de un actor german, acuzat de comunism și internat din această pricină : *Sous la schlague des nazis*. Această carte, relativ moderată, ca și relatările emigranților germani îmi dăduseră o idee sumară și cu mult mai prejos de adevăr în legătură cu existența în aceste lagăre [1].

În schimb despre execuțiile din Franța, torturile Gestapoului, tratamentele aplicate în închisorile germane eram informată cu o mare exactitate și cu o mare precizie, mai ales începînd din primăvara anului 1941, perioadă cînd au avut loc primele arestări în grupul de rezistență din care făceam parte. Pînă atunci, faptul că pe pămîntul Franței se aflau germani mi se păruse o justificare suficientă pentru activitatea mea antigermană... Dar abia începînd de la această dată, cînd am cunoscut cruzimile Gestapoului și, mai mult încă, după ce am aflat de executarea ostatecilor și a patrioților francezi (îndeosebi în august 1941 și în februarie 1942), am simțit o violentă indignare care s-a adăugat la ostilitatea mea și din acel moment germanii nu mi-au mai apărut doar ca niște dușmani, ci și ca niște criminali... Cu toate acestea, abia astăzi îmi dau seama, n-am știut să extrag din cunoștințele pe care le dețineam deja, și pe care le-am enumerat mai înainte, concluzii determinante și, cînd am acționat, am făcut-o din cauza a ceea ce am văzut sau am aflat eu singură, și nu din cauza unor noțiuni mai ample, dar mai puțin sigure. O spun spre rușinea mea. Scuza mea e că în adîncul inimii nu puteam s-o cred în întregime, așa cum

[1] Lagărele de concentrare germane au evoluat aproape neîntrerupt de la înființarea lor, evoluție foarte bine descrisă de E. Kogon în cartea sa despre Buchenwald ; astăzi cred că descrierile făcute acestor lagăre, anterioare anului 1940, nu erau nici mai prejos, nici mai presus de adevăr, dar că ceea ce descriau era diferit de ceea ce am văzut eu între 1943 și 1945. Este neîndoielnic că orice sistem coerent de represiune, ale cărui principii, fățiș formulate, justifică cruzimea, evoluează spre atrocitate. (1972)

n-am putut să cred la început în trădarea de la Vichy. A trebuit să văd cu ochii mei pînă unde putea să meargă cruzimea unora şi laşitatea celorlalţi pentru a înţelege definitiv realitatea lor.

În mod inconştient aveam, aşadar, tendinţa să gîndesc că faptele de mai sus erau mai mult sau mai puţin izolate sau exagerate şi nu făceau parte în fond din sistemul german. Şi, la origine, împotrivirea mea faţă de germani s-a datorat mai mult unor motive naţionale decît unor motive de echitate.

Cele 14 luni de închisoare petrecute de mine la Santé, apoi la Fresnes, n-au făcut decît să confirme ceea ce ştiam deja despre procedeele de arestare şi de anchetă ale poliţiei germane : această imensă reţea de agenţi provocatori şi de trădători o ştiam, încercasem să o evaluez, luptam împotriva ei de luni de zile. Interogatoriile (cu torturile, şantajele şi capcanele lor), execuţiile (şi în special executarea ostatecilor), le ştiam înainte de a le fi văzut, le uram, dar toate acestea nu reprezentau în ochii mei un fenomen istoric inedit : toate tiraniile s-au întemeiat şi s-au menţinut prin asasinarea duşmanilor lor, or poliţia germană n-a făcut decît să dea amploare unui mod de convingere pe care nu ea l-a inventat. Crima colectivă cu totul nouă, atentatul inedit împotriva omului nu consta în aceasta.

Am sosit la Ravensbrück într-o duminică seara, la sfîrşitul lunii octombrie 1943 [1]. În cîteva ore, am avut, toate, revelaţia brutală a lagărului, a ocnei, am aflat despre experienţele de vivisecţie făcute pe tinerele fete, le-am văzut pe aceste fete şi bietele lor picioare martirizate ; despre poveştile cu „transporturile negre", cu execuţii izolate, cu masacre în serie, cu bolnavi ucişi, despre cîini, loviturile de bîtă, camerele de gazare... Şi toate acestea ni s-au înfăţişat simultan, fie că le-am văzut cu ochii noştri, fie că le-am aflat prin intermediul a nenumărate mărturii, irefutabile.

Aduceam cu noi din Franţa cîteva lucruşoare adunate încet-încet datorită coletelor trimise de familiile noastre, obiecte de natură să ne asigure un oarecare confort : haine

[1] În legătură cu această sosire au apărut două lucrări (Jacqueline Richet, *Trois bagnes*, J. Ferenczi şi fiul, 1945 ; Odette Amery şi G. Martin-Champier, *Nuit et Brouillard*. Berger-Levrault, 1945).

călduroase, pastă de dinți, săpunurile, periuțele de unghii din viața civilizată ; mai credeam că avem drepturi — oricum cele care le sînt recunoscute în țările noastre chiar condamnaților la moarte : dreptul la justiție. dreptul la un avocat, dreptul la un medic atunci cînd ești bolnav, dreptul la un preot, dreptul la două mese pe zi, dreptul de a-ți păstra cămașa cînd mori... Nici nu se lăsase bine noaptea, că am și fost lipsite de ele. Nu ne-a mai rămas nimic, nici un obiect, nici un drept, nici o speranță. Un număr, cîteva zdrențe murdare, care nu erau ale noastre, și asta era totul.

În același Bloc cu noi erau cehele care se întorceau de la Auschwitz și care ne povesteau, în șoaptă, grozăviile pe care le văzuseră, nimicirea sistematică a evreilor prin gazare, cadavrele arse, mormanele de cenușă umană ; cu ele se mai aflau și cîteva evreice care-și așteptau plecarea la Auschwitz, știind care le era soarta.

Dar, înainte de orice explicație, de orice precizare, o realitate ne asalta din toate părțile : starea de înspăimîntătoare decădere a majorității prizonierelor — jigărite, zdrențăroase, scheletice, pline de răni care supurau, de rîie infectată, și cu o privire complet inexpresivă, moartă. Noi mai eram ființe omenești, cu posibilități de comparație pentru a măsura acest hău de mizerie, care avea, fără-ndoială, să ne înghită.

Sentimentul dominant la franțuzoaice era, în mult mai mare măsură decît frica, stupoarea, uluirea. La primul contact cele mai optimiste, cele mai frivole, cele mai lucide au avut cel mai cumplit șoc psihic. Făceam parte, aproape toate, din Rezistență, deci eram călite la primejdie, și nici una nu s-a dat bătută în fața germanilor, dar seara, în singurătatea dormitorului, cele mai slabe izbucneau în lacrimi și făceau crize de nervi. Și-au venit repede în fire, după două sau trei zile, și au încercat atunci să nege realitatea, să lupte împotriva ei cu slabele lor mijloace : minciuni, himere, rețete culinare. Multe se înfuriau cînd li se arăta o nouă grozăvie : *chiar dacă e adevărat, nu vreau să știu,* mi-au spus tovarășele pe care încercam să le lămuresc. Există o anumită frivolitate care, ca nevroza, este un refugiu în fața unei realități insuportabile.

Cînd micuțele parașutiste au fost executate (la sfîrșitul lui ianuarie sau începutul lui februarie 1945), am reușit să reconstituim din aproape în aproape toate împrejurările morții lor. Erau 4 franțuzoaice, 3 englezoaice, o cehă și o rusoaică. Au fost silite mai întîi să-și lase încălțămintea

și o parte din îmbrăcăminte și apoi au ieșit din lagăr însoțite de Aufseherin Ruth Neudecker (născută la Breslau în 1913), mai tîrziu Aufseherin a Jugendlagerului, care se oferea întotdeauna voluntar cînd era vorba de execuții. La aceeași oră, drumul care trecea prin fața crematoriului și ducea la Siemens a fost barat de SS-iști și, cîteva zile mai tîrziu, rochiile numerotate ale sărmanelor parașutiste au fost regăsite în stocurile din „Kammer".

Franțuzoaicele, în marea lor majoritate, n-au vrut să creadă că au murit, și au hotărît că fuseseră trimise în alt lagăr.

Cînd SS-iștii au venit să le caute nominal în Blocul lor pe tovarășele noastre parașutiste, „bătrînele" prizoniere (cele care se aflau la Ravensbrück de mai bine de trei ani) și-au închipuit că aveau să fie executate. Mai avuseseră loc și pînă atunci la Ravensbrück numeroase execuții, înconjurate întotdeauna de mister, dar precedate de „semnele" observate în această împrejurare; printre ele se numărau o serie de apropieri, curieri speciali la care prizonierele secretare nu aveau acces, dar ale căror aparențe exterioare le observau cu neliniște, un du-te vino neobișnuit, ceva deosebit în ceea ce privește ora la care fuseseră căutate tinerele fete și în calitatea celor ce veniseră să le ia. Și mai impresionant: pregătirea unei rații de alcool suplimentare la cantina SS-iștilor, unde lucrau prizoniere.
Execuțiile aveau întotdeauna loc în interiorul unei incinte unde se găseau cuptoarele-crematorii și unde, în special, fuseseră împușcate pe puțin 200 de poloneze (este cifra pe care o dă Oberaufseherin Binz într-unul din interogatoriile sale). Acest loc înfricoșător nu era un loc de circulație, dar se întîmpla ca unele prizoniere să fie trimise acolo la corvoadă pentru o muncă oarecare. Prin ele, erau informate alte prizoniere folosite la controale. Or ele aflaseră, cu puțin timp mai înainte, nu fără groază, că SS-iștii puseseră să se ridice acolo o spînzurătoare.
Semnul sigur (sau socotit ca atare de prizoniere) al execuției la fața locului era înapoierea hainelor celor moarte la serviciile de curățătorie. După ridicarea celor nouă tovarășe ale noastre, s-a stat la pîndă, și hainele au venit înapoi. Pentru micul nostru grup, execuțiile n-au mai fost puse la îndoială — din păcate, era ade-

vărat — şi ele ni s-au părut că explică noua prezenţă a spînzurătorii. Se impunea o concluzie : tovarăşele noastre fuseseră spînzurate. Or, e foarte probabil că fuseseră executate, dar cu ajutorul unor arme de foc — cel puţin aşa cred eu astăzi.

Un an mai tîrziu, într-adevăr, comandantul adjunct al Ravensbrückului, interogat de justiţia engleză, a povestit cum au fost executate, a declarat că fuseseră împuşcate — şi declaraţiile lui au fost, ori de cîte ori le-am putut controla, veridice. Noi ignoram, evident, că, în aceeaşi perioadă din 1944, anumiţi ofiţeri germani, implicaţi în complotul împotriva lui Hitler, erau deţinuţi în buncărul Ravensbrückului şi condamnaţi la moarte. *Or, în al III-lea Reich, modul de executare al unui condamnat la moarte era hotărît de tribunalul care pronunţase condamnarea* — şi aceasta explică, probabil, de ce fusese ridicată spînzurătoarea.

Trebuie spus că dacă deţinutele care studiaseră dreptul german ar fi posedat atunci informaţiile pe care le enumăr acum, ele n-ar fi făcut, fără-ndoială, această apropiere, deoarece experienţa cotidiană a lagărului ne convingea pe fiecare că, acolo unde ne aflam, moartea nu alegea şi că puteai fi ucis ca de obicei, indiferent unde, de indiferent cine, indiferent cum. Eroare : o moarte nu o excludea pe alta, şi mai erau oameni care trebuiau să moară „conform regulilor", şi oarecum „personal" — adică avînd o sentinţă şi chiar un act de deces. Ceilalţi ucişi în serie sau din întîmplare, aveau să figureze în statisticile de mortalitate, nimic mai mult. La nevoie, ei vor fi declaraţi morţi în urma unui „stop cardiac".

La Ravensbrück, execuţiile nu erau publice, bolnavii din „transporturile negre" erau consideraţi plecaţi în lagăre de convalescenţă, şi cînd erau omorîţi la faţa locului, aceasta se făcea discret, ferit de mulţime. Cei care vroiau să ignore cu adevărat realitatea puteau, la o adică, să reuşească s-o facă, cel puţin în parte. Aceasta era majoritatea.

La Auschwitz, unde realitatea se impunea creierelor celor mai puţin capabile s-o suporte, fără să le permită să-şi închipuie altceva, unde execuţiile publice, asasinatele în masă aveau loc în văzul tuturor, acest şoc psihic era atît de violent, încît era suficient pentru a ucide. Una din tovarăşele mele, care a fost medic la Revierul Auschwitzului.

îmi spunea că adeseori, la apel, unele femei se lungeau pe jos. Erau duse la Revier și prietena mea făcea pentru ele tot ce era posibil (era cu atît mai ușor cu cît nu era nevoie de nici un medicament, aceste femei neavînd nimic). După cîteva zile, mureau, fără să fi avut vreo boală și fără să fi fost încă vorba, nici pe departe, de epuizare [1].

O mică tuberculoasă din Blocul 10 (cel al exterminărilor), căreia i se repeta una din aceste minciuni sfruntate ce făceau înconjurul lagărului, a răspuns cu un zîmbet drăgălaș și deznădăjduit : *În Blocul 27 o să isprăviți războiul în 3 luni, dar noi, cele de aici, o să-l terminăm în cincisprezece zile, fiindcă, dacă o să dureze mai mult, o să fie prea tîrziu pentru noi.*

Cînd o femeie curajoasă și inteligentă ajungea la capătul puterilor, existau două simptome prevestitoare ale morții : înceta să mai lupte cu păduchii și dădea crezare unor povești fantastice, împotriva cărora fusese in stare să lupte pînă atunci. Aceasta nu dura mult în general, în tot cazul nu mai mult de cîteva zile. Oare murea fiindcă încetase să lupte ? sau înceta să lupte fiindcă trăgea să moară ? Dar murea.

Celelalte, cum am spus, se refugiau în ficțiune ; vroiau să creadă în indiferent ce : sosirea rușilor sau a americanilor, un schimb de prizonieri la frontiera elvețiană, dar, în tot cazul, sfîrșitul mizeriei în care erau. Iar adevărul : execuțiile, spînzurătorile, otrăvirile, gazarea etc., îl negau.

Cînd ajungeau la limita epuizării, în perioada ce precede agonia, nu mai era vorba de minciuni elaborate, ci de o simplă imagine, singura care rămînea într-un biet creier rătăcit : cea a unei plecări imposibile. În ceasurile dinaintea morții, tovarășa noastră Colette P. (al cărei soț, colonel de aviație, tocmai fusese ucis în Libia), vorbea de „avionul alb“ care venea s-o ia. Au fost ultimele ei cuvinte. Annie de M., cu cîteva minute înainte de a-și da sfîrșitul, chema un șofer imaginar. Și-mi amintesc că și eu, cînd am avut difterie și deliram, eram urmărită de aceste două versuri din Baudelaire :

[1] Cei ce au studiat societățile zise arhaice au semnalat adeseori morți survenite brutal, sau după cîteva zile de prostrație, la oameni tineri și sănătoși, în urma unui blestem sau a încălcării unui tabu ; ar trebui să se creeze un cuvînt pentru desemnarea acestor cazuri, care nu sînt atît de rare, și, prin analogie cu hidrocuția și în lipsă de ceva mai bun, eu propun termenul de *anxiocuție*. Se poate muri de anxietate sau de groază fără să fii cardiac. (1972)

„...Emporte-moi, wagon, enlève-moi, frégate,
Ici, la terre est faite de nos pleurs...“ [1]

apoi de imaginea singulară a unui tren-spital, cu un pat alb — imagine din care mă hrăneam la nesfîrșit. Și totuși, chiar în acel moment, din cînd în cînd, știam că nu era decît un joc, și durerea fizică (aveam o difterie gravă și, în același timp, o otită dublă, o bronșită care a devenit apoi cronică, o criză acută de scorbut și ploșnițe), faptul că eram complet părăsită (eram singura franțuzoaică între difterice de toate naționalitățile și nu mi se dădea nici măcar un pahar cu apă pînă în clipa cînd am fost adoptată de vecina mea de pat, care m-a îngrijit și m-a salvat [2]), perspectiva morții iminente — toate acestea mi se păreau un rău suportabil și proporționat. Există un rău insuportabil și disproporționat în raport cu puterile omului : este suferința și moartea celor pe care-i iubim : este, pentru cel ce se află în plină acțiune și are răspunderi, șocul arestării, neputința chinuitoare a închisorii, cunoașterea primejdiilor care-i pîndesc pe atîția oameni încrezători, și pe care nu-i mai poți salva, imaginația care-ți arată neîncetat miile de precauții pe care puteai să-i convingi să le ia — atunci cînd ar mai fi fost încă timp —, dar de care nu mai poți să-i informezi nicicum. Încercări zdrobitoare... Dar moartea solitară, suferința trupului, abandonarea sînt pe măsura omenirii și a condiției de ființă vie, pe toată scara viețuitoarelor. Și într-o convorbire particulară cu cel care a orînduit lumea (cu excepția ploșnițelor, pe care le consider ca un abuz din partea lui), aș fi căzut la învoială pentru rest.

Acestea sînt „halucinațiile morții“, atît de asemănătoare cu halucinațiile foamei și ale setei : mai întîi fabulațiile romanești, bine combinate, aproape verosimile, unde vrei să trișezi cu obsesia, apoi obsesia crudă, care se înșurubează în ceea ce mai rămîne din gîndire.

---

[1] Versiunea exactă :

„...Emporte-moi, wagon, enlève-moi, frégate,
Loin ! Loin ! ici la boue est faite de nos pleurs !“

Versiunea românească a poeziei „Moesta et errabunda“ :

„Vagon, mă du departe ! avîntă-mă, fregată !
Cu plînsul nostru glodul e plămădit aici !“

(Charles Baudelaire, *Flori alese,* trad. de Al. Philippide, E.S.P.L.A., București, 1957, p. 70). — *Nota trad.*

[2] Hilda Synkova.

Trebuia să luptăm contra lor, dar să luptăm cu prudență, deoarece ele sînt pe cît de necesare, pe atît de primejdioase — necesare pentru că îți îngăduie să nu-ți dorești cu ardoare moartea, primejdioase pentru că îți slăbesc neîncrederea față de capcanele pe care ți le întinde lagărul.

2. Adevărul era la îndemînă

Cu toate acestea, adevărul era la îndemînă și nu era greu să te informezi :

Principiul, în lagăr, era de a-i pune pe prizonieri să facă totul. Să sece mlaștinile, să construiască drumuri, să monteze ferestre și țevi — dar și să scrie fișele medicale și fișele politice, să bată la mașină corespondența, să țină contabilitatea, statisticile și chiar să facă poliție în lagăr sau să administreze Blocurile, funcție care le revenea Blockovelor și Stubovelor [1]. Bineînțeles, posturile importante erau date cel mai adesea (dar nu întotdeauna) unor prizoniere de încredere, dintre care unele ajungeau să se înțeleagă perfect cu stăpînii lor, din dorința de a-și satisface cele mai josnice instincte de dominație și de cruzime, dar și din dorința de a-și menține privilegiul : acel supliment de cîrnați sau de margarină care îți permitea să supraviețuiești. Dar chiar și acelea vorbeau cu prietenele lor despre munca lor, iar acestea cu altele. Într-un cuvînt, era de ajuns să ai puțină metodă pentru a regrupa uriașa cantitate de informații care putea fi strînsă astfel, și adevărul ieșea singur la iveală din aceste informații.

Cel mai greu obstacol în această vînătoare nu era lipsa de timp — deoarece, cunoscînd bine lagărul, lacunele din organizarea sa și, mai ales, avînd nenumărate prietene de toate profesiunile și de toate naționalitățile, am ajuns să nu lucrez niciodată într-un atelier, sau aproape, în afară de 11 zile, de la 10 la 21 aprilie 1944, cînd am fost croitor de blănuri, trei săptămîni pe care le-am petrecut ca descărcător la Bekleidung (în vara lui 1944) și două săptămîni ca pădurar, situația mea evasi-permanentă fiind cea de

[1] Termenul administrativ german era Blockälteste și Stubenälteste ; cuvintele Blockova si Stubova sînt din jargonul germano-slav închegat în lagăr

Verfügbar, adică „disponibilă". SS-iştii ne foloseau la lucrări de terasament.

Pe vremea cînd redactam această mărturie, ceea ce mi se părea esenţial era să pun în evidenţă sistemul — şi, într-adevăr, acesta era lucrul cel mai important —, dar, din această pricină, am neglijat un pic precizările referitoare la viaţa zilnică.

Pentru a înţelege, îndeosebi, condiţia de Verfügbar (a se vedea p. 41), trebuie să se ştie că în fiecare dimineaţă, cu mult înainte de ivirea zorilor, aveau loc două apeluri succesive.

Primul, cel mai lung, era un apel numeric. Prizonierele, aşezate în rînduri de cîte zece, în faţa Blocului de care aparţineau, erau numărate şi răsnumărate la nesfîrşit, căci totalul tuturor Blocurilor trebuia să corespundă exact cu efectivul oficial şi global al lagărului.

Dacă lipsea o unitate, toată lumea rămînea pe loc pînă cînd se descoperea cauza erorii. Chiar dacă erai pe moarte, nu puteai să lipseşti de la acest apel.

Curînd după aceea avea loc un alt apel, zis „apelul de muncă". Atunci trebuia să te alături pe Lagerstrasse [1] coloanei de muncă de care aparţineai, care defila la rîndul ei. Orice prizonieră care nu lucra într-un atelier sau nu se afla în carantină sau nu era înscrisă la Revier şi nu avea un Innendienst trebuia, în mod obligatoriu, să defileze în coloana de Verfügbaren, şi de acolo îşi luau SS-iştii responsabili ai diverselor ateliere (întotdeauna la nimereală) personalul de care aveau nevoie. Restul celor „disponibile" pleca la lucrările de terasament.

Dacă vroiai să rămîi Verfügbar şi lucrătoare la terasamente, trebuia deci fie să reuşeşti să te ascunzi provizoriu într-o altă coloană, sau într-un Bloc de carantină, sau printre Narchiste [2] (lucrătoare de noapte), fie să iei un aspect Schmuckstück [3], ca să-l dezguşti pe SS-istul însărcinat cu recrutarea. Lucrul acesta era foarte greu şi totodată foarte primejdios, deoarece cea mai mică infracţiune faţă de ordinea din lagăr era pedepsită prin

---

[1] Strada principală a lagărului. A se vedea planul la p. 206—207.
[2] Adevăratul termen este Nachtschichte, din care franţuzoaicele au făcut Narchiste, aşa cum se spune anarhist.
[3] A se vedea definiţia acestui cuvînt la p. 39.

Strafblock[1]. În afară de aceasta, trebuia să știi că „transportul negru" (care ducea bolnavele spre lagărul de exterminare) era prevăzut pentru un număr fix de victime și că, atunci cînd se dădea o raită prin Revieruri, erau adunate la întîmplare Innendienst[2], adică fete socotite incapabile de a munci în coloane, uneori din pricina unui abces la o mînă.

De la fereastra Blocului 27 (deci în ianuarie 1944), am *văzut* o femeie, a cărei naționalitate nu o cunosc, luată din Blocul 28 și dusă cu forța ; de ce ea și nu altele ? Fusese oare înscrisă la Revier ? Nu-i fusese pe plac cuiva ? Nu știu, dar *am văzut-o :* își frîngea mîinile deasupra capului, ca bocitoarele de pe vazele grecești, și nu știu despre ea nimic altceva decît că a fost ridicată la cîteva ore după marea „selecție" [3] — din ianuarie 1944 —, adică în perioada în care lagărul era normal, cu un an înainte de exterminări. În aceleași condiții, și probabil în aceeași zi, Anise Postel—Vinay *a văzut* o rusoaică foarte tînără, tîrîtă de „benzile roșii" și de SS-iști, și care se răsucea efectiv de disperare.

Situația de Verfugbar absent, care a fost în mod constant obiectivul meu, reclama un întreg repertoriu de viclenii, refugii și complicități, dar ea îmi lăsa timp liber, cu condiția de a mă putea ascunde într-un Bloc de carantină unde nu riscam să fiu denunțată. Marele obstacol era starea de epuizare în care mă adusese difteria, pe care am contractat-o încă de la sosirea mea în lagăr, și starea de copleșitoare oboseală fizică pe care o pricinuiește foamea cronică. În ciuda tuturor acestor lucruri, n-am remarcat niciodată la mine vreo scădere sensibilă a activității mentale, în afară de domeniul memoriei, dar, fizicește, nu mai aveam nici măcar puterea de a vorbi, și această senzație de epuizare nu m-a părăsit pînă la eliberare. În afară de aceasta, eram obligată, din prudență, să transcriu într-un cod prescurtat informațiile cele mai compromițătoare, ceea ce mă stînjenea foarte mult atunci cînd trebuia să fac evaluările. De cîte ori n-am visat, în timpul acestor ani înspăimîntători, la vremea cînd, în sfîrșit, voi putea să reiau și să urmăresc pînă la capăt această cercetare a faptelor

---

[1] A se vedea p. 41.

[2] Traducerea literală : „persoane folosite în serviciile interne ale Blocurilor".

[3] A se vedea p. 35 și tabelul de concordanță (p. 211—213).

şi a cauzelor. Dar cînd a fost posibil, ce efort a trebuit să fac ca să nu întorc repede spatele acestei lumi de groază.

Aveam cîteva tovarăşe care considerau, ca şi mine, că era o datorie să afle şi care, atente, observau... Noi socoteam, de asemenea, că era o datorie de a le obliga şi pe celelalte să afle, chiar în ciuda voinţei lor. Motivul principal, pentru noi era de a ne salva de la moarte. Atunci cînd se făceau descinderi pentru a lua femei spre a le ucide, unele ar fi putut să aibă posibilitatea să fugă, cu condiţia să încerce, dar, vai, majoritatea, mai ales la început, preferau să creadă că plecarea lor însemna salvarea lor şi mergeau la moarte ca mieii la tăiere. În afară de aceasta, trebuia să ne gîndim la o exterminare generală, sau la o tentativă de exterminare în ultimele zile ale războiului — şi aceasta este efectiv ceea ce au şi încercat naziştii cînd au putut.

Iată, în orice caz, cunoştinţele pe care, în calitatea mea de prizonieră, am putut să le strîng la faţa locului :

Lagărul de la Ravensbrück a existat ceva mai mult de cinci ani [1] : din 1939 pînă în aprilie 1945. Cum fiecare nou venită primea un număr imprimat şi cusut pe mînecă, era uşor de aflat, de la o zi la alta, cîte prizoniere trecuseră prin lagăr. Cu puţin timp înainte de eliberare, mi s-a semnalat un număr 115 000, dar chiar în ultimele ore o prizonieră mi-a spus că a văzut un număr 123 000 [2].

Uneori au avut loc eliberări de prizoniere germane, dar în foarte mic număr [3] şi arareori. Pe de altă parte, unele prizoniere, mult mai numeroase, au fost numerotate de două ori [4].

[1] Se pare că ar fi fost inaugurat la 29 mai 1939 cu cîteva sute de prizoniere, venite de la Lichtenburg, şi cu Bibelforscherinnen, venite de la Mohringen (a se vedea la p. 208, cronologia).

[2] Interogat în această privinţă, comandantul Ravensbrückului a răspuns : *Am indicat cifra de 110—115 000, dar, repet, este doar pentru orientare :* nu neg că au existat matricole pînă la cifra de 123 000. (Interogatoriul din 5.12.1949, Rastadt.) (1972).

[3] Prizonierele secretare evaluau la 3% eliberările din primii patru ani ; apoi au fost aproape în întregime suprimate. Ar fi fost eliberate, de asemenea, cîteva prizoniere franţuzoaice.

[4] Dubla numerotare s-ar referi la 3 000 de femei (numărate la biroul de muncă) şi 2 000 (numărate la biroul politic), dar se pare că aceste cifre sînt puţin cam prea mici. Poate că au fost extrase din registre chiar în ultimele zile, or tocmai în această ultimă perioadă venirile înapoi au fost cele mai numeroase.

Un tabel cronologic[1] va da o idee despre traficul de prizoniere. Se vede în acest tabel că din mai 1939 pînă în mai 1942, deci în trei ani, lagărul a primit aproximativ 10 000 de femei. Din august 1942 pînă în august 1943, deci într-un an, a primit 9 000, adică de două ori mai mult ; din august 1943 pînă în august 1944, 36 000, aproape de zece ori mai mult. Începînd din acest moment, ritmul sosirilor este de vreo 10 000 pe lună.

Lagărul putea să cuprindă aproximativ zece mii de prizoniere repartizate în șaisprezece Blocuri mici și unsprezece mai mari. Condițiile de trai, în 1943, erau foarte aspre : numai cu greu se putea scăpa de munca obligatorie de douăsprezece ore pe zi, și în nici un caz de cele patru apeluri nesfîrșite : două dimineața (apelul general și apelul de muncă), unul la prînz (apelul de muncă) și unul seara (apelul general). Ușile și ferestrele trebuiau să rămînă deschise zi și noapte la temperaturi care ajungeau adeseori la minus 20°, trebuia să mănînci în picioare, fiindcă nu existau scăunele, să te scoli înainte de a suna deșteptarea oficială ca să te poți spăla etc. Firește, mortalitatea era ridicată, dar mortalitatea oficială era totuși scăzută datorită „transporturilor negre“[2] : din cînd în cînd nebunele (sau cele declarate astfel), infirmele, tuberculoasele dispăreau. Ele plecau, într-adevăr, spre alt lagăr, lagărul de nimicire.

În ultimele zile din ianuarie 1944, un uriaș „transport negru“[3] a precedat cu cîteva zile sosirea unui convoi francez cunoscut sub numele de *Douăzeci-și-șapte-de-mii* ; mi s-a spus în acea vreme că număra 900 de femei ; pentru a le „selecționa“ a avut loc o adevărată vînătoare prin tot lagărul.

---

[1] A se vedea p. 211—213 tabelul cronologic pe care l-am întocmit de cum m-am înapoiat. În această ediție, l-am completat cu informații pe care le-am cules la Hamburg, în timpul procesului.

[2] A se vedea la p. 123 și p. 163 ceea ce am putut afla ulterior despre „transporturile negre“ și mortalitate.

[3] În lagăr s-a spus că SS-iștii căutau 900 de femei, secretarele ar fi făcut după aceea socoteala că erau 800, Wanda Kiedrzynska vorbește de 1 000 de persoane (dintre care 300 de poloneze și 40 de copii evrei).

Transportul a pornit spre Maidanek (Lublin) unde prizonierele n-au fost ucise la sosire. Între timp polonezele au reușit să strecoare în exterior un mesaj și radio Londra a semnalat existența acestui transport. După aceea, femeile care făceau parte din el au fost dispersate și au murit, în majoritate, la Auschwitz, deși am auzit că au existat 3 supraviețuitoare. (1972)

Din cele 115 000 (sau 123 000 ?) de femei care au trecut pe la Ravensbrück, o parte proveneau direct din arestările și raziile efectuate în toate țările Europei, dar multe soseau din alte lagăre și circulau de luni de zile, uneori de ani, din fortăreață în închisoare, din lagăr în fortăreață. Se putea găsi deci, chiar în lagăr, o documentație generală *asupra a mai tuturor lagărelor, închisorilor și penitenciarelor germane* — asupra sistemului în ansamblul său. Și aici, era de ajuns să interoghezi și după aceea să legi între ele informațiile. Este ceea ce am făcut încă din 1943, și iată concluziile pe care le-am desprins :

În Germania existau două principale tipuri de lagăre, lagărele de muncă și lagărele de exterminare, și dintr-odată mi s-a părut evident că aceste două tipuri de lagăre erau complementare, administrate după aceleași principii și nedeosebindu-se decît prin procentul de exterminări.

Ideea conducătoare era, firește, de a-i extermina pe dușmani sau pe indezirabili, ceea ce, din păcate, e ceva banal. Originalitatea sistemului a fost de a organiza această exterminare în așa fel încît, în loc să fie costisitoare pentru exterminatori, să le aducă, dimpotrivă, beneficii considerabile.

Aceste două idei conducătoare, beneficiu și exterminare, erau aceleași pentru cele două soiuri de lagăre, cu alte cuvinte condamnații din lagărele de exterminare trebuiau, totuși, să aducă un beneficiu, iar condamnații din lagărele de muncă trebuiau, totuși, să fie exterminați. Aceste două idei conducătoare și, uneori, contradictorii sînt cele care explică, mi se pare mie, incoerențele aparente ale sistemului.

De exemplu, cînd soseau la Auschwitz transporturile de evrei, se făcea o selecție încă de la gară, ceea ce însemna că unii se îndreptau direct (80 pînă la 90%) spre camerele de gazare, iar ceilalți (10 sau 20%, în funcție de zi) se îndreptau spre lagăr, unde îi aștepta, dealtfel, o soartă mai rea decît moartea. *Dar, din moment ce vor să-i ucidă, de ce n-o fac imediat ? De ce le mai despart pe mame de copiii lor, doar pentru cîteva zile, de ce acest supliment de suferințe cînd la capăt e totuși moartea ? De ce în toate aceste convoaie existau cîțiva supraviețuitori ?* Tovarășele mele care-și puneau cu disperare aceste întrebări ajungeau

invariabil la aceeași concluzie: *Sadismul nazist, dezordinea lor, nebunia lor, incoerența lor...*

Desigur, sadismul își avea locul lui în toate acestea, dar el era în plus. Iar pentru rest, nu era vorba de incoerență, ci de coerență, nu de nebunie, ci de metodă, dar ordine germană...

Chiar dacă îngrămădeau într-un vagon 80—100 de asemenea nenorociți, fără apă, fără mîncare zile întregi, trebuia totuși să plătești cărbunele pentru locomotivă, să dispui de trenuri, de funcționari, de soldați. Pînă și gazul care trebuia să-i ucidă costa ceva, și un comandant de la Auschwitz ar fi avut ideea de a-l economisi pentru copii mai mici de opt ani — cel puțin așa mi-a spus la Ravensbrück o prizonieră cehă venită din acel lagăr [1]. În afară de aceasta, un adult poate să opună o rezistență imposibilă în cazul unui copil mic. Firește, bagajele morților erau recuperate, ca și hainele lor, dinții de aur, părul, cenușa lor, pentru a se face săpun, dar aceasta nu era destul, și cei 10% din supraviețuitori trebuiau să-i permită Auschwitzului să fie nu numai un lagăr de exterminare, ci și o afacere comercială nedeficitară.

Pretutindeni, la Mauthausen, la Bergen-Belsen, la Lublin, la Struthof, regăseam același principiu și acea dezordine aparentă, dar calculată în materie de exterminare.

La Struthof, de exemplu, existau comandouri de 20 de oameni aflați sub ordinul unui prizonier ales după toate regulile, care se dovedise apt pentru misiunea încredințată: kapoul. Comandoul pleca la muncă dimineața cu cei 20 de oameni ai săi, dar seara nu trebuia să se întoarcă decît cu 17 prizonieri. Kapoul avea toată libertatea de a-i ucide după metoda care-i plăcea lui: cu lovituri de bîtă, cu lovituri de cazma, ștrangulîndu-i sau îngropîndu-i de vii. Dacă se aranja în așa fel încît să-i ucidă înainte de prînz, putea să mănînce cele trei supe ale lor, acesta era beneficiul lui. *Și după masă eram aproape liniștiți*, mi-a spus unul din puținii supraviețuitori [2]. Teoretic, după șase zile, comandoul nu mai avea oameni, dar cum soseau într-una oameni mai mult sau mai puțin epuizați, mulți dintre cei noi mureau în prima zi, în timp ce unii dintre cei vechi ajungeau să reziste mai multe săptămîni și între timp

[1] Dr-ul Nyiszli Miklos, citat la p. 143, descrie și el o exterminare, mai groaznică decît cea prin gazare. (1972)
[2] D-l Menie, învățător.

puteau să fie mutaţi în alt comando, apoi, de acolo, expediaţi într-un alt lagăr unde era nevoie de mînă de lucru.
Aşa cum, în teorie, ritmul de exterminare era cam de o săptămînă la Struthof (cel puţin pentru acel comando şi în timpul unei perioade obligatoriu scurte [1]), la Ravensbrück, cel puţin în 1943, care a fost perioada cea mai puţin ucigătoare, şi la începutul lui 1944, el ar fi fost de aproximativ cinci ani pentru diferitele naţionalităţi luate în ansamblu.

Suhren evaluează la 8 000 numărul femeilor prezente în lagăr în decembrie 1942, cînd a preluat el comanda Ravensbrückului.

Or, noi ştim că numărul unei prizoniere sosite la 5 decembrie 1942 este 15 518 şi că, trei luni şi jumătate mai tîrziu, se menţionează un număr 19 244, ceea ce ne permite să apreciem la aproximativ 16 000 numărul prizonierelor înregistrate în trei ani şi jumătate. La sfîrşitul anului 1942, nu existau încă transporturi de muncă (primul a părăsit lagărul în *martie 1943*), aşa că „transporturile negre" sînt cele care explică în şi mai mare măsură decît exterminările o pierdere a efectivului de 50% în trei ani şi jumătate.

Începînd din clipa în care Ravensbrückul devine o întreprindere activă (începutul anului 1943) pînă în clipa cînd începe exterminarea (decembrie 1944), „pierderile de efective" sînt în scădere.

3. Rezistenţa la moarte : personalităţi naţionale

În 1943 şi 1944, media de supravieţuire părea să varieze în funcţie de naţionalitate. La acea dată, într-adevăr, franţuzoaicele mureau mai repede decît polonezele [2] sau cehele şi pe la mijlocul anului 1944 am calculat, după

[1] Nu ştiu dacă această fază a durat o săptămînă, o lună sau mai mult. În orice caz, nu este vorba aici de „asasinate industriale", ca la Auschwitz, ci de un fel de „artizanat al morţii", mai înspăimîntător, dar mai puţin eficace.

[2] Mortalitatea în rîndul polonezelor fusese ridicată în primul an, dar, după patru ani, în 1943, cele care supravieţuiseră erau, evident, deosebit de robuste ; majoritatea primeau colete şi reuşiseră între timp să intre în comandourile cele mai puţin primejdioase (a se vedea p. 47).

cifrele care-mi fuseseră date de tovarășele mele repartizate la Revier, că media de viață a unei franțuzoaice în lagăr era de aproximativ trei ani, adică cu mult mai scăzută decît media generală. Numai evreicele unguroaice și asocialele germane prezentau o rezistență la moarte mai mică decît a noastră. Pentru primele, înfiorătoarea mizerie în care se aflau deja la sosirea lor și condițiile de trai care li se creaseră erau de ajuns pentru a explica lipsa lor de apărare. Pentru celelalte, o lungă captivitate și lipsa de coeziune explicau decăderea lor și majoritatea aparțineau deja acelei categorii foarte speciale denumite, în derîdere, Schmuckstück [1].

Schmuckstück era o creatură în aparență omenească, pe care n-am văzut-o nicăieri în altă parte decît la Ravensbrück : depășind cu mult ceea ce se numește slăbiciune și gata să atingă limita mortală a denutriției (la autopsie se găseau toate organele reduse, ficatul de mărimea celui de iepure), incapabilă de disciplină interioară și socială, nemaispălîndu-se, nemaicăutîndu-se de păduchi, îmbrăcată în niște zdrențe inimaginabile, plină de răni care supurau, fiindcă nu fuseseră niciodată îngrijite, cu o rîie infectată, cu avitaminoză, cotonogită, cu sau fără pretext, de toate germancele viguroase din lagăr (gardiene SS sau prizoniere cu galoane, reflexele erau aceleași), aruncîndu-se pe burtă în noroi ca să lingă de pe jos supa dintr-o gamelă răsturnată, fără tovarășe, fără speranță, fără demnitate, în aparență fără gîndire, acționînd numai sub imboldul foamei și al fricii și sortită în cele din urmă să fie gazată ca un șoarece după una din acele vînători de oameni cărora li se spuneau „selecții". Fiecare zi trăită de aceste jalnice larve era o sfidare a tot ceea ce se credea că se știe despre igienă și despre natură. Mai era de mirare că mureau ? Trecuseră, oricum, dincolo de pragul vieții.

Astăzi mi se pare că această decădere era probabil morală mai înainte de a fi fizică, deoarece revăd în gînd tovarășe care au murit de foame — vreau să spun fără să fie bolnave, ci numai consumate — și care și-au păstrat pînă în clipele dinainte de a-și da ultima suflare mintea întreagă și controlul de sine.

---

[1] Literal : *giuvaer, piatră prețioasă.* În alte lagăre erau denumiți „musulmani".

Franțuzoaicele veneau imediat după Schmuckstuckuri pe drumul morții. și eu încercam să aflu dacă mortalitatea excepțional de ridicată a compatrioatelor noastre se datora unor condiții de viață mai aspre decît cele ale altor națiuni sau unei rezistențe fizice inferioare. Am discutat despre aceasta adeseori, în special cu tovarășele mele cehe de la Revier.

Pentru acestea din urmă, concluzia era evidentă : era vorba de o fragilitate proprie poporului nostru. Cehele făceau această constatare cu tristețe, dar fără a fi surprinse, deoarece, ca întreaga Europă centrală și răsăriteană, ele fuseseră supuse ani de zile *exclusiv* propagandei germane intensive despre pretinsa degenerescență a Franței, fără să existe *niciodată* vreo dezmințire, vreun răspuns din partea noastră. Pentru mine, care mă ostenisem odinioară să analizez faptele pe care se bizuia această propagandă și care știam că ele erau, *toate*, inexacte la origine. înainte de a mă lăsa convinsă, aveam foarte marea dorință, în primul rînd. de a nota cu precizie cifra de mortalitate în rîndul fiecărei naționalități. apoi, și mai ales, de a analiza cifrele astfel obținute ținînd seama de condițiile de trai. Acest lucru mi-a fost imposibil și, spre regretul meu, nu pot să dau aici decît aproximații asupra acestui punct. Totuși, iată-le.

Printre deținutele politice, rusoaicele, care, ca și noi, nu primeau colete, mureau mai mult decît polonezele și cehele ; franțuzoaicele mureau puțin mai mult decît rusoaicele.

Polonezele și cehele, mai vechi decît noi în lagăr și vorbind adeseori germana, aveau toate „locurile bune", ele lucrau la bucătărie, erau maistre, șefe de Bloc etc. Cum aparțineau unor coloane privilegiate, reușeau să aibă rufărie curată, un pat pentru două persoane, uneori chiar un pat individual, multe posibilități de a se spăla, de a se odihni, de a avea rații suplimentare de mîncare. În afară de aceasta, primeau colete de la familiile lor. Franțuzoaicele, dimpotrivă, pe de o parte din cauza frontierei administrative care exista între marele Reich și Franța (și care nu exista între acesta și Cehoslovacia și Polonia), pe de altă parte din cauza unei carențe a Crucii Roșii naționale, n-aveau, ca să spunem așa, colete ; cele (foarte puține la număr) care primeau au supraviețuit adeseori. În afară de aceasta, atît datorită patriotismului lor, cît și datorită groazei pe care le-o inspira disciplina germană,

își făceau un punct de onoare din a nu munci în coloanele industriale care lucrau pentru război.

Am spus mai înainte că erau denumite Verfügbar, adică „disponibile", prizonierele care nu erau înscrise într-o coloană de muncă. Pentru a rămîne mult timp Verfügbar [1], trebuia să ai viclenia și energia unui șef sioux sau, dimpotrivă, să fii o zdreanță omenească, absolut inutilizabilă și respinsă de pretutindeni, într-un cuvînt să fii unul dintre acei nefericiți Schmuckstück despre care am vorbit mai înainte. Vă pot asigura că deosebirea care exista între condițiile de trai ale unei Blockova sau ale unei Lagerpolizei poloneze și cele ale unei amărîte de Verfügbar franțuzoaică sau rusoaică era mai mare decît cea care poate exista între regina Angliei și cea mai jalnică ființă din azilurile de noapte. O Blockova, grasă, bine îmbrăcată, avînd în juru-i o mică curte, se bucura de o putere efectivă asupra a tot ceea ce nu se supunea : oare nu ea era cea care putea să dea dispoziție să i se administreze douăzeci și cinci de lovituri de bîtă sau să fie băgată pentru șase luni la Strafblock, iadul în iad, o deținută care n-a făcut altceva decît să nu-i fie pe plac ? Susțin că pînă și o cerșetoare era mai puțin zdrențăroasă și mai puțin înfometată decît unele din bietele mele tovarășe. Statisticile care nu vor ține seama de fapte de acest gen — materiale, morale, sociale — nu pot fi decît absurde.

Am văzut că, în anumite condiții de înghesuială, somnul în special era exclus, dar și acel minimum de curățenie a cărui absență s-a dovedit ucigătoare — or aceste condiții ucideau foarte repede, mai repede chiar decît foamea. Lipsa de hrană, mai ales combinată cu munca excesivă, ucidea în mod sigur, dar destul de lent. Frigul, dimpotrivă, nu ucidea decît accidental, și exista, fără-ndoială, o adaptare la el.

Deosebirea dintre condițiile de trai explică, în mare măsură, deosebirea în ceea ce privește procentul de mortalitate al fiecărei națiuni, dar reacțiile proprii fiecăreia dintre aceste națiuni au jucat, în mod cert, un rol.

Aproape toate popoarele din Europa erau reprezentate la Ravensbrück și, datorită catalizei lagărului, se înfățișau

---

[1] Rog să fiu scuzată că formez anumite plurale germane după franceză, însă vorbesc jargonul din lagăr, nu limba lui Goethe.

așa cum erau ele în fond : englezoaice, elvețiene, spaniole și italience [1], adescori arestate în Franța și vorbind franțuzește, se contopeau în masa de franțuzoaice și nu reacționau altfel ; belgienele nu se deosebeau deloc.

Olandezele și norvegienele, care vorbeau în general germana și primeau numeroase colete, constituiau mici comunități oarecum privilegiate în raport cu noi, dar foarte omogene, foarte demne și cu care noi simpatizam atunci cînd ne apropiau împrejurările.

Uriașa masă de rusoaice era la fel de prost tratată ca noi, dar ne rămînea străină : amestec aproape indescifrabil din pricină că era eterogen. Exista un Bloc întreg cu țărănci bătrîne din nu știu ce regiuni, înduioșătoare prin cumsecădenia și complezența lor, care se rugau într-una, încercînd îndeosebi nevoia de a-i mulțumi lui Dumnezeu pentru fiecare cotor de nap pe care-l găseau în supa lor. Nivelul fetelor din Armata roșie era foarte ridicat — dealtfel faptul că știuseră ce înseamnă organizarea și disciplina înainte de internarea lor le dădea un mare avantaj ; erau sănătoase, curate, cinstite, printre ele se găseau și elemente intelectuale (doctori în medicină, profesori), excepțional de simpatice și care erau pline de amabilitate și bunăvoință. Ceea ce ne plăcea la ele era spiritul lor de împotrivire față de naziști.

Administrația lagărului, care nu simțise nevoia să ne deosebească de germane (acestea purtau, ca și noi, un triunghi roșu [2], fără altceva în plus), însemnase cu un U triunghiul ucrainenelor.

Polonezele (după SS-iști) erau stăpînele lagărului. Aproape toate posturile importante sau ușoare se aflau în mîinile lor, și erau apărate cu străşnicie. De fapt, ele erau și vechi și majoritare în lagăr, iar lagărul fusese

---

[1] Cele pe care le-am cunoscut fuseseră arestate în Franța, dar, după ce Italia și-a schimbat atitudinea, un convoi de italience, arestate în țara lor, a sosit la Ravensbruck, unde au fost foarte repede decimate.

[2] Toate prizonierele, cînd ajungeau în lagăr, primeau un număr imprimat, care era cusut pe mîneca stîngă a unei haine vărgate, și însoțit de un triunghi.

Triunghiul roșu însemna deținut *politic*, triunghiul verde deținut de *drept comun* și triunghiul negru deținut *asocial;* în această rubrică bizară erau vîrîte, în special, țigăncile și unele evreice ; celelalte purtau un triunghi galben.

construit în mare parte de ele. Aveau cel puțin avantajul de a se descotorosi de concurența compatrioatelor lor arestate pentru delicte de drept comun, și printre Stubove (sau șefe de cameră), Blokove (sau șefe de Bloc), Lagerpolizei (sau polițiste), „benzile roșii“ (sau șefe de lucrări) puteai să întîlnești femei făcînd parte din burghezia poloneză. Lipsa de înțelegere reciprocă între franțuzoaice și ele a fost, din păcate, foarte vie, în timp ce, dimpotrivă, atitudinea noastră de împotrivire a fost adeseori înțeleasă și apreciată de celelalte naționalități. Totuși și compatrioatele mele manifestau o atitudine nedreaptă față de ele, deoarece aceste femei aveau calități solide : curaj, patriotism, dragoste față de muncă și de disciplină, stricate uneori, din nefericire, de un snobism exasperant, o megalomanie națională puerilă și, mai ales, o supunere care ne șoca. O poloneză de condiție bună, arestată pentru rezistență, a spus un lucru nemaipomenit : *orice stăpîn trebuie slujit și orice muncă trebuie făcută*, care n-are nevoie de nici un comentariu. Această elită foarte restrînsă, care se denumea singură *intelectualitatea poloneză*, a fost, după SS-iști, stăpîna lagărului Ravensbrück pe care l-a administrat — cum a administrat și biata Polonie — cu superficialitate, cu egoism, cu o criminală absență de simț social.

Astăzi mi-e rușine de acest fel de a judeca, și țin s-o spun, căci sînt convinsă că, în aceeași situație, oricare altă colectivitate națională ar fi abuzat în aceeași măsură. Într-adevăr, am avut ocazia să-mi văd propriii compatrioți dispunînd de forță (îndeosebi în timpul războiului din Algeria), și tocmai de aceea îmi permit să admir acum, ori de cîte ori mi se ivește prilejul, ici și colo, cîțiva indivizi, dispersați și rari în toate țările, care, fiind cei mai tari, n-au abuzat de această situație. Cît despre ceilalți, nu-i scuz, dar mă feresc de acum înainte să mai imput unei naționalități ceea ce trebuie atribuit înclinațiilor urîte ale neamului omenesc.
Două împrejurări le-au pus pe poloneze „pe poziții de forță“ în lagărul de la Ravensbrück : vechimea lor în lagăr și faptul că cea de-a doua limbă a lor era cel mai ades germana, nu engleza, în timp ce pentru franțuzoaice era mai adeseori engleza decît germana. *Unele* poloneze au abuzat de această poziție de forță.

Polonezele au știut de asemenea să organizeze o întrajutorare eficace și o adevărată rezistență : îndeosebi ele au scos din lagăr, în ciuda unor uriașe riscuri, o corespondență clandestină [1], destinată să informeze pe aliați despre existența experiențelor de vivisecție asupra prizonierelor din lagărul de la Ravensbrück. În relații directe cu grupul de franțuzoaice erau niște femei admirabile, asupra cărora părerea compatrioatelor mele era unanimă : scumpa noastră Jadja, Stubova Blocului de N.N., blîndă, tăcută, eficace și curajoasă, muncind de dimineață pînă seara ca un șoricel pentru a face să domnească maximum de ordine, de dreptate și de curățenie, interpunîndu-se întotdeauna între noi și infernala noastră Blockova germană, Knoll ; făcînd să dispară hîrtiile pe care Knoll i le furase uneia din noi și care puteau să atragă trimiterea ei la Strafblock (sau mai rău). Mă gîndesc la micuțele studente curajoase din Lublin — dintre care unele erau încă niște copii — atît de demne și de brave cînd au refuzat toate să mai accepte să fie luate dintre ele noi martire pentru experiențele științifice ale domnului SS-ist prof. Gebhardt. Și acea doamnă bătrînă, foarte aristocrată, care nu era deloc intelectuală de profesie, dar avea spiritul cel mai meditativ din cîte am cunoscut printre compatrioatele ei, și care mi-a spus cu profundă tristețe : *Acum sîntem ultimul popor din Europa, din vina noastră. În tinerețe, am trăit la o moșie pe care o aveam în Rusia. Astăzi am întîlnit o femeie din această țară care mi-a povestit ce s-a făcut acolo : școli, spitale... Cu treizeci de ani în urmă era aceeași situație de ambele părți ale graniței.* Nu mai pun la socoteală prietenele poloneze care mi-au spus că preferau incontestabil atitudinea noastră de revoltă sistematică față de amabilitățile interesate manifestate de ale lor, și am fost profund mișcată cînd una din ele mi-a spus : *Toate sufletele mari pe care le-am cunoscut în lagăr erau franceze* [2].

E incontestabil că, în proporție de masă, cel mai bine se înțelegeau cu noi iugoslavele. Cu toate acestea, noi nu le cunoșteam limba și foarte puține dintre ele o cunoșteau pe a noastră. Totuși am simpatizat unele cu altele ori de cîte ori hazardul ne-a apropiat, din cauza aceleiași pro-

---

[1] A se vedea p. 90.

[2] Rog să-mi fie scuzat acest șovinism naiv : cuvintele nu-mi aparțin. Mărturisesc totuși că le-am ascultat cu plăcere în 1944, dar în 1972 le recitesc cu oarecare stinghereală.

bității, a aceleiași curtoazii, a aceleiași hotărîri declarate de a nu suporta jugul german. Dar ceea ce mi-a plăcut mai ales este că aceste virtuți nu erau cele ale unei clase sociale, ci — ca și la noi — erau răspîndite în popor la toate nivelurile.

La cehe întîlneai o medie de cultură și de educație politică cu mult superioară celei a tuturor celorlalte popoare din Europa centrală și răsăriteană și totodată (ceea ce este important într-o colectivitate) multe personalități de mare valoare. Aplicîndu-și înclinațiile la politică, ele aveau o activitate de partid mult mai intensă decît celelalte comunități naționale. Partidul lor comunist, îndeosebi, a fost excepțional de dinamic și de disciplinat.

Ca și polonezele, erau foarte vechi în lagăr și, ca și polonezele, aveau colete numeroase și posturi bune, dar, în afară de aceasta, aveau geniul organizării și un admirabil spirit social care le permitea adeseori să combine într-o doză foarte bună sabotajul (pentru onoare), munca (pentru a fi lăsate în pace), odihna bine camuflată și „recuperările" abile, totul repartizat cu foarte multă ingeniozitate. În acest domeniu, una din cele mai frumoase reușite cehe a fost cucerirea Revierului : într-unul din posturile cele mai vizate din lagăr, supravegheată de vechea Oberschwester Elisabeth Marschal, ipocrită și plină de ură, să te menții, fără să sacrifici nimic din demnitatea ta patriotică, să aduci în permanență servicii tovarășelor de toate naționalitățile (adeseori dovedind multă îndrăzneală), să dai fiecărei bolnave, din lipsă de medicamente, pe care nu le aveai, maximum de atenție, să ai un chip zîmbitor, gesturi îndemînatece și blînde — iată ce a reușit să facă Zdenka, al cărei prenume toată lumea îl știa la Ravensbrück, dar al cărei nume de familie nu-l știa nimeni[1]. Totuși și printre cehe se afla o mică burghezie destul de hrăpăreață și egoistă, foarte puternic germanizată și care prospera fără rușine în lagăr. La Blocul 31, în special, ea aplica (întotdeauna cu metodă) principiul menționat, dar nu recomandat în Evanghelie : „Celui ce are i se va da, iar de la cel ce nu are și ce gîndește că are lua-se-va de la el".

Cît despre unele deținute politice germane (cu excepția unui mic număr de comuniste austriece și a cîtorva

[1] Astăzi îl știu : Zdenka Nedvedova ; țin să-i exprim mulțumiri pentru binele pe care l-a făcut la sute de femei necunoscute.

personalităţi izolate, foarte internaţionale ca formaţie), acestea aveau un nivel moral şi intelectual de-a dreptul descurajator : arţăgoase, spioane, grosolane, depravate şi hoaţe. Dar ar fi nedrept să nu menţionăm că eticheta de *politic* nu avea prea mare semnificaţie în lagăre : o femeie oarecare ce refuzase să lucreze pentru războiul lui Hitler (deci politic) purta un triunghi negru ca cerşetoarele şi prostituatele, dar prostituata care se culcase cu un polonez avea triunghiul roşu al deţinutelor politice. (Deţinutele franţuzoaice aveau, toate, acelaşi triunghi roşu, ceea ce ne-a adus nouă, deţinutele politice, neplăceri considerabile.)

Nenorocitele de ţigănci mi-au inspirat o milă profundă. Mă duceam adesecori în Blocul lor şi începusem chiar să fac un mic vocabular comparativ al diferitelor dialecte ţigăneşti pentru a înjgheba o conversaţie fără să stîrnesc curiozitatea prin întrebările pe care le puneam. Aşa se face că am descoperit două familii de ţigănci belgiene şi o bătrînă ţigancă franţuzoaică, femei năucite de nenorocirea care le lovise şi pe care n-o înţelegeau, dar care aveau o instrucţie elementară şi deprinderi de viaţă materială datorită cărora coabitarea cu ţigăncile germane le era insuportabilă. Restul (cu excepţia cîtorva ţigănci cehe) erau uluitor de sălbatice, mai mult decît femeile din triburile africane pe care le cunoscusem în calitatea mea de etnolog. La drept vorbind, pe acestea din urmă nu le-am văzut în vreun lagăr de concentrare.

Bătrîna ţigancă franţuzoaică mi-a povestit viaţa ei : erau ţigani de bîlci şi mergeau la iarmaroace cu o prăvălioară de jocuri, foarte rentabilă, moştenită de la părinţi — ea, bărbatul ei, copiii cei mari şi încă un ginere şi un frate căsătorit, în total paisprezece persoane. Dar cînd se termina sezonul se întorceau la Paris într-un mic apartament frumuşel, cu radio şi cu tot confortul. Într-o seară, germanii i-au arestat pe toţi actorii de bîlci de la chermeză (acţiunea se petrecea la Lille, cred) şi i-au deportat pe cei oacheşi. Întîi au fost duşi la o închisoare din Belgia şi de acolo au aflat că vor merge la Auschwitz : *şi-mi spuneau unii : săraca de tine, acolo unde te duci tu e iadul, dar ce puteam eu să fac ? Cînd am ajuns la Auschwitz ne-au băgat într-un hangar mare de scînduri cu pietriş negru pe jos şi nimic altceva, nici paie, nici pături, şi nimic de mîncat şi de băut două zile în şir... şi prin crăpăturile dintre scînduri vedeam nişte flăcări mari,*

roşii, dar noi nu ştiam ce sînt. După două zile a venit ordinul să nu ne ucidă, şi atunci ni s-a dat nişte supă şi bidoane cu apă şi am fost trimişi în altă parte... A urmat mizeria îngrozitoare, loviturile de bîtă şi, unul cîte unul, au murit toţi, pînă n-a mai rămas decît ea şi, poate, fata ei cea mai mică, într-un alt lagăr, nu mai ştia. *Dar de ce ? Ce-am făcut noi ?* repeta ea într-una, *de ce ? de ce ?*

În lungul catalog al crimelor naziste nici una nu se compară cu martiriul ţiganilor (nici măcar cel al evreilor care au avut adeseori norocul să moară repede) : toate genurile de asasinat au fost încercate pe ei, foarte ades ei au trebuit să servească drept cobai, mai mult decît oricare alt popor, pentru experienţele „ştiinţifice" şi la Ravensbrück, dacă au fost sterilizate cîteva germane, de la caz la caz şi cu titlul de pedeapsă, în schimb pentru sterilizările în serie au fost luate numai ţigănci — inclusiv cele micuţe de tot.

Şi de ce ? Care a fost crima acestor bieţi oameni ? Fiindcă a cui era vina că nivelul lor de cultură era scăzut, dacă nu a germanilor care-i ţineau sub tutelă de veacuri fără să fi făcut nimic pentru ei mai înainte de a porni masacrarea lor dacă nu — a naziştilor care n-au ucis decît ceea ce era lipsit de apărare.

Franţuzoaicele, împreună cu rusoaicele, erau cele mai detestate de SS-işti, cele de la care au obţinut întotdeauna randamentul cel mai scăzut. De aceea am şi fost îndepărtate sistematic din toate posturile importante şi din toate muncile mai puţin grele sau care ofereau unele avantaje ; nici o franţuzoaică n-a fost Blockova, Stubova, Lagerpolizei, nici bucătăreasă, nici şef de coloană, cu excepţia a una sau două alsaciene şi a unei franţuzoaice căsătorite cu un polonez, care s-au folosit, dealtfel, de postul lor pentru a le face cele mai mari servicii tovarăşelor lor ; de altminteri n-au fost ele singurele care au făcut-o şi, într-o proporţie imposibil de apreciat, cehele, polonezele, austriecele, deţinutele politice germane au folosit în acelaşi fel aceste posturi de răspundere, fiind supuse, din această pricină, unor mari riscuri.

Dealtfel, trebuie recunoscut că noi eram, aproape organic, în contrasens cu lagărul : disciplina SS avea darul de a stîrni mînia franţuzoaicelor, atît a celor mai bune, cît şi a celor mai rele ; şi în această atitudine defectele noastre au jucat un rol egal cu virtuţile noastre, deoarece

elementele noastre rele (prostituate, muncitoare voluntare) au fost inutilizabile, pe planul randamentului industrial, din cauza indisciplinei lor cronice, dar și din cauza refuzului lor de a spiona, în timp ce elementele noastre bune (muncitoarele de uzină comuniste) își manifestau întregul lor curaj și capacitatea de organizare pentru a pune la punct un sabotaj metodic. Celelalte (învățătoare, avocate, profesoare, soții de ofițeri) erau, în orice împrejurare, „bune de nimic“ și nu le-a fost prea greu să rămînă așa...

Marea nenorocire a franțuzoaicelor a constat, aproape pretutindeni, în faptul că au fost amestecate cu prizonierele de drept comun sau cu străine neasimilabile. Singurul semi-Bloc (împreună cu Blocul 15) în care franțuzoaicele erau majoritare a fost cel de N.N. [1], Bloc special, pe care germanii au avut intenția să-l maltrateze întîi, apoi să-l nimicească, și unde proporția de femei din Rezistență atingea 80% (nu 100% nu se știe de ce). Blocul nostru era dintre cele în care nu intra niciodată vreun colet, unde exista deci o foame mai cumplită decît în celelalte și era singurul Bloc din lagăr unde puteai să lași o bucată de pîine pe pat fără să dispară ; era un Bloc curat și fără păduchi ; un Bloc unde nesupunerea față de germani era întotdeauna aprobată, unde femeile care se ascundeau găseau întotdeauna complici ; singurul Bloc unde trocul, această mîrșavă bursă neagră a lagărelor, a fost interzis efectiv și înlocuit prin darul frățesc ; singurul unde exista o organizație care le venea în ajutor bolnavelor cu un mic supliment de hrană : femei înfometate s-au lipsit cu regularitate de un cartof sau de lingura de surogat de dulceață pe care o primeau în fiecare săptămînă pentru a le ajuta puțin pe convalescentele noastre sau pe micuțele noastre tuberculoase să supraviețuiască. Îmi amintesc și acum convorbirile șușotite cu necunoscute, în nopțile cu apeluri interminabile, și uriașa consolare pe care am simțit-o cînd am constatat, în fiecare zi tot mai mult, profunzimea probității, a abnegației și a vieții spirituale a majorității tovarășelor mele.

Pentru a evalua numărul franțuzoaicelor, am întreprins, în prima săptămînă de după eliberarea noastră, un sondaj, evident, cu mijloace foarte artizanale.

Crucea Roșie suedeză, care ne-a eliberat la 23 aprilie 1945, ne grupase în tabere de convalescență unde ne aflam cîte 300 la un loc. În cea în care mă aflam eu, to-

---

[1] A se vedea la p. 95 tot ce se referă la N.N.

varășele mele m-au ales ca reprezentantă a lor. După ce le-am întrebat pe fiecare în parte : 1. data sosirii la Ravensbrück și numărul pe care-l primise. 2. numărul, și, dacă e posibil, numele prizonierelor din același convoi, am izbutit să identific aproape toate transporturile mari de franțuzoaice — firește, fără să am certitudinea că am identificat toate transporturile în care nu figurau decît un mic număr de deportate. Am întocmit o fișă pentru fiecare dintre aceste transporturi, ceea ce mi-a permis să înregistrez aproximativ 7 000 de femei — numărul total al franțuzoaicelor care au trecut pe la Ravensbrück fiind, evident, mai mare : 8 000 ? 9 000 ? poate 10 000.

Comportarea diferitelor clase sociale ar fi meritat să fie studiată dacă s-ar fi putut face un studiu mai aprofundat, deoarece prisma era completă. Într-adevăr, din 8 000, 9 000 sau 10 000 de franțuzoaice înregistrate la Ravensbrück, fără îndoială că aproape un sfert erau prizoniere de drept comun : prostituate care contaminaseră soldații germani, femei de serviciu care lucraseră pentru ei și fuseseră arestate pentru furt, informatoare ale poliției care se ocupaseră prea mult cu bursa neagră, muncitoare venite voluntar în Germania ca să muncească în uzine și arestate pentru vreo infracțiune oarecare etc. Deși prostituatele și muncitoarele voluntare se prefăceau că se disprețuiesc unele pe altele, deosebirea dintre ele era adeseori neînsemnată, deoarece, cu excepția fetișcanelor zăpăcite care plecaseră dintr-o pornire nesăbuită, sau a femeilor care sperau să-și întîlnească „omul“, muncitoarele voluntare ajunse la Ravensbruck nu erau recrutate din elita societății noastre, multe avuseseră condicuță într-o perioadă a vieții lor, iar celelalte nu erau nici ele mai breze. Cît despre prostituate, toate cele care se aflau acolo erau aduse pentru că îi contaminaseră pe ocupanți, ceea ce ne face să credem că nu le repugna ideea de a lucra pentru ei — deoarece am greși dacă ne-am închipui accidentul microbian ca un „sabotaj“.

Celelalte deținute puteau fi considerate toate deportate politice, și așa se considerau chiar ele. Totuși nu săvîrșiseră toate efectiv un act de rezistență : una era sora, mama sau soția unui luptător din maquis, alta era portărească sau servitoare la oameni arestați, sau pur și simplu se afla în vizită la ei ; o alta avea un apartament

frumos pe care pusese ochii Gestapoul sau fusese denunţată de un moştenitor grăbit, de un vecin invidios etc.

Era normal ca aceste femei (care se pomeniseră acolo de parcă ar fi fost călcate de o maşină, printr-un capriciu al fatalităţii în care voinţa lor n-avusese nici un amestec) să nu fie dispuse să rişte şi să reprezinte adeseori o povară inutilă pentru celelalte, adevăratele luptătoare din Rezistenţă. Printre acestea se mai aflau şi cîteva deşeuri, la drept vorbind fără importanţă : cîteva femei chemate la acţiune de dragostea de aventură sau pentru a acoperi traficuri suspecte ; altele, care n-au ştiut să-şi păstreze caracterul şi demnitatea în mijlocul tensiunilor violente la care interogatoriile, carcera, ispita foamei şi a fricii supuneau fiecare personalitate.

Pentru comoditatea diferitelor propagande politice şi, de asemenea, dintr-o lene a spiritului, se obişnuieşte să se simplifice prea mult numărul „mediilor" şi e păcat, deoarece această simplificare exagerată este un punct de plecare greşit pentru o anchetă serioasă. Un punct de plecare bun ar fi un foarte mare număr de monografii pe care nimeni nu şi-a dat vreodată osteneala să le facă : cum se recrutează cu adevărat oamenii pentru o uzină, un minister, un viciu, un salon literar, un partid, cititorii unui ziar etc. ? Ravensbrück era un loc bun pentru a te informa în această privinţă, dar prea prost utilat pentru a avea continuitate în muncă, ceea ce face ca şi despre propria noastră recrutare, cea pentru Rezistenţa franceză, să nu am decît date aproximative.

Într-un mod simplist, se pot face, totuşi, cîteva observaţii : burghezia intelectuală şi liberală (corpul medical, corpul didactic), vechea aristocraţie săracă şi militară, cea care trăieşte tot anul în castele mărețe unde e un curent nebun, catolicii bretoni sau alsacieni, protestanţii practicanţi, comuniştii înregimentaţi, într-un cuvînt mediile încadrate, şi-au făcut din plin datoria — vreau să spun că ele erau bine reprezentate în rîndurile noastre, şi în privinţa numărului, şi în privinţa calităţii. Dimpotrivă, cei izolaţi păreau mai puţini şi mai fragili — şi lucrul este lesne de înţeles. Astfel, împreună cu noi se aflau cîteva femei foarte bogate din mediul zis „protipendada Parisului", arestate mai mult din pricina ghinionului decît a vocaţiei : aveau reputaţia că sînt mai murdare decît celelalte şi că e mai greu de trăit la un loc cu ele. Poate că atrăgeau mai mult atenţia.

Mai erau cîteva grupuri de evreice, între care n-am putut să observ niciodată vreo legătură : evreice turcoaice, instruite, binecrescute, agreabile ca relație, foarte descurcărețe ; evreice unguroaice, cam plîngăcioase și fără forță, dar atît de jalnice, încît era imposibil să-ți închipui cum puteau fi în condiții normale ; evreice germane, imposibil de deosebit de celelalte germane ; nici o evreică poloneză ; cîteva evreice olandeze și daneze, imposibil de deosebit de cele care nu erau evreice. Cît despre evreicele franceze, ele făceau parte toate din Rezistență [1], și nici una dintre noi nu s-a gîndit vreodată să vadă în ele o categorie specială de patriote.

Ceea ce m-a izbit cu adevărat pe mine personal în mediul francez a fost omogenitatea lui. Intre o studentă poloneză și o femeie din popor, deosebirea era atît de mare, încît parcă era deosebirea dintre două specii : felul de a mînca, de a bea, de a vorbi, de a-și sufla nasul... Dimpotrivă, sub haina vărgată, între o studentă de la Paris și o muncitoare de la Paris nici un străin n-ar fi putut face vreo diferență.

Am putut să constat adeseori în ce măsură mediile intelectuale trec dincolo de granița țărilor lor și sînt, de la un pol la altul, cu foarte mici diferențe, la același nivel. Dar clasa muncitoare, căreia i se spune, pe drept cuvînt, „poporul", este cu adevărat a țării sale : după ea se poate cîntări gradul de civilizație al unei națiuni — patrimoniul dulgherilor și mecanicilor, nu cel al profesorilor. Or, este un fapt constatat că clasa muncitoare franceză, alături de care am stat atunci, mi s-a părut din punct de vedere intelectual, moral, social mult deasupra tuturor celorlalte din Europa și la un nivel ridicat.

În lagărele de femei solidaritățile politice sau religioase au jucat un rol mai puțin important decît diversele solidarități naționale, toate foarte puternice. Aceasta nu înseamnă că comuniștii sau creștinii și-au pierdut convingerile, că nu s-au strîns la un loc pentru a se ruga sau pentru a discuta și că nu s-au simțit îmbărbătați în cadrul acestor embrioane de comunități care depășeau granițele ; dar, tinzînd, de bună credință, spre universal, cele mai bune dintre ele comunicau pe acest teren. În afară de

[1] În august 1944 a sosit un convoi de prizoniere care tocmai fuseseră arestate în Franța pe motive rasiale ; ele n-au rămas multă vreme la Ravensbrück.

aceasta, promiscuitatea era foarte mare, condiţiile de trai prea identice şi prea dure pentru a nu face tabula rasa din ipocrizii şi convenţii şi a elibera firea adevărată a fiecăreia : cutare mare doamnă s-a dovedit a fi o hoaţă, cutare patriotă gaullistă, foarte zeloasă la munca de război ca să aibă o supă. Opinia publică era pe drept cuvînt severă cu aceste slăbiciuni, şi cu atît mai mult cu cît demnitatea noastră colectivă era mai ameninţată de înfiorătoarea mizerie morală şi de decăderea fizică. Dar rezultatul lor a fost că au scos în relief valoarea intrinsecă a fiecăreia, şi fiecare dintre noi a fost judecată de celelalte potrivit acestui unic criteriu, şi în afară de orice etichetă politică sau religioasă.

Nu-i mai puţin adevărat că lagărele de bărbaţi, a căror situaţie materială era identică sau mai proastă, au reacţionat diferit. Poate că ar trebui să ne gîndim că femeile sînt mai puţin sectare decît bărbaţii, sînt înrobite prin tradiţie unei competiţii mai puţin aspre, unor sarcini economice mai puţin grele, dar poate şi că sînt mai direct angajate în exigenţele vieţii.

4. Exterminare şi rentabilitate

Mortalitatea în rîndul bărbaţilor a fost mai ridicată decît mortalitatea în rîndul femeilor, diferenţă datorată, pe de o parte, unor aptitudini deosebite ale celor două sexe — deoarece femeile au mai multă ingeniozitate pentru tot ceea ce se referă la conservare : să tricotezi noaptea din rămăşiţe de lînă, să coşi cîrpe, să-ţi ajuţi bolnavii, dar mult mai mică pentru ceea ce reclamă cunoştinţe tehnice : adeseori am fost foarte dezamăgită constatînd ignoranţa noastră în materie de tehnică : din 115 000 (sau 123 000) de femei care au trecut prin lagăr mă îndoiesc că a existat vreuna, în 1943, care să aibă în acelaşi timp cunoştinţele teoretice şi spiritul întreprinzător necesare pentru a monta un post de radioemisie sau chiar pentru a fabrica nişte chei false [1]. În lagărele de femei trebuia să se renunţe în toate domeniile la o acţiune colectivă de amploare.

La explicarea acestei deosebiri în ceea ce priveşte procentul de mortalitate au mai contribuit, după părerea

[1] Astăzi lucrurile nu mai stau chiar aşa. (1972)

nea, alte două serii de împrejurări : pe de o parte, o mai mare proporţie de comandouri de exterminare la bărbaţi şi, pe de altă parte, faptul că Ravensbrück, placă turnantă a exploatării femeilor, a fost o întreprindere industrială lucrativă care nu şi-a lichidat mîna de lucru decît în ultima clipă.

Această problemă a ritmului de consum al vieţilor omeneşti în lagăre este categoric esenţială : ea nu numai că a creat între bărbaţi şi femei şi între diversele naţionalităţi un fel de eşalonare în drumul spre o moarte prin uzură, în principiu inevitabilă, dar, mai mult, constituie singura deosebire, singura ierarhie pe care o putem face între lagăre. Există lagăre unde se putea trăi doi pînă la cinci ani (Buchenwald şi Ravensbrück în prima variantă), cele unde se putea trăi cîteva luni (Ravensbrück în a doua variantă, cîteva comandouri de la Auschwitz), cele unde se murea în cîteva săptămîni (Bergen-Belsen, Jugendlager, Blocul 25 de la Ravensbrück etc.). Nu vorbesc de moartea datorată mizeriei fiziologice. Lagărele unde se murea în cîteva zile erau cele unde exista o exterminare organizată : gazare, otrăviri, asasinate în serie etc.

Fireşte, tot acolo trebuia să se ajungă — adică la asasinarea propriu-zisă — deoarece, în moartea prin epuizare, există în mod necesar o perioadă de agonie mai mult sau mai puţin lungă, în timpul căreia nu se putea obţine nimic ca randament de la biata fiinţă umană ajunsă la capătul puterilor ; şi, în timpul acestei perioade, care poate să meargă de la cîteva zile la cîteva luni, întreţinerea îl costă, cît de cît, pe antreprenor.

E lesne de înţeles că, în aceste condiţii, pentru ca afacerea Ravensbrück să rămînă prosperă, trebuia să fie distrus periodic materialul uman pe care lagărul îl uzase (adică, la început, o pătrime sau o cincime din populaţie în fiecare an). Dar, pentru a menţine randamentul la cel mai înalt ritm, era preferabil de asemenea să se păstreze în aparenţă o oarecare corectitudine şi, pentru aceasta, exterminările să nu se facă la faţa locului. Rolul „transporturilor negre“ era tocmai acela de a ridica toate femeile epuizate şi de a le expedia într-un lagăr specializat în nimicirea lor fără urmă. Acesta este motivul pentru care putem spune că lagărele de muncă şi lagărele de exterminare erau complementare.

Spezele erau scăzute, deoarece lagărul se întreţinea în întregime singur, ceea ce reducea la maximum cheltu-

lelile : amenajarea solului, secarea bălţilor, cultivarea napilor, grădinăritul, tîmplăria, instalaţiile, confecţionarea rochiilor-uniformă şi a saboţilor, totul era făcut de prizoniere. Datorită unor tovarăşe care lucrau la contabilitate, obţinusem suma de 35 de pfenigi pentru întreţinerea noastră zilnică, inclusiv pîinea, care venea de la Oranienburg [1], şi margarina furnizată de intendenţă. N-am putut să controlez această cifră după ce m-am întors, aşa că o dau cu toată rezerva cuvenită.

Eugen Kogon, care, în momentul eliberării Buchenwaldului a avut imediat acces la arhivele lagărului, ne dă o contabilitate întocmită de SS-işti şi care reprezenta beneficiul mediu ce putea să fie scos de pe urma unui deportat. O rezum mai jos :

Alocaţia zilnică, cuprinsă între 6 şi 8 mărci :		
Media		6 mărci
Se scade		
Hrana	0,60	
Uzura îmbrăcămintei	0,10	
		0,70
		5,30 mărci

ceea ce, pentru o durată medie de viaţă de nouă luni, dădea :

5,30×270=1 431 mărci

Acest beneficiu era sporit de utilizarea raţională a cadavrelor (dinţi de aur, îmbrăcăminte, obiecte de valoare) între 200 şi mai multe mii de mărci. Dar pentru fiecare cadavru, aceste sume erau reduse de cheltuielile de incinerare, evaluate la 2 mărci.

(E. Kogon, *L'Etat SS*, Le Seuil, 1970, p. 330).

Într-un document nedatat provenind de la Auschwitz şi citat de O. Wormser-Migot [2], cheltuielile de întreţinere a deţinuţilor sînt evaluate la 1,22 mărci pentru o femeie şi 1,34 mărci pentru un bărbat, dar trebuie să includem în această sumă preţul şi întreţinerea zdrenţelor de pe ele şi cheltuielile generale (apă, lumină, curăţenie, întreţinerea clădirilor). În legătură cu Ora-

[1] Lagărul de la Sachsenhausen (în apropiere de Oranienburg), de unde ne-a venit pîinea pînă la 11 aprilie 1945.

[2] O. Wormser-Migot, *op. cit.*, p. 282.

nienburg, acelaşi autor scrie (O. Wormser-Migot, 391) : *Experţi au calculat că hrana nu trebuia să se ridice la mai mult de 33 de pfenigi pe zi şi pe om, adică aproximativ 15 000 mărci pe zi... Lagărul încasa în medie 3 mărci de deţinut care muncea... deci în lagăr intrau în medie 120 000 mărci pe zi...*

(O. Wormser-Migot, *op. cit.*)

Fireşte, în felul acesta erau absorbite de aceste munci un anumit număr de prizoniere, dar celelalte erau închiriate unor conducători de întreprinderi din apropierea lagărului sau chiar din lagăr.

Chiar în lagăr exista o cetate manufacturieră, independentă din punct de vedere economic şi dirijată de un anume Opitz. Acest Opitz plătea pe zi conducerii lagărului aproximativ 3,50—4 mărci pe cap de prizonieră închiriată, dar cred că, în afară de aceasta, restituia o anumită sumă pentru hrana prizonierelor sale care, teoretic, trebuia să-l privească, dar, practic, era procurată de lagăr pentru mai multă comoditate. În legătură cu acest subiect, între Opitz şi intendenţă existau dispute aprige, al căror rezultat era limpede : nenorocitele de femei de la *Betriebe* erau şi mai prost hrănite decît cele din lagărul mare, ceea ce nu înseamnă puţin lucru [1].

Suhren (interogatoriul din 6. 12. 1949) declara : ...*Firmele restituiau lagărului pentru hrana deportatelor o sumă forfetară şi zilnică de 70 de pfenigi de deportată şi, după cîte ştiu eu, acelaşi procent este folosit astăzi în închisorile din Germania.*

Or, s-ar putea foarte bine ca el să fi spus, din întîmplare, adevărul şi să fi cerut efectiv această sumă celor ce-i foloseau prizonierele — de unde indignarea acestor antreprenori care, plătind 70 de pfenigi, în afară de taxa de închiriere, şi primind în schimb femei muribunde, se considerau furaţi.

Alături de lagăr se afla uzina Siemens, care plătea mai mult (4,50 mărci, 5 mărci, şi uneori pînă la 7 mărci pentru specialişti sau femei cu un randament mare). De

[1] Într-o carte unde documentarea e făcută cu cea mai mare grijă (*les Françaises à Ravensbrück, op. cit.*, p. 17), autorii socotesc că în vara anului 1941 lucrătoarele închiriate de lagăr lui Opitz încep munca în echipe de noapte. (1972)

aici rezulta că la Revier (sau infirmerie) consemnul era ca prizonierele folosite la Siemens să fie îngrijite. Celelalte, mai bine să nu se prezinte la consultaţie dacă n-aveau 40° temperatură.

Lagărul nu procura mînă de lucru ieftină numai conducătorilor de întreprinderi ale căror ateliere se aflau în apropiere, ci expedia, la comandă, în toată Germania. Era ceea ce numeau ei transporturile. Pentru preţul convenit, comerciantul sau industriaşul primea cele 500 sau 1 000 de femei cerute, ca şi pe Aufscherinnenele înarmate cu bastoane de cauciuc şi ciinii dresaţi, capabile să pună să muncească douăsprezece ore pe zi femeile istovite şi nehrănite, pînă cînd acestea îşi dădeau sufletul. Atunci erau înlocuite cu altele, fără vreo cheltuială suplimentară pentru antreprenor. Dar, datorită cîinilor şi loviturilor, în momentul cînd mureau ele dăduseră deja tot randamentul de care erau capabile, aşa că nu exista nici o pierdere în acest implacabil circuit.

Prizonierele care lucrau în serviciile de muncă (Arbeitseinsatz) au numărat 55 de uzine sau comandouri care primeau prizoniere provenind de la Ravensbrück — dar listele lor nu erau în mod necesar limitative.

Majoritatea acestor sublagăre depindea din punct de vedere administrativ de Ravensbrück, dar unele (de exemplu, Brunswick, Hanovra) se aflau în sfera de influenţă a lagărelor Neuengamme sau pendinte de marile centrale Buchenwald, Dachau, Flossenburg, Mauthausen. În acest caz, prizonierele erau considerate ca plecate şi, cînd se întorceau, primeau un număr nou de înmatriculare : numărul acestor prizoniere, numerotate de două ori, a fost evaluat la 2 000 de către tovarăşele noastre de la serviciul de muncă şi la 3 000 de cele din biroul politic.

Iată o listă nelimitativă a acestor comandouri străine care au utilizat prizoniere de la Ravensbrück :

Centrala Buchenwald (cîteva înapoieri)

- Altenburg (în apropiere de Dresda)
- Leipzig (firma AEG)
- Leipzig (firma Hasag)
- Meuselwitz (înapoiere la Ravensbrück)
- Neustadt (Coburg) (înapoiere la Ravensbrück)
- Polte (Magdeburg) (înapoiere la Ravensbrück după un bombardament)
- Schlieben

Taucha
Torgau

Centrala Dachau (nici o înapoiere la Ravensbrück)

Augsburg
Lebensbornheim (München)
Plausee

Centrala Flossenburg (nici o înapoiere la Ravensbrück)

Grasslitz
Holleichen
Neurohlau
Zwodau

Centrala de la Neuengamme (înapoiere, foarte puţin numeroasă)

Bartensleben
Braunschweig (un transport care s-a înapoiat la 14. 4. 45)
Hamburg-Ost
Hanover (F.)
Helmstedt
Saltzgitter
Salzwedel (înapoiere la Ravensbrück)
Wattenstedt (plecate : 830, întoarse : 155)
Wittenberge

Centrala de la Sachsenhausen

Berlin (AEG)
Berlin (Pertrix)
Berlin (Siemens)
Belzig
Genshagen
Glöwen
Königswusterhausen
Oberschöneweide
Oranienburg (Auer)
Schönefeld (600 prizoniere, dintre care 200 franţuzoaice)
Velten
Vreo sută de femei la Mühlhausen şi 16 la Natzweiler.

Se numea Sonderkommando (comando special) comandourile cărora SS-ul nu vroia să le dea un nume. Era o denumire cumplită. Printre Sonderkommandouri figurau comandourile de prostituate, zece cu caracter permanent în următoarele șase lagăre: Buchenwald, Dachau, Flossenburg, Mauthausen, Oranienburg, Sachsenhausen. Ele erau reînnoite din timp în timp şi numărul lor total trebuie să fi depășit o sută.

Unele transporturi plecate de la Ravensbrück mergeau să întreţină taberele de aviaţie de la Königsberg-pe-Oder şi de la Rechlin, să muncească în atelierele de la Schönfeld, Neubrandenburg, Torgau, Barth, la uzina de pulbere de la Zwodau, mai mult de 800 de prizoniere au fost folosite la Waltenstedt, în uzinele Hermann Göring...

Iată ce scrie una din tovarășele noastre [1] în prima lună de la eliberarea ei. Făcuse parte din transportul expediat la Beendorf, într-o uzină subterană, instalată într-o fostă mină de sare, la 600 de metri sub pămînt.

Am aflat abia acum două zile de moartea bietei noastre Miron, ce mîhnită am fost... Am fost atît de nenorocite la Beendorf, ori de cîte ori aveam vreun necaz îmi ziceam ce noroc că nu-i aici biata noastră Miron, ea n-ar fi rezistat... Cîte tovarășe bune n-am pierdut astfel, numărul lor e incalculabil și vom avea fără-ndoială surprize cînd ne vom reîntoarce în Franța. În viitoarea ta scrisoare să-mi spui care era munca ta și în ce condiţii trebuia să munceşti. Eu am plecat la 10 august cu nişte tovarăşe de la Auschwitz, cu excepţia lui Charlotte şi Mado (eram treizeci și cinci de prietene adevărate, înţelegi ce vreau să spun), un convoi care nu era rău în ansamblu. A trebuit să lucrăm din august pînă la sfîrşitul lui aprilie într-o mină de sare. Eram la 600 de metri sub pămînt și acolo trebuia să fabricăm piese de avioane. Eram lovite, suduite, dar asta nu ne-a împiedicat să sabotăm, sabotajul fiind considerat 80% din producţie. Şefii noştri erau furioşi pe noi. Ca să ne încurajeze să lucrăm mai bine, au dat prime care erau destul de avantajoase deoarece constau în hrană, şi noi săream peste masă, dar am refuzat primele. Am fost printre primele care au refuzat Blockführerului prima, ba chiar am fost cea dintîi, el a părut mirat, dar n-a spus

[1] Luce C., scrisoare adresată prietenei ei, Maguy B., la 31 mai 1945.

prea mult, insistă să iau mărfurile și încearcă să mi le pună în brațe ; las brațele în jos de-a lungul corpului, el nu mai insistă, mă lasă să plec, dar cînd cea de-a cincea dintre prietenele mele refuză oprește împărțirea și se duce să-l caute pe Scharführer, discută amîndoi și la urmă aruncă mărfurile și nemțoaicele se iau la bătaie care să pună mîna pe ele. Între timp, sosește echipa de zi, noi le spunem că trebuie să refuze primele, în unanimitate, și ele refuză ; erau vreo treizeci, amenințarea cu cele douăzeci și cinci de lovituri cu bastonul de cauciuc nu le-a făcut să dea înapoi, după care nemții au schimbat metoda de împărțire, primele fiindu-ne date în mînă, dar toate prietenele au refuzat în continuare să le ia. Nu vedeam ziua decît în timpul cît eram în echipa de noapte, era într-adevăr greu, de aceea ne-am și topit, toate cîte eram, și cînd ne vedeam, cu tenul nostru pămîntiu, ni se făcea frică unora de altele, dar acum începem să ne mai îngrășăm și e atît de plăcut, fiecare vede cu plăcere că vecinele ei se schimbă din zi în zi, dar avem încă mult de făcut pentru a ajunge la greutatea noastră normală, am lăsat multe tovarășe de-ale noastre la sanatoriu și la spital, multe din noi suferă de inimă, asta din pricina minei, aveam fața și picioarele umflate din cauza lipsei de aer, cîteva zile la infirmerie erau de ajuns ca să ne dezumflăm, însă după două zile o luam de la început.

Cel mai greu pentru noi a fost transportul de la Beendorf (aproape de Magdeburg) la Hamburg. Am avut un noroc nesperat : eram destinate camerei de gazare din lagărul de la Neuengamme, dar am ajuns cu o zi după evacuarea lui, cîte tovarășe n-au fost gazate în acest lagăr, cîți bărbați și cîte femei ! Călătoria noastră a durat douăsprezece zile și douăsprezece nopți, un adevărat coșmar. Începuseră exterminarea convoiului, noi eram aproximativ 5 000, am pierdut mai mult de 1 000 de tovarășe. A doua zi au fost îngrămădiți la un loc 380 de tovarăși ca să fie îngropați, din acești 380, 120 fuseseră împușcați, alții muriseră de foame, dar majoritatea evreilor sau evreicelor au murit în urma loviturilor... era îngrozitor, îți dai seama, și în ciuda optimismului care nu m-a părăsit niciodată etc.

Dacă cineva vrea să-și dea osteneala să calculeze, pe baza celor expuse de mine mai sus, beneficiile lagărului înainte de a fi devenit un lagăr de exterminare, de exem-

plu în august 1944, va ajunge la următoarele rezultate [1] : la acea dată, august 1944, au fost înregistrate în lagăr, 58 000 de femei, din care poate că 18 000 muriseră sau erau pe moarte : într-adevăr, 8 000 erau deja scoase din uz în luna ianuarie 1943. Optsprezece luni mai tîrziu, putem evalua la 10 000 „piederile". Calculele noastre trebuie deci să se refere la aproximativ 40 000 de femei valide care aduc în medie 2,50 mărci pe zi (căci trebuie decontate serviciile lagărului, care foloseau prizoniere triate dintre lucrătoarele cele mai calificate, și tricotezele și Verfügbaren. al căror randament este neînsemnat), dar, cu toate acestea, se obținea, pe puțin, un beneficiu brut zilnic de 100 000 mărci, un beneficiu brut anual de peste 35 000 000 mărci, 700 000 000 franci.

La începutul anului 1944, vorbind întîmplător cu o prizonieră veche, folosită într-un secretariat, am aflat

[1] Într-o lucrare (Guerber, *Himmler et ses crimes*, p. 63) care, din păcate, nu citează sursele cu destulă precizie, găsim următorul pasaj :

Himmler înființase anumite lagăre ale căror venituri îi reveneau în întregime lui personal. Așa se face că următoarele șapte lagăre de concentrare aparțineau lui Himmler și nu statului german :

1 Mauthausen :	*aduce 67 000 mărci pe lună ;*
2 Dachau :	*aduce 80 500 mărci pe lună ;*
3 Treblinka :	*aduce 56 000 mărci pe lună ;*
4 Ravensbrück :	*aduce 59 000 mărci pe lună ;*
5 Bergen-Belsen :	*aduce 69 600 mărci pe lună ;*
6 Sachsenhausen :	*aduce 56 000 mărci pe lună ;*
7 Auschwitz :	*aduce 96 000 mărci pe lună.*

Alți conducători național-socialiști aveau „interese comune" în alte lagăre ale morții ; Goring, de exemplu, avea un sfert din beneficiile percepute la Buchenwald. Heydrich, cu puțin timp înainte de a cădea executat de patrioții cehi, se ocupa de „administrarea" lagărului de la Siedle, în Boemia ; Sepp Dietrich, generalul SS, era „interesat" de Treblinka, cea mai îngrozitoare ocnă, unde naziștii exterminau în fiecare zi pînă la 35 000 de bărbați, femei, copii și bătrîni — în majoritate evrei polonezi și unguri.

Ar fi interesant de știut data precisă de cînd există documentul care citează aceste cifre. Și ar mai fi interesant de știut dacă acest beneficiu este cel pe care-l percepea Himmler sau dacă este beneficiul net total al fiecărui lagăr.

Beneficiul brut lunar de la Ravensbrück, în 1944, era, pe puțin, de treizeci de ori mai mare decît cel citat aici, dar în 1941, de exemplu, era probabil aproape nul. Din diferența între beneficiul brut și beneficiul net trebuiau oare plătite nenumărate salarii ? Ne mai putem gîndi că beneficiile menționate în acest text nu erau decît o mică parte din beneficiul total, dar tocmai aceea care avea o destinație *privată*, sau, dimpotrivă, era invers : partea mică era cea care revenea statului.

că Heinrich Himmler nu era numai, în calitate de șef al poliției și al SS-iștilor, superiorul pe linie administrativă al personalului nostru, dar că era *în același timp*, sau proprietarul terenului (pe care îl închiria statului), sau principalul acționar al unei societăți anonime de exploatare a lagărului. Ceea ce e sigur este că, pe cale particulară, era interesat din punct de vedere financiar și că participa la beneficii. În acea perioadă, n-am putut să mă lămuresc exact sub ce formă și în ce proporții.

Nu pot nici astăzi s-o fac în mai mare măsură, dar rămîn convinsă :
1. de existența unei participări *private* a lui Himmler și a colaboratorilor săi imediați la beneficiile aduse de mîna de lucru din lagăre ;
2. de distrugerea *privilegiată* a documentelor scrise referitoare la această contabilitate.
Într-adevăr, la Auschwitz, ca și la Ravensbruck, prizonierele însărcinate cu contabilitatea erau categorice în această privință : ele dactilografiau cu regularitate părțile de beneficiu care reveneau *nominal* acestor „acționari". Or era vorba de un *fapt* care reprezenta conținutul muncii lor zilnice, asupra căruia atenția lor a fost concentrată o lungă perioadă de timp.

Cum menționam această informație în fața unei tovarășe revenite de la Auschwitz (nu-mi mai aduc aminte dacă era Marie-Claude Vaillant-Couturier sau Helene Solomon), aceasta mi-a comunicat că la Auschwitz existau sere întreținute de prizonierii lagărului și aparținînd unui particular, ceea ce reclama o contabilitate specială, ținută, firește, de prizonierul contabil. Proprietarul particular era Heinrich Himmler.

Îmi amintesc și acum ce cutremurată am fost cînd am aflat toate aceste fapte, la începutul anului 1944. Ce limpede devenea totul ! Domnul Himmler, proprietarul, îi făcea domnului Himmler, ministrul poliției, serviciul de a-l scăpa de toți dușmanii săi. Și, în schimb, domnul Himmler, șeful poliției, îi furniza la nesfîrșit domnului Himmler, proprietarul, dividende frumoase sub formă de vite umane pentru a le înlocui pe cele pe care el le istovea într-un ritm accelerat. Ce mod minunat de a folosi pămînturile înțelenite și mlaștinile pentru un capitalist

ingenios : acolo unde nu crește nimic, este instalat un lagăr de concentrare și devine o adevărată mină de aur !

Era chiar atît de minunat, încît, începînd din 1943, reiese foarte limpede că grija pentru dividende a avut prioritate față de cea pentru o exterminare rațională a dușmanilor Germaniei. Începînd din acest moment, într-adevăr, execuțiile propriu-zise devin mai rare (lipsă de cîștig), dar și invers. nu s-au mai făcut eliberări, chiar atunci cînd eroarea era flagrantă. Rezultatul este că teroriștii activi [1], pe care indiferent ce cod i-ar fi condamnat la moarte, au fost arestați, deportați și pot să mai fie încă în viață, în timp ce mii de oameni *complet nevinovați,* sau pasibili de cincisprezece zile de închisoare, deportați și ei, au fost uciși în bătăi sau gazați, sau au murit de foame. Pînă în 1943. importanța execuțiilor politice (dușmani ai Germaniei) a avut prioritate asupra execuțiilor economice (oameni folosiți pînă la uzură totală în slujba Germaniei), dar după 1943 nu mai ești executat pentru că porți o bombă în geantă, ci pentru că ai părul alb sau arăți prost. Domnul Himmler, polițistul, era sensibil la dividendele dublurii sale.

Firește. mă grăbeam să dau în vileag într-un mod mai mult sau mai puțin detaliat concepția mea despre ansamblul sistemului tuturor tovarășelor mele pe care le interesa acest lucru (Slavă domnului. existau destule). Demontarea mentală. înțelegerea unei mașinării, chiar dacă te zdrobește, privirea lucidă. și în toate amănuntele, a unei situații, chiar desperată, este o puternică sursă de sînge rece, de seninătate și de tărie sufletească. Nimic nu-i mai înfricoșător decît fantomele. Pornind la vînătoarea de fantome. aveam conștiința că moralmente le ajut puțin pe cele mai bune dintre noi. Mai aveam și un alt motiv, pe care-l veți înțelege mai bine după ce veți fi terminat această expunere : din nenorocire, mi se părea sigur că puține dintre noi vor supraviețui, dar presupuneam că nu vom dispărea toate și vroiam să-i dau Adevărului toate șansele de a ieși din acest abis al dezolării și crimelor.

Asupra acestui punct mai rămîne încă, după mai bine de douăzeci și cinci de ani de cercetări, o bună parte de mister.

Circulare se referă la veniturile *uriașe* de care dispunea [W.V.H.A. Wirtschafts- und Verwaltungshauptamt, ser-

---

[1] A se vedea p. 95, „Noapte și negură".

viciu răspunzător de exploatarea economică a deportaţilor ; ele au fost de ordinul a un milion de mărci pe zi : 120 000 mărci pe zi la Oranienburg (p. 391, din cartea lui O. Wormser-Migot, *op. cit.*), 35 000—40 000 pe zi la Auschwitz (p. 381) — neţinînd seama decît de exploatarea muncii victimelor şi fără a pune la socoteală furtul bunurilor lor. Referitor la folosirea acestor fonduri nu se ştie mai nimic cu precizie, din lipsă de documente.

5. Echipa exploatatorilor

În vîrful ierarhiei se afla inventatorul probabil al sistemului, în orice caz şeful ei administrativ, Heinrich Himmler, atît furnizor, cît şi şef ierarhic şi acţionar.

Despre Heinrich Himmler, în afara relaţiilor financiare care ne ţineau legate de el, nu ştiam mare lucru, decît că din timpul uneia din inspecţiile sale la lagărul de la Ravensbrück datează, pe de o parte, autorizaţia de a primi colete (mare avantaj pentru prizoniere şi pentru economia lagărului), pe de altă parte, aplicarea pedepselor corporale sau a biciuirilor. Persoanele înclinate spre meditaţie vor vedea fără-ndoială între aceste fapte aparent contradictorii aceeaşi diferenţă ca între alte două serii de incoerenţe asupra cărora am mai atras atenţia : aparenta blîndeţe care consta în graţierea teroriştilor (convertind o condamnare la moarte în deportare), şi cruzimea efectivă care umplea temniţele germane cu oameni complet nevinovaţi. Am auzit spunîndu-i-se acestui lucru *incoerenţă germană, logică în ilogică* etc., dar, după părerea mea, tocmai această pretinsă contradicţie constituie „stilul", „geniul" propriu lui Heinrich Himmler, şi în această diferenţă, în această distanţă între două registre armonice diferite se scurgeau în tăcere beneficiile.

Iată ce a spus despre el camaradul lui din copilărie, doctorul Karl Gebhardt, în cursul unui interminabil discurs pe care l-a ţinut în faţa judecătorilor săi [1] (a umplut 400 de pagini) : *Nu era nici un om excepţional, nici un caz patologic ; şi nici nu era cu două feţe. Nu era niciodată interesant. Pe de altă parte, dacă-mi*

[1] Dr-ul F. Bayle, *op. cit.*, p. 218, 219, 220.

permiteți să las de o parte pentru un moment aceste atrocități, Himmler era un om cu un program de lucru foarte simplu și foarte încărcat. Era din același oraș cu mine, adică din Landshut, și faimoasele relații de încredere existente între noi se datorau tatălui meu, medic al familiei Himmler, și tatălui lui Himmler, directorul școlii unde învățasem eu. Ne-am petrecut copilăria, de la 12 la 16 ani, împreună (...) Am pierdut legătura cu el între 1919 și 1937 (...) nu era un original, dar era extrem de ingenios (...)

Chiar în timpul acestei călătorii [cînd s-a dus în Austria în 1938 și l-a luat pe Gebhardt cu el], *Himmler mi-a vorbit despre conflictul foarte personal al existenței lui, asupra căruia s-au scris atîtea minciuni ; mi-a cerut să-l ajut în acest conflict, foarte caracteristic pentru persoana sa ; într-adevăr, nu avea nici un fel de pregătire universitară, era un om echilibrat, dar semi-instruit ; nu putea să aibă copii, și n-a reușit niciodată să depășească acest conflict (...).*

Sievers, colonel în SS, care a fost administratorul societății *Ahnenerbe*[1] din 1935 pînă în 1945, se întîlnea adeseori cu Himmler și : *...Atunci am luat hotărîrea să-l asasinăm pe Himmler și pe Hitler și, dacă acest lucru nu era posibil, să-l asasinăm cel puțin pe Himmler, care era cel mai puternic. Se părea că Hitler era cel mai important, dar Himmler era de fapt cel mai puternic, datorită puterii pe care o concentrase în mîinile sale. Himmler era punctul central al tuturor Waffen SS, al celei mai mari părți din Allgemeine SS și al întregii poliții, inclusiv serviciul de securitate al Gestapoului ; în plus, începînd din 1943, era ministru de Interne și, în acest fel, controla organizarea internă din Germania ; în 1944, după executarea lui Canaris, Himmler a preluat conducerea serviciului de contraspionaj militar...* Dr-ul Rudolf Brandt, care a fost principalul secretar al lui Himmler timp de mai bine de zece ani, cu titlul și salariul de consilier ministerial (se ocupa de 3 500 de scrisori pe lună și trata în special problemele personale) spune

[1] Ahnenerbe (Moștenirea strămoșilor), societate creată în 1933, avea ca scop „să descopere localizarea, spiritul, faptele și moștenirea rasei nordice indo-germanice". Ea e răspunzătoare pentru experiențele cele mai crude și cele mai idioate făcute pe oameni în lagăr. F. Bayle, *op. cit.*, p. 294.

despre el[1] : *Îl dezaprob pe Himmler din pricina crimelor pe care le-a comis, şi pentru că s-a sinucis (...) Mă lua pretutindeni cu el, ca să termin munca începută de el, aşa că eram ca umbra lui (...) era unul din puţinii membri ai partidului care nu făcea pe ştabul (Bonzen) şi nu-şi mărea venitul legal cu bani proveniţi din alte surse. Am văzut cu ochii mei cît era de muncitor. Preocuparea sa esenţială era de a-şi îndeplini datoria şi munca (...) credeam că un om care trăieşte după aceste reguli şi are asemenea scopuri nu poate să dorească decît binele şi să se ferească de orice crimă...* Dr-ul F. Bayle spune (p. 315) despre R. Brandt : *Idei nesemnificative (...), bun simţ inexistent, intuiţie lipsă. Raţionamentul e pueril, naiv şi sugestibil...*
Nu avem de ce să ne îndoim în această privinţă, dar e de asemenea evident că Himmler a fost un maniac al disimulării.

Din fundul insondabilei mizerii a lagărului, am încercat adeseori să-mi imaginez cîte ceva despre cei care au conceput-o şi au realizat-o.

Nu izbuteam să trec de această imagine : o mînă grasă cu unghii îngrijite, turnînd ceai sau cafea într-o ceşcuţă, luînd o bucăţică de zahăr dintr-o zaharniţă — unul din acele mici gesturi pe care le faci în fiecare zi şi care sînt atît de proprii oamenilor, atît de specifice civilizaţiei. Dincolo de realul imediat, imaginaţia are o margine atît de îngustă, lenea minţii este atît de mare, încît e dificil să reacţionezi împotriva unei ambianţe. *Dumneavoastră*, care citiţi aceste rînduri, trebuie să faceţi efortul de a vă imagina scene de groază, dar noi, care le trăiam, trebuia să ne imaginăm lumea oamenilor vii, pentru a ne întreţine acea indignare vie care reprezenta singura noastră forţă, măsura justă între ura oarbă şi abandonarea oarbă de sine : această adormire care se numeşte resemnare şi spre care slăbiciunea fizică te predispune prea adeseori.

Dimpotrivă, cartea în care contele Bernadotte relatează convorbirile avute de el cu Himmler în aprilie 1945 a reînviat în mine în modul cel mai brutal acest iad ce s-a năruit.

Tocmai fusese eliberat Buchenwaldul şi Himmler îşi manifesta indignarea faţă de reacţiile lor : *E, într-adevăr, revoltător,* adăugă şeful Gestapoului, *ca un*

[1] F. Bayle, *op. cit.*, p. 310.

lagăr ireproşabil, după părerea mea, să fi fost obiectul unor descrieri ruşinoase[1]. *Şi dacă fac atîta tărăboi în legătură cu Buchenwaldul, ce vor spune cînd îşi vor vîrî nasul în lagărele de exterminare ?* trebuie să fi gîndit acest om discret, îngrijit şi mare amator de inscripţii runice.

Fără-ndoială că n-avea chef de glume cînd i-a spus contelui Bernadotte că va dispune să se facă o anchetă în legătură cu *descrierile absolut ridicole* pe care le făcuseră aliaţii despre Buchenwald şi Bergen-Belsen, deoarece toate acestea puteau aduce prejudicii intereselor lui, aşa cum o spune dealtfel el însuşi. Dar, pentru noi, faptul nu e lipsit de haz, mai ales cînd ştim că această convorbire a avut loc în clinica acelui Gebhardt [2], prieten din copilărie cu ministrul, chiar acela căruia, ca un camarad bun, d-l Himmler i-a pus la dispoziţie pe micuţele mele prietene poloneze, vreo sută de studente şi liceene de la 14 la 25 de ani, pentru a face pe ele experienţe de vivisecţie.

Aşa cum sinuciderea acestui om se situează mult în interiorul liniei de demarcaţie prin care încercăm în acest moment să încercuim o fiinţă reală, şi care a trăit cu adevărat, şi care a conceput şi a realizat cu adevărat atît de multe crime... Nu o sinucidere fantastică şi „niebelungiană“ ca aceea a colegului său, Hitler, ci o demisie calculată şi tîrzie de funcţionar veros care nu vrea să dea socoteală de ceea ce a făcut. Totuşi această moarte rămîne misterioasă. Unde se ducea Himmler cînd a fost arestat de poliţia americană ? Dacă avea intenţia să moară, n-ar fi aşteptat să i se ceară să deschidă gura în timpul percheziţiei pentru a sfărîma fiola cu otravă pe care o ascundea — cu adevărat ultima secundă în care mai putea să dispună de el însuşi.

Ne putem întreba, de asemenea, ce s-a întîmplat cu uriaşele beneficii *personale* pe care i le-au adus lagărele de concentrare. Şi, în afara acestor beneficii de ordin aproape industrial, mai era şi „comoara“ lagărului de la Ravensbrück, comoara moartelor, mai multe *miliarde de aur* care au părăsit lagărul cu camioanele, cîteva zile înainte de deznodămînt, şi despre care nu avem nici o ştire. De aici şi pînă la a gîndi că Himmler avea pregătit undeva, în Germania chiar, sau într-o ţară neutră, un refugiu, şi

---

[1] Contele F. Bernadotte, *La Fin*, Marguerat éditeur, p. 93. Contele Bernadotte îl întîlneşte pe Himmler de trei ori, numai de trei ori. Şi de fiecare dată la Hohenlychen, în clinica prof. Gebhardt.

[2] „Mă aflam din nou la sanatoriul de la Hohenlychen, condus de prof. Gebhardt, fost coleg de clasă cu Himmler. Şi de data aceasta şeful SS-iştilor a intrat în sală“. P. 82

care poate că nu e necunoscut de toată lumea, evident, nu e decît un pas...

Personalul folosit pentru a pune în funcţiune tot acest sistem de exploatare merită şi el să fie examinat.

Sub ordinele directe ale lui Himmler se afla Gruppenfuhrerul SS Pohl, şi el şef administrativ, *şi el interesat cu titlu privat* în exploatarea respectivă [1].

Poseda, chiar pe terenul desţelenit de prizoniere, o fermă model care-i aparţinea personal, unde lucra un comando special compus din olandeze, cu o vilă în care, se zice, domnea un lux orbitor.

Dădea directive comandantului, Lagerkommandant, care, in 1943, era Koegel, numit după aceea la Mauthausen. Koegel a fost cel care a dispus să fie torturate Bibelforscherinnenele, şi le-a torturat şi el personal, în cursul iernii 1942—1943. Acestea refuzau să facă orice muncă, şi chiar să asiste la apeluri, considerînd că era o formă de aprobare a maşinii de război germane. Douăsprezece sau cincisprezece dintre ele au fost trimise la Auschwitz în toamna lui 1942, de unde s-au întors în curînd pentru a fi împuşcate la Ravensbrück şi prin ele au obţinut prizonierele de la Ravensbrück primele informaţii despre Auschwitz ; ele au avut timp să vorbească îndeosebi despre copii arşi de vii şi de acel miros de carne arsă care plutea în permanenţă deasupra Auschwitzului.

La Ravensbrück, cele care au rămas au fost închise timp de două săptămîni într-un Bloc, fără saltea de paie, fără pătură, fără haine, doar cu puţină supă din patru în patru zile. Peste cincisprezece zile, după o admonestare a lui Koegel, au primit 25 de lovituri de bîtă fiecare, şi una din ele, tînără, foarte frumoasă, care rîdea în timp ce era bătută, a mai primit, din ordinul lui Koegel, 25 de lovituri suplimentare, din pricina cărora a murit. După aceea au fost repartizate cîte două sau trei în cîte un Bloc, Blockova avînd consemnul să le îmblînzească, apoi, într-o bună zi, majoritatea au dispărut din lagăr. Au mai rămas doar vreo şaizeci ; în 1941 erau 500.

Koegel a fost înlocuit în septembrie sau octombrie 1942 de Fritz Suhren. Îl vedeam destul de puţin, şi-l puteam judeca mai ales după faptele sale. Se pare că a fost un funcţionar viclean şi experimentat, care a evitat să se compromită, plăcîndu-i să aibă acoperire, chiar în cele mai mici

[1] A se vedea p. 60 şi p. 61.

lucruri. În timpul administrației lui au fost înființate micul lagăr de la Uckermarck, zis Jugendlager, și camera de gazare. El este direct răspunzător de asasinarea mai multor mii de femei, vinovate numai de a fi bătrîne sau uzate de munca și de lipsa de hrană pe care le organizase metodic în lagărul lui.

Mi se părea imposibil de crezut ca în această fază finală a războiului să-și fi luat, fără să primească ordine și pentru prima oară, răspunderea de a proceda la exterminări la fața locului [1]. Partea lui personală și originală în administrarea lagărului se manifesta printr-un fel de corectitudine exterioară, pe care s-a străduit s-o mențină cît mai multă vreme în invenții de tot soiul menite să trucheze contabilitatea referitoare la femeile moarte, într-un gen de ventilare a asasinatelor al cărei mecanism îl vom vedea mai departe. Asista întotdeauna personal la execuții și biciuiri, dar nu știu dacă aceasta era pentru el o corvoadă sau o distracție. Într-o zi de decembrie, a venit chiar el să anunțe cîteva germane, care aveau de ispășit o pedeapsă, că, în cinstea sărbătorilor, erau grațiate de buncăr (temniță) pentru vina lor și că, din această pricină, aveau să-și primească micul lor dar de Crăciun — cele douăzeci și cinci de lovituri la care aveau dreptul — cu trei săptămîni mai devreme, înainte de a se întoarce în veselul lagăr de la Ravensbrück. Nenorocitele, urlînd de durere, îl rugau să le scutească de generozitatea lui ; dar, întotdeauna corect și în aparență indiferent, n-a dispus să li se aplice nici măcar cu o lovitură de bîtă mai puțin.

Fritz Suhren se născuse la 10 iunie 1908 la Vasel (Oldenburg), și cînd a fost întrebat la Rastadt, în decembrie 1951, despre starea sa civilă, a răspuns că era căsătorit, că avea patru copii, că își cîștiga viața ca negustor și că, în afară de o condamnare la două luni închisoare în iunie 1949 de către tribunalul militar american de la Straubing pentru trafic de devize, nu

[1] Astăzi sînt mai puțin convinsă.
Am urmărit foarte atent cele două procese ale lui, am citit toate interogatoriile ce i s-au luat ; n-a spus spontan adevărul asupra nici unui punct, dar cînd anumite crime comise la Ravensbrück i s-au părut cu neputință de tăgăduit, a admis, pentru a-și consolida apărarea, că ele au existat și a recunoscut îndeosebi existența unei camere de gazare, încercînd să atribuie răspunderea pentru crearea ei unuia dintre colaboratorii săi. A se vedea și p. 141 (1972).

suferise altă condamnare. După aceea a afirmat că preluase conducerea lagărului de la Ravensbrück în octombrie 1942 (ceea ce era exact) și că încetase să o mai exercite în februarie 1945 — ceea ce era fals, și a fost contrazis, în special de șeful său, Obergruppenführerul Pohl, și de subordonații săi, Schwarzhuber și Binz.

Suhren avea mare interes să mintă asupra acestui punct. deoarece nu putea să nege existența unei camere de gazare la Ravensbrück începînd din februarie 1945, dar a luat hotărîrea să susțină că la această dată nu mai avea răspunderea pentru conducerea lagărului. Întreaga sa apărare, construită pas cu pas, s-a referit deci la această dată : el susținînd că a fost înlocuit de Sturmbannführerul Sauer în februarie 1945.

Extras din interogatoriul lui Fritz Suhren, Rastadt, 5 decembrie 1949 :

Întrebare : *În legătură cu funcțiile pe care le exercitați în lagărul de la Ravensbrück între februarie și mai 1945, subliniez în informație, ca fiind contrară tezei dumneavoastră, un anumit număr de mărturii, a căror importanță nu ați putea-o nega În primul rînd e mărturia adjunctului dumneavoastră Schwarzhuber care, la procesul de la Hamburg (cota 864, p.3), a precizat că Sauer nu era comandant al lagărului de la Ravensbrück, ci era sub ordinele dumneavoastră.*

Răspuns : *Infirm în privința acestui punct declarațiile lui Schwarzhuber.*

Întrebare : *Obergruppenführerul Pohl, deținut în prezent în închisoarea din Landsberg, este cel care a precizat (cota 323) „Suhren era șeful lagărului de concentrare Ravensbrück ; nu-mi mai amintesc de la ce dată a preluat funcțiile, dar, după cîte pot să-mi amintesc, a rămas acolo pînă la sfîrșit".*

Răspuns : *Infirm, de asemenea, în privința acestui punct declarațiile Obergruppenführerului SS Pohl.*

Întrebare : *Co-inculpatul dumneavoastră Pflaum Hans e cel care a precizat în două rînduri cînd a confirmat prima oară în fața mea, mai întîi cota 176, p. 1 : „Cînd m-am înapoiat în luna februarie 1945, pe ziua de 5 sau 10, Suhren era în continuare Lagerführer la Ravensbrück și a rămas Lagerführer pînă la sfîrșit", apoi cota 176, p. 2 : „Sauer și Suhren aveau același grad, amîndoi aveau cîte patru stele, Sauer era cel mai în vîrstă,*

dar, pînă la urmă, susțin că Suhren era Lagerführer... Dealtfel eu am primit ordinele pînă la sfîrșit de la Suhren".

Totuși, cînd a fost confruntat cu dumneavoastră asupra acestui punct, Pflaum a revenit în parte, la 7 noiembrie (cota 201), asupra declarațiilor sale și Pflaum a pretins că ignora cine era realmente comandantul lagărului de la Ravensbrück între februarie și deznodămînt — ceea ce e absolut imposibil de crezut, dat fiind funcțiile exercitate de Pflaum.

Pentru a-și explica schimbarea bruscă de atitudine, Pflaum a pretins că interpretul nu-l înțelesese exact.

Sub ordinele Lagerkommandantului se afla Schutzhaftlagerführerul, răspunzător de ordinea din lagăr. Pe el îl vedeam mai des.

Cînd am ajuns, în noiembrie 1943, Schutzhaftlagerführer era un anume Edmund Bräuning [1], masiv și brutal, care trecea drept amantul Oberaufseherinei Dorothea Binz, o tînără blondă, cochetă și care ar fi fost de-a dreptul frumoasă, dacă chipul ei n-ar fi fost literalmente desfigurat de cruzime. Deși se pare că nu era obligată din punct de vedere administrativ, ea asista întotdeauna la ciomăgeli alături de amantul ei, și au fost văzuți în mai multe rînduri sărutîndu-se în timpul sau după acest gen de ceremonie.

Un Schutzhaftlagerführer, Schwarzhuber, s-a strecurat în ierarhia lagărului în cursul ultimei ierni ; venit de la Auschwitz, era, firește, un tehnician al masacrului. Elegant, relativ tînăr, avea manierele unui ofițer din aristocrația prusiană și aerul mai inteligent și mai meditativ decît media germanilor pe care aveam nenorocirea să-i cunoaștem : era, de asemenea, mai puțin metodic și mai fantezist. L-am observat personal cu mare atenție în cursul mai multor selecții — acea alegere arbitrară a femeilor care trebuiau să moară ; dădea dovadă de o bonomie veselă și activă, care contrasta cu manierele sale obișnuite și cu figura sa, în mod prematur răvășită. E posibil ca, în afara avantajelor materiale ale situației sale, să fi apreciat și avantajele ei morale, dacă se poate spune astfel, și ca în acea atmosferă de teroare și de disperare să fi

[1] Înainte de Bräuning, la Ravensbrück ar mai fi existat patru Schutzhaftlagerführeri.

descoperit o anume posibilitate de a-și dezvolta personalitatea [1].

Johann Schwarzhuber, născut la 29 august 1904 la Tutzing în Bavaria, a făcut liceul și era editor cînd, la 8 aprilie 1933, s-a înscris în SS. La 5 mai, același an, a obținut un post la Dachau, unde a devenit Blockführer la 1 martie 1935 și Unterscharführer în noiembrie 1938 ; la 9 septembrie 1941 este controlor al Aussenkommandoului de la Auschwitz, unde este promovat Untersturmführer la 9 noiembrie 1941. În martie 1942 este numit comandant al lagărului de la Auschwitz 2 (Birkenau) cu gradul de Obersturmführer (20 aprilie 1944). Părăsește Auschwitzul la sfîrșitul lui octombrie și, la începutul lui noiembrie 1944, devine comandant adjunct al lagărului de la Ravensbrück, unde rămîne pînă la desființarea lagărului, la 29 aprilie 1945, și unde, în ciuda sentimentului de dezgust pe care îl va exprima [2], a executat toate ordinele de exterminare pe care le-a primit. Este arestat, la 3 mai, cu patru zile mai tîrziu, de aliații din Vest.

Dintre toți criminalii de război de la Ravensbrück (dintre care o parte a fost judecată la Hamburg, sub control englez, iar o altă parte la Rastadt, sub control francez), Schwarzhuber e cel care mi se pare că a spus în modul cel mai spontan adevărul. Potrivit anchetatorilor englezi, el ar fi privit cu sînge rece poziția sa, încă din primul moment s-ar fi considerat pierdut, și, fie pentru că vroia să fie lăsat în pace, fie, mai probabil, dintr-o mare oboseală, din fatalism sau dintr-un curaj de militar a luat hotărîrea să spună adevărul și s-a ținut de ea, fără menajamente nici pentru el însuși, nici pentru complicii săi. Nu era o brută (ca Binder sau Pflaum) și avea o expresie inteligentă, înfățișarea și comportarea unui om normal din punct de vedere psihologic. Totuși biografia sa ne arată că din mai 1933 pînă în mai 1945, adică timp de doisprezece ani, de la vîrsta de douăzeci și nouă pînă la vîrsta de patruzeci și unu de ani, a fost funcționar al exterminării. Era, în linii mari, un „specialist" al morții, și, după cît se pare, își alesese această meserie.

---

[1] Aceasta nu contrazice în mod obligatoriu două scurte notații care se referă la el la p. 173.

[2] A se vedea p. 143.

În extraordinara sa confesiune, comandantul Auschwitzului[1], vorbind de ţigani evocă fugitiv figura lui Schwarzhuber : (...) *În august 1944 mai rămăseseră 4 000 de ţigani destinaţi camerei de gazare. Pînă atunci ignoraseră întru totul soarta care-i aştepta. Şi-au dat seama abia cînd au fost îndrumaţi, barăci întregi, spre crematoriul I* (În noaptea de 31 iulie spre 1 august 1944). *Nu era uşor să-i faci să intre în camerele de gazare. N-am asistat personal la exterminare, dar Schwarzhuber, colaboratorul meu, mi-a afirmat că nici una din execuţiile de evrei nu-i fusese atît de penibilă : el cunoştea bine toate victimele şi întreţinuse cu ele relaţii amicale.*
Aceşti ţigani erau încrezători ca nişte copii.

Un personaj de asemenea redutabil era şeful biroului de muncă (Arbeitseinsatz), care era întrucîtva reprezentantul lui Himmler, proprietarul, în faţa comandanţilor, care-l reprezentau pe Himmler, poliţistul. Nu ştiu care era poziţia respectivă a acestor domni în ierarhia militară. Tot ceea ce ştiu este că comandanţii considerau că principalul lor rol era de a executa hotărîrile biroului de muncă.

În 1943, directorul Arbeitseinsatzului era un anume Dithmann ; el a fost înlocuit în 1944 de grasul de Pflaum, căruia i se spunea „negustorul de vaci", tipul brutei germane, lovind ca un sălbatic, cu sau fără motiv, în toate femeile care-i erau la îndemînă ; dealtfel era aproape întotdeauna beat. În ultimele trei luni făcea el însuşi selecţiile : la dreapta cele care mergeau la săpatul tranşeelor, la stînga cele care mergeau la camera de gazare. Aveau loc scene sfîşietoare, căci, pînă la urmă, femeile nu puteau să nu ştie ce le aştepta. Atunci se repezea, cu capul înainte, ca un rugbist, într-un grup format din aceste jalnice făpturi paralizate de groază, le trîntea la pămînt, le călca în picioare, le trăgea de păr. În ultimele luni devenise un spectacol aproape zilnic, pe care l-am văzut îndeaproape, şi cu propriii mei ochi, în mai multe rînduri.

Ceilalţi SS-işti aveau un rol administrativ mai neînsemnat, dar unii dintre ei erau adevărate fiare sălbatice. La drept vorbind, destul de mulţi dintre ei erau „prost făcuţi", din care pricină s-ar fi putut să vrea să se răzbune, fiecare în parte, pe spiţa feminină în general. Care

---

[1] Rudolf Hoess, *Le Commandant d'Auschwitz parle*, Julliard, 1959, p. 144.

era exact rolul acestor impulsuri secrete și individuale în ansamblul cruzimilor pe care le săvîrșeau în fiecare zi? N-aș putea spune.

Îmi amintesc de un tînăr SS-ist care, în timp ce traversa un șantier care nu era al lui, a pălmuit-o pe una din tovarășele mele fără nici un motiv [1]. Aceasta, fără să se tulbure, l-a întrebat, într-o germană corectă și pe un ton destul de obraznic, de ce dăduse în ea. Mă aflam la mai puțin de un metru de el, supraveghindu-i atent expresia feței pentru a interveni eventual. A plesnit-o a doua oară, cu asemenea ferocitate întipărită pe față, încît nu pot să-mi închipui că figura unui asasin în momentul comiterii crimei ar putea arăta altfel. Fără-ndoială că în acel minut se gîndea la o crimă. Fizic, dădea dealtfel impresia unui golan neisprăvit, plin de ură, slab și palid. Ceea ce l-a reținut în ziua aceea a fost desigur faptul că nu era în exercițiul funcțiunii.

Unui tip cu totul diferit îi aparținea o namilă de bavarez, alcoolic, cu un grumaz de taur, care cotonogea zilnic vreo treizeci de femei în Betriebul lui, asupra căruia făcea să domnească teroarea prin tot felul de montări spectaculoase. De pildă, cum ajungea, sărea pe o masă din mijlocul atelierului și de acolo, aplecat înainte, își plimba privirea asupra cîtorva sute de nenorocite care se aflau în întregime la cheremul lui. Nu-i nevoie să mai spun că toate mașinile mergeau de zor și că nimeni nu înălța capul. Așa că *absolut la întîmplare,* după ce juca cîteva clipe această comedie, se repezea la prima femeie și o stîlcea în bătăi. Lua de la capăt această mică ceremonie de mai multe ori pe zi. Cînd victima era pe jumătate moartă sau fără cunoștință, se făcea alb ca varul și se ducea în biroul lui, unde se închidea și stătea singur timp de un sfert de oră. Se numea Uscha Binder, avea o nevastă, copii și o amantă oficială, fără a le mai pune la socoteală pe cele ocazionale. Dintre numeroasele femei pe care le-a bătut, mai multe au murit din pricina loviturilor primite de la el. N-am auzit vreodată ca aceasta să-i fi atras neplăceri.

Relațiile sexuale erau, slavă Domnului, riguros interzise între SS-iști și prizoniere. Probabil din motive de disciplină. Dar, după cît se pare, ele erau încurajate între SS-iști și SS-iste care trăiau în acel gen de promiscuitate zisă „primitivă", cu toate că nu avea nimic primitiv. Căsă-

---

[1] Dr-ul Paulette don Zimmet, zisă Bérengère.

torite sau necăsătorite, toate Aufseherinnenele aveau, se pare, printre SS-işti, unul sau mai mulţi amanţi asidui, şi nu lăsau, pe cît se spune, să le scape nici un prilej de a face comparaţii cu ceilalţi. În afara amanţilor şi în afara acestor comparaţii, distracţiile lor (în special de solstiţii şi echinocţii) constau în chefuri cu mîncare şi băutură cu nemiluita, în urma cărora se îmbătau cu toţii, bărbaţi şi femei, în asemenea hal, încît nu erau în stare să spună cine cu cine terminase noaptea.

Un lucru m-a izbit în mod deosebit : raportul existent, la gardieni şi gardiene, între destrăbălare şi cruzime, în special la femei. Cele care, *în faţa prizonierelor*, se lăsau pipăite de unul sau mai mulţi bărbaţi, sau chiar de alte femei, se remarcau totodată printr-o cruzime personală şi originală care trebuie neapărat deosebită de simpla brutalitate.

Mă gîndesc acum că SS-iştii, bărbaţi şi femei, nu puteau să dea dovadă de o asemenea cruzime fără să nu resimtă un fel de spaimă, şi că dezmăţurile constituie una din manifestările ei, sau unul din paliativele ei.

O feudalitate militară brutală şi egoistă a menţinut populaţia germană de la ţară într-o abrutizare nemaipomenită, mai ales în Prusia ; industrializarea prea rapidă de la sfîrşitul secolului al XIX-lea a azvîrlit-o, fără s-o formeze, în abulismul citadin ; teribila criză care a urmat primului război mondial a îngroşat rîndurile acestui proletariat prea nou cu o parte din clasele burgheze. Foşti bogătaşi, foşti intelectuali, foşti ofiţeri, foşti comercianţi, s-au pomenit asimilaţi cu „poporul“, deşi ei l-au urît şi l-au dispreţuit neîncetat. Nemaifiind prizonierii tradiţiilor, au renunţat la toate disciplinele (vechea onoare militară, pudoarea burgheză, cinstea comercială şi catehismele preotului şi ale pastorului), dar, neacceptînd ideile populare (fraternitate, disciplină sindicalistă, dreptate socială), nu au păstrat decît egoismul, vederile lor înguste, prejudecăţile imbecile, patriotismul lor plin de ură — îngroşate de toate ranchiunele pline de acreală ale celor spoliaţi. Toate acestea au contribuit *poate* la pregătirea unui teren moale şi veninos pe care putea să încolţească o monstruozitate politică cum a fost „nazismul“.

Am auzit mulţi oameni vorbind de cruzimea, de depravarea „rasei germane“. Ce liniştitor ar fi să gîndeşti aşa şi să circumscrii astfel dezastrul ! Adevărul e că rasismul

și nazismul sînt fenomene ale căror cauze nu pot fi nici „rasiale", nici „naționale". Aventura politică, istoria cu Hitler, nu este decît șancrul, accident și, în același timp, simptom. Ce păcat că omenirea, atît de competentă și atît de prudentă cu animalele sale domestice, este depășită complet de problemele care o privesc. Cu toate că societățile mici, empiric echilibrate, din vremurile bune de altădată sînt praf și pulbere, marile ansambluri actuale se construiesc și se distrug și acum tot după metodele lor — „la nimereală" și „cum o vrea Dumnezeu" —, dar cu catastrofe proporționale cu gigantismul lor.

În afara temperamentelor acre și reci de asasini, în afara sadicilor și a brutelor alcoolice, am cunoscut și o întreagă gamă de indivizi care băteau cu conștiinciozitate și cu probitate administrativă, sau cu toane și neglijență, sau în mod accidental, cînd le era frică.

Cu toate acestea, am auzit vorbindu-se de un SS-ist care nu bătea pe nimeni și a făcut (ascunzîndu-se cu multă grijă) numeroase servicii prizonierilor, unul pe nume Schmidt. Firește că el cunoștea atrocitățile din lagăr, le înfiera sincer, dar era, în plus, foarte neliniștit în ceea ce-l privea : *Ce se va întîmpla cu noi după ce vom pierde războiul ?* era preocuparea sa cea mai importantă. La Paris, la închisoarea din Fresnes, tot asta era întrebarea pe care gardienii germani ne-o puneau încă din 1942 [1] cînd îndrăzneau s-o facă (bineînțeles, noi nu le dădeam nici un fel de asigurări). Schmidt trăise mulți ani la Praga înainte de război, și amatorii de psihologie colectivă vor putea, fără îndoială, să-și extragă de aici unele date. Toți ceilalți SS-iști din lagăr loveau cu cugetul pe deplin împăcat, cel puțin în aparență.

Fiecare coloană de muncă era supravegheată de SS-iști, atît bărbați cît și femei (denumite Aufseherinnen). Acestea din urmă se aflau sub ordinele bărbaților și se temeau de ei, chiar atunci cînd se culcau cu ei, deoarece aceasta nu excludea denunțurile.

Execuțiile erau efectuate de plutoane SS, și unii (de exemplu, un anume Pietsch, croitor supraveghetor la

[1] Oricît ar părea de absurd, aproape toți gardienii și gardienele noastre germani de la Fresnes erau convinși *în 1942* că Germania va pierde războiul și, din cauza aceasta, erau înclinați să ne menajeze, pe cînd gardienii noștri de la Ravensbrück mai credeau cu tărie, în 1945, în victoria iminentă a Reichului.

Kürschnerei [1]) se lăudau că se oferiseră voluntar să facă parte din ele. Dar ajungeau pînă la noi ecouri şi despre unii SS-işti care, beţi morţi, se băteau cu pumnii în piept şi plîngeau în hohote, spunînd : *Nu mai sînt vrednic să mă apropii de o femeie, am asasinat femei* etc. Trebuie spus că femeile executate erau, în general, partizane sau paraşutiste, adică fete frumoase de la 18 la 25 de ani, sănătoase şi curajoase, şi că datina, la Ravensbrück (ca şi în celelalte lagăre), era de a le executa pe condamnate goale, sau, cel mult, în cămaşă. Trebuie ştiut de asemenea că plutoanele de execuţie primeau o raţie de alcool şi cîteva alimente suplimentare şi că, pe de altă parte, cantina SS-iştilor, ca toate celelalte servicii de la Ravensbrück, era ţinută de prizoniere : se cerea ca ele să fie germane, ceea ce nu era cîtuşi de puţin o garanţie de discreţie, şi, în afară de aceasta, printre ele existau mai multe alsaciene. Pe scurt, între lumea gardienilor noştri şi noi etanşeitatea nu era perfectă [2].

6. Personalul feminin SS

Tovarăşele mele care lucrau la secretariate au dat în scriptele lagărului de urma a aproape 3 000 de Aufseherinnen (gardiene SS în uniformă), dintre care unele repartizate după cum urmează [3] :

Auschwitz	55 pînă la 60
Gross-Rosen (cu comandourile) . . .	aprox. 490
Neuengamme (Hamburg)	150 pînă la 160
Oranienburg	aprox. 140
Ravensbrück (cu comandourile) . . .	550 pînă la 560
Fără comandouri	300 pînă la 350

Salariul era în funcţie de vîrstă şi de vechime. O începătoare de 21—22 de ani, necăsătorită, primea 125 mărci, şi, căsătorită, 135,34 mărci. Dacă soţul nu avea alo-

[1] Atelierul de cojocărie. — *Nota trad.*

[2] A se vedea, în legătură cu acest subiect, p. 87 (nota) despre execuţii.

[3] Arhivele de la Ravensbrück fiind aproape în întregime distruse, nu ne-au mai rămas decît aceste informaţii. Personal, le cred foarte exacte, deoarece au fost culese de femei inteligente şi cinstite şi foarte informate : ele băteau la maşină *toată ziua* notele administrative privind personalul SS.

cație de cap de familie, ea primea 10 mărci pentru fiecare copil.

Din salariu. plătea impozitul (7,50 mărci pe lună pentru necăsătorite și 6 mărci pentru femeile căsătorite), o reținere pentru Deutsche Arbeitsfront (2,40 mărci pe lună) și o altă reținere pentru casa de ajutor de boală și invaliditate (aproximativ 10 mărci). În afară de aceasta, mai plătea 1,20 mărci pe zi pentru masa la cantină și 5 mărci pe lună pentru locul ei din baracă sau 15 mărci pentru o cameră individuală. Uniforma îi era dată, ca și ciorapii și încălțămintea, dar nu și lenjeria de corp.

Bugetul unei aufseherin celibatare :

Hrană	37,20 mărci
Locuință	15,00 mărci
Impozit	7,50 mărci
D.A.F.	2,40 mărci
Z. und I.	10,00 mărci
Lenjerie și distracții	43,00 mărci

Oberaufseherina cu funcția de șefă se numea Klein-Plaubel. Ea punea să fie bătute sau pedepsite aspru și fără milă femeile, dar, cînd o pedeapsă era nedreaptă (după concepțiile ei personale despre dreptate), puteai spera că o va ridica. Potrivit tuturor aparențelor, comportarea sa era călăuzită de ideea pe care și-o făcea ea despre datorie.

După evacuarea Auschwitzului a fost înlocuită de o Oberaufseherin de la Auschwitz, Luise Brunner. Atît plecarea, cît și înlocuirea ei au trecut neobservate. Dacă nu mă înșel Klein-Plaubel a părăsit lagărul înainte de asasinatele în masă, sau chiar la începutul lor.

Personalitatea Oberaufseherinnenelor șefe era, dealtfel, complet eclipsată de cea a Oberaufseherinei adjuncte : Dorothea Binz, care era marea vedetă a lagărului. Cînd apărea undeva, simțeai într-adevăr un fior de groază. Se plimba încet printre rînduri, cu cravașa la spate, căutînd cu ochii ei mici și răi femeia cea mai slabă sau cea mai înspăimîntată pentru a o stîlci în bătăi. (Cum se întîmplă adeseori, curajul o intimida.) N-aș putea să citez toate isprăvile ei, care erau zilnice, dar una din ele m-a izbit în mod deosebit, deoarece a fost gratuită și, din punct de vedere psihologic, simptomatică. Una din prietenele mele, femeie cu multă judecată și foarte cumpătată, care a stat închisă multă vreme la buncăr a văzut-o cu propriii ei ochi.

Pedeapsa clasică la Ravensbrück era de 25 de lovituri de bîtă, uneori 50, uneori 75, care atunci erau aplicate în general în două sau trei reprize, dar nu totdeauna. Cînd cele 50 de lovituri de bîtă erau date toate odată, victima murea adeseori ; şi murea întotdeauna cînd i se dădeau 75 de lovituri.

După una din aceste ciomăgeli (nu ştiu de cîte lovituri) şi cînd totul s-a terminat, prietena mea s-a încumetat să se uite pe ferăstruica ei ; victima era pe jumătate goală, culcată cu faţa la pămînt, aparent fără cunoştinţă şi plină de sînge de la glezne pînă la mijloc. Binz o privea şi, fără să spună un cuvînt, s-a urcat în picioare pe pulpele ei însîngerate, cu călcîiele pe una şi cu vîrfurile pe cealaltă, şi, de acolo, s-a legănat o clipă din faţă în spate, lăsîndu-se cu toată greutatea corpului cînd pe vîrful picioarelor, cînd pe călcîie. Femeia poate că era moartă, oricum era complet leşinată, fiindcă n-a reacţionat deloc. După o clipă, Binz a plecat, cu amîndouă cizmele năclăite de sînge.

Contrar SS-iştilor care făceau parte, într-o proporţie considerabilă, din categoria internaţională a celor „prost clădiţi", cu picioare crăcănate, aduşi de spate etc., Aufseherinnenele erau, în general, nişte fete zdravene, sănătoase şi voinice. Nu erau toate voluntare, printre ele erau şi unele obligate, constrînse prin lege la muncă şi care n-o aleseseră pe aceasta. Multe nu fuseseră înscrise niciodată în partidul nazist. Am avut informaţii destul de complete referitoare la identitatea unui număr de aproximativ două sute dintre ele, şi m-am interesat special de diferitele clase sociale din care erau recrutate. Proveneau din toate clasele societăţii germane. Am întîlnit îndeosebi controloare de tramvaie, muncitoare de uzină, cîntăreţe de operă, surori cu diplomă, coafeze, ţărănci, tinere aparţinînd burgheziei care nu lucraseră niciodată, învăţătoare pensionare, călăreţe de circ, foste gardiene de închisoare, văduve de ofiţeri etc. Începătoarele aveau în general aerul speriat la primul lor contact cu lagărul şi le trebuia un timp pînă să ajungă la nivelul de cruzime şi destrăbălare al celor mai vechi ca ele. Pentru unele din noi era un mic joc, destul de amar, să cronometrăm de cît timp avea nevoie o Aufseherin nouă pentru a-şi cîştiga galoanele de brutalitate. Unei micuţe Aufseherin de 20 de ani, care, în ziua sosirii ei, era atît de puţin la curent cu manierele din lagăr încît spunea „pardon" ori de cîte ori trecea pe lîngă o prizonieră, şi care fusese în

mod vizibil speriată de primele brutalități pe care le văzuse, i-au trebuit exact *patru zile* pînă să adopte același ton și aceleași procedee care erau, totuși, în mod categoric noi pentru ea. Micuța aceasta era, fără-ndoială, deosebit de bine înzestrată la acest capitol special pe care îl studiem în momentul de față. Pentru celelalte, se poate spune că opt pînă la cincisprezece zile, o lună cel mult, reprezentau o medie foarte normală de adaptare. Am auzit totuși vorbindu-se de o foarte tînără Aufseherin care nu a reușit să se obișnuiască nici cu destrăbălarea colegelor ei, nici cu brutalitatea lor. *Plîngea mult,* mi-au spus prizonierele care au cunoscut-o, *și nu știm cum a reușit să plece pînă la urmă.* N-am mai auzit niciodată vorbindu-se de un alt caz de acest gen, și aceasta părăsise lagărul mai înainte să fi ajuns eu acolo. Existau adeseori Aufseherinnen care erau condamnate la diferite pedepse și deveneau chiar prizoniere, dar din motive de furt sau din cauza unor relații intime notorii cu deținuți de un sex sau altul.

Putem socoti la aproximativ jumătate din efectivul total numărul celor cărora le făcea o plăcere evidentă să lovească sau să terorizeze, în special femei slabe, bolnave sau înfricoșate. Celelalte dădeau cîte o palmă, direct și aspru, cum i-ar da un țăran măgarului său, altele din conformism și mai ales în prezența colegelor lor sau a SS-iștilor bărbați. În orice caz, nici cele mai bune n-aveau vreo reacție cînd era bătută o femeie în prezența lor.

Este destul de greu de spus cu precizie care era proporția dintre gardiene și prizoniere, deoarece această proporție era variabilă : de exemplu, un comando de muncă de zece prizoniere putea fi păzit de un SS-ist și o Aufseherin (pentru tăiatul lemnelor în pădure), adică o proporție de 1 la 5, în timp ce un Betrieb de 3 sau 400 de femei putea fi păzit de 3 sau 4 SS-iști bărbați și de tot atîtea femei, adică o proporție de 1 la 50. Pentru a însoți un transport negru de 1 100 de prizoniere (bolnave și femei bătrîne), autoritățile lagărului prevedeau 20 de SS-iști bărbați și 20 de femei și pentru ansamblul lagărului știam că existau (în perioadă normală) 300 pînă la 350 de Aufseherinnen și, fără îndoială, un număr ceva mai mare de SS-iști, ceea ce ne-ar da o proporție de aproximativ un gardian sau o gardiană la douăzeci și cinci de femei.

Cînd defilam cinci cîte cinci la apel, eu calculam în minte, comparînd disproporția numerică dintre gardieni

și noi, șansele pe care le-am fi avut dacă ne-am fi revoltat : era posibil, la o adică, să punem stăpînire pe lagăr, dar, de jur împrejurul zidurilor existau adăposturi betonate pentru mitraliere, *îndreptate spre lagăr* și excluzînd orice eventuală ieșire. În cîteva zile prin înfometare, în cîteva ore cu ajutorul unui tun, mai multe zeci de mii de femei puteau fi ușor învinse de cîteva sute de oameni. Numai în cazul unor măsuri foarte ample de nimicire, cînd oricum am fi fost pierdute, ar fi meritat să întreprindem o acțiune de acest ordin, al cărei rezultat dealtfel era neîndoios, dar care i-ar fi deranjat în mod sigur pe naziști. De aceea conducerea Ravensbrückului, contrar celor ce se petreceau în lagărele de exterminare propriuzise, avea cea mai mare grijă — deși instaurase o teroare vagă și menținea prizonierele într-o stare de extremă epuizare — să evite în public atrocitățile de natură să provoace o revoltă sau o panică ; deoarece rezultatul sigur ar fi fost zdrobirea noastră, dar și stoparea imediată a unui grup industrial important.

7. Personalul medical SS

În această examinare, oricît de sumară ar fi, nu putem trece sub tăcere personalul medical. Pînă în vara lui 1943, n-a existat Revier, ci o infirmerie pentru cîteva intervenții chirurgicale fanteziste. Bolnavele nu erau nici măcar izolate, iar copiii care se nășteau erau înecați după naștere prin grija lui Gerta, o infirmieră prizonieră, însărcinată și să facă injecțiile ucigătoare bolnavelor grave, injecții care par a fi fost singurul medicament folosit în acel timp. Doi medici supravegheau aceste treburi, dr-ul Schydlausky și dr-ul Rosenthal. Infirmiera Gerta era amanta dr-ului Rosenthal. Am mai spus că raporturile sexuale între SS-iști și prizoniere erau strict interzise, ceea ce l-a determinat pe dr-ul Rosenthal să-i facă numitei Gerta un avort. Au fost denunțați și, în momentul sosirii noastre în lagăr (octombrie 1943), se mai aflau încă închiși amîndoi în buncăr. La acea dată prizonierele însărcinate trebuiau *obligatoriu* să avorteze, dacă nu, copilul era ucis la naștere. Așadar, probabil că Rosenthal nu fusese pedepsit pentru avort, ci doar pentru complicitate cu o deținută.

La un moment dat a circulat zvonul că va fi împuşcat, dar pînă la urmă n-a mai fost [1].

Cam în acest moment a fost numit director al Revierului dr-ul Percy Treite [2]. El a organizat un serviciu medical, la drept vorbind insuficient, dar în tot cazul superior față de ceea ce se putea spera într-un loc ca Ravensbrückul. Începînd de la sosirea sa, bolnavele grave au fost spitalizate şi au primit unele îngrijiri, cele contagioase au fost izolate, copiii au avut dreptul să vină pe lume şi să rămînă o vreme.

Anul 1943 a reprezentat, probabil, anul celui mai mare efort de război german şi totodată anul celor mai mari nevoi de mînă de lucru ale Germaniei. Acest fapt nu e poate străin de înființarea unui serviciu medical propriu-zis şi de alegerea lui Treite pentru organizarea acestui serviciu. Era un om de 48 de ani, dar părea mult mai tînăr, blond, corect, rece, bun chirurg şi bun organizator, foarte prudent şi conştient de „ciudățenia" climatului SS (îi făcea plăcere să spună că mama lui era englezoaică). Evident, nu era un om bun, sensibil, omenos, curajos, dar nu era nici sadic, crud sau brutal : era, pur şi simplu, un medic corect, bun tehnician, amator de cearceafuri curate şi mîini spălate, de disciplină, de seriozitate profesională. Fără îndoială că a luptat personal, cît timp a putut, pentru a menține în Revierul său o anumită ținută exterioară şi şi-a protejat întotdeauna în mod eficace personalul. Să lucrezi la Revier era visul tuturor prizonierilor. Totuşi dr-ul Treite a practicat el însuşi şi i-a pus şi pe alții să practice sterilizarea sistematică a țigăncilor (printre care erau şi fetițe de opt ani), ca şi a anumitor categorii de germane. A supravegheat organizarea şi selecționarea mai multor transporturi negre (printre care un transport de 900 de femei în februarie 1944 [3]) şi a mai multor transporturi de nebune şi pretins nebune. El a dispus să fie otrăvite bolnavele în propriul său spital. A colaborat activ la mistificarea ucigaşă a Jugendlagerului, şi cînd au venit ordinele de exterminare le-a aplicat şi i-a silit şi pe alții

---

[1] A fost judecat la Hamburg, condamnat la moarte şi s-a sinucis înainte de execuție. (1972)

[2] Retrospectiv mi se face milă de el, fiindcă, deşi a comis crime, *nu-i plăceau* crimele. (1972)

[3] În epoca respectivă noi am aflat că SS-iştii căutau 900 de femei în lagăr ; pe de altă parte, secretarele mi-au spus după aceea că au plecat 800.

să le aplice, aranjîndu-se, e drept, în așa fel încît el să facă cît mai puţin posibil şi să le lase altora (pe cît se putea) maximum de responsabilitate. Pe acest om îl denumesc laş și, după părerea mea, e un soi la fel de primejdios ca rasa adevăraţilor criminali.

Treite a avut doi asistenţi : pe Bruno Orendi [1], care a plecat în februarie 1945 pe frontul de Răsărit, puţin capabil şi puţin inteligent, și dr-ul Lukas. Acesta din urmă merită o menţiune specială, căci e singurul care a refuzat deschis să participe la selecţii, fapt pentru care a fost trimis pe front. În afară de acest act de curaj, putem cita la activul lui un adevărat interes faţă de bolnavele lui, pe care le asculta și le examina el însuși (lucru pe care nici unul din colegii lui nu s-ar fi înjosit să-l facă), și chiar o anumită bunăvoinţă.

Doresc personal, dacă mai este în viaţă, să se ţină seama de acest lucru. Şi totuși dr-ul Lukas, medic bun și om cinstit, a practicat personal sterilizarea sistematică a ţigăncilor, fără murmur și, în aparenţă, fără remușcare. Dar (spun aceasta spre a-l dezvinovăţi) mai exista oare în marele Reich fie și *un singur* medic care să fi refuzat ?

Dentistul, dr-ul Hollinger, a participat public și deschis la selecții, deși serviciul lui nu-l obliga la acest lucru. Se interesa uneori de anumite „cazuri dentare" şi mai constant de recuperarea dinţilor de aur ai moartelor.

Selecţiile erau organizate și supravegheate, în afară de Pflaum și Schwarzhuber, de doi medici care nu erau văzuţi niciodată în lagăr cînd n-aveau însărcinări ucigașe. Unul, mic și slab, era dr-ul Trommer ; celălalt, mare și gras, era dr-ul Adolf Winkelmann. Micul Trommer sosea în lagăr pedalînd ca un paianjen pe o bicicletă imensă, în timp ce grasul de Winkelmann se deplasa cu o motocicletă minusculă, dar acest fapt n-a stîrnit nimănui rîsul, şi chiar celor pentru care viaţa n-avea prea mare preţ li se strîngea inima de ură şi de groază la trecerea lor. Nu ştiu nimic despre viaţa lor mintală şi nu-mi imaginez nimic. Nu ştiu şi nu-mi închipui ce puteau să gîndească cei doi Sanitätsdiensten care asasinau în aşa-zisul Revier al Jugendlagerului şi erau stăpîni pe camera de gazare.

[1] Nu urmase decît doi ani de medicină şi nu era doctor, dar se exersa făcînd operaţii pe bolnave. Tînăr, sănătos, foarte elegant şi bucurîndu-se de o protecţie înaltă, el a stat aproape tot războiul departe de front, în „coflonul" de la Ravensbrück.

În afara acestui personal masculin, exista un personal feminin [1] care era denumit Schwester (surori), dar care nu erau călugărițe. Erau exact echivalentul infirmierelor noastre. În comparație cu vulgaritatea germanelor cu care aveam noi de-a face, Schwesterele păreau recrutate din rîndurile burgheziei cu dare de mînă, în orice caz dintr-un mediu mult superior celui din care proveneau Aufseherinnenele. Comportamentul lor era strict : nici o delăsare, nici o neglijență în ținută.

Ascultau de o femeie în vîrstă, dar voinică și demnă, cu o față pătrată și o privire dură, plină de autoritate, de respectabilitate și de competență, Oberschwester Elisabeth Marschall. Cu toată această înfățișare de stareță bătrînă, a luat parte *personal, în mod activ,* la toate crimele din lagăr. Ea este cea care venea noaptea, în ajunul execuțiilor, la fișierul Revierului să caute numele condamnatelor, ea este cea care ținea contabilitatea secretă a asasinatelor, ea este cea care asigura supravegherea medicală a „experiențelor" dr-ului Gebhardt.

Printre Schwesterele care lucrau sub ordinele ei se aflau o mulțime de fete bătrîne pline de ură : Schwester Lisa, acră și gălbejită, îmbătrînită în celibat și care semăna cu o lămîie dată pe răzătoare ; infernala Erika ; altele, pasive și indiferente, ca Schwester Martha, care dădea, flegmatic, pilulele cu otravă sau aspirină, la fel de netulburată și într-un caz și în celălalt. Am cunoscut două din ele care erau frumoase, bune și foarte triste ; una mai ales, care se numea Gerda, n-are să-și reproșeze nimic altceva decît că a fost martorul pasiv al atîtor crime...

Un medic-șef conștiincios, puțin cam uscat, care-și sacrifica bolnavele pentru cariera lui ; un incapabil destul de mărginit ; un om cinstit ; o bătrînă infirmieră-șefă aprigă, ipocrită și dură, însă foarte demnă ; o majoritate de fete bătrîne prefăcute și rele, împreună cu cîteva adormite și două fete tinere, cinstite și bune ; este o medie puțin

---

[1] N-am cunoscut-o pe Hertha Oberhauser, doctor în medicină, tînără „binecrescută", dintr-o familie burgheză și creștină din Renania, care a participat la experiențele de vivisecție pe „Iepuri" și a ucis bolnave făcîndu-le injecții cu petrol și Evipan (mărturie a colegului ei, dr-ul Rudolf Rosenthal) : a fost condamnată la 20 august 1947 la douăzeci și cinci de ani închisoare și la eliberarea ei, cu mult înainte de termen, a continuat să practice medicina. O moțiune din 12 iulie 1958 provenind de la *British Medical Association* le-a atras atenția autorităților germane, care i-au retras permisiunea de a-și exercita profesia la 22 noiembrie 1960. (1972)

entuziasmantă, dar nu monstruoasă pentru un spital oarecare dintr-o lume sau alta. Aceşti oameni n-au fost decît nişte unelte prea docile, totuşi această echipă de oameni mijlocii, recrutaţi cu toţii din burghezia tradiţională germană, care aveau studii, ţineau la igienă şi la rufăria curată şi cunoşteau limbi străine, este cea care a administrat fără să se revolte această întreprindere atît de evident şi de original criminală care era Ravensbrückul şi Revierul său.

În 1942, serviciile Revierului provocau avortul femeilor însărcinate ; cînd copilul se năştea viu, era sugrumat sau înecat într-o găleată în faţa mamei şi, dat fiind că nou-născuţii nu se asfixiază uşor în apă, agonia pruncului dura adeseori 20—30 de minute. Începînd din februarie 1944, sugarii n-au mai fost ucişi, dar au murit toţi din pricina mizeriei fiziologice, apoi, începînd din octombrie 1944, au avut rezervată o cameră şi Zdenka a putut chiar să obţină pentru ei puţin lapte praf pe care infirmierele îl amestecau cu griş dat de prizonierele care primeau colete ; în această perioadă, pruncii au putut să trăiască pînă la trei luni, dar mai mult n-a supravieţuit nici unul.

În decembrie 1944, cîteva mame au fost trimise împreună cu pruncii lor într-un comando de muncă unde au fost ajutate în privinţa alimentaţiei de prizonieri de război francezi ; aşa se face că în această perioadă au supravieţuit doi copii, un micuţ francez, Jean-Claude, şi un micuţ polonez.

Camera rezervată sugarilor este desfiinţată abia în ianuarie 1945 şi mamele cu copii mici sînt puse în Blocul 32, împreună cu ţigăncile cu copii de toate vîrstele. Din acel moment Blocul este înconjurat cu sîrmă ghimpată şi, la sfîrşitul lui februarie, este aproape în întregime gol : cele mai bolnave rămîn pe loc, dar toate celelalte pleacă la Bergen-Belsen. În cursul lunii martie, cei 32 de prunci rămaşi în viaţă sînt gazaţi.

Din octombrie 1944 pînă la sfîrşitul lui martie 1945 [1],

[1] *Les Françaises à Ravensbrück, op. cit.*, p. 202—219. A se vedea, de asemenea : Geneviève de Gaulle, *La Condition des enfants du camp de Ravensbrück*, Revue d'histoire de la Deuxième Guerre mondiale, P.U.F., 1961—1962.

Marie-Jo Chombart de Lauwe, în prezent director al cercetării în CNRS [1], a înregistrat 850 de nou-născuţi morţi de mizerie sau uciși în condiţiile pe care le-am descris mai înainte.

8. „Iepurii"

Timp de un an, din august 1942 pînă în august 1943, tinere poloneze au fost duse la Revier cu forţa în grupuri de cinci pînă la zece, adormite, și cînd s-au trezit aveau pe picioare răni grave. Unele au murit curînd după aceea ; cele care au supravieţuit au rămas cu sechele importante. S-a aflat imediat că aceste „operaţii" erau practicate de un chirurg de renume mondial, prof. SS-ist Gebhardt, care conducea clinica de la Hohenlychen, vecină cu lagărul și rezervată mai marilor regimului.

Victimele acestui medic SS-ist erau fete foarte tinere, aproape copii, alese din medii universitare, liceene sau studente. Dintre cele ce au supravieţuit acestor operaţii, unele au fost împușcate, dar, cînd am ajuns noi în lagăr, în octombrie 1943, mai trăiau vreo 60.

Aveau convingerea, toate, că naziștii le vor ucide pînă la urmă și le vor arde trupurile înainte de a fi înfrînţi. Într-adevăr, ordinul de executare a lor a sosit [2] în cursul ultimei ierni, dar cînd organizarea distrugerii era în toi, în timp ce în fiecare zi sute și mii de femei erau aduse din lagărele din Răsărit în curs de evacuare și în timp ce alte sute și alte mii porneau spre destinaţii necunoscute. Apelul numeric rămînea obligatoriu, dar autorităţile SS-iste nu mai știau cîte deţinute erau în lagăr, unde zi de zi mureau femei al căror nume nu-l cunoștea nimeni. Cu ajutorul unei echipe curajoase de la Revier, sau al unei Blockova plină de îndrăzneală, numărul putea să fie schimbat cu numărul uneia din decedatele necunoscute, în care caz această femeie putea să plece apoi, cu noua ei identitate, într-un transport (cu riscul de a nimeri într-un „transport negru" și de a scăpa de o „moarte individuală" pentru a da peste o moarte anonimă). În această debandadă, „ie-

[1] Conseil National de la Recherche Scientifique (Consiliul Naţional al Cercetării Știinţifice). — *Nota trad.*

[2] Evident, eu n-am *văzut* acest ordin, dar am *aflat* de la una din prietenele mele poloneze că aveau să fie căutate și am *văzut* că au fost căutate.

purii", cum se denumeau ele însele, „au luat calea maquis-ului" — adică a numerelor false. Cele mai infirme erau ascunse la Revier, în sala contagioaselor, cu complicitatea prizonierelor-medici, sau sub acoperișurile Blocurilor. Și în timpul apelurilor, tovarășe tinere (în special Denise Vernay, de două sau trei ori) se duceau ca să fie numărate în locul lor.

Vom găsi mai jos o relatare a acestei rezistențe colective scrisă în 1972 de una din „operate", Nina Iwanska, cu ajutorul unor note luate de Wanda Kiedrzynska și publicate în polonă în aprilie 1961. Eu am cules relatarea acelorași evenimente de la Nina, în 1948 ; cînd această relatare o completează pe cea din 1972, o trec în notă [1].

În luna aprilie 1942, prizonierele din transportul „Șapte mii" (sosit la Ravensbrück la 23 septembrie 1941 de la Lublin și Varșovia) s-au văzut consemnate în interiorul lagărului. Și la 18 aprilie 1942 au avut loc primele execuții : paisprezece persoane din acest transport denumit „Șapte mii". La 1 august 1942, cînd au fost convocate la Revier șase prizoniere, noi am crezut că e vorba mai degrabă de execuții decît de experiențe medicale... care au avut loc totuși în aceeași zi. Cu toate că primele șase operate au fost păzite și separate de celelalte bolnave de la Revier, noi am aflat destul de repede adevărul. La 14 august 1942, alte nouă prizoniere au fost che-

---

[1] *Lista „iepurilor", întocmită de Nina Iwanska în 1948 :*
Șaptezeci și patru de poloneze,
Două ucrainiene, moarte amîndouă,
O rusoaică, moartă,
O belgiană, arestată în Germania, moartă,
Cinci *Bibelforscherinnen* germane, dintre care patru au murit.
(Cele nouă femei de mai sus fuseseră alese din camera zisă a nebunelor.)
Sofia Magzka, deportată poloneză și doctor în medicină, cînd a depus mărturie la procesul medicilor, pomenește de șaptezeci și patru de poloneze tinere, o germană (martoră a lui Ichova) și de o ucrainiană — deci în total de șaptezeci și șase de femei care au fost victimele vivisecției. Gebhardt însuși, într-o depoziție de 400 de pagini, spune că a operat șaizeci de tinere și cincisprezece bărbați. (Dr-ul Bayle Croix *Gammee contre conducee,* p. 1031, 1950). *Potrivit lui Wanda Kiedrzynska, au căzut victimă experiențelor medicale șaptezeci și patru de femei, dintre care cinci au murit în urma experiențelor, șase au fost executate, șapte au murit după eliberare* (Wanda Kiedrzynska, *Ravensbrück,* Institutul de istorie al Academiei din Varșovia, aprilie 1961.)

mate la Revier — la două săptămîni după primele experiențe. Grupul celor nouă a hotărît să protesteze. Mă aflam în acest grup împreună cu sora mea Christine. Am cerut să ni se spună de ce eram convocate ca să fim operate, avînd în vedere că eram sănătoase. Pe de altă parte, i-am reamintit dr-ului Fritz Fischer că față de prizonierele politice nu există nici un drept care să permită o asemenea represiune. Dr-ul Fischer ne-a trimis pentru explicații la medicii de la Revier care, în loc de explicații, ne-au făcut injecții ce le-au permis să ne opereze în aceeași dimineață și după-amiază. (Eram convocate la Revier după apelul de dimineață, care urma după o noapte de muncă !)

Experiențele au continuat în același fel pînă la 16 ianuarie 1943 ; unele victime au fost operate de trei, de cinci sau de șase ori.

La 11 februarie 1943 au avut loc primele două execuții[1] *de „iepuri“ (au fost luate din Revier, deși de-abia se puteau ține pe picioare). Au urmat alte patru. Ulti-*

[1] Relatarea execuției, culeasă de mine de la Nina Iwanska în 1948 :

Ruzia Gutek, poloneză, era un „iepure“ operat la 1 august 1941 la piciorul drept, împușcată... Avea o compatrioată și prietenă poloneză care lucra la Garten Kolonne și care se ocupa de flori (panselc și salvia, flori roșii) într-o micuță grădină care înconjura, în 1942, crematoriul. Uneori Ruzia se ascundea în coloana prietenei sale și o însoțea la muncă în această grădină. Cele două prietene schimbau uneori cîteva cuvinte cu un ceh, prizonier, care lucra în coloana crematoriului la arderea cadavrelor.

Cînd Ruzia a fost executată împreună cu alte nouă tovarășe, toate poloneze, dintre care trei în total (Ruzia și alte două) erau operate, în toamna anului 1942, prietenei lui Ruzia nu-i venea să creadă că era vorba de o execuție și, înainte de a o părăsi pe Ruzia, i-a dat batista și medalionul ei, pe care Ruzia l-a pus la gît, iar batista în buzunar.

Execuția a avut loc a doua zi. Prietena lui Ruzia s-a dus, ca de obicei, să lucreze în grădina crematoriului unde a reușit să schimbe cîteva cuvinte cu cehul. Ea i-a putut spune că din lagăr dispăruseră nouă femei și că circula zvonul că fuseseră executate. Cehul o cunoștea personal pe Ruzia. Dealtfel ea îi vorbise de medalion (făcut de Johanna din mînerul unei perii de dinți).

A doua zi, coloana a primit ordinul să nu lucreze la crematoriu. În ziua cealaltă cehul i-a înmînat prietenei lui Ruzia medalionul, pe care ea i-l lăsase, și i-a spus că cele nouă cadavre de femei fuseseră arse în ajun și că toate femeile fuseseră ucise cu un glonte tras în ceafă și că trei din cele nouă fuseseră violate înainte de a muri.

Acest ceh a fost băgat mai tîrziu la buncăr unde a fost asasinat împreună cu alți patru-cinci.

mele operate părăsesc Revierul la 16 februarie 1943, cu asigurarea oficială că nu vor mai avea loc experiențe de vivisecție.

La 6 martie 1943, cinci prizoniere din transportul „Șaptemii" erau convocate din nou la Revier, unde, după ce au fost examinate, au fost trimise înapoi la Bloc. Dar la 7 martie 1943 a sosit pentru aceste cinci persoane convocarea de a se duce la Revier... unde nu s-au dus, cu acordul unanim al tuturor celor ce fuseseră operate. Noi luasem hotărîrea să mergem la Oberaufseherin Langefeld în grupuri de cîte cinci, cu cîrjele, iar cele care nu puteau să meargă singure erau aduse pe brațe de tovarășe de la Blocul 15. La început Langefeld n-a ieșit să ne primească, dar l-a convocat pe dr-ul Oberhauser. După ce a discutat cu aceasta din urmă, Langefeld a consimțit să le dea cuvîntul reprezentantelor noastre : Jadwiga Kaminska și Zofia Baj, care i-au declarat, în numele nostru al tuturor, că, de data aceasta, în ciuda promisiunilor că nu vor mai avea loc experiențe, au fost convocate noi victime, dar că ele nu se vor duce, deoarece nu vor să rămînă invalide și că preferă moartea. Langefeld, destul de descumpănită, ne-a spus că nu știe că experiențele trebuie să reînceapă și că aceste convocări la Revier trimise tovarășelor noastre n-au nimic de-a face cu operațiile.

Chiar în după-amiaza aceea, alte trei tovarășe au fost convocate să se ducă la Revier, dar nu s-au dus.

În ziua următoare toți „iepurii" au semnat o petiție adresată comandantului lagărului : „Prizonierele politice operate (urmau numele și numerele lor) adresează d-lui comandant următoarea întrebare : oare d-l comandant știe că în Revierul din acest lagăr au loc pe prizonierele politice, fără consimțămîntul lor, experiențe medicale care au provocat răni grave pe trupul lor ? Pînă în prezent au fost operate șaptezeci și una de prizoniere politice poloneze, dintre care cinci au murit la Revier (numele și numerele lor).

La întrebarea operatelor, de ce se practică pe ele asemenea operații, dr-ul Fischer a răspuns că toate informațiile le vor fi date de medicii de la Revier. Pînă în prezent n-am primit nici o informație și am vrea să știm dacă aceste experiențe erau prevăzute în sentințele noastre, al căror conținut îl ignorăm. Vă cerem să ne acordați o întrevedere sau un răspuns". Această pe-

tiție a rămas fără răspuns, iar comandantul Suhren nu ne-a acordat nici o întrevedere... ba, dimpotrivă, a dat ordin să ni se retragă toate Bettkarten, ceea ce înseamnă înapoierea la muncă a tuturor „iepurilor".

Totuși, din luna martie pînă la 15 august 1943, n-a mai avut loc nici o convocare la Revier. La 15 august 1943 din nou zece din tovarășele noastre au fost convocate, dintre care cinci erau „foști iepuri", și toate zece au refuzat să se ducă la Revier. La întrebarea lui Binz, de ce refuză să meargă, ele au declarat că preferă să moară decît să se supună experiențelor. Și dacă sînt condamnate efectiv la moarte, cer ca această condamnare să fie executată. În zadar a încercat Binz, cu ajutorul polițistelor, să le caute pe cele zece convocate la Revier, ele s-au ascuns printre cele cinci sute de tovarășe de la Blocul 15. Văzînd zarva și rezistența iscate, Binz a hotărît să le bage înăuntru pe toate cele care locuiau în Blocul 15 și s-a întors după o jumătate de oră însoțită de Hauptsturmführerul Brauning ca să ne declare că toate cele care locuiesc în Blocul 15 vor fi executate și că mitralierele automate au și fost pregătite în caz de o nouă revoltă. Ea a cerut ca cele zece convocate la Revier să se prezinte. Cîteva din cele zece au încercat în zadar să explice lui Binz și Brauning punctul lor de vedere ; au fost duse cu forța la buncăr, unde cinci dintre ele au fost operate. Și Blocul 15, cu cele cinci sute de femei cît cuprindea, a rămas închis, cu uși, ferestre, obloane închise, lipsit de hrană, de lumină și de aer patru nopți și trei zile. Cu toate acestea, nici cele ce locuiau în Bloc, nici autoritățile Blocului (două Stubove, o germană și o poloneză, și o Blockova, cehă : Majenka) n-au renunțat la rezistența lor. Dimpotrivă, autoritățile lagărului au cedat, deschizînd Blocul 15 și propunînd, la primul apel, ca acelea care erau împotriva revoltei să plece din Bloc. Din cinci sute de femei (deși nu toate erau prizoniere politice) nu s-a prezentat nici una. Deci ele au hotărît, toate, de bunăvoie, să rămînă cu noi, știind dinainte la ce risc se expuneau.

Aceste operații au avut loc, dar la buncăr, și au fost ultimele. În cursul anilor următori, „iepurii" au profitat, cu inteligență și îndrăzneală, de sprijinul aproape unanim pe care știau că-l pot găsi la toate prizonierele pentru a încerca să strecoare informații aliaților. Nina Iwanska a

fost cea care a avut ideea de a iniţia această corespondenţă clandestină *folosind ilegal corespondenţa legală* datorită scrisului simpatic, care consta în a scrie printre rînduri şi în interiorul plicurilor oficiale cu urină. Cînd călcai scrisoarea cu un fier de călcat încins, scrisul devenea vizibil.

De această acţiune privind trimiterea de ştiri din lagăre familiilor noastre se ocupau patru „iepuri“ dintre noi : Janina Iwanska, Krystyna Iwanska, Wanda Wojtasik (în prezent medic psihiatru la Cracovia) şi Krystyna Czyz (în prezent profesor de geografie la Universitatea din Lublin). Familiile noastre se îngrijeau de rest : propagarea ştirilor în direcţia Londra (BBC), Vatican, Geneva (Crucea Roşie internaţională), Fribourg (Misiunea catolică elveţiană), Lisabona (Piskovski).

Deci pe aceste căi noi am trimis liste complete cu cele 74 de femei operate, cu mai mult de 160 de femei executate, datele şi numărul transporturilor sosite la Ravensbrück, ca şi ale transporturilor care au părăsit lagărul. Am descris condiţiile de viaţă din lagăr : munca, hrana, igiena, camera de gazare, crematoriul, selecţiile etc.

Fotocopii după aceste scrisori se găsesc în documentele strînse de Comisia de istorie a Ravensbrückului la Varşovia.

Wanda Kiedrzynska le citează sau le reproduce foarte des în cartea sa Ravensbrück *şi în* Au-dessus de la mesure humaine *(Culegere de mărturii ale „iepurilor“), unde un paragraf de douăzeci de pagini este consacrat acestor scrisori publicate integral.*

Am putut să trimitem, de asemenea, ştiri prin intermediul coloanelor care lucrau în afara lagărului (Aussen Kolonne) :

a. *Coloana însărcinată cu cultivarea grădinilor sanatoriului de la Hohenlychen-Templin. Şeful acestei coloane (Teresa Taczukova) a reuşit să ia contact cu prizonieri de război francezi care au lucrat acolo, iar ei, la rîndul lor, şi-au asumat obligaţia să transmită ştirile membrilor din mişcarea de rezistenţă franceză. T. Taczukova a reuşit, de asemenea, datorită muncitorilor agricoli polonezi, să trimită în Polonia şi să primească de acolo scrisori, şi aceasta a durat mai mult de un an, pînă cînd aceşti polonezi au fost transferaţi în altă parte.*

b. *Ladekommando (şef de coloană Antonina Kotrowska)*

a reușit să stabilească un contact cu prizonierii de război polonezi (Stalag II A la Neustrelitz), și, prin ei, au fost trimise de asemenea știri și ne-au parvenit cărți poloneze.
c. Coloana care lucra la Uppenthala (fabrică de saboți) a găsit un mijloc de a trimite scrisori... deoarece în apropiere de intrarea fabricii se găsea o cutie poștală.
d. La Neubrandenburg (fabrică de avioane), unde a lucrat o coloană alcătuită din deportate poloneze, s-a stabilit o legătură între ofițeri polonezi (Oflag II D). Cînd Oflag II D a fost transferat la Gross-Born, ofițerii au creat chiar un „Comitet de ajutorare a prizonierelor de la Ravensbrück" (scrisori, colete, căutarea familiilor). În toate aceste coloane citate mai sus, „iepurii" au avut prietene care și-au luat sarcina să le trimită corespondența. Fără a mai vorbi de faptul că, în ciuda interdicției categorice de a se mai lucra în afara lagărului începînd din aprilie 1942, „iepurii" au reușit să intre în mai multe din aceste coloane și mai ales în Ladekommando și în coloana de grădinărit a sanatoriului de la Hohenlychen[1].

Nina Iwanska n-a avut habar de evadarea la care asista, din întîmplare, Grete Buber-Neumann (care, la rîndul ei, n-a știut nimic de felul cum s-a terminat camuflarea „iepurilor") ; datorită acestei evadări, a ieșit din lagăr prima listă a operatelor, care era adresată Vaticanului, Crucii Roșii internaționale și Intelligence Service-ului, și le-a parvenit.

În 1942 și 1943, cîteva poloneze, nu prea multe la număr, se duceau în pădure să taie copaci într-o mică coloană controlată de o Aufseherin de 19 ani pe care o îmblînziseră ; un paznic de pădure le conducea spre locurile cultivate cu cartofi pe care coloana îi fura „în familie" și îi mînca tot așa, după ce îi cocea în jăratec. Grete n-a făcut parte din această coloană decît puține zile, dar era de față cînd s-a oprit o mașină și s-a urcat în ea o poloneză prizonieră.

Seara, biata Aufseherin a fost arestată și coloana a încetat să mai existe, dar toate hîrtiile au ajuns la destinație.

---

[1] Cititorul își amintește că Hohenlychen îi aparținea lui Gebhardt și că Himmler l-a primit acolo pe contele Bernadotte. A se vedea p. 66

Fiind prizoniere foarte vechi în lagăr și fiind protejate de tovarășele lor, „iepurii" au putut să intre în coloanele de muncă mai puțin grele, primeau cîteva colete, aveau îmbrăcămintea curată, dar nu pierdeau din vedere că nu vor fi *niciodată* eliberate de SS-iști și că n-aveau nici o șansă să iasă vii din lagăr.

Îmi amintesc de neliniștea aceea în legătură cu ele, atunci cînd a avut loc, în mod excepțional, la 18 ianuarie 1945, un apel în timpul orelor de lucru. În timpul acestui apel, cei șase sau șapte „iepuri" care nu puteau să meargă au fost ascunși în Blocurile de epidemie (Blocurile 6, 7, 10 și 11) cu complicitatea prizonierelor-medici ; celelalte s-au ascuns între tavanele și acoperișul Blocurilor unde trăiau și în Blocul evreicelor unguroaice, care mureau toate de dizenterie și nu mai ieșeau (tocmai sosiseră de la Auschwitz pe jos).

Iată ce a aflat Nina Iwanska despre perioada care a urmat : *la 4 februarie 1945, în fața celor ce locuiau în Blocul 24 a fost citit un ordin : „iepurii" nu trebuiau să părăsească Blocul. La drept vorbind, „iepurii" fuseseră preveniți despre această hotărîre de Grete Buber-Neumann în timpul nopții precedente*[1]*. Nu încăpea nici o îndoială că era vorba de o execuție masivă în perspectivă. Tovarășe rusoaice din Armata roșie, care locuiau în același Bloc lucrînd ca montori, au hotărît să întrerupă curentul electric în lagăr pentru a încerca să întîrzie apelul de dimineață. Tovarășele rusoaice s-au ținut de cuvînt și apelul n-a putut să aibă loc din cauza întunericului. Totuși Blocul 24 a fost încercuit de Aufseherinnen și de polițiste. De cum s-a făcut ziuă, tot lagărul a fost la curent cu primejdia care-i amenința pe „iepuri". O coloană de Verfügbaren (șef : Skalska), aflată în apropiere de Blocul 24, și coloana bidoanelor de cafea (cincizeci de rusoaice, șef : Dola) s-au năpustit spre cele ce locuiau în Blocul 24 pentru a crea dezordine și a le permite „iepurilor" să se salveze. Datorită acestui lucru și apoi datorită colaborării tuturor Blockovelor, toți „iepurii" au fost ascunși foarte repede, în afară de Jadwiga*

---

[1] Informația ar proveni, la origine, de la o poloneză de origine germană care lucra la bucătăria SS-iștilor de mai mulți ani ; a aflat-o prin Binz, care vorbea cu ea adeseori, și apoi a prevenit-o imediat pe Grete Buber-Neumann.

În noaptea aceea, șase femei (o belgiană, două norvegiene, două franțuzoaice și o poloneză) le-au propus tinerelor operate să schimbe numerele cu ele și să se lase împușcate în locul lor. (Relatarea lui N. Iwanska, culeasă în 1948.)

Kaminska şi Zofia Baj care s-au dus la Kommandatur ca să discute cu Binz şi cu Schwarzhuber. Aceştia din urmă au pretins că intenţia era de a-i pune pe „iepuri" la adăpost în caz de „evacuare a lagărului".

Din nenorocire, Schwarzhuber a pronunţat numele de Gross-Rosen (ocupat deja în vremea aceea de Armata roşie). Autorităţile lagărului au mai încercat de cîteva ori să le influenţeze pe Kaminska şi Baj să ne convingă să ne ducem, dar, cu toate că tremuram pentru viaţa lor, am hotărît să nu cedăm, deoarece, în acelaşi timp, nutream speranţa că, avînd tot lagrăul de partea noastră, Kaminska şi Baj se vor întoarce sănătoase şi tefere printre noi după fiecare discuţie cu Binz, Suhren etc.

Între timp, cu ajutorul tuturor Blockovelor şi al funcţionarelor de la Politische Abteilung, ne-am descotorosit de vechile noastre numere de „Şapte-mii", după ce le-am obţinut pe cele ale tovarăşelor noastre care muriseră (majoritatea venite de la Auschwitz). Dar chiar „protejate" astfel, acest joc de-a v-aţi ascunselea devenea din ce în ce mai primejdios, nu numai pentru noi, ci pentru toată lumea. Aşa că am hotărît ca optsprezece dintre noi să plece cu transporturi diferite pentru a uşura problema zilnică, aceea de a le ascunde, la Ravensbrück, pe cele care nu puteau încă să meargă.

Am plecat cu un grup de zece la Neustadt-Glewe, la o fabrică de muniţii, de unde mi-am luat zborul spre libertate... care a întîrziat atît de mult să vină spre mine !

Cazul profesorului SS-ist Gebhardt, prieten intim şi fost coleg de clasă cu Himmler, e caracteristic : mare medic al regimului, era firesc să fie chemat la căpătîiul lui Heydrich, gauleiterul Cehoslovaciei, cînd acesta a fost victima unui atentat al Rezistenţei cehe la Praga, în mai 1942. Îngrijirile lui Gebhardt nu l-au împiedicat pe Heydrich să sucombe, pradă unei septicemii, la 15 zile după atentat. Hitler a fost cumplit de furios : *Cu Heydrich pierd echivalentul a două divizii !*

Hitler m-a chemat, a spus Gebhardt la procesul lui, *apoi a refuzat să mă primească...* Cît despre Morelle (medicul personal al lui Hitler), acesta a spus : *Dacă i s-ar fi administrat sulfamidele mele moderne, altfel ar fi stat lucrurile (...)*

Restabilirea situaţiei personale a lui Gebhardt depindea din acel moment de probele clinice despre insuficienţa sulfamidelor în tratarea anumitor infecţii care proveneau din răni căpătate în război. Aşadar, rănile provocate pe picioarele tovarăşelor noastre de acest chirurg renumit erau artificiale şi el le lăsa după aceea să se infecteze singure sau le infecta, de exemplu, cu germeni de gangrenă aduşi de el de la Institutul de igienă din Berlin. Şi sulfamidele folosite pentru tratament *trebuiau* să fie ineficace.

În mai 1943, la Congresul Academiei de medicină militară la care participau 350—400 de medici germani, Gebhardt a expus în amănunt cele „şaptezeci şi cinci de experienţe“ zise „experienţe speciale“. Nici unul din medicii prezenţi n-a pus vreo întrebare şi nici n-a protestat după aceea, aşa că Gebhardt a fost numit preşedinte al Crucii Roşii germane.

Apărarea lui Gebhardt a fost întemeiată pe faptul că aceste tinere erau condamnate la moarte, or ele au venit la Ravensbrück *tocmai* fiindcă nu erau condamnate la moarte ; şi dr-ul Schiedlausky, în mărturia sa, a declarat că cele şase tinere au fost executate după un răgaz în care s-a corespondat — deoarece, pentru a proceda la executarea lor, a trebuit obţinut acordul guvernatorului general al Poloniei. În schimb, este neîndoios că direcţia lagărului le-a căutat pe toate celelalte, ca să le execute, în ultimele zile ale războiului, la cererea lui Gebhardt.

Într-un ziar care a ajuns pînă la noi (*Volkischer Beobachter*), la Ravensbrück, am aflat că Hitler în persoană l-a decorat pe ilustrul prof. Gebhardt pentru interesantele sale lucrări, asupra cărora nu se dădeau amănunte. Dar numai atunci cînd l-am regăsit, în relatarea contelui Bernadotte, mai sus amintit, pe acelaşi ilustru prof. Gebhardt, paşnic şi corect, vizitîndu-şi clinica în timp ce vorbea cu seriozitate şi competenţă despre igienă şi politică, am simţit cu cea mai mare forţă mai întîi realitatea existenţei sale şi apoi cealaltă realitate : o „civilizaţie“ atît de evident monstruoasă şi, în acelaşi timp, identică în privinţa aparenţelor materiale cu cea în care trăisem întotdeauna, producînd, ca şi ea, profesori, automobile, ziare, cinematografe, congrese, medici. Acei medici...

9. Nacht und Nebel

Oare Himmler, un subordonat al lui Himmler sau Hitler însuși este inventatorul acestei terminologii baroce și amenințătoare care-i servea Gestapoului pentru a-și clasa dosarele secrete și unde unul din termeni, relativ cunoscuți, este acest „N.N.", despre care nu știa decît că însemna *Nacht und Nebel*, „Noapte și negură", și care ne izola de celelalte deținute ? Se crede astăzi că acest termen se referă la o incantație din *Aurul Rinului* prin care Alberich avea puterea de a dispare, și avem o notă, scrisă chiar de mîna lui Hitler, referitoare la tratamentul celor socotiți N.N. După un magistrat militar german [1], aceste mențiuni n-au apărut pe dosare decît la începutul lui 1942 — cel puțin el nu le-a remarcat decît începînd de la această dată —, ele erau niște adnotări de origine exclusiv polițistă, cu caracter secret.

Primele N.N. au sosit la Ravensbrück în iulie 1943 : ele n-au fost tratate altfel decît celelalte prizoniere și abia în *februarie 1944* le-a fost rezervat un Bloc special, care a fost la început Blocul 32, apoi Blocul 24. Pe de altă parte, nu cunosc nici o deportată arestată după *iulie 1943* care să fi figurat în această categorie primejdioasă. Data precisă a ordinelor corespunzătoare nu este cunoscută, știu numai că polițiști ai Gestapoului au încetat să se mai slujească de această etichetă cam prin această epocă, deci cu puțin înainte ca ea să înceapă să joace un rol în lagăre. Trebuie oare să tragem de aici concluzia că, nimicirea finală generală a tuturor deportaților fiind prevăzută încă din acest moment, nu mai era necesar să se facă o triere „în noapte și negură" ? Atunci de ce să mai fi fost menținută cea care fusese deja făcută ? Poate că într-o bună zi o vom afla.

Nu se știe nici acum nimic.

Actuala mea ipoteză este că inventarea acestei categorii corespunde unei tentative de a organiza trei fapte ce s-au petrecut concomitent : la începutul anului 1942

[1] Este vorba de judecătorul militar german Roskosten : el condamnase la moarte, la 17 februarie 1942, zece membri ai rețelei „Muzeul omului" (arestați cu un an mai înainte, în februarie 1941, șapte au fost executați la 23 februarie 1942). Roskosten a venit la Paris să depună mărturie în octombrie-noiembrie 1949 la procesul lui Albert Gaveau, trădătorul care îi vînduse, și această informație a fost furnizată de Roskosten în 1949

justiţia militară germană n-a mai reuşit să descîlcească, nici măcar sumar, „procesele" mişcării de rezistenţă care se înmulţesc, îngrămădeală care nu va înceta de acum înainte să sporească. Tot acesta este momentul cînd nevoile de mînă de lucru devin prioritare. În sfîrşit, este aproximativ perioada cînd Himmler ar fi conceput ideea de a administra direct, el şi o foarte mică echipă care depindea total de el, beneficiile rezultate de pe urma mîinii de lucru din lagăre. (A se vedea nota de la p. 60).

Fapt este că de acum înainte toate procesele importante care n-au putut să-şi găsească „o soluţionare judiciară imediată" sînt clasate N.N., ceea ce permite să se „tragă profit" imediat de pe urma mîinii de lucru devenite astfel disponibilă.

În această ipoteză *Nacht und Nebel, N.N.*, ar însemna, în mod practic, pentru conducerea lagărelor, *material uman de folosit, dar de ţinut sub supraveghere în cazul unei eventuale anchete suplimentare,* de unde interdicţia pentru N.N. de a merge să lucreze în comandourile care depindeau de Ravensbrück şi de a ieşi la corvoadă în afara zidurilor lagărului, fie şi pentru o jumătate de zi.

La sfîrşitul anului 1943, serviciile poliţiei ştiu că anchetele suplimentare nu au loc niciodată şi sînt atît de aglomerate, încît practic este exclus ca ele să poată relua retroactiv examinarea unui caz oarecare ; ca prin minune literele misterioase dispar din dosarele noi, dosarele „vechi" continuînd să urmeze prin secretariatele lagărelor de concentrare o traiectorie care a fost adeseori sinistră.

10. Exterminarea la faţa locului

O simplă circulară semnalînd, fără comentarii, că mortalitatea era prea scăzută *ar fi* ajuns la birouri pe la sfîrşitul lui 1944 — n-aş putea să precizez exact data, deoarece pe vremea aceea n-am notat acest lucru şi în monotonia cenuşie a zilelor n-aveam nici un reper. Totuşi mortalitatea era mai ridicată decît în noiembrie 1943, din pricina sosirii evreicelor unguroaice şi a evacuării lagărelor şi a închisorilor din Est care tocmai începuse şi care aducea

femei aflate deja la capătul puterilor. Secretara care a citit această scrisoare n-a tras nici o concluzie și, din cîte știu eu, n-au parvenit instrucțiuni mai amănunțite în legătură cu acest subiect. Poate să fi primit în mod direct comandantul. Secretara a adăugat că era pentru prima oară cînd vedea un ordin de acest gen, și că șeful ei părea contrariat că ea l-a văzut.

Ceva mai tîrziu, Schwester Martha a venit într-o seară să viziteze bolnavele din Blocul 10 și să le dea un somnifer celor care dormeau prost. I-au cerut somnifere cîteva zeci de femei, dintre care majoritatea nu s-au mai trezit a doua zi. Celelalte au zăcut bolnave, dar au supraviețuit. (Inutil să spun că nimeni în lagăr n-a mai suferit de insomnie.) Dr-ul SS-ist Treite a declarat că era vorba de o „eroare de dozaj". Această „eroare de dozaj" ne-a dat de gîndit.

> „Pulberea albă pentru cei ce sufereau de insomnie" a fost distribuită cu puțin înainte de a fi deschis Jugendlager — adică în perioada în care Suhren hotărîse deja incontestabil această exterminare, dar nu alesese probabil încă mijlocul sau mijloacele pe care avea să le folosească ; tocmai de aceea mi se pare extrem de probabil că pulberea albă a reprezentat o încercare. Infirmierele de la Revier datează această otrăvire 15 ianuarie 1945.

Cam prin această perioadă (noiembrie ? decembrie ?), toate femeile bolnave, bătrîne sau vlăguite, au fost invitate să se declare ca să fie trimise într-un lagăr de convalescență denumit Jugendlager (a se vedea, de asemenea, p. 136), la cîteva sute de metri de al nostru. Multe au făcut-o [1], în pofida crudei experiențe pe care o aveau deja cu germanii.

> Hotărîrea de a folosi micul lagăr de la Uckermarck drept lagăr de exterminare este, evident, anterioară deschiderii acestui lagăr. Or, această deschidere a avut loc în decembrie 1944, cu un convoi venit din Polonia, și în ianuarie 1945 (poate la 15 ianuarie) femeile în

---

[1] Unii deportați, după ce s-au întors din captivitate, au exagerat ceea ce au văzut sau au știut, *dar înainte de eliberare, în mijlocul grozăviilor din lagăr, greșeala cea mai obișnuită era inversă : refuzul de a crede în existența acestor atrocități* (a se vedea p. 26).

vîrstă sau bolnave de la Ravensbrück au fost transferate acolo. Inițial, fusese construit pentru a primi delincvenți germani foarte tineri, care au fost evacuați în toamna anului 1944, de unde acest al doilea nume de Jugendlager sub care este cunoscut îndeobște. În mod obligatoriu, proiectul de a face din Uckermarck ceea ce a devenit — un lagăr al morții — a fost elaborat *puțin mai înainte* de această evacuare, și totul coincide aproximativ cu perioada în care este pregătită evacuarea Auschwitzului. Nu există nici un motiv să se creadă că Jugendlager a fost prevăzut pentru o exterminare sistematică înainte de anul 1944 [1].

Ceva mai devreme (în decembrie 1944), se construise un al doilea cuptor-crematoriu și amîndouă fumegau fără întrerupere, 24 de ore din 24, fără să reușească nici așa să ardă toate cadavrele, deoarece conducerea lagărului a pus să fie mărită temperatura cuptoarelor cu scopul ca arderile să aibă loc mai repede, pînă-ntr-atît încît în cursul lunii februarie unul din cuptoare a crăpat [2].

Cu șase luni mai înainte, la începutul lui august 1944, atunci cînd lagărul de la Ravensbrück era încă „un lagăr de muncă", unicul crematoriu cu două cuptoare ardea de două ori pe săptămînă timp de cîteva ore ; chiar dacă am ține seama că mizeria și suprapopularea erau mult mai mari, avînd în vedere că aceste două cuptoare ardeau o parte din zi ele ar fi fost mai mult decît de ajuns pentru o mortalitate naturală.

Camera de gazare începuse să funcționeze din decembrie.

---

[1] A se vedea p. 191 ipoteza lui Olga Wormser-Migot. (1972)

[2] Într-un interogatoriu din 8 decembrie 1949, Suhren declară : *Exista un cuptor-crematoriu înainte de a prelua eu conducerea lagărului, în octombrie 1942 ; un al doilea cuptor-crematoriu a fost construit sub conducerea mea, la o dată pe care n-aș putea s-o fixez cu precizie. Un timp destul de scurt amîndouă cuptoarele-crematorii au funcționat concomitent, dar unul din ele a crăpat și a devenit inutilizabil.*

Chiar de cînd eram la Ravensbrück am aflat, cu puțin înainte de ultima perioadă (dar n-am nici un punct de reper ca să datez această informație), că au fost săpate gropi mari pentru cadavrele excedentare. După Erika Buchmann (*Die Frauen von Ravensbrück*, Kongress Verlag, Berlin, 1961, p. 106), prizonieră politică germană folosită în Blocul 10 (Blocul nebunelor și tuberculoaselor), unele cadavre excedentare ar fi fost arse în pădurile din apropierea lagărului cu ajutorul aruncătoarelor de flăcări, altele ar fi fost trimise la crematoriul din orășelul învecinat, Fürstenberg. (1972)

Ea n-a început probabil să funcționeze decît atunci cînd SS-iștii au ridicat cîte 150 de prizoniere o dată — cel puțin dacă ar fi să dăm crezare mărturiilor lui Suhren și Schwarzhuber. Or, în ianuarie și în februarie, ridicările se făceau pentru Jugendlager în grupuri de cîte 50, uneori de 70 sau 72.

Pentru a înțelege cum eram informate noi, prizonierele, și pentru a măsura doza de certitudine și de incertitudine a informațiilor noastre, trebuie să se știe că Jugendlager se afla la o distanță mică de marele lagăr, distanță care se putea parcurge pe jos, și că în fiecare zi sosirile și plecările de la un lagăr la altul erau numeroase; uneori eram informate de infirmiere, pe care Suhren le instalase acolo în primele zile ca să inducă în eroare, dar cu regularitate de Stubovele austriece care făceau apelurile pentru biroul politic.

Acestea din urmă au fost izgonite cînd au aflat că vreo cincizeci de femei, dintre cele mai bolnave, erau ridicate în fiecare seară de la Jugendschutzlager: ele le-au prevenit imediat pe unele din tovarășele lor. Condițiile în care erau ridicate excludeau într-adevăr ipoteza unui „transport negru", *deci acum exterminarea se făcea la fața locului.* Prizonierele informate s-au gîndit imediat la o cameră de gazare de mici dimensiuni (ne gîndisem chiar, în acel moment, la un vagon sumar amenajat). Or, dacă se acceptă depozițiile, *care concordă,* ale comandantului adjunct Schwarzhuber și dr-ului Treite asupra acestui punct, disparițiile în grupuri de aproximativ 50 ar fi corespuns unei exterminări cu arme de foc, în timp ce disparițiile care au avut loc puțin mai tîrziu (grupul era atunci ceva mai mare de 50) ar corespunde exterminărilor prin gazare. După Suhren și Schwarzhuber, camera de gazare fusese prevăzută pentru 150 de persoane și avea nouă metri pe patru metri și jumătate (a se vedea p. 143, mărturiile lor), dar este *sigur* că ridicările cuprindeau cînd 170, cînd 180 de prizoniere. Astăzi este imposibil să știm *cum* erau ucise 20 sau 30 de victime care, teoretic, nu puteau să încapă în camera în chestiune. Poate că erau mai mult sau mai puțin înghesuite, după cum avea chef SS-istul ce conducea operația, dar poate că cele *două* moduri de exterminare (gaze și revolver) să fi fost folosite simultan.

În perspectiva generală a lagărelor naziste, camuflarea asasinatelor ar fi singura originalitate a Ravensbrück-ului. Nu trebuia să existe riscul de a provoca o panică de natură să paralizeze un grup industrial model. Deci, în momentul în care a fost deschis Jugendlagerul au fost luate toate precauţiile în timpul primelor zile pentru a le da bolnavelor şi femeilor slăbite ce erau trimise acolo încredere. Un lucru deosebit, lagărul a fost dotat cu un Revier care trebuia să fie condus de o doctoriţă prizonieră franceză perfect onorabilă şi cunoscută ca atare (5—10 decembrie 1944). Bineînţeles, comedia n-a ţinut mult, căci s-a aflat imediat că Revierul în chestiune n-avea nici medicamente, nici încălzire şi nici măcar saltele de paie, şi că bolnavele care soseau în lagăr erau imediat dezbrăcate de paltonul lor şi de tot ce aveau de lînă şi silite să stea in picioare pe zăpadă zile întregi aproape fără hrană, principii care se reîntîlnesc în multe lagăre de exterminare şi care par să nu aibă nici o raţiune de a fi deoarece cele mai bolnave, tocmai acelea, erau gazate în fiecare seară. Acest surplus de suferinţe era deci gratuit şi nu slujea nici măcar la economisirea gazelor[1]. Doresc din suflet ca magistraţii însărcinaţi cu instruirea proceselor comandanţilor Suhren şi Schwarzhuber să încerce să afle cărui principiu sau cărei circulare îi corespunde acest lucru.

Doctoriţele şi infirmierele au fost rechemate, după numai cîteva zile, la vechiul lagăr, dar ceea ce pare uluitor este că Revierul a fost menţinut teoretic, avînd, ca personal medical, doi SS-işti zişi Sanitätsdienst, pe nume Rapp şi Köhler (al căror rol era în exclusivitate de a le stîlci în bătăi pe bolnavele care refuzau să înghită otrava) şi o prizonieră numită Vera Salveguart, un adevărat monstru, care era însărcinată cu otrăvirea. Cînd sosea la Jugendlager un contingent de femei, ele erau repartizate în Blocuri şi supuse la un frig şi la o foame intense, *dar un mic număr dintre ele, luate strict la întîmplare, erau rezervate pentru Revier* şi acolo mureau, fie din cauza mizeriei, fie din cauza otrăvii. Aşa s-a întîmplat cu una din tovarăşele noastre, licenţiată în litere, o femeie tînără, rezervată şi distinsă, cu o cultură originală şi foarte chibzuită, care a murit zdrobită în bătăi fiindcă a refuzat să bea otrava.

---

[1] Obiectivul exista în realitate : trebuia accelerat ritmul de exterminare care, cu toată camera de gazare, i se părea prea lent lui Suhren (a se vedea p. 143 depoziţia lui Schwarzhuber în această privinţă). (1972)

Singura explicaţie plauzibilă a acestei incoerenţe şi complicaţii aparente este, după părerea mea, o ventilare a mortalităţii [1], care, presupun, e o invenţie a comandantului Suhren.

În registrul lagărului, femeile trimise la camera de gazare figurau la rubrica *„plecate pentru lagărul de la Mittwerda"* sau *„sana"* ; femeile care erau otrăvite sau omorîte în bătaie la Revier figurau în registre, poate ca moarte de moarte naturală, şi trebuia totuşi ca unele să pară adevărate. Dar faţă de cine ? Pe cine vroiau să înşele ? Prizonierele ? Dar acestea, în majoritate, vroiau să creadă cu orice preţ în povestea cu Mittwerda, nu se sinchiseau de statistici şi riscau să fie cu mult mai lovite de grozăviile care transpirau în legătură cu acest simulacru de spital decît de un neadevăr în cifrele pe care aveau marea şansă de a le ignora. Din fetişism administrativ ? Poate. Comandantul visa, fără îndoială, o exterminare completă a martorilor, o curăţenie mare prin moarte, şi, într-un lagăr în întregime gol şi curăţat cu grijă şi de ultima prizonieră, nişte statistici frumoase care să dovedească că aici se murea mai puţin ca în alte părţi şi că totul era *perfect corect*.

Dar chiar din acest Jugendlager, care era anticamera morţii, s-au reîntors femei. Şi chiar în acest Revier al Jugendlagerului au existat supravieţuitori : una îndeosebi, care se pricepea foarte bine la lucru manual, începuse nu ştiu ce împletitură sau ce broderie pentru cumplita Vera Salveguart. În fiecare seară Vera îi cerea să termine pînă a doua zi lucrul, dar nenorocita născocea în fiecare dimineaţă o nouă floare sau un nou feston şi, între timp fiind hrănită, prindea din nou forţe. Uneori la Jugendlager aveau loc recuperări de mînă de lucru. Ea a fost una dintre ele.

Dacă nu includem femeile gazate sau omorîte cu revolverul, care nu sînt trecute în scripte decît pe listele Mittwerda, mortalitatea oficială a lagărului socotită la Revier a fost, în 1945, următoarea :

Ianuarie	1 221
Februarie	1 514
Martie	1 123

[1] Astăzi, în lumina depoziţiilor făcute de statul major SS la procesul de la Hamburg, mi se pare că ventilarea mortalităţii a putut să joace un rol, dar secundar, şi că dorinţa de a accelera exterminarea prin toate mijloacele constituie adevărata explicaţie a acestor cruzimi. (1972)

Oare această mortalitate cuprinde mortalitatea „naturală" a Jugendlagerului ? Nu știu, dar *cred,* fără să o pot afirma, că Treite dăduse serviciilor sale ordinul să nu o pună la socoteală. În orice caz, în mod sigur, ea nu cuprinde femeile moarte prin gazare sau revolver care figurau pe listele speciale denumite „listele Mittwerda".

La sfîrșitul lunii martie 1945 nu mai erau la Ravensbrück decît 11 000 de femei și mortalitatea aparentă era, în consecință, vecină cu *10 la 100 pe lună,* dar era o mortalitate trucată, mult inferioară mortalității *reale* totale.

Asupra mortalității *reale totale* nu putem dispune de cifre atît de precise.

11. Ultimele zile

În această ultimă perioadă a lagărului, perioadă de exterminare metodică ce a depășit în grozăvie tot ceea ce se poate imagina, am ținut, zi de zi, o agendă a faptelor celor mai esențiale, cele pe care nu mai îndrăzneam să le încredințez memoriei mele. Am aflat sau am văzut mult mai multe lucruri decît am notat, și am notat mai ales faptele care mă interesau direct și care trebuiau fixate cu precizie. Cele cîteva extrase ce vor urma se referă îndeosebi la lagăr în ansamblul lui. Cu toate că sînt seci, ele vă vor permite totuși să măsurați certitudinile și incertitudinile informațiilor pe care cîteva tovarășe și eu însumi ne-am străduit să le punem cap la cap ; ele nu reflectă decît o infimă parte din crimele comise în realitate, dar au meritul de a corespunde unor însemnări luate chiar în aceeași zi.

În decembrie 1944 și ianuarie 1945 serviciile oficiale ale Revierului, depinzînd de doctorul SS-ist Treite, distribuiseră cu mare largheţe *legitimații roz,* care-ți dădeau dreptul de a nu munci. Cîteva mii de femei s-au înscris voluntar [1].

În a doua jumătate a lunii ianuarie, *legitimațiile roz* ajung pînă la Uckermarck ; exterminarea prin foame și frig începe imediat. În a doua jumătate a lunii februarie, în

[1] Hotărîrile luate pentru a organiza exterminarea sînt, fortamente, anterioare acestora. Putem oare să le datăm, *cel mai tîrziu* din noiembrie 1944 ? Așa presupun. În orice caz, legitimațiile roz existau atunci de mai bine de cîteva luni.

fiecare zi, un grup de 50 de femei, sau puţin mai mult de 50 de femei, este triat la Jugendlager şi dus cu camionul într-o direcţie necunoscută. Avertizate imediat, tovarăşele mele de la Revier se gîndesc la o cameră de gazare mică — de exemplu, un vagon amenajat în acest scop. La ora actuală, cred mai degrabă că este perioada în care Moll le ucide, două cîte două, cu revolverul [1].

Dr-ul Trommer şi dr-ul Winkelmann selecţionează în Ravensbrück 2 300 de femei pentru Uckermarck. Ele sînt deja la curent cu dispariţiile din fiecare seară şi cu foamea metodică. Unele încearcă să scape.

Vineri 2 martie. — Selecţie la Blocul 28 ; imediat după aceea, cele care au fost alese — foarte numeroase, poate 1 000 — urcă pe jos la Jugendlager.

Condamnatele nu mai pleacă în grupuri de 50, ci în grupuri de 170 cel puţin pînă la 180 cel mult [2].

Marţi 6 martie. — O listă de plecare pentru Mittwerda [3] care are această dată cuprinde 700 de nume. Tovarăşele mele mă ajută să le verific imediat şi eu notez pe loc rezultatele anchetei lor : în realitate ar fi vorba de un total, suma asasinatelor celor trei sau patru zile precedente. Această listă a dispărut acum, cel puţin aşa cred.

Miercuri 7 martie. — În această seară sînt duse exact 180 de femei. Deţin cifra din aceiaşi zi, chiar de la femeia care le-a numărat. În afară de aceasta, în acea zi ar fi părăsit Uckermarckul, cu o destinaţie necunoscută, 1 200 de femei, dar informaţia e suspectă (este vorba, probabil, şi de data aceasta, de o listă care totalizează asasinatele din zilele precedente).

Vineri 9 martie. — La apelul de ieri, mai erau *realmente* opt sute şaptezeci de femei (870) la Jugendlager şi *oficial* două mii opt sute nouăzeci şi cinci (2 895). Aceste două cifre sînt sigure.

---

[1] A se vedea p. 143 depoziţia lui Schwarzhuber.

[2] Este vorba aici de o cifră *adevărată*, deoarece e cea pe care mi-au dat-o imediat prizonierele care, în fiecare seară, erau constrînse să noteze numerele condamnatelor — cu ce atenţie ! cu ce groază !

[3] Mittwerda, p. 141.

Sîmbătă 10 martie. — Discuţie între şeful Arbeitseinsatzului şi personalul său. Telefonează furios : după el, cele 2 895 de femei ar fi încă acolo sus.

Pflaum, bruta mîrşavă care conduce Arbeitseinsatzul, a aflat cifra de apel din ajun, nu direct, ci prin intermediul unei secretare franceze din serviciul său care locuia în Blocul nostru şi care m-a informat şi pe mine : într-adevăr, numărătoarea prizonierelor era făcută de două ori, odată de administraţia lagărului şi altă dată de „serviciile de muncă" ce depindeau de Pflaum, şi rezultatul numărătorii pe care l-a primit era diferit. Or, în ziua aceea de 10 martie, au fost, într-adevăr, livrate Jugendlagerului 2 895 de semi-raţii de pîine. (Se ştie că raţia de pîine era unitatea monetară în lagărele de concentrare şi prilej pentru nişte traficuri nemaipomenite la care SS-iştii luau parte.) *Ce s-a întîmplat cu cele 2 895 de semi-raţii de pîine ?* s-a gîndit el probabil. Aceasta este, după toate probabilităţile, pricina furiei lui.
Dacă au rămas 870 de femei, ce s-a întîmplat cu cele 2 025 de femei care mai trăiau încă în registrele Arbeitseinsatzului, şi care nu mai erau acolo, la 9 martie, la apelul de seară ? Căci ele au fost acolo cu adevărat. Deţin această cifră de la Stubova, o austriacă ce făcuse ea însăşi apelul.

Duminică 11 martie. — În timpul apelului de dimineaţă, m-am pomenit alături de o femeie în vîrstă, poloneză, care tocmai coborîse de la Jugendlager. Mi-a spus că este d-na Ossendowski, prima soţie a unui scriitor polonez cunoscut, autor al cărţii *Fiare, oameni şi zei.* Ea nu era prizonieră, ci „evacuată", şi aparţinea acelei categorii de femei pe care germanii le luaseră cînd părăsiseră Varşovia, sfătuindu-le să ia cu ele toate valorile şi bijuteriile lor, *pentru a nu cădea în mîna ruşilor.* Ele au fost duse la Ravensbrück, jefuite de tot ce aveau, tunse, numerotate, cele tinere şi sănătoase au fost trimise să sape tranşee şi celelalte la Jugendlager, unde au fost asasinate cu sutele. Apoi a venit ordinul ca supravieţuitoarele să fie coborîte în vechiul lagăr, şi datorită acestui fapt mai era încă în viaţă d-na Ossendowski.

De-abea îndrăznea să spună cîte ceva despre lucrurile pe care le văzuse în acel iad, şi cînd vorbea despre ele

se descompunea la față literalmente. Autenticitatea mărturiei ei mi se pare indiscutabilă și probabil că mai degrabă atenuează adevărul decît să-l accentueze.

Iată întîmplarea pe care mi-a povestit-o.

În timpul iernii (ianuarie sau februarie 1945) SS-iștii, după ce au bătut în cuie ferestrele și ușile unui lavabou de Bloc (Waschraum), au închis înăuntru, înghesuite unele într-altele, cîte femei au încăput, apoi au zăvorît ușa, lăsîndu-le așa. (Aici, d-na O. mi-a dat cîteva amănunte precise, pe care n-am vrut să le notez ca să nu risc s-o compromit și pe care, în consecință, nu îndrăznesc să le afirm astăzi. Ele se referă la *data exactă* a acestei experiențe, *numărul de zile* cît a durat ea, *rația de alimente* pe care au primit-o sau n-au primit-o aceste femei în timpul zilelor cu pricina.)

Oricum, cînd experiența a luat sfîrșit, SS-iștii le-au pus pe toate celelalte prizoniere să intre în Blocurile lor, interzicîndu-le cu toată severitatea să iasă sau să privească pe ferestre (firește, în mod cu totul inutil), apoi au deschis larg ușa de la Waschraum și s-au instalat cu un aparat de luat vederi pentru a filma ieșirea nenorocitelor care supraviețuiseră : aceste femei smulseseră cărămizile din sobă pentru a avea aer, își scoseseră de pe ele hainele, mai multe muriseră sau zăceau fără cunoștință, și altele, pe cît se pare, înnebuniseră...

Germanii au filmat mult și în amănunt scena, apoi, după ce au făcut filmul, a venit un camion să le încarce pe toate — și pe cele moarte, și pe celelalte — și s-a îndreptat direct spre crematoriu.

D-na O. n-a știut exact de ce naționalitate erau victimele. Bănuia că sînt și franțuzoaice.

Potrivit aparențelor, s-ar fi zis că toată această înscenare a fost atît de îndelung pregătită numai pentru a putea fi turnați cîțiva metri de film. Dar ce reprezenta acest film ? Un film „distractiv" ? Un film de propagandă ? Pentru a afla, ar trebui verificate toate arhivele cinematografice ale celui de-al III-lea Reich (presupunînd că n-au fost distruse).

După amiază, văzut Stubova (mereu aceeași Irma) *care-mi vorbește de femeia scăpată. Noaptea, primele vărsături.*

Iată povestea acestei femei scăpate, o tînără sănătoasă și voinică ce fusese alipită contingentului de femei slabe și în vîrstă care erau duse în fiecare seară la Jugendlager : intrase goală, ca și celelalte femei, în camera de gazare. Cînd și-a revenit în simțire, era noapte și era culcată pe un morman de cadavre aproape de cuptorul-crematoriu. A avut puterea să fugă, să treacă barierele și pînă la urmă a reușit să stea ascunsă mai multe ceasuri sub o stivă de saltele de paie murdare în aer liber. A fost prinsă și gazată în aceiași zi, dar după ce a schimbat cîteva cuvinte cu alte prizoniere care au aflat astfel ce s-a întîmplat. Aceasta se petrecea la începutul exterminării.

Luni 12 martie. — O listă de 700 de persoane plecate marți 6... dar cifra aceasta este un total și nu dovedește că ele au plecat marți...

Mai rămîn 700 de femei acolo sus, dintre care 50 sosite ieri...

(Existau 870 de femei la apelul din 8 martie și 700 la apelul din 11, dintre care 50 sosite în aceiași zi.)

În timpul acestei perioade, la Jugendlager soseau convoaie și este imposibil să le evaluezi ; nici un convoi n-a plecat de acolo, în afara grupurilor ridicate în fiecare seară după apel.

Joi 15 martie. — După-amiază îmi iau temperatura cu termometrul lui Rita (furat de la Bekleidung). *Am 41°, noaptea vomit, cu dureri mari, puțină bilă... oamenii valizi vor fi evacuați sîmbăta sau duminica viitoare* (pe jos, firește, iar cei care nu pot merge vor fi omorîți pe loc).

Văzînd ce temperatură am, prietenele mele medici s-au gîndit la o septicemie și au socotit că nu mai e nimic de făcut. Eu, în schimb, mă gîndeam la tifos.

Picioarele nu mă mai țineau, dar nu deliram deloc și, în timpul lungilor ceasuri de insomnie, am făcut, nu fără detașare, un mic tur de orizont destul de complet : ansamblul situației îmi apărea panoramic — e adevărat, într-o lumină cam stranie, unde faptele și argumentele se mișcau singure cu ușurința din vis. Mă simțeam învăluită de moarte ca un înotător de apă : „Va fi deajuns acum o înțepătură de ac pentru ca tot Atlanticul morții să se năpustească peste mine... Cu gura plină, cu nările pline..." Nu o chemam cu insistență, dar această prezență era pentru mine o mîngîiere, prima după multe zile. În noaptea aceea m-am hotărît să trăiesc, după ce am deliberat,

cu indiferență. bătîndu-mi totodată joc de mine însămi din pricina tupeului pe care-l aveam de a-mi închipui că s-ar fi putut face ceva. Am hotărît în orice caz să fac ceea ce-mi se va părea cel mai cuminte pe măsură ce se vor desfășura evenimentele. Această hotărîre este singurul lucru care m-a susținut pînă la eliberare, adică mai mult de o lună. Din această cauză, pentru multe dintre noi, eliberarea a fost un lucru îngrozitor, deoarece acest sprijin al primejdiei a lipsit brusc unor ființe ale căror resorturi vitale erau, toate, frînte [1].

Vineri 16 martie. — Vînătoare.

Această vînătoare era ceea ce se numea la Auschwitz „selecție". adevărate hăituieli prin lagăr în timpul orelor de muncă, în cursul cărora SS-iștii adunau pentru camera de gazare toate femeile care, ca și mine, nu se aflau într-un atelier. Cînd erai prevenită la timp, te ascundeai.

Înainte și după vînătoare, mă duc la Revier, cu destulă greutate, pe picioarele mele (ca să încerc s-o rog pe o tovarășă infirmieră să-mi pună un pansament).

Sîmbătă 17 martie. — Vînătoare. Dimineața, alarmă în Bloc (aceasta înseamnă că în propriul nostru Bloc a avut loc o inspecție generală și că a trebuit să le ascundem pe toate infirmele noastre între tavan și acoperiș — ceea ce noi denumeam „etajul patru" — sau sub paturi).

Luni 19 martie. — Dimineața, în față (Blocul 23), un camion. După cîteva zile raziile pentru camera de gazare nu se mai făceau direct la Revier. Doctorii Trommer și Winkelmann veneau întotdeauna să-și facă sinistrele lor vizite în Blocurile de bolnave, dar cele pe care le desemnau ei, în loc să fie încărcate direct în camion și duse în incinta unde se aflau cuptoarele-crematorii, erau înscrise ca „ieșite de la Revier" și băgate în Blocul 23, care devenise „Blocul de ieșire de la Revier", și acolo venea camionul să ia în fiecare zi o încărcătură de femei, unele urlînd de groază, deoarece cele două crematorii se aflau drept în spatele marelui zid al lagărului, și camionul putea

[1] Încă nu-i posibilă o statistică totală, dar un prieten deportat la Dora mi-a dat următoarea cifră fragmentară: din treizeci de tovarăși de lagăr de care a continuat să se intereseze, cinci s-au sinucis *după eliberare.* Personal, printre femeile franceze deportate, nu cunosc decît un caz de sinucidere *după* eliberare și nici unul înainte. E adevărat că în lagăr nu trebuia să te străduiești să te sinucizi ca să mori, dar faptul este, oricum, destul de frapant.

fi urmărit cu auzul, cum se duce și se întoarce, cînd făcea drumul de mai multe ori. Acum nimeni din lagăr nu-i mai ignora destinația.

După-amiază selecție la blocurile 31 și 30.

Marți 20 martie. — Dimineața, etajul patru. După-amiază camionul se reîntoarce în față.

Miercuri 21 martie. — În ziua aceasta, pe la orele 14, s-ar fi golit unul din Blocurile de la Uckermarck (Blocul 21 ?), polițistele ar fi scos bolnavele afară din Bloc, apoi SS-iștii, luîndu-le de subțiori și de picioare, le-ar fi azvîrlit ca pe niște pachete în camioane.

Joi 22 martie. — Vizite ale grasului cu mustăți la Blocurile 23, 6, 7 și 9. Era vorba de groaznicul Winkelmann care se ducea să-și aleagă victimele în Blocurile de bolnave. E inutil să spun că bolnavelor cărora li se adresa le mergea foarte bine, n-aveau nevoie nici de odihnă, nici de medicamente și n-aveau decît o dorință : să se întoarcă la muncă. Una din compatrioatele noastre, o studentă blondă și frumoasă, care avea o leziune gravă la plămîni, un pneumotorax, febră în permanență și care se simțea deosebit de prost în ziua aceea, mi-a povestit că Winkelmann s-a apropiat de patul ei, foarte amabil și rîzînd : „Te simți foarte bine, nu-i așa ?" — „O, da, foarte bine". — „Te-ai vindecat complet ?" — „Da, complet". — „Atunci poți să te duci la Blocul 23", și-și notase acest amănunt în carnetul lui. (Ea s-a salvat pe traseu.)

Vineri orele 23. — Camionul la 23.

De la Blocul 27 pleacă la Uckermarck trei camioane.

Duminică 25 martie. — Mutare. Facem apelul în noul Bloc. Ne așteptăm la un apel nominal pe întregul lagăr, care n-are loc.

Teoretic, toate prizonierele N.N. *(Nacht und Nebel)* părăsiseră lagărul la 2 martie pentru a se duce la Mauthausen. Odată cu N.N. (aproximativ 800, n-am prezentă în minte cifra exactă), plecau țigăncile cu copiii lor, ceea ce, la acea dată, era un indiciu aproape sigur al scopului final al călătoriei. Dealtfel Schwarzhuber a declarat pe față că mergeau acolo pentru a fi gazate. Au fost salvate, în ultimele ceasuri, de Crucea Roșie elvețiană [1].

---

[1] A se vedea, la anexe, p. 200, un articol al lui Serge Choumoff, inginer, fost deportat la Mauthausen, în legătură cu camera de gazare din acest lagăr. (1972)

În fostul Bloc al deținutelor N.N. (devenit Bloc pentru femeile evacuate din Varșovia) am rămas vreo cincizeci. mult prea vulnerabile din cauză că eram prea numeroase. În afară de aceasta. atmosfera devenise insuportabilă din pricina alarmelor continui și a senzației că ești ca un șoarece prins în cursă. Vreo șase tovarășe și cu mine am hotărît să ne camuflăm într-o coloană care mergea la tăiat lemne în pădure și ieșea în fiecare zi din lagăr ca să nu se întoarcă decît seara. Datorită complicității tovarășelor noastre cehe și unei compatrioate, secretară la Arbeitseinsatz, și datorită dezordinii care domnea în lagăr, am reușit, ceea ce ne-a permis și să intrăm într-un Bloc de muncitoare (deci pașnic) și să ieșim din lagăr.

Luni 26 martie. — Prima zi de muncă.

Marți 27 martie. — În lipsa noastră. apel pentru selecție. Seara, la înapoiere, în fața Blocului 24 găsim 2 000 de femei gata de plecare la Jugendlager unde sînt duse la căderea nopții.

Chiar în acel moment pe Lagerstrasse se afla un convoi sosit de la Rechlin.

Înapoindu-ne de la muncă, la orele 18. trecem pe lîngă ele și o recunosc în special pe Souris și pe B. [1] *Femeile zac în fața dușurilor, cinci sau șase din ele au și murit în răstimpul de cîteva ore de cînd au fost lăsate acolo.* Celelalte sînt înspăimîntător de slabe, negre de tot din cauza soarelui și. în același timp, livide, cu privirea hăituită, pierdută...

Miercuri 28 martie. — Înapoiere (excepțională) *de la muncă la orele 14. „Totul e să mergeți liniștit... Vă bate inima, nu-i așa ?“*

În ziua aceea a avut loc un apel general și, rînd pe rînd. toate Blocurile au defilat prin fața lui Schwarzhuber. Femeile trebuiau să fie desculțe, ca să se vadă dacă n-aveau gleznele umflate. Firește, nu mai era nimeni care să-și facă iluzii în legătură cu destinația celor care ar fi alese, și Schwarzhuber o știa și el. Nu-și mai încăpea în piele cu adevărat, deborda de bonomie și veselie și, cînd rîndul meu a trecut prin fața lui „zu fünf“, s-a înclinat cu bunătate prefăcută spre noi, spunîndu-ne în germană :

---

[1] Doamna de Bernard.

Totul e să mergeți liniștit... apoi, cu o privire complice și depravată, a zis : *Vă bate inima, nu-i așa ?*

Joi 29 martie. — La înapoierea de la muncă, la orele 18, ne întîlnim cu un camion de femei bătrîne care urcă la Jugendlager. Trei au plecat astăzi de la Blocul 27. În trecere, o bătrînică ne face semn cu mîna. Pare a fi franțuzoaică, are o privire atît de jalnică, încercînd totuși să fie bravă, să se uite drept... Și e atît de bătrînă !

Vinerea mare, 30 martie. — În ziua aceasta are loc o „gazare", cea mai importantă din punct de vedere numeric (aproximativ 350 de victime, dintre care vreo cincizeci franțuzoaice), și camionul ar fi făcut, cu acest prilej, de șapte ori drumul care desparte micul lagăr de cuptoarele-crematorii [1]. Pentru prima oară, victimele încercaseră să lupte : nouă se ascunseseră și fuseseră prinse din nou în cadrul unei vînători dramatice, apoi SS-iștii le închiseseră pe nenorocite într-o temniță unde, potrivit obiceiului, le puseseră să se dezbrace (să nu cumva să fie arse aceste zdrențe împuțite, deoarece mai puteau fi folosite). Pentru a le determina să urce în camioane, li se întinseseră bucăți de pîine — care, după aceea, le-au fost luate înapoi, fiindcă și pîinea mai putea fi folosită ; dar la unele din ele groaza era și mai puternică decît fascinația produsă de pîine : se zbăteau și urlau. La cîțiva metri de acolo, tovarășele lor înspăimîntate, închise în Blocuri, urmăreau toată scena de la fereastră ; tot la această oră, o mașină Ford, vopsită în alb, a Crucii Roșii internaționale de la Geneva oprește în fața intrării în lagăr (medicul elvețian, șeful misiunii, începe tratativele în vederea schimbării a 300 de deținute franceze, dar nu-l poate întîlni pe comandantul Suhren, care este ocupat).

Sîmbătă 31 martie. — La reîntoarcerea de la muncă trecem prin spatele Blocului lui Nicole (Blocul 6)... ea ne spune să mergem mai repede deoarece camionul e în față. La colțul Blocului îl zărim (și grăbim pasul).

O jumătate de porție de margarină. Pîinea împărțită în cinci. Supă deloc.

---

[1] A se vedea la p. 150 localizarea camerei de gazare (mărturia lui Marie-Claude Vaillant-Couturier).

La căderea nopții, sinistrul camion aștepta în fața Blocului 10 lotul de condamnate : așadar, camera de gazare funcționează încă.

La Uckermarck, cîteva femei dintre cele care văzuseră pe fereastră scena din ajun au fost desemnate pentru o corvoadă : să ducă la depozite hainele ce fuseseră smulse de pe femeile torturate. Ele recunosc aceste haine ca fiind, într-adevăr, ale tovarășelor lor [1].

Duminică 1 aprilie. Paște.

Pîinea împărțită în cinci. O jumătate de porție de margarină. Supă deloc.

Nici un fel de apel. Se spune că mîine nu lucrăm.

Seara se anunță că toate franțuzoaicele trebuie să fie pe Lagerstrasse la ora 9, inclusiv Siemens și Industriehof.

Ne întrebăm de ce.

Cele 170 de asasinate zilnice au avut oare loc ?

Franțuzoaicele de la Uckermarck erau cuprinse în acest apel și ele au coborît din nou în lagărul cel mare ; cu toate acestea, lagărul cel mic nu s-a golit : au rămas poloneze, sovietice, cehe, germane, olandeze — alături de belgiene, luxemburgheze, femei din Saar și chiar din Lorena și Alsacia, pe care naziștii nu le admiseră la această primă eliberare. (Trei săptămîni mai tîrziu, la 23 aprilie [2], franțuzoaicele supraviețuitoare, inclusiv N.N., vor fi salvate de Crucea Roșie suedeză.)

Luni 2 aprilie. — La orele 9 toată lumea e acolo. E vorba de un schimb [3].

---

[1] În general, germanii ardeau corpurile soldaților lor, dar după ce le scoteau hainele (exista la Ravensbruck un comando care repara hainele, pline de sînge și murdărie, recuperîndu-le astfel). În lagăre, i-au pus întotdeauna pe condamnați să se dezbrace *înainte* de a fi uciși și tocmai înapoierea hainelor celor dispăruți constituia dovada morții lor. Așa a aflat tot Ravensbrückul de executarea tinerelor englezoaice parașutate, iar mărturiile unor SS-iști care au asistat la uciderea lor n-au făcut decît să confirme ceea ce se dedusese *imediat* din indicii a căror exactitate a fost confirmată de toate controalele ulterioare.

[2] A se vedea la p. 113—114, relatarea asasinării prin otrăvire a 11 deținuți care asigurau serviciul la crematoriu și, în consecință, la camera de gazare. Acest asasinat a avut loc la 25 aprilie 1945, deci *după* trecerea Crucii Roșii suedeze.

[3] Este vorba de repatrierea a 300 de franțuzoaice, repatriere care a avut loc datorită Crucii Roșii elvețiene. N. N. au fost excluse de la această eliberare.

În ziua aceea și în ajun „nghen" *500* (ei au ucis 500 de femei).

Această cifră de 500 de femei asasinate în două zile pare să fi fost un maximum, dar este o cifră adevărată ; cifra de 180 de femei ucise într-o zi este, de asemenea, *adevărată* — aceste cifre sînt cele pe care prizonierele contabile le-au notat în folosul serviciilor SS, asistînd la ridicarea victimelor ; ele mi le-au comunicat *imediat ;* iar eu le-am însemnat *imediat.*

Dacă vrem să ne raportăm acum la depozițiile lui Schwarzhuber, Suhren și Treite (vezi p. 143), vom vedea că, înainte de construirea camerei de gazare, prizonierele erau ucise cu revolverul de Moll și, de asemenea, că această cameră fusese prevăzută pentru omorîrea a 150 de persoane.

Lista totală de 700, datată marți 6 aprilie, reprezintă, se pare, totalul asasinatelor din mai multe zile. Media normală a fost, probabil, cea însemnată la 2 aprilie (500).

Toate informațiile de care fac uz aici (în afara celor relative la Struthof), le aveam deja de la Ravensbrück, și mă gîndeam de atunci că deosebirea dintre lagărele de muncă (tip Ravensbrück înainte de noiembrie 1944) și lagărele de exterminare (tip Auschwitz) era mai ales o deosebire de *ritm în exterminare.* Mă gîndeam, de asemenea, că, în lumina unei confruntări între organizarea economică a lagărelor și faptul că cei mai mari șefi ai regimului nazist beneficiau de pe urma ei, multe contradicții aparente în modul de administrare polițist al germanilor se ștergeau. De exemplu :

— înființarea de infirmerii în lagărele de muncă (la Ravensbrück în vara anului 1943) ;

— apariția literelor N.N. pe anumite dosare (1942) și crearea unei categorii speciale de prizonieri : N.N. *(Nacht und Nebel)* (la Ravensbrück în martie 1944) ;

— desființarea majorității hotărîrilor judecătorești, înlocuite printr-o decizie administrativă (1943) ; reducerea condamnărilor la moarte și a execuțiilor (înlocuite cu literele N.N. pe dosare) ;

— suprimarea achitărilor și a condamnărilor ușoare, chiar în cazul unor erori evidente, deportarea masivă a unor oameni complet nevinovați.

Dar mă mai gîndeam și că al doilea principiu călăuzitor al sistemului, care era de a stoarce din noi mărci pînă

ne dădeam sufletul, îi va face pe germani să aştepte pină în ultima clipă sfîrşitul războiului pentru a ne lichida. Căci, odată cu noi, ei puneau capăt unei industrii prospere.

Mă înşelam. Dacă, în cîteva lagăre din Vest, înaintarea americană i-a luat prin surprindere pe germani, la Ravensbrück, la adăpostul pe care-l oferea regiunea Oderului inferior, exterminarea putea să-şi continue cursul fără surprize şi să se termine pe îndelete. Luni 2 aprilie, ziua în care conducerea lagărului a pus, pare-se, să fie aruncate în aer unele dispozitive ale camerei de gazare, mai era nevoie de încă patruzeci şi patru de zile pentru exterminarea totală şi fără grabă a celor 11 000 de prizoniere care supravieţuiau. Naziştii aveau timpul s-o facă înainte de sosirea ruşilor. Dacă n-au făcut-o, aceasta s-a datorat ideii — nebune sau nu — a lui Himmler de a lua puterea în locul lui Hitler şi de a încheia o pace separată cu anglosaxonii prin intermediul suedezilor, servindu-se de noi ca de o marfă de schimb — ultima dintre toate exploatările a căror victimă am fost şi care, din fericire, a dat greş.

Ravensbrück, 1944—1945.
Verbier, ianuarie 1946.

Depoziţie făcută la procesul de la Hamburg despre ziua de 25 aprilie 1945.

O prizonieră, Mina L., folosită la serviciul închisorii (Bunker), a făcut o depoziţie referitoare la asasinarea celor unsprezece deţinuţi folosiţi la crematoriu. *Oamenii aceştia au fost aduşi în cursul ultimelor săptămîni în clădirea cu celule unde aşteptau să fie executaţi... La 25 aprilie au avut loc mari schimbări, au fost puşi doi cîte doi în celule separate ; în acelaşi timp, a dispărut cana de cafea. Am căutat-o, dar n-am găsit-o. Aşa că am luat o altă cană. Dar, ajungînd în celula lucrătorilor de la cuptorul-crematoriu, Aufeherin Mowes mi-a pus în mînă cana care-mi lipsea spunîndu-mi să le duc cafeaua. Pe moment n-am avut nici o bănuială şi le-am turnat celor dintîi cafeaua, apoi, deodată, am înţeles că această cafea putea fi otrăvită. Aufseherin mi-a luat cana din mînă şi le-a turnat ea însăşi prizonierilor.*

La orele 10 s-au dus să caute cadavrele, trebuia să dispărem, totul era neobişnuit de calm... La prînz, SS-istul Trasser a venit să ajute la împărţirea mesei, s-a lăsat aşteptat, apoi a venit să mă cheme ca să duc eu gamela.

S-a dus direct la celula 47 unde erau oamenii aceștia și mi-a spus „servește-i". Am înțeles limpede că dimineață oamenii își dăduseră seama că în cafea se pusese otravă, nu băuseră deloc și că și în mîncarea de prînz era otravă. Așa că am refuzat să-i servesc. Trasser m-a privit uimit și mînios, întrebîndu-se ce știam ; eu am plecat, a plecat și el după mine, s-a întors mai tîrziu și i-a servit el însuși.

Doi oameni care nu observaseră nimic și mîncaseră, pînă seara au murit. Seara tot eu am împărțit mîncarea, m-am uitat în celula 47, i-am întrebat dacă vroiau să mănînce, ei au răspuns „da, dacă ne dai dumneata". Erau foarte nervoși și au spus că oricum aveau să fie executați... A doua zi dimineață am aflat vestea de care ne temeam : celula era goală, toți plecaseră... pe masă era un ciocan, o pată de sînge pe care încercaseră să o ascundă punînd peste ea pămînt negru, iar hangarul era plin de pete de sînge, ca și pereții...

PARTEA A DOUA

Un convoi de franţuzoaice

1. Pornind de la o listă de 959 de franţuzoaice

Arhivele de la Ravensbrück n-au fost regăsite după eliberare. Pentru a reconstitui etapele acestui lagăr, şi în special cele ale exterminării finale, am încercat să le urmăresc prin intermediul unui document german, document „de serviciu“, întocmit de SS-işti pentru uzul lor şi care ne va ajuta să reconstituim soarta unui convoi de franţuzoaice. Documentul provine de la Revierul Ravensbrück-ului, şi a fost salvat de la distrugere de o deportată din Rezistenţa cehă care mi l-a înmînat.

Cele douăzeci şi nouă de foi de hîrtie pelur dactilografiate sînt bătute mizerabil la maşină ; n-au nici o ştersătură, nici o corectură : este vorba în mod evident nu de o ciornă, ci de o situaţie definitivă, întocmită cu grijă în mai multe exemplare, pentru diferitele servicii autonome ale lagărului. Exemplarul nostru este o „dublură“ cu indigo, îmbogăţită cu adnotări scrise de mînă de mai multe persoane, dar avînd toate un scris citeţ şi sîrguincios, adăugate cu cerneală sau cu creion pe măsură ce au loc faptele care ne sînt astfel indicate.

Acest document ne dă nu o evaluare, ci componenţa definitivă şi nominală a unui convoi de deportate francez plecat de la Compiègne la 30 ianuarie 1944 şi cunoscut în jargonul lagărului sub denumirea de *Douăzeci-şi-şapte-de-mii* pentru că prizonierele care îl alcătuiau, în momentul cînd au sosit în lagăr, au fost... înmatriculate între nu-

merele 27 030 și 27 988. Or, din cele 245 de trenuri pe care am reușit să le identific încă de la sfîrșitul lui 1945, numai pentru două, trenurile plecate la 30 ianuarie și la 15 iunie 1944, am regăsit acest gen de document.

Există documente false, așa cum există martori falși, dar cele care sînt autentice prezintă dublul interes de a fi, cel puțin în general, contemporane cu faptele la care se referă și de a nu fi avut intenția să slujească o cauză oarecare. Ele sînt imobile și neutre ca niște obiecte, ceea ce înseamnă că în acest domeniu al istoriei actuale, unde sînt în joc patimile cele mai aprinse, valoarea lor este mare.

Din păcate, ceea ce caracterizează textele referitoare la deportare, atunci cînd nu au fost distruse, în afara anumitor falsificări destul de ușor de descoperit, este extrema lor ariditate, extrema lor sărăcie : ele nu existau decît sub forma unor ordine de serviciu, circulare administrative, liste de prizonieri stabilite pentru transferurile de la un lagăr la altul sau, dimpotrivă, copiate clandestin de prizonierii înșiși cu scopul de a alarma familiile lor sau Crucea Roșie, fișe individuale de deținuți, corespondență oficială sau particulară, inventare de materiale, agende sau chiar, eventual, fotografii.

Totuși nu trebuie să ne facem iluzii și să ne închipuim că numai datorită documentelor s-ar putea scrie istoria deportării. În primul rînd, sînt foarte incomplete, deoarece, ori de cîte ori au putut, naziștii le-au distrus sistematic. Cele care au scăpat de distrugere n-au fost regrupate. Statele Unite și U.R.S.S. dețin cea mai mare parte din ele, pe care o păstrează pe teritoriul lor, restul e împrăștiat prin diferite țări beligerante sau chiar nebeligerante. Eu personal am găsit unele în Suedia și în Elveția.

Chiar presupunînd că am poseda totalitatea arhivelor din lagăre, tot ar trebui să facem apel la mărturii, în primul rînd pentru motivul că o hîrțogărie administrativă, oricît de exactă și de completă ar fi, este incapabilă să acopere toate complexitățile unui eveniment trăit. În afară de aceasta, în cazul de care ne ocupăm, aceste arhive au fost adeseori falsificate intenționat de la bun început : nu există nici un semn anume care să deosebească de exemplu o listă de exterminare de o listă de transport, și în corespondența administrativă nazistă realitățile cele mai înfricoșătoare se ascund în spatele unei terminologii anodine a cărei cheie trebuie să o cunoști pentru a înțelege ce a însemnat ea. Și chiar cînd ai descoperit-o, o anchetă se-

rioasă rămîne necesară dacă vrei ca interpretarea să nu fie contestabilă. Dar toată această muncă pregătitoare nu prezintă dificultăți de netrecut.

Greșelile involuntare sînt mai primejdioase : așa se face că, studiind în lumina anchetelor noastre orale, documente administrative germane de o autenticitate indiscutabilă, complete, fără o falsificare deliberată, constituite în condițiile cele mai favorabile pentru un maximum de control, obținem dovada că acestea din urmă erau pline de lacune și inexactități, dintre care unele importante prin numărul și natura lor, și cu atît mai primejdioase cu cît istoricul viitor le va aborda cu un respect de care nu va avea niciodată posibilitatea de a se elibera.

Despre un document de acest gen vreau să vorbesc acum. El cuprinde 29 de pagini și ne dă o listă de 959 de femei, dintre care 958 au fost deportate din Franța la 30 ianuarie 1944 și au ajuns la 3 februarie, în zori, la Ravensbruck.

Se știe că în toate serviciile din lagărele germane, inclusiv secretariatele, munca era făcută de deținuți.- Am putut așadar să analizez această listă, nu numai cu un mare număr de prizoniere ale căror nume figurau acolo, ci și cu cele care erau însărcinate să o țină la zi, care au recunoscut-o și au autentificat-o cu forme în regulă. În afară de această autenticitate generală, ancheta pe care am făcut-o demonstrează că ea n-a suferit nici o falsificare, contemporană sau ulterioară redactării ei, și că a fost întocmită pe îndelete, chiar la Ravensbruck, pentru nevoile controlului german. Aceasta înseamnă că ea satisface toate exigențele criticii externe.

Greșelile conținute în acest text sînt involuntare, și în consecință dezordonate, dezinteresate, imprevizibile, deci cu atît mai greu de descoperit. Ele sînt numeroase, unele sînt grave, și se referă la aproape toate categoriile de informații ce ne sînt furnizate. Totuși, ele nu trebuie să ne facă să pierdem din vedere interesul extrem pe care-l prezintă acest document și excelentul instrument de explorare care poate deveni, după ce a suferit tratamentul critic indispensabil.

Titlul. — E o simplă dată, bătută la mașină (3-2-1944) care corespunde efectiv zilei cînd a sosit convoiul, dar cîtuși de puțin celei cînd a fost confecționată lista (ea tre-

buie să dateze cam de prin 10 fabruarie). La dreapta, scris cu creionul, cuvîntul Revier — într-adevăr, după cum am văzut, documentul a fost recuperat chiar de la Revier.

Prima înmatriculare : de la 27 030 la 27 988. Considerăm ca sigur faptul că 958 de femei venite din Franța au fost prezente, la 3 februarie 1944, pe Lagerstrasse, la Ravensbrück, și că au primit numere din seria 27 000. Acesta este chiar singurul lucru sigur din tot documentul, dar este de un interes inestimabil. Am spus 958, și nu 959, căci în dreptul numărului 27 260, după ce a fost menționată identitatea unei prizoniere, este scrisă o frază în germană : *ist nicht zur Einlieferung gelangt* [1], ceea ce reduce la 958, în loc de 959, numărul total al celor sosite la destinație.

A doua înmatriculare : de la 1 la 975. — Un al doilea număr, luat dintr-o serie începînd cu cifra 1 și urmînd ordinea numerică, ar părea, la prima vedere, să fie un număr de ordine, dacă n-ar înregistra 975 de unități în loc de 958, adică o diferență de 17 unități.

Pînă la pagina 3 există o concordanță perfectă între cele două sisteme, dar la pagina 3, în dreptul numărului 89, în locul unei identități urmate de o înmatriculare din seria 27 000, avem o linie de puncte mici și cuvîntul *gestrichen (suprimată, ștearsă)*. La pagina 4, în fața numerelor 105 și 119, punctele și cuvîntul misterios reapar. Și așa mai departe — există, cum am văzut, 17 *gestrichen* în total.

Este puțin probabil ca o retragere de 17 persoane anonime, operată înaintea înmatriculării, sau ca 17 decese, care ar fi avut loc în cursul transferului, să fi trecut neobservate de numeroasele supraviețuitoare pe care le-am interogat. Dimpotrivă, mai multe din ele își amintesc să fi răspuns, după sosirea lor la Ravensbrück, la un apel nominal probînd că gardienii germani dispuneau deja de o listă — întocmită, în consecință, înainte de plecarea din Franța a convoiului. Această ipoteză este confirmată de însuși clasamentul prizonierelor, destul de descumpănitor la prima vedere, deoarece cuprinde cinci serii alfabetice succesive, ceea ce nu ușura cercetările. O primă serie de 279 de nume [2] (de la 27 030 pînă la 27 309), urmată de alte

[1] *Neajunsă la intrarea lagărului.* Prizoniera în chestiune a fost probabil deportată cu trenul următor și a murit în împrejurări pe care nu le cunosc.

[2] În această serie figurează prizoniera 27 260 care n-a ajuns la destinație, de aceea seria este de 279 de nume (și nu de 280).

patru serii alfabetice (de la 27 310 pînă la 27 570 : 261 de nume ; de la 27 571 pînă la 27 863 : 293 de nume ; de la 27 864 pînă la 27 929 : 66 de nume ; de la 27 930 pînă la 27 988 : 59 de nume).

Singură ancheta orală putea permite explicarea acestor anomalii. Prin ea aflu că mai multe sute de prizoniere deportate în acest tren erau deja la Compiègne cu aproximativ o lună înainte de plecare. Toate cele pe care le-am putut identifica astfel le întîlnim numai în prima noastră serie alfabetică.

Tot prin ancheta orală aflu de asemenea că un grup important a fost transferat de la Fresnes la Compiegne în trei autobuze uriașe, cu numai cîteva zile înainte de plecarea convoiului. Se pare că a fost amestecat cu un alt grup, sosit în aceeași zi de la Romainville, pentru a compune a doua serie alfabetică.

În a treia serie am găsit femei venite tot de la Fresnes și Romainville, dar cu patruzeci și opt de ore mai tîrziu, ca și cele dintr-un convoi provenind din Clermont-Ferrand.

Pentru a patra serie ancheta nu e concludentă, dar în a cincea și ultima figurează prizoniere aduse din provincie, îndeosebi din Poitiers și Toulouse.

Tot așa, dar cu și mai multă precizie, martorii își amintesc că o doamnă în vîrstă, d-na Marie-Louise Monnet, care fusese strigată în momentul cînd se alcătuise a doua serie (transferată de la Romainville la Compiegne), a fost băgată, în ultimul minut, la spital și, în consecință, ștearsă de pe lista de plecare [1]. Și, într-adevăr, la locul unde ar fi trebuit să fie, în ordine alfabetică, d-na Monnet, în grupul său, găsim o linie formată din puncte, urmată de *gestrichen*.

În concluzie, putem spune că acest prim șir de numere le-a fost dat prizonierelor din convoi *înainte* de plecarea lor din Franța și, mai exact, chiar la Compiegne. *Gestrichen* corespund deci cu identitățile celor care au putut să evite, în ultimul moment, plecarea.

Identitatea. — Este cea pe care au dat-o prizonierele însele, mai întîi la Gestapo, apoi la controalele din lagăre. Unele, arestate sub un nume fals (fie pentru că erau căutate pe numele lor adevărat, fie pentru că erau de origine evreiască), figurează deci în acest document sub o identitate falsă ; cînd au murit, cu ea au murit. Aceste

[1] A fost deportată puțin mai tîrziu și a murit.

erori, care, evident, nu le pot fi imputate secretariatelor germane, cer verificări deosebit de amănunțite și îndelungate pentru a fi descoperite, fără să avem niciodată certitudinea absolută că le-am depistat pe toate.

Ancheta minuțioasă pe care am consacrat-o unui alt convoi, al celor *Cinzeci-și-șapte-de-mii*, cuprindea unsprezece stări civile[1] false, din 593 de deportate, dar nu trebuie să deducem de aici nici măcar proporții aproximative, deoarece obiceiul de a schimba starea civilă era aproape necunoscut la începutul Rezistenței (dealtfel, el ridica dificultăți serioase pentru oamenii care nu dispuneau decît de resurse private : onorarii, cîștiguri comerciale, diverse venituri). El s-a răspîndit din ce în ce, pe măsură ce s-a intensificat războiul secret. Or, convoiul celor *Cinzeci-și-șapte-de-mii* corespundea cu arestările din ultima fază a Rezistenței (anul 1944), în timp ce prizonierele din convoiul *Douăzeci-și-șapte-de-mii* au fost arestate toate în cursul anului 1943, și unele chiar în 1942, deci într-o perioadă cînd folosirea stării civile false exista mai ales pentru cei care scăpaseră de o primă arestare, încă nu prea numeroși, sau care puteau să fie identificați ca fiind de origine evreiască. Aceștia din urmă nu erau nici măcar ei destul de pătrunși de înspăimîntătoarele primejdii la care riscau să fie supuși din pricina acestei origini ca să-și ia niște măsuri de precauție cu adevărat eficace : falsa lor stare civilă nu rezista întotdeauna, în 1943, la o anchetă polițistă.

Motivul arestării. — Este același pentru tot transportul (*polit.*, prescurtat pentru „politic"), etichetă fără nici o legătură cu realitatea, deoarece este aplicată unor femei arestate pentru Rezistență, sau luate ca ostatece, sau prinse din greșeală, și altora pentru prostituție, vagabondaj sau furt. Cuvîntul *polit.* pare să aibă aici pur și simplu sensul de *ne-rasial,* și aceasta este o calificare generală a convoiului, fără semnificație individuală, deoarece tovarășele

---

[1] Prin aceasta trebuie să înțelegem pseudonime reprezentînd o adevărată stare civilă. „Porecla" folosită pentru semnarea unui raport sau pentru prezentarea unui agent al Rezistenței către tovarășii de luptă nu împiedeca deloc pe cel sau pe cea care o adoptaseră să se plimbe cu adevăratul act de identitate în buzunar. Dealtminteri, cum să fi făcut altfel din moment ce continua să locuiască la vechiul domiciliu, așa cum mai e adesea cazul în 1942 și pînă în 1943 ?

noastre de origine evreiască arestate pentru Rezistență, n-au fost separate de noi. din fericire. Mai multe s-au găsit în convoiul a cărui soartă încerc s-o descriu aici.

2. Adnotări manuscrise : transporturile de muncă

Aici se termină indicațiile bătute la mașină, dar sînt însoțite de adnotări scrise de mînă care furnizează și ele o serie de informații prețioase. Acestea sînt : un nume de loc, 262 de cazuri ; cuvîntul *entlassen* care înseamnă *ieșită, eliberată*, 74 de cazuri ; o cruce, 88 de cazuri ; și, în sfîrșit, o simplă literă, litera *U*, 52 de cazuri. De patru ori litera *U* este urmată de o cruce.

Numele de loc este cel al unui comando. Documentul dă, într-adevăr, următoarele indicații :

Bartensleben (23—6—1944 și 7—8—1944)
Leipzig (2—9—1944)
Neubrandenburg (15—5—1944 și 28—8—1944)
Oranienburg (20—9—1944)
Wattenstedt (28—8—1944)
Zwodau (2—10—1944)

În total șase comandouri, opt transporturi și 262 de prizoniere (se va vedea mai departe de ce nu menționăm, printre comandouri, locul desemnat prin litera *U*[1]).

Cuvîntul *entlassen* (ieșite), care e pus alături de 74 de identități, ne permite să presupunem că prizonierele în chestiune au fost eliberate, dintre care șase separat, la diferite date din anul 1944 (19 și 29 martie, 19 aprilie, 10 și 19 mai și 3 august), și 68 la data indicată cu 2 aprilie 1945, care corespunde, într-adevăr, schimbului de 300 de franțuzoaice deportate făcut prin Crucea Roșie internațională de la Geneva. Printre aceste 300 de femei eliberate, se aflau deci 68 din *Douăzeci-și-șapte-de-mii*. Se va presupune de asemenea că cele 88 de cruci înseamnă moarte. Cît despre cele 52 de femei al căror nume este însoțit de litera *U*, patru dintre acele nume fiind urmate de o cruce, se va crede că au făcut parte dintr-un convoi *U* și că au fost singurele care nu s-au mai întors. Totalul general al acestor 476 de informații corespunde deci în realitate iden-

[1] Lămuririle referitoare la ea se vor găsi la p. 136.

titații a 472 de prizoniere din 958, dintre care 74 ar fi fost eliberate și numai 92 ar fi murit.

Ancheta făcută de mine pe lîngă secretarele însărcinate să țină la zi acest gen de documente a confirmat ceea ce reieșea din capul locului : prizonierele indicate ca *entlassen* au fost eliberate efectiv, cele al căror nume era însoțit de o cruce au murit într-adevăr, și aproximativ la data care ne este indicată ; cît despre numele de locuri, ele corespund toate unor comandouri. În consecință 486 de femei (mai mult de jumătate) n-ar fi murit, n-ar fi plecat cu vreun comando, n-au fost eliberate, nici angajate în misterioasa și înfricoșătoarea aventură pe care o desemnează litera *U*. Ce s-a întîmplat cu ele ?

În realitate, toate aceste cifre „oficiale" care ne sînt furnizate astfel sînt inexacte. Și *involuntar inexacte*, ceea ce este și mai derutant.

Ancheta orală [1] făcută metodic pe lîngă supraviețuitoarele din grupul *Douăzeci-și-șapte-de-mii* ne permite să constatăm rapid că acestea au suferit cu totul alte dispersări despre care nu există nici un fel de mențiune în textul nostru. De exemplu, dacă nu există nici o eroare, 122 dintre ele au fost expediate la Holleichen la 13 sau 14 aprilie 1944. Pentru această omisiune nu există nici un motiv plauzibil : Holleichen nu era un comando mai rău decît Leipzig sau Zwodau, plecarea n-a avut loc într-o perioadă cînd registrele nu mai erau ținute la zi și informațiile privitoare la acest transport au figurat în mod sigur în alte documente de același gen ca acela pe care-l posedăm noi — dar acestea din urmă au dispărut și, în cel pe care-l avem, informația lipsește. Se poate presupune că e vorba de o neglijență.

Nu există mențiunea nici pentru convoaiele :

Hanover-Limmer, 22 iunie
Brunschwig, 7 iulie
Schlieben, 22 iulie
Neubrandenburg, 9 august
Flossenburg, 31 august
Graslitz, 31 august
Genthin, 15 octombrie
Bergen-Belsen, 3 și 28 februarie 1945
Rechlin, 14 februarie
Salzwedel, 1 și 5 aprilie.

[1] Ancheta orală sistematică este mai sigură decît documentul, dar ea este inevitabil aproximativă.

Or, eu știu cu certitudine că deținute din *Douăzeci-și-șapte-de-mii* au făcut parte din ele, deoarece le-am regăsit : nu le-am putut interoga pe toate supraviețuitoarele, și cu atît mai puțin pe cele moarte, și, în consecință, lista comandourilor unde au fost trimise deținute din *Douăzeci-și-șapte-de-mii* nu este, nu poate să fie limitativă. În sfîrșit, să semnalăm pentru memorie că identitățile în fața cărora se înscriu aceste date și nume de comando (identități uneori fictive) nu sînt nici măcar întotdeauna cele ale femeilor care au aparținut cu adevărat acestui convoi (toți deportații cunosc acele substituiri de ultimă oră care au trimis în transport pe cutare prizonier sub numele altuia).

Eliberările. — Informațiile care se referă la ele sînt exacte, dar incomplete : au fost într-adevăr șase prizoniere din convoiul *Douăzeci-și-șapte-de-mii* care au fost eliberate separat, în cursul anului 1944, și numai șase. Au mai existat, de asemenea, șaizeci și opt, și exact șaizeci și opt, care, la 2 aprilie 1945, au luat loc în camioanele Crucii Roșii internaționale de la Geneva [1], dar și altele, din fericire, la date diferite, în locuri și pe căi pe care documentul nu ni le semnalează, s-au reîntors în patria lor : cele care se găseau în comandouri sau, cel puțin, multe dintre ele.

Această nouă serie de lacune descumpănește mai puțin decît precedentele, referitoare la plecările în convoi, și următoarele, care se referă la mortalitate. Într-adevăr, informația cea mai tîrzie menționată în textul nostru este din 21 aprilie 1945 [2] ; putem deci să admitem că, începînd de la această dată, documentul încetează să mai fie valabil și e normal ca, în aceste condiții, să nu găsim nici o urmă a eliberării tuturor franțuzoaicelor care mai trăiau la 23 aprilie 1945, eliberare negociată de contele Bernadotte cu Heinrich Himmler [3]. Cu atît mai puțin putem să ne așteptăm să găsim, într-un text ținut la zi în Revierul din Ravensbrück, urme ale unor evenimente privitoare la prizonierele care au fost trimise în comandouri, aflate ade-

[1] Schimb de trei sute de franțuzoaice, primele care au revăzut Franța și care sînt considerate *entlassen* la Ravensbrück, la 2 aprilie 1945 (plecate în realitate la 6 sau 7 aprilie dimineața).

[2] Doamna Jeanne Wagner ar fi murit în ziua aceea.

[3] Pe baza a trei serii de liste întocmite în Suedia prin grija Crucii Roșii și, din păcate, pline de greșeli cît se poate de firești am încercat să reconstitui o listă generală în care mi s-a părut că pot identifica 91 de deportate din convoiul *Douăzeci-și-șapte-de-mii*.

scori la distanțe foarte mari. Conform acestor previziuni, ne aflăm în prezența a două serii de lacune normale : în timp, după 21 aprilie 1945 ; în spațiu, dincolo de perimetrul lagărului central.

Nu e posibil, în cadrul acestui studiu, să dăm seria completă a destinelor care le așteptau pe prizonierele ale căror dispersări prin Germania au fost enumerate mai sus; totuși, o scurtă trecere în revistă a acestora ne va ajuta să înțelegem rolul de placă turnantă pe care l-a jucat Ravensbrückul în deportarea femeilor din întreaga Europă și în exploatarea lor industrială. Această trecere în revistă este interesantă și dintr-un alt punct de vedere, deoarece ne permite să ne închipuim adevărata prăpastie care a separat aceste serii de destine. Desigur, în întreaga deportare găsim aceleași date : încercarea morală pe care a reprezentat-o captivitatea, constrîngerea, promiscuitățile criminale, extrema mizerie fizică datorită foamei cronice, lipsei de somn, frigului, muncii excesive, suprapopulării —, dar acestea sînt elemente comune tuturor regimurilor de represiune. Trista originalitate a lagărelor naziste constă în atrocitățile lor și în repartiția acestora, care a fost de o varietate inimaginabilă. Să nu ne lăsăm înșelați : ele n-au lovit numai în spirite, ci au ucis un număr nemaipomenit de ridicat de deținuți : *morții noștri, în majoritate, au sucombat în ultimele trei luni ale asupririi hitleriste și au fost asasinați în mod deliberat.*

Dispersarea în comandouri de muncă trebuia, potrivit părerii prizonierelor celor mai informate, să micșoreze riscul de exterminare, care, încă din 1942, făcea să apese asupra noastră „transportul negru“, și toate cele care puteau să plece (lucrul acesta era interzis pentru N.N.) au încercat s-o facă ; ele au avut dreptate, din punct de vedere statistic. Iată, în orice caz, cîteva informații asupra soartei care le aștepta.

Franțuzoaicele trimise la Leipzig în momentul înfrîngerii au fost în parte evacuate pe jos, pe drumuri, de unde au evadat în grupuri mici pe care le-au găsit armatele aliate. Cele care au rămas pe loc au asistat la sosirea trupelor sovietice ; ele au reușit să se înțeleagă cu un ofițer ce le-a indicat un punct în zare, spunîndu-le : „Odessa e în direcția aia“, apoi le-a lăsat să plece singure ; la prima cotitură ele au luat-o spre Vest, sperînd să ajungă în

Franța pe un drum mai scurt, și, într-adevăr, au fost repatriate destul de repede.

La Schlieben, după fuga SS-iștilor la 15 aprilie, directorul uzinei și-a asumat răspunderea lagărului. El le-a oferit tuturor posibilitatea de a merge pe jos în întîmpinarea americanilor, însoțite de două căruțe cu cai pentru bagaje și o pază compusă din șase soldați cumsecade. Așa au plecat vreo treizeci de franțuzoaice și cîteva țigănci. Celelalte au avut bucuria să vadă un tanc sovietic dărîmînd un zid al lagărului, apoi au trăit „pe seama locuitorilor" pînă cînd au fost, în sfîrșit, repatriate de aliații din Vest la care au reușit să ajungă.

La Holleichen cîteva prizoniere au fost trimise la Flossenburg, unde au fost executate : două franțuzoaice și o poloneză ; o alta (spioană) a fost de asemenea dusă acolo, dar la cererea ei. Toate celelalte, închise de gardienii lor, care o luaseră la fugă, au fost eliberate de franc-tirori polonezi și au așteptat, sub protecția prizonierilor de război francezi din satele învecinate, sosirea americanilor.

La Zwodau o primă evacuare parțială a lagărului a avut loc pe jos, într-o zi din aprilie 1945, spre Neurolau (a se vedea mai departe), femeile valide ducîndu-le pe cele bolnave. Au plecat astfel aproximativ 50 de franțuzoaice, 800 de evreice unguroaice și cîteva cehe. La 1 mai, cele care au rămas au fost îndrumate spre Dachau : 1000 de femei, în rînduri, cinci cîte cinci, pe jos. Drumul spre Dachau fiind ocupat de înaintarea aliaților, naziștii le-au adus înapoi la Zwodau peste patru zile, de unde au fost eliberate la 7 mai, după un acord între ruși și americani, acord care încredința americanilor repatrierea lor și rușilor ocuparea lagărului.

Prizonierele de la Wattenstedt, în parte expediate la Hanovra, au avut aceiași soartă ca cele care le precedaseră. Celelalte, după o călătorie de șase zile și șase nopți în vagoane de vite, s-au regăsit la Ravensbrück, unde au avut șansa să ajungă după 1 aprilie 1945 (data cînd a ieșit din funcțiune camera de gazare) și înainte de 23 aprilie și eliberarea de către Suedia, de care au beneficiat.

Aceste diverse grupuri au scăpat în parte asasinatelor mai mult sau mai puțin metodice din ultimele săptămîni ale regimului, și *numai datorită acestei împrejurări* — și nu unei captivități mai puțin aspre — *au beneficiat de o medie de supraviețuire mult mai ridicată decît celelalte.*

La 3 aprilie, 750—800 de prizoniere care lucrau în uzina de măşti de gaze *Continentale* la Hanover-Limmer (comando ţinînd de Neuengamme) au primit o bucăţică de pîine şi au trebuit să meargă trei zile înainte de a ajunge la Bergen-Belsen. Pe traseu, aproximativ 80 au evadat sau au murit din pricina epuizării.

De la Neubrandenburg, un convoi de invalide a fost trimis la Ravensbrück la sfîrşitul lui martie 1945. Este mult mai probabil ca aceste bolnave să fi fost destinate exterminării, dar baraca unde aveau loc asasinatele prin gazare fusese prevăzută pentru 150 de persoane şi, din motive materiale de organizare, se pare că direcţia lagărului n-a putut să realizeze decît în mod excepţional două serii de execuţii pe zi. Acesta este, mai mult ca sigur, motivul pentru care au fost depozitate într-unul din Blocurile lagărului mare. Acolo au fost selecţionate cîteva zile mai tîrziu (25 martie), pentru a fi dirijate după aceea, în vagoane de vite, spre Neurolau, unde au ajuns la 1 aprilie, cu cincisprezece zile mai înainte de tovarăşele lor evacuate de la Zwodau (a se vedea mai sus). La 27 aprilie, Neubrandenburg a fost evacuat, cu excepţia bolnavelor de la Revier, abandonate acolo, şi a cîtorva femei care se ascunseseră ca să nu plece şi care au ajuns pînă la urmă în Suedia. Celelalte, alcătuind coloane, „au pornit la drum", de-a lungul căruia unele au evadat şi multe au murit.

La Neurolau (unde morţii şi muribunzii erau aruncaţi de-a valma în gropi imense, de unde de mai multe zile se auzeau la orice ceas împuşcături de revolver izolate care le scăpau pe unele din aceste fiinţe jalnice de a fi îngropate de vii), la 19 aprilie noaptea, femeile care au supravieţuit (aproximativ 1 600) şi bărbaţii au trebuit să plece. Timp de trei săptămîni, sinistrul convoi a rătăcit pe drumuri de munte, semănînd cadavre pe tot parcursul, şi la 8 mai 1945 se găsea în apropiere de Praga unde eliberarea i-a salvat pe cei ce mai puteau fi salvaţi.

Trenul care a părăsit Ravensbruckul cu direcţia Mauthausen la 2 martie 1945 ducea, în teorie, împreună cu ţigănci cu copiii lor, prizoniere N.N., în majoritate franţuzoaice. În realitate, franţuzoaicelor N.N. li se alăturase un anumit număr din compatrioatele noastre aparţinînd altor Blocuri (dintre care un grup din *Douăzeci-şi-şapte-de-mii).* În mai multe rînduri, s-au auzit la Ravensbrück, ca venind de la comandantul adjunct Schwarzhuber, ecouri despre exterminarea căreia îi era menit acest convoi — zvonuri pe

care prezența țigăncilor le făcea plauzibile. Totuși, cînd Crucea Roșie internațională de la Geneva a pătruns în Mauthausen, s-a constatat că ceea ce mai rămăsese din acest transport, în ciuda marilor încercări prin care trecuse, nu fusese rău decimat, dar trebuie reținut că toate femeile în vîrstă sau bolnave fuseseră scoase din el. Ele plecaseră la Bergen-Belsen, care pare să fi fost menit să devină o mare centrală de exterminare, căci în numeroase lagăre și comandouri femeile în vîrstă, bolnave sau etichetate „rasiale" au fost triate și trimise în această direcție.

Cînd trupele engleze, după cîteva zile de la încercuirea lagărului de la Bergen-Belsen, au îndrăznit să pătrundă în el, la 15 aprilie, s-au pomenit în fața unui uriaș osuar, unde zăceau, în mijlocul a 33 000 de cadavre intrate în putrefacție, care răspîndeau o duhoare înspăimîntătoare, 10 000 de bolnavi de tifos muribunzi, chinuiți de sete. Totuși au mai existat, și acolo, ca și în alte părți, cîțiva supraviețuitori și cîteva supraviețuitoare.

Minele de sare de la Beendorf, la nord-est de Halenstedt, figurează în registrele Ravensbrückului sub numele de Bartensleben. Evacuarea lor a fost o călătorie de coșmar care a durat douăsprezece zile, în vagoane de vite, în condiții atît de inumane, încît, atunci cînd acest sinistru tren a ajuns la Neuengamme (din fericire după distrugerea camerei de gazare a acestui lagăr), el lăsase în urma lui, pe traseu, mai bine de 1 000 de cadavre.

În comandoul de la Rechlin s-a atins o culme a grozăviei ; cînd a fost evacuat, cei mai bolnavi, abandonați acolo, au fost eliberați de avangărzile sovietice și au putut să primească astfel îngrijiri. Ceilalți au fost duși la Ravensbrück în camioane, și mai multe camioane[1] s-au îndreptat direct spre incinta crematoriului fără să mai treacă prin controalele lagărului : nu se știe nimic despre ultimele clipe ale nenorocitelor care făceau parte din convoi, deoarece nici una n-a scăpat de masacru. Celelalte camioane[2] și-au vărsat încărcătura de femei cu privirea rătăcită în lagărul suprapopulat și decimat metodic și zilnic în această perioadă prin selecții pentru gazare. Le-am

[1] A se vedea p. 109 (camioane venite de la Rechlin și care staționau în fața crematoriului).

[2] Pentru a explica acest du-te-vino nu trebuie să pierdem din vedere că Ravensbrück era dotat pentru a ucide 170 de femei pe zi, cel mult 180 (o singură dată, după cîte știu, această cifră a fost dublată). A se vedea p. 126, invalidele venite de la Neubrandenburg care n-au fost gazate.

văzut : aveau toate aceeaşi privire de animale care trăgeau să moară, trupul le era zguduit de spasme, şi între sosirea lor în cursul după-amiezii şi ora cînd au ajuns într-un Bloc s-au înregistrat cinci sau şase femei moarte din rîndurile lor. Unele dintre ele au eşuat la Uckermarck (misterioasa literă *U* din document) ; altele mai trăiau încă la 2 aprilie 1945 şi le-am regăsit în contingentele salvate de Crucea Roşie elveţiană.

3. „Transporturile negre"

După această scurtă trecere în revistă, foarte rezumată şi, fireşte, incompletă, a destinului care le aştepta, în afara Ravensbrückului, pe cele din *Douăzeci-şi-şapte-de-mii* plecate în comando, să ne reîntoarcem la cele care au rămas în lagăr şi despre care documentul nu spune nimic.

Am văzut că acest document a fost ţinut la zi pînă la 21 aprilie 1945. Am văzut, de asemenea, că el menţionează 262 de prizoniere plecate în comando de muncă şi 52 trimise în comandoul *U* (dintre care numai patru ar fi murit), în total 314 persoane. S-ar putea trage concluzia că cele 88 de femei moarte (fără a le socoti pe cele din *U*), ale căror nume le menţionează, reprezintă mortalitatea, timp de exact paisprezece luni şi trei săptămîni, a 644 de franţuzoaice rămase la Ravensbrück.

Prima greşeală a ieşit la iveală datorită anchetelor mele orale în legătură cu plecările în comandouri : numărul prizonierelor din *Douăzeci-şi-şapte-de-mii* care n-au părăsit niciodată Ravensbrückul nu este, în mod cert, de 644... Acum trebuie să examinăm a doua concluzie greşită pe care am fi îndemnaţi s-o deducem din informaţiile ce ne sînt oferite : acea cifră de 88 de femei moarte.

În primul rînd, să facem dreptate în această chestiune secretariatelor Revierului : femeile ale căror nume sînt însoţite de o dată şi de o cruce au decedat cu adevărat, dacă nu la data indicată, cel puţin în săptămîna corespunzătoare, dar ele sînt departe de a reprezenta mortalitatea totală a grupului căruia îi aparţineau. Or, documentul era considerat de autorităţile lagărului ca trebuind să dea această mortalitate totală, şi medicul SS al Revierului s-a bazat pe aceasta în cursul instruirii procesului lui — deoarece el a dispus nu numai de documentul pe care sîn-

tem pe cale să-l analizăm, ci de un document analog, ținut la zi de serviciile lui, pentru toate convoaiele venite în lagăr.

Statisticile de mortalitate pe care le menționează sînt mai mult ca sigur o medie făcută după toate aceste texte luate laolaltă, astăzi pierdute. Dr-ul Treite se preface că consideră totul ca valabil[1], iar comandantul Suhren de asemenea. Acesta din urmă declară (p. 12 din procesul-verbal al interogatoriului datat 5.XII.1949) : *pentru perioada de un an care a urmat după ce am preluat conducerea, mortalitatea lagărului Ravensbrück a variat între 0,2 și 0.23 la sută pe lună.*

Numai dintr-o simplă citire a ceea ce spune dr-ul Treite putem să situăm, dar nu să măsurăm, două cauze ale greșelilor grave existente în aceste cifre pe care le dă el și pe care le dă Suhren : *Lagărul e plin de un mare număr de alienate mintale (...) Aproximativ 50 pînă la 80 din aceste prizoniere au fost selecționate de un psihiatru și trimise la Linz, unde probabil că trebuiau să fie trimise la camera de gazare.*

La începutul anului 1945, lagărul a devenit extraordinar de aglomerat și a trebuit să se reflecteze la evacuare ; toate prizonierele inapte de muncă au trebuit să fie retrase. În calitatea mea de medic al lagărului, trebuia să le înlătur pe aceste prizoniere în cel mai scurt timp posibil. Timpul rezervat pentru a o face era insuficient, am refuzat să efectuez această alegere a cărei semnificație îmi era clară.

Spre deosebire de comandantul adjunct Schwarzhuber, dr-ul Treite spera să se justifice în cursul procesului în care a fost inculpat pentru crime de război. În consecință, el a luat hotărîrea să spună ceea ce știa în toate domeniile care angajau răspunderea generală a conducerii lagărului și să mintă numai în punctele în care se considera personal compromis. Or, este exact că el n-a participat la selecțiile pentru Uckermarck, cu excepția celei dintîi. În aceste condiții, de ce să nu spunem că a refuzat să facă această alegere pentru că prevedea soarta celor care ar fi fost alese ? Nu din respect pentru adevăr, căci asupra altor puncte a mințit (a se vedea mai jos transporturile pentru

---

[1] Am aflat de la secretare că, începînd de la sfîrșitul lunii ianuarie, pînă și femeile moarte de foame și de frig din micul lagăr de la Uckermarck (morți pe care putem să le calificăm la rigoare de „naturale“) n-au fost recenzate.

Linz). Oare „a înlătura prizonierele" nu i se părea reprobabil decît dacă alegerea era făcută în mod dezordonat ?

În cursul acestui proces, am fost frapată de apărarea adoptată de o Aufseherin care a recunoscut fără greutate că a ales femei pentru camera de gazare, subliniind însă că toate aceste femei erau bătrîne sau bolnave și incapabile să muncească. Această Aufseherin era ignorantă și mărginită, în timp ce Treite era cultivat și inteligent, este cu atît mai revelator cînd constatăm analogia apărărilor lor.

Să luăm în considerare acum acest transport pentru Linz compus, după însuși medicul-șef al lagărului, din bolnave mintale — propriile sale bolnave, în legătură cu care a fost atît de puțin curios, în ciuda sfîrșitului îngrozitor pe care li-l prevedea, încît habar n-a avut dacă au fost 50 sau 80. În realitate, ele au fost 120 — și această cifră e *sigură*.

Era ceea ce se numea în jargonul lagărului un „*transport negru*". *Or, „transportul negru" a constituit elementul regulator — normal, esențial — al sistemului concentraționar național-socialist, pretutindeni unde lagărele nu erau organizate pentru exterminare la fața locului.*

Într-o exploatare industrială bazată pe o raționalizare monstruoasă a sclaviei (obținerea, prin lovire și teroare, a randamentului maxim cu prețul unei întrețineri minime), este evident că uzura umană e îngrozitoare și că ea atinge destul de ușor un grad unde loviturile și teroarea încetează de a mai fi eficace. În acest stadiu, sclavul istovit trebuie să dispară, ca să nu scadă ritmul benzilor rulante ale producției, și tocmai această dispariție era menirea „transportului negru". A lua în considerare mortalitatea de la Ravensbrück făcînd abstracție de aceste epurări periodice este absurd : ce înseamnă, într-adevăr, într-un lagăr de concentrare o cifră a mortalității care nu ține seama de femeile moarte de bătrînețe (ea începea la 50 de ani), de bolnavele incurabile, sau cele presupuse a fi așa, și de epuizarea completă ? Fără a mai pune la socoteală femeile care, năucite de frică sau de o mare durere, au fost etichetate ca nebune.

Alegerea celor *50 sau 80 de prizoniere, trimise probabil la camera de gazare* de la Linz, revenea, firește, dr-ului Treite, ceea ce explică tonul nehotărît și rezervat cu care a vorbit despre aceasta. După secretarele de la Revier pe care le-am interogat în legătură cu acest subiect, au avut

loc aproximativ *şaizeci* de transporturi pentru Linz în cursul anilor 1943 şi 1944 : ceva mai mult de două pe lună. Cel mai important şi ultimul a avut loc în noiembrie 1944 ; el a numărat exact o sută douăzeci de persoane...

Am încercat să aflu cum funcţiona „transportul negru“ înainte de sosirea mea în lagăr, şi o secretară foarte veche mi-a spus că a numărat, de la 3 februarie 1942 pînă la sfîrşitul lui martie, zece „mici“ transporturi pentru Buch şi Bernburg... Grete Buber-Neumann (sosită la Ravensbrück la 2 august 1942 şi purtînd numărul 4 208) era, în 1942, Blockova Bibelforscherinnenelor şi îşi aminteşte că comandantul a convocat-o, împreună cu alte şefe de Bloc, şi le-a recomandat să semnaleze *biologischminderwärtige* în sectorul lor, categorie barocă cuprinzînd în special persoanele avînd un membru amputat, femeile care făceau în pat şi cele declarate, indiferent de cine, alienate. Versiunea oficială era că vor fi trimise într-un „lagăr de odihnă“. De ce, la această dată, unele prizoniere s-au gîndit că era vorba de exterminare ? Fapt este că au mai avut loc discuţii pe această temă şi că majoritatea a crezut în lagărul de odihnă, în special o germană, doctor în medicină, bolnavă, desemnată pentru acest convoi ; prenumele ei era, cred, Rosario. Pentru a-şi linişti tovarăşele, le-a promis că le va trimite un mesaj în căptuşeala îmbrăcăminţii ei. (Întoarcerea rituală a hainelor devenise deja o obişnuinţă ?) Hainele s-au întors foarte repede, şi în tivul rochiei lui Rosario au găsit mesajul : *Sîntem puse să ne dezbrăcăm. Ne aflăm la Bernburg.*
(Este vorba, evident, de locul pe care o altă secretară îl ortografiază Bernberg.)

Printre nenorocitele „suprimate“ astfel se aflau, în teorie, femei socotite alienate, alese cînd de Treite însuşi, cînd de oameni aflaţi sub ordinele lui şi dintre care unii n-aveau nici o calificare medicală. Alte prizoniere au fost puse în sinistra cameră a nebunelor pur şi simplu pentru că erau infirme, sau la capătul puterilor, sau fiindcă refuzaseră să muncească, sau pentru că displăcuseră vreunei autorităţi a lagărului. Acesta a fost cazul, în special, al unei tinere franţuzoaice, fiica unui notar de la Fontainebleau, perfect

[illegible] la minte, dar disperată din pricina morții surorii ei gemene, care o enervase pe Carmen Mory[1].

În 1943 și 1944, în afară de „transporturile negre“ de la Linz și convoiul de opt sute de femei trimise la Lublin în ianuarie 1944, au mai avut loc și „micile“ transporturi zise „rasiale“, care plecau spre Auschwitz (și despre care nu știm decît că au existat), și cele de la Rechlin spre Bergen-Belsen, care n-aveau alt scop decît să debaraseze Ravensbrückul de un material uman socotit „excedentar“.

În ultima perioadă a evoluției concentraționare (din decembrie 1944 pînă în aprilie 1945), supapa de siguranță pe care o reprezenta „transportul negru“ nu mai funcționează (a se vedea p. 53), uzura umană a crescut nemaipomenit, în timp ce, dimpotrivă, înaintarea sovietică în Polonia retrage din circuitul lagărelor pe acelea dintre ele care erau cel mai bine organizate pentru asasinatele în serie. Fapt este că baletul „producție-exterminare“, atît de bine orchestrat de Ravensbrück, se dereglează ; atelierele folosesc într-o măsură mult mai mică prizonierele — atît pentru că o parte din ele a devenit cu adevărat inutilizabilă, cît și, fără-ndoială, pentru că benzile rulante ale producției și sosirile de materii prime nu mai permit această folosire totală a mîinii de lucru care este visul bunilor administratori. Casa și masa acestor femei de prisos nu punea totuși probleme de nerezolvat, dar totul se petrecea ca și cum, printre soluțiile care se ofereau, una singură ar fi fost de luat în considerare de comandantul lagărului : exterminarea la fața locului. Exterminarea gurilor de prisos sau exterminarea simplă și totală ? Pentru moment (începutul lunii decembrie 1944) camera de gazare de la Auschwitz a fost demolată și cea de la Linz va fi demolată.

Într-un studiu foarte bine documentat despre camera de gazare de la Mauthausen, d-l Serge Choumoff, inginer, fost deportat, scrie în legătură cu Linz[2] : *Rolul sinistrului castel Hartheim din Alkoven, în apropiere de Linz (drumul spre Passau), este bine cunoscut : este menționat de nenumărate ori ca azil de alienați,*

---

[1] Carmen Mory, spioană de profesie, arestată în Franța în 1939 ca agent german, eliberată de germani în 1940, apoi închisă din nou de ei ceva mai tîrziu, cînd au luat cunoștință de arhivele contraspionajului francez. Blockova la Ravensbrück, condamnată la moarte pentru asasinat la Hamburg.

[2] Serge Choumoff, *op. cit.*

transformat în loc de exterminarea sistematică sub masca eutanasiei față de bolnavii mintali în urma ordinului personal al lui Hitler referitor la declanșarea acestei acțiuni în octombrie 1939 și antedatat din 1 septembrie 1939. Cu aceasta a fost însărcinat în special Reichsleiterul SS P. Buhler, șef al cancelariei führerului, asistat de K. Brandt, medic particular al führerului. Organizația creată în acest scop, fiind instalată la Berlin pe Tiergartenstrasse 4, a fost desemnată sub numele de cod „T-4". Șeful ei era Oberführerul SS Victor Brack, alt asistent al lui Buhler. (...) În orice caz, „În timpul verii lui 1940, activitatea diverșilor experți (ai acestei acțiuni) a fost extinsă la lagărele de concentrare care au primit vizita unei comisii medicale după selecția prealabilă a deținuților făcută de medicii lagărelor" (B.-p. 726). La 10 decembrie 1941 Himmler punea din nou în vigoare faimosul său decret care marca inaugurarea eutanasiei în lagărele de concentrare sub numele de cod : acțiunea „14 F 13" (B.-p. 728). Aceasta nu era de fapt decît o reglementare a unor practici existente deja, deoarece ea se referea încă din august 1941 la deținuții de la Mauthausen și Gusen, cum o arată lista transporturilor pe care le vom avea de analizat.

Între timp în Germania s-au făcut auzite proteste curajoase ca cel al pastorului Braune, unul din șefii Bisericii confesionale, care a adresat la 9 iulie 1940 un memorandum Cancelariei Reichului : „...Programul de eutanasie a și început să fie aplicat deținuților... Cine este anormal, asocial, care sînt cazurile disperate ?..." (X-1, p. 213). Pastorul Braune a fost arestat de Gestapo și întemnițat timp de 3 luni.

...Hartheim avea, așadar, o cameră de gazare care figurează pe planul întocmit la 6 septembrie 1945 de Kriminalpolizei din Linz, purtînd trimiterea TGBNRK 2081/45, reprodus în broșura franceză despre Mauthausen (A) și aici. Am menționat deja cuvintele lui Ziereis în legătură cu aceasta (C) : „Gruppenführerul SS Glucks a dat ordinul ca deținuții slăbiți să fie considerați bolnavi mintali și să fie gazați într-o instalație situată în castelul Hartheim, în apropiere de Linz..."

De curînd de tot, la începutul procesului său la Frankfurt, în februarie 1970, dr-ul Renno, medicul-șef al Hartheimului, trebuia să admită gazarea la Hartheim nu numai a celor slabi la minte, ci și a invalizilor pro-

venind de la Mauthausen. (Cf. „Frankfurter Allgemeine" din 12.2.1970, p. 25 din ediția S)...

...Hartheim încetează să funcționeze la 12 decembrie 1944 în urma unui ordin al Cancelariei führerului, retransmis prin Ziereis (M și P-p. 163), recomandînd transformarea castelului într-un imobil normal de locuit. Un document din 30.12.44 (M) arată distrugerile făcute de un comando, format din 20 de deținuți trimiși de la Mauthausen în acest scop și a căror listă este cunoscută. Există dealtfel mărturia (M) [1] *lui Adam Golembski nr. 31 755, membru al acestei echipe, despre ceea ce a putut să vadă din instalațiile de la Hartheim în cursul acestor lucrări, mărturie pe care o publicăm in extenso :*

La 13 decembrie 1944 am pornit cu camionul cu 20 de deținuți la castelul Hartheim, la 27 km vest de Linz. Acolo am intrat într-un hangar făcut din scînduri acoperite la exterior cu hîrtie gudronată și care putea fi închis ermetic. Nu existau ferestre. Din acest hangar se intra direct în culoarul castelului și, de acolo, în curte. Primul lucru care sărea în ochi era un coș de fabrică înalt de 26 de m. Din exterior nu se putea vedea acest coș, deoarece era ascuns de cele 3 etaje de zid ale castelului. La parter, la dreapta, se aflau bucătăria și cămara. La stînga erau cazanele pentru încălzirea centrală, de altă parte atelierul de tîmplărie, un depozit de băuturi alcoolice, o cameră rece și o cameră unde ne-am instalat noi. Din această cameră o ușă ducea la turnul castelului, ünde era instalat un atelier de fotografiat. Din această cămăruță, o ușă ducea spre o altă odaie care dădea impresia a fi o cameră de baie mică. Intrarea era foarte joasă, ușa de fier era izolată cu cauciuc, broasca era alcătuită din zăvoare-pîrghie masive și în ușă se afla o ferăstruică rotundă. Zidurile acestei odăi erau acoperite pe jumătate cu plăci. Existau șase dușuri. Din această cameră [2]*, o ușă similară ducea la o altă cămăruță, unde se aflau instalațiile de gazare, buteliile cu gaz și diferite contoare. Din acest depozit de gaze, o ușă ducea într-o cameră mai mare ai cărei pereți erau acoperiți pe jumătate cu plăci. Aici se găsea o masă și*

[1] Această mărturie, care probabil că nu este alta decît documentul PS. 2176 (213), figurează de asemenea la S.I.R. din Arclesen sub trimiterea : J. A. Section, TUSA, MAUTHAUSEN, fila 3 J. A. 1132 (5—1).

[2] Camera de gazare propriu-zisă.

noi am găsit un protocol al unei cercetări făcute pe un cadavru. Din această cameră o ușă ducea la crematoriu. Acesta avea două cuptoare. La stînga intrării am găsit un morman de cenușă cu oseminte omenești cîte intrau în 60 de pubele — ca ale noastre de aici. Acolo se găsea de asemenea o piuă electrică pentru măcinarea oaselor[1]*, în care erau distruse oasele rămase după arderea în crematoriu. În garajul castelului am găsit haine de copii, de femei și de bărbați cît să intre în aproximativ 4 căruțe. În grădină, într-o groapă cu zgură, am găsit foarte multe numere de tinichea provenind de la deținuții lagărului Mauthausen, ca și oseminte omenești. La etajul întîi se aflau locuințele SS-iștilor. Comandantul era medicul SS-ist cu gradul de Obersturmführer, stăpînul crematoriului era un SS-ist Unterscharführer. Din păcate, numele lui nu-mi este cunoscut, toți erau îmbrăcați în civil. O sală avea niște reflectoare mari, și multe paturi ; în unele din ele mai erau urme de sînge. Această sală slujea probabil pentru experiențe medicale secrete. Cînd am dus o valijoară cu instrumente chirurgicale la un țăran care locuia în apropiere, am văzut pe această valijoară o etichetă cu numele dr-ului Renno. Am demontat coșul, am transportat o parte din zgură sub copacii din curte. În camera de baie am scos plăcile de pe pereți și toate uneltele care serveau la asasinate. Am muncit 8 zile în șir. Zidarii au pus la loc plăcile așa cum erau la început și au tencuit din nou pereții. După mărturia Unterscharführerului, acest serviciu a funcționat timp de patru ani. O parte din mobile a fost transportată la Mauthausen, o alta spre un castel de vînătoare — proprietate a principelui Starrenberg la Wiesenbach pe lacul Ata, la aproximativ 130 de km de Hartheim.*

Ne-am dus a doua oară la 2 ianuarie 1945 pentru 10 zile și am continuat să muncim pentru a-i da castelului vechea sa înfățișare. Am zidit o ușă și am făcut o nouă ușă în zid etc. Acum a fost transformat într-o casă de odihnă pentru copii. Spre sfîrșitul șederii noastre au fost aduși acolo 35 de copii, 6 infirmiere și o institutoare ; aici era loc pentru 400 de copii.

---

[1] Folosirea unor asemenea piue a fost menționată în procesul Eichmann (X—2, p. 221).

4. Litera U

În noiembrie 1944 camera de gazare de la Auschwitz este demolată și, începînd din 13 decembrie 1944, Suhren nu mai poate folosi Linzul pentru a ucide. Ce-o să facă ? Oare a solicitat el însuși, încă din noiembrie 1944, ordinele de exterminare care, potrivit propriei lui mărturii, nu i-au parvenit decît la sfîrșitul lui februarie ? Așteptînd să le primească, și știind că le va primi, ar fi luat măsurile care, *după părerea lui*, se impuneau. Să fi mințit în legătură cu această dată și să fi reușit să-l facă pe Schwarzhuber să mintă și el asupra acestui punct anume ? Să nu uităm că apărarea lui (p. 141) este axată pe faptul că el n-ar mai fi fost comandantul Ravensbrückului în momentul exterminărilor. Ceea ce face această ipoteză improbabilă este că toți cei inculpați odată cu el, și în special comandantul adjunct Schwrzhuber, declară că mai era comandantul lagărului cînd funcționa camera de gazare. Singurul care și-a rectificat prima mărturie asupra acestui punct este Pflaum (evadat în același timp cu Suhren, deținut înainte și după această evadare în aceleași închisori și avînd toată libertatea de a comunica cu el).

În orice caz litera *U* apare în documente abia în ianuarie 1945.

Ea însemna Uckermarck, numele unui mic lagăr situat în apropiere de Ravensbrück, rezervat inițial tinerelor deținute germane. Din acest motiv mai era denumit Jugendschutzlager sau Jugendlager, și sub acest din urmă nume a fost el cunoscut aproape exclusiv de prizoniere.

A mai fost vorba despre acest lucru în prima parte a prezentului studiu (p. 97) și ne amintim că, în decembrie 1944, a fost întocmit la Ravensbrück un inventar al femeilor vîrstnice sau bolnave, deci incapabile de muncă : ele au primit atunci legitimații roz, care le scuteau de muncă, apoi, în cursul lunii ianuarie, au fost îndreptate spre Uckermarck. Ajunse aici, toată rufăria lor de corp și cîteva lucruri de lînă pe care reușiseră să le salveze le-au fost luate și au fost puse grămadă afară, sub ochii lor. Au fost nevoite să stea în picioare, goale sub o rochie de stambă, în rînd, în zăpada viscolită de vîntul înghețat al iernii prusiene, pentru un „apel“ care dura toată ziua. Hrana lor — care n-a fost complet desființată — era în teorie jumătate din rația de la Ravensbrück. Aceasta a variat : în 1945 se compunea dintr-un polonic de supă

foarte chioară de napi și din „pîinea în cinci“ (un codru de pîine pentru cinci persoane), uneori din „pîinea în șase“, alteori „pîinea în șapte“. În ultimele zile supa a fost înlocuită cu o „semi-porție de margarină“ (cub de margarina de mărimea unei bucăți groase de zahăr) ; dimineața prizonierele primeau tot un polonic dintr-o zeamă neagră, fără valoare nutritivă și, firește, fără zahăr, dar caldă.

Or, iată ce ne spune Treite în această privință (urmarea depoziției deja citate) : *Femeile care mai trăiau încă la Uckermarck au fost trecute atunci la o semi-rație și au trebuit să reziste în picioare cinci sau șase ore pe zi în aer liber ; este cît se poate de evident că această măsură viza exterminarea unui mare număr de deținute. Date fiind condițiile, în acest lagăr mureau în fiecare zi cam cincizeci de prizoniere.*

Milena Jesenska, prietena lui Kafka, își luase obligația ca, pînă la moartea sa, care a avut loc la Ravensbrück în 1944, să meargă în toate zilele la morgă să numere moartele. Or, în *1944* ea numără *80 pe zi,* dar este vorba, fără îndoială, de lunile octombrie, noiembrie și decembrie. La acea dată Jugendlagerul este deja ocupat, probabil de femeile evacuate de la Auschwitz, și este de asemenea probabil că mortalitatea la Jugendlager n-a fost niciodată contabilizată la Revierul din Ravensbrück, cu excepția bolnavelor de la pretinsul Revier de la Uckermarck în timpul scurtei perioade cînd cîteva infirmiere adevărate și Dora Riviere, doctor în medicină, s-au aflat acolo (a se vedea p. 69). Rezultă oare că efectivele Jugendlagerului sînt contabilizate împreună cu cele de la Ravensbrück ? Nu știu. Se poate presupune totuși că femeile moarte sînt depozitate la aceeași morgă.

Dar mortalitatea obținută astfel n-a fost socotită de Suhren suficientă. Numărul celor care au fost exterminate prin foame și frig ar fi fost, după Treite, de 50 pe zi, ceea ce, în cinci luni, ar reprezenta aproximativ 7 500 de cadavre. Informațiile lui Treite se referă la prima perioadă a micului lagăr, care nu pare să fi fost cea în care popularea sa a atins maximum de densitate și nici cea în care foamea și frigul au fost ucigătoare în cel mai înalt grad. Să admitem totuși această cifră ca o medie, căci se pare că Uckermarck, în diferite rînduri, a fost aproape gol. Or, mortalitatea prin epuizare nu poate fi regulată, deoarece ea depinde, pe de o parte, de însăși această epuizare, care sporește în fiecare zi, și, pe de altă parte, de numărul vic-

timelor care suferă din pricina ei. Acest număr scade dacă victimele nu sînt reînnoite.

Numărul total al femeilor care au trecut pe la Uckermarck este şi mai greu de estimat decît numărul celor care au murit în acest lagăr, deoarece numeroase transporturi au intrat şi au ieşit de acolo fără să fie contabilizate în lagărul mare. Despre importanţa numerică a acestor sosiri şi plecări nu ne putem încumeta să dăm o cifră ; ştim numai că ele au existat, că erau importante, că au dat loc la exterminări la faţa locului, că unele convoaie au fost reexpediate în altă parte, poate la Bergen-Belsen.

„Planificarea morţii", adică măsurile luate pentru a avea în fiecare zi cam acelaşi număr de cadavre, explică poate tot acest du-te-vino în jurul Jugendlagerului, care putea să adăpostească pe puţin 5 000 de persoane : ţinînd socoteală de otrăvire, apelurile pe zăpadă, camera de gazare şi mortalitatea zisă naturală, administraţia lagărului se aranja să aibă în fiecare zi între 280 şi 300 de cadavre de evacuat.

Am încercat să aflu ce s-a întîmplat cu cele 52 de femei (48 franţuzoaice, 2 englezoaice, 1 belgiană şi 1 poloneză, arestate toate în Franţa) al căror nume e marcat cu *U* pe lista convoiului *Douăzeci-şi-şapte-de-mii*. În ceea ce le priveşte, nu există decît patru soluţii posibile : se poate ca ele să fi fost eliberate de Elveţia la 5 aprilie 1945, de Suedia la 23 aprilie, de Armata sovietică în momentul cînd a ocupat Ravensbrückul sau să fi murit. În privinţa primei eliberări nu există nici o dificultate de a controla : avem numele a trei sute de prizoniere care au făcut parte din lot, corect ortografiate şi însoţite de data naşterii lor — listă care este, după toate aparenţele, o copie a celei întocmite la Ravensbrück de secretariatele lagărului, deoarece ţine seama de mijloacele de identificare de care dispuneau acestea. Or, mai multe dintre femeile care se găseau acolo au cunoscut grozăviile de la Uckermarck şi, cu toate acestea, numele niciuneia dintre ele nu este însoţit de litera *U* în documentul pe care-l examinăm aici.

În ce priveşte celelalte eliberări, datorate suedezilor şi sovieticilor, nu există liste absolut sigure ; dealtfel ele au cuprins femei dintre care unele au murit la numai cîteva zile sau cîteva ore, uneori fără să-şi fi putut spune numele, şi Crucea Roşie suedeză sau serviciile medicale ruseşti care răspundeau de acest lucru nu dispuneau atunci

de nici un mijloc de a le controla identitatea. Totuși, micul număr de franțuzoaice care trebuiau să rămînă, în principiu, la Revierul din Ravensbruck după eliberarea suedeză a permis ca ele să fie recenzate clandestin de către tovarășele noastre infirmiere în momentul în care se forma convoiul celor scăpate, organizat de Crucea Roșie. Pe această listă clandestină am putut să regăsesc numele mai multor prizoniere venite efectiv în Suedia, unde unele au și murit, și aceasta ne permite să datăm documentul : el a fost întocmit de infirmierele franțuzoaice de la Revier în timp ce se alcătuia convoiul și *după* redactarea listei oficiale de pe care femeile grav bolnave au fost excluse. Unele dintre acestea din urmă, ajutate de infirmiere, au scăpat și s-au refugiat în camioanele albe. Acest gen de greșeală putea să fie rectificată destul de ușor prin confruntarea cu listele suedeze și mai ales prin ancheta orală.

În privința celor ce-i datorează viața contelui Bernadotte, am putut să consult de asemenea listele stabilite de Crucea Roșie suedeză. Pentru cine a cunoscut eficacitatea ei și conștiința ei profesională, condițiile îngrozitor de anormale în care au fost stabilite aceste trei serii sar în ochi ; ortografierile inexacte abundă și informațiile suplimentare care, în caz de omonimie, permit identificarea sînt culese inegal. Dimpotrivă, cele trei serii se verifică — dar nu complet —, ceea ce ar părea să indice că ele corespund unor date și unor locuri diferite. Confruntîndu-le între ele, a putut fi reconstituită o listă generală ; ea nu este nici absolut sigură, nici, poate, completă. Totuși am reușit să regăsesc acolo cu certitudine una din cele 52 de victime pe care le căutam. Una singură. Este vorba de d-na Louet, născută Marie Chassot, la 15 august 1879. Ea a murit, dar mai trăia încă la sfîrșitul lui aprilie 1945, deși era decana celor 52 de femei însemnate cu litera *U*.

Aceste 52 de femei se repartizează astfel : o femeie de 27 de ani, două de 31 de ani, una de 33, una de 36, una de 37, cincisprezece femei în vîrstă de 40 pînă la 50 de ani, douăzeci și trei în vîrstă de 50 pînă la 60 de ani și șapte femei în vîrstă de peste 60 de ani. Vîrste calculate în decembrie 1944.

Faptul de a nu fi regăsit decît o singură femeie, de altfel moartă — din 52 — în cele trei serii de eliberare posibile, pentru care avem listele, n-ar însemna cu certi-

tudine că toate au pierit (deoarece trebuie să admitem o posibilitate de eroare pentru seria suedeză), dar serviciul de stare civilă al Ministerului foştilor combatanţi a binevoit, la cererea mea, să facă o anchetă asupra celor 52 de deportate ale căror identităţi complete puteam să le furnizez. În privinţa lor, el poseda informaţii abundente, din surse foarte diferite (liste de arestări operate în departamente, extrase din registrul de la Compiègne, liste transmise prin Misiunea franceză de repatriere în Polonia etc.), şi din aceste informaţii rezultă, fără nici un fel de eroare posibilă, că *toate* femeile în chestiune au murit într-adevăr. Ministerul deţine, în ceea ce le priveşte, 25 de acte oficiale de deces, 8 acte de dispariţie, 14 hotărîri judecătoreşti conţinînd declaraţii de deces. Ultimele cinci sînt menţionate de asemenea ca decedate, dar se pare că nici o familie n-a solicitat pentru ele întocmirea unui act de stare civilă. Datorită acestui control, putem să afirmăm astăzi : toate femeile marcate cu un *U* în documentul convoiul *Douăzeci-şi-şapte-de-mii* au murit.

Totuşi, şi graţie anchetei orale, pot de asemenea să afirm că femei din transportul *Douăzeci-şi-şapte-de-mii* s-au dus la Uckermarck fără ca numele lor să fie urmat de un *U* pe lista noastră ; unele au murit acolo fără ca numele lor să fi fost urmat de o cruce ; cunosc unele care s-au întors de acolo şi mai sînt şi astăzi în viaţă.

Informaţiile pe care le dă lista noastră sînt adeseori incomplete, uneori inexacte, dar niciodată fanteziste : ele se bazează pe un element din realitate şi chiar greşelile lor pot adeseori să fie de folos în sesizarea acestei realităţi. Ce înseamnă, în condiţiile menţionate, cele patru femei al căror nume este marcat, în afară de litera *U*, cu o cruce ? De ce aceste cruci ? Şi, mai ales, de ce patru ?

Crucile sînt însoţite de următoarele date : 18, 23, 25 şi 26 februarie 1945, şi remarcăm imediat că ele se situează toate într-un interval de opt zile din a doua jumătate a lunii februarie.

Aici se termină informaţiile pe care am putut să le extrag din cele douăzeci şi nouă de pagini dactilografiate ale documentului provenind de la Revierul Ravensbrückului, dar l-am confruntat cu celelalte texte, foarte puţine la număr, care au scăpat de distrugere, în scopul de a doza în ce măsură ele se infirmă sau se confirmă.

5. Mittwerda şi camera de gazare

Un text original, datat 6 aprilie 1945, îl constituie una din aceste liste de plecare pentru lagărul mitic de la Mittwerda [1], poate ultima, în orice caz singura, după cîte ştiu, care a scăpat de la distrugere. Ea conţine 480 de nume. Pe ultima pagină, data : *Ravensbrück, den 6-IV-1945,* este urmată de menţiunea : *Nachstehende Häftlinge wurden nach dem Schonungslager Mittwerda i. Schled. überstellt.* Ultima pagină poartă semnătura originală a comandantului : *Suhren SS Sturmbannführer U. Lagerkommandant.*

Ştiind de existenţa acestui document, am cerut o copie după el şi două fotocopii d-nei Helene Dziedzicka şi contesei Plater. Am înmînat chiar eu cele două fotocopii justiţiei franceze, în momentul procesului comandantului Ravensbrückului, Suhren. Acesta adoptase, într-adevăr, următoarea apărare : „Exista la Ravensbrück o cameră de gazare, dar el nu ştia de existenţa ei decît din auzite, căci ea nu exista decît începînd din martie, dată la care el nu mai era comandant al Ravensbrückului". Atunci i s-a prezentat fotocopia listei de la Mittwerda, datată 6 aprilie 1945, şi avînd titlul şi semnătura lui autografă.

Cît despre identificarea dintre camera de gazare şi Mittwerda, ea a fost considerată, încă din prima zi, ca evidentă de către prizonierele care aveau sarcina să ţină la zi listele Mittwerda pentru că ele relevau nume şi numere în momentul în care victimele erau ridicate de sub ochii lor.

Pe această înfiorătoare listă de „plecări pentru Mittwerda" am căutat cîte unele din cele 95 de identităţi înregistrate în registrul convoiul *Douăzeci-şi-şapte-de-mii*. Efectiv n-am găsit decît nouă, şi cu atît mai uşor cu cît, în celelalte două texte, ele sînt însoţite de numerele lor de înmatriculare şi cu cît acestea sînt clasate în ordine numerică. Aceste nouă nume de pe lista Mittwerda sînt urmate, pe documentul Revierului, de menţiunea manuscrisă : „U. 4—4—45". La numai două zile datele diferă, se vede bine.

Alte deosebiri permit să se afirme că cele două texte emană de la două servicii străine unul de altul, că nu s-au copiat reciproc şi că au avut două surse de informare distincte, deoarece printre cele nouă nume care figurează

[1] În alte liste, dispărute, era ortografiat Mittweida.

pe cele două documente există unul care e ortografiat Berthe Boucher pe primul text și Bertha Beudet pe celălalt ; printre cele nouă numere este unul care e inexact pe lista Mittwerda (27 806 în loc de 27 993). În aceste două cazuri, lista convoiului *Douăzeci-și-șapte-de-mii* este cea mai sigură.

Cît despre cele nouă franțuzoaice care figurează pe cele două liste, în realitate ele n-au fost aduse la Uckermarck la 4 aprilie 1945 (cum ne spune documentul Revierului), dat fiind că toate franțuzoaicele care se mai găseau acolo la 1 aprilie au coborît din nou, la 2, și că nici una din ele nu s-a mai urcat de atunci înapoi. Și nici n-au fost gazate la 6 aprilie (așa cum lasă să se presupună documentul Mittwerda), deoarece toate informațiile concordă asupra unei distrugeri a camerei de gazare la 2 aprilie... Dar noi știm, prin nenumărate mărturii orale, că aceste nouă femei au murit asasinate, gazate sau împușcate, la 30 martie 1945, în vinerea mare [1].

Pe o altă listă — aceasta copiată pe ascuns în lagărul mare, în momentul unei „selecții" de bolnave trimise direct de la Blocul 10, Blocul tuberculoaselor, la camera de gazare, fără să treacă prin Uckermarck — găsim 96 de nume, dintre care două aparțin seriei *Douăzeci-și-șapte-de-mii*. Cînd ne raportăm la aceasta, constatăm că aceste două nume figurează acolo fără nici o mențiune. Nici literă, nici cruce, nici dată.

Ancheta orală ne permite totuși să afirmăm că cele două femei în chestiune au murit cu adevărat, și chiar la ora în care era întocmit în secret textul la care ne referim, deoarece aceste două femei au fost luate de la Revier pentru a fi duse direct — în văzul întregului lagăr — la cuptorul-crematoriu. Or, nu trebuie să uităm că documentul studiat aici provine chiar de la acest Revier.

Cele cîteva verificări pe care tocmai le-am enumerat în legătură cu documentul *Douăzeci-și-șapte-de-mii* arată îndeajuns că, în ciuda riguroasei sale autenticități, excepționalei precizii, bogăției de informații, acest text reclama un control sever, dar nici documentele care au scăpat de la distrugere, nici mărturiile prizonierelor care au supraviețuit nu ne-ar fi permis acest control dacă n-am fi avut mărturiile călăilor.

---

[1] A se vedea p. 110.

La 15 august 1946, la procesul de la Hamburg, comandantul adjunct Schwarzhuber şi-a făcut depoziţia în următorii termeni : *La sfîrşitul lui februarie, dr-ul Trommer şi eu personal am fost chemaţi în faţa comandantului lagărului Suhren. Suhren ne-a spus că a primit de la Reichsfürerul Himmler un ordin în virtutea căruia toate femeile bolnave sau incapabile să meargă trebuiau omorîte. Înainte de a ne spune aceasta, ne-a întrebat cîte bolnave erau în lagăr.*

I-am spus comandantului lagărului că eram fericit că am părăsit Auschwitzul şi că nu vroiam s-o mai iau de la capăt. Aici, el mi-a declarat că pentru executarea acestui ordin fusese desemnat Sturmbannführerul Sauer. Sauer era un comandant adjunct de lagăr. În zilele următoare, dr-ul Trommer a selecţionat 2 300 de femei din diferite Blocuri. La început, aceste femei erau executate cu ajutorul unor arme de foc. Execuţiile erau făcute de Hauptscharführerul Moll. Îl ajutau opt internaţi. Această metodă nu i s-a părut destul de rapidă comandantului lagărului. El a spus, în faţa mea : „Treaba nu merge destul de repede, o să trebuiască să folosim alte metode". Sauer a dat atunci ordinul să se construiască o cameră de gazare.

Am asistat la o „gazare". O sută cincizeci de femei au fost introduse dintr-odată, cu forţa, în camera de gazare. Moll le-a dat ordinul să se dezbrace ca să fie curăţate de păduchi. În acel moment s-a tras zăvorul după ele. Un deţinut care purta o mască de gaze s-a urcat pe acoperiş şi a dat drumul unei capsule (?) cu gaze printr-o fereastră pe care s-a grăbit s-o închidă la loc. Am auzit venind din cameră horcăieli şi gemete. După două sau trei ore s-a făcut linişte. N-am idee dacă femeile muriseră sau leşinaseră. N-am asistat la evacuarea camerei. Moll mi-a declarat doar că trupurile fuseseră duse direct la cuptorul-crematoriu.

Toate acestea s-au făcut sub conducerea Sturmbannführerului Sauer, dr-ului Trommer şi Hauptscharführerului Moll, care asistau întotdeauna la „gazări". Toată treaba era făcută de internaţi provenind din lagăre de bărbaţi.

Hauptscharführerul Moll vine de la Auschwitz şi-l regăsim în teribila povestire a dr-ului Nyiszli Miklos [1].

[1] Dr. Nyiszli Miklós, *Am fost medic la Auschwitz*, trad. de Lucia Nasta, Editura pentru literatura, Bucureşti, 1965, p. 86—88. — *Nota trad.*

În curte stau, înmărmuriți de groază, vreo cinci mii de oameni, înconjurați de un cordon puternic de SS-iști, care țin de zgardă niște copoi uriași. În sala de dezbrăcare intră cîte trei-patru sute de oameni deodată. Sub ploaia loviturilor de măciucă își aruncă de pe ei hainele și, în pielea goală, ies pe ușa din partea opusă a casei, pentru a face loc unei noi serii de victime. De îndată ce ies pe ușă — fără a le lăsa timp să-și facă ochii roată, să-și dea seama de urgia ce se abate asupra lor — îi prinde de braț cîte un Sonder-ist *și, printre cordoanele de santinele SS, îi duce pe drumul șerpuitor mărginit de o parte și de alta de copaci, cam vreo sută cincizeci de metri, pînă la rugul pe care nefericiții nu-l văd decît în clipa cînd intră în luminiș. Rugul este de fapt un șanț adînc de trei metri, lung de cincizeci și lat de șase, plin cu sute de cadavre arzînde. În dreptul copacilor aflați pe una din marginile rugului stau, la depărtare de cîte cinci-șase metri, soldați SS ținînd în mînă o armă de calibru mic, de 6 mm, folosită pentru împușcătura în ceafă. De îndată ce nefericita victimă iese dintre copaci, alți doi oameni din Sonderkommando se reped la ea, o prind de cîte un braț și o tîrăsc pe o distanță de cincisprezece-douăzeci de metri pînă în fața pușcașului SS. Aici, printre răcnetele sfîșietoare produse de groaza morții, focul armei se aude doar ca o pocnitură. O singură pocnitură, și de cele mai multe ori victima este azvîrlită încă vie în marea de flăcări din șanț.*

Cam la cincizeci de metri depărtare funcționează din plin un alt șanț de aceleași dimensiuni.

Comandantul rugurilor este Oberscharführer-*ul Moll. În calitatea mea de medic și de martor ocular pot afirma că acesta este criminalul cel mai scelerat, cel mai îndîrjit, cel mai cinic din cel de-al treilea Reich. În comparație cu Moll, chiar și în Mengele pîlpîie ici-colo o urmă de omenie. Nu o dată s-a întîmplat ca la rampă, în timpul selecției, să vadă cum o femeie tînără, puternică voia cu îndărătnicie să treacă împreună cu mama ei în coloana din stînga. În asemenea cazuri o ocăra aspru și-i ordona să rămînă în dreapta.* Oberscharführer-*ul Mussfeld, pușcașul șef al crematoriului 1, de*

asemenea, se îndura să tragă şi un al doilea glonţ în ceafa victimei, dacă ea nu murea din primul foc. Oberscharführer-*ul Moll nu-şi pierde vremea cu asemenea gesturi. La Moll, majoritatea oamenilor sînt aruncaţi de vii în foc. Şi vai de* Sonder-*istul din a cărui vină banda rulantă de victime se opreşte pe traseul dintre vestiar şi ruguri, aşa încît vreunul dintre puşcaşii de la marginea şanţului să stea cîteva minute inactiv, aşteptîndu-şi victima următoare.*

Moll este pretutindeni prezent. Cutreieră neostenit drumul de la vestiar pînă la ruguri şi circulă în jurul focurilor. Majoritatea oamenilor nu opun rezistenţă : se lasă tîrîţi pînă la rug. Victimele sînt atît de paralizate şi încremenite de spaimă, încît, probabil, nici nu-şi mai dau seama ce se petrece cu ele. Aceasta mai ales în cazul bătrînilor şi copiilor. Sînt însă şi tineri, care încearcă să se opună cu toată forţa instinctului lor de conservare, ajuns la paroxismul deznădejdii. Dacă Moll observă o asemenea scenă pe banda rulantă de oameni, îşi smulge de la brîu, din geanta-i mereu deschisă, pistolul. Un foc, tras adeseori de la depărtare de treizeci-patruzeci de metri, şi victima recalcitrantă se prăbuşeşte la pămînt, ieşind astfel din convoi. Moll este un as al tirului. Mulţi oameni din Sonderkommando *au fost împuşcaţi de el în braţ — întotdeauna numai în braţ — dacă n-a fost mulţumit de felul cum îşi prestau serviciul. Bineînţeles Moll aplica această sancţiune fără vreun avertisment prealabil, iar deţinutul o primea fără a crîcni.*

Comandantul Suhren a fost interogat, fireşte, de mai multe ori în legătură cu camera de gazare. La început i-a tăgăduit existenţa, apoi a recunoscut-o, dar nu în timpul cît a condus el lagărul, şi şi-a menţinut această poziţie în ciuda evidenţei : *Evaluez,* a spus în cursul interogatoriului din 8 decembrie 1949, *numărul femeilor moarte prin gazare la Ravensbrück la aproximativ 1 500. Este cifra pe care v-am indicat-o acum cîteva momente cînd am relatat convorbirea mea cu dr-ul Trommer. Într-adevăr, această cifră de mortalitate de 1 500 la Jugendschutzlager, despre care v-am vorbit, era cifra de mortalitate prin gazare.*

Este impresionantă juxtapunerea acestor depoziții cu relatarea unui reprezentant al Crucii Roșii[1], invitat de Suhren personal să viziteze lagărul de la Ravensbrück:

După ce a concediat-o pe subordonata sa, Suhren a început prin a-mi face o lungă apologie a sistemului lagărelor de concentrare și mi-a vorbit de rezultatele remarcabile care au fost obținute, și aceasta prin muncă, Aufklärung și Erziehung (instrucție și educație).

...Suhren mi-a răspuns că... pentru a dovedi lipsa de temei a zvonurilor răspîndite în afară, era gata să-mi creeze posibilitatea de a vizita lagărul...

Suhren interpela o femeie, o întreba dacă e maltratată, de cîte ori pe-zi era bătută și dacă avea să se plîngă, cît de cît, de ceva. Firește, nu se plîngea nimeni. Dimpotrivă, nu erau decît laude, adresate mai ales comandantului lagărului. Și la fiecare răspuns, Suhren se întorcea spre mine și-mi spunea pe un ton grav: „Bitte". SS-istele erau interogate și ele. Suhren le întreba dacă maltratau deținutele. Răspundeau, toate, cu un aer jignit: „Aber das ist uns doch verboten (Dar asta ne este interzis). — Și dacă le bateți? — Atunci sîntem pedepsite" era răspunsul.

6. Patru U însemnați cu o cruce

Am văzut, în depoziția dr-ului Treite (p. 137), că Uckermarck a fost la început un lagăr de exterminare prin foame și prin frig. Apoi, cum foamea și frigul nu omorau destul de repede, o echipă de nouă bărbați (depoziția lui Schwarzhuber, p. 143) a început să doboare în fiecare seară începînd din februarie, un anumit număr de victime; această metodă părînd și ea neîndeajuns de expeditivă, a fost construită și amenajată o cameră de gazare la 5 metri de cele două cuptoare-crematorii unde funcționează începînd din 1 sau 2 martie. De aici rezultă trei categorii de omor: prin frig și foame (imposibil, practic, să-l deosebești de moartea naturală), prin arme de foc, prin gazare.

Aceste ultime două serii de asasinate, operate în spatele unui zid, care nu se făceau în văzul deținutelor, și

[1] Documente despre activitatea comitetului internațional al Crucii Roșii în favoarea civililor deținuți în lagărele de concentrare în Germania (1939—1945), Geneva, ed. a 3-a, 1947, p. 114, 115, 116.

prezentate ca o plecare spre lagărul de odihnă de la Mittwerda, evident nu puteau fi înregistrate public pe aceleași liste cu morții prin epuizare completă, ale căror cadavre se aflau la vedere. Şi cu atît mai puţin o a patra serie de omoruri — prin otrăvire — despre care a fost deja vorba (p. 97), dar despre care trebuie să vorbim acum din nou. Ea are următorul punct comun cu exterminarea „naturală" : corpurile nu sînt ascunse, și moartea ar putea, prin aceasta, să fie întrucîtva oficializată. Dintr-un motiv pe care nu-l cunosc, nu s-a întîmplat nimic de acest fel.

Cînd a fost vorba ca femeile în vîrstă sau bolnave „să fie scoase din lagăr", am văzut, la p. 99, că au fost date o serie de dispoziții liniștitoare, în scopul ca victimele să se prezinte singure la selecții. De acest ansamblu de măsuri trebuie legată desemnarea unei prizoniere franțuzoaice, doctor în medicină și foarte onorabilă (Dora Rivière), și a mai multor prizoniere infirmiere stimate de tovarășele lor care au fost însărcinate să organizeze un spital la Jugendlager. Ele au luat în stăpînire deci, la o dată apropiată de 28 ianuarie, o clădire care a primit și a păstrat de atunci numele de Revier, dar n-au găsit acolo nici medicamente, nici pături și nici chiar saltele de paie. În schimb au avut bolnave și moarte care au figurat nominal în efectivele Revierului mare, cel puțin timp de aproximativ cincisprezece zile.

După vreo două săptămîni, în a doua jumătate a lunii februarie, ele au fost chemate în lagărul mare și înlocuite cu o anume Vera Salveguart și două SS-iste (zise Sanitätsdiensten) care, începînd din acel moment, au împărțit zilnic un număr fix de doze de otravă. Otrava nu ucidea în mod sigur, așa că bolnavele au cunoscut destul de repede efectele singurului medicament ce le era dat. Din acel moment au refuzat să-l mai ia și Salveguart, împreună cu Sanitätsdiensten, au început să le vîre pe gît cu forța.

După Suhren și Schwartzhuber, în martie, în Uckermarck erau 5 000 de prizoniere ; la acea dată, secretarele — am cunoscut mai multe din ele care făceau zilnic naveta între serviciile administrative ale celor două lagăre — au numărat 6 000 ; ele n-au contabilizat pentru Revierul din Ravensbrück morții din straniul spital de la Uckermarck decît foarte puține zile, și cu o groază și sub o teroare lesne de înțeles, pe care le-au împărtășit tovarășelor lor din lagărul mare, unde se reîntorceau seara, după

muncă. Erau cu atît mai uimite, cu cît celelalte femei moarte oficial la Uckermarck (moarte de foame și de frig), ale căror cadavre erau cărate în fiecare dimineață în văzul lor, nu figurau [1].

Ultima cruce poartă data de 26 februarie, ceea ce confirmă spusele Schreiberinenelor (secretarele) : contabilitatea femeilor moarte la Revierul din Uckermarck n-a mai fost ținută la zi la Revierul de la Ravensbrück începînd din 1 martie ; în lagăru, de la Uckermarck n-a fost ținută niciodată o asemenea contabilitate.

Studierea comparată a diferitelor depoziții ale lui Suhren ne arată că el a mințit la întîmplare ori de cîte ori a putut și că n-a introdus fapte exacte în mărturiile sale decît după ce s-a contrazis pe toate chițibușurile luni de zile și după ce a fost pus în fața unor evidențe imposibil de negat ; nu menționez deci cifra dată de el (1 500 de femei moarte prin gazare) decît pentru memorie. Schwarzhuber socotește că numărul prizonierelor omorîte prin împușcare era de 150 sau 200, iar cel al victimelor camerei de gazare de 2 300 sau 2 400, dar el însuși spune că nu s-a ocupat de aceasta decît odată.

Două prizoniere, amîndouă demne de încredere și aflate în posturi care să le permită cunoașterea adevărului, au socotit una 3 600 de femei gazate, cealaltă 3 660. Ele s-au cunoscut și au discutat, fără îndoială, asupra estimărilor pe care le făcuseră ; prima, secretară în birourile Arbeitseinsatzului, a făcut parte, în chip firesc, din echipa care bătea la mașină listele zise Mittwerda ; a doua, Blockova la Uckermarck, *a văzut* plecările spre camera de gazare și a contribuit, neîndoielnic, la copierea listelor pe care le bătea apoi cea dintîi.

Wanda Kiedrzynska, prizonieră poloneză, veche în lagăr și, de asemenea, foarte bine informată, spune [2] că la Ravensbrück au fost gazate femei înainte de 1945, în grupuri mici, folosindu-se pentru aceasta mai întîi o *Grüne Mina* (vagon-penitenciar), apoi un vechi vagon militar olandez ; ele ar fi fost staționate în pădure.

---

[1] A se vedea la p. 137 numărul femeilor moarte întocmit *la morgă* de Milena Jesenska *în 1944*.

[2] Wanda Kiedrzynska, *Ravensbrück Kobiecy Oboz Koncentracyjny*, Varșovia, 1961, p. 106, 125, 127 și 247.

Ea menționează deasemenea o factură, datată din 1943, potrivit căreia firma *Tesch und Stabenov* ar fi furnizat la acea dată lagărului 351,5 kg de gaz Cyklon B. Între 22 ianuarie și 14 aprilie 1945 ea evaluează la 5 500 femeile gazate (sub conducerea Unterscharführerului Schäfer) și datează cu 9 februarie 1945 gazarea unui grup de 72 de prizoniere de toate naționalitățile, *cu excepția germanelor*. Numărul femeilor ridicate, consemnele primite de cei care le-au selecționat, toate acestea provin din sursă directă, deoarece Wanda deținea un post bun pentru a se informa, și a făcut-o cu grijă. Se poate totuși ca victimele ucise în ziua aceea să nu fi fost gazate, dar să fi făcut parte din grupuri pe care Moll și opt deținuți (foarte probabil deținuți de drept comun germani) le doborau două cîte două cu revolverul înainte de a intra în funcțiune camera de gazare care a fost instalată lîngă cuptoarele-crematorii. Aceasta ar explica de ce au fost excluse germanele din această serie — „privilegiu" cu totul neobișnuit și care i-a uimit pe martori. Această ipoteză corespunde datelor pe care le dă (destul de vag) Schwarzhuber.

Este totuși foarte probabil că nici Schwarzhuber, nici prizonierele în chestiune n-au cunoscut numărul real al femeilor moarte (Schwarzhuber pentru că nu era o problemă care privea direct serviciul lui, ci al lui Sauer și Moll) și prizonierele secretare pentru că nu toate convoaiele gazate au fost controlate de ele : ele erau folosite exclusiv la Uckermarck, or nu toate femeile trimise la Uckermarch au fost gazate, și nu toate femeile gazate au trecut prin Uckermarck. — Uckermarck reprezenta o *haltă* în drumul spre exterminare, dar nu reprezenta exterminarea.

Tovarășele mele folosite la Revier le-au văzut pe bolnavele lor plecînd, selecționate de doi medici siniștri, dr-ul Trommer și dr-ul Winkelmann, direct spre locul de execuție care se găsea, ca și cuptoarele-crematorii, de cealaltă parte a zidului ce înconjura lagărul. Era deci ușor de urmărit cu auzul traseul camioanelor, și au făcut-o toate. Micul lagăr de la Uckermack era situat exact în

direcţia inversă şi mult mai departe : este deci sigur că aceste victime nu au trecut pe la Uckermarck.

Marie-Claude Vaillant-Couturier, la procesul de la Nürnberg (şedinţa de luni 28 ianuarie 1946), a depus următoarea mărturie : *... Totuşi, cum Marie Rubiano nu murea destul de repede după părerea SS-iştilor, într-o zi dr-ul Winkelmann, specialistul în selecţii de la Ravensbrück, a înscris-o pe lista neagră, şi la 9 februarie 1945, împreună cu alte 72 de tuberculoase, dintre care şase franţuzoaice, a fost urcată într-un camion al camerei de gazare.*

În această perioadă, în toate Revierurile se practicau selecţii şi erau trimise la gazare toate bolnavele despre care se credea că nu vor mai putea să fie folosite la muncă. Camera de gazare de la Ravensbrück era drept în spatele zidului lagărului, alături de cuptorul-crematoriu. Cînd veneau camioanele să le ia pe bolnave, auzeam zgomotul motorului peste cîmp, şi el se oprea exact lîngă cuptorul-crematoriu, al cărui coş depăşea zidurile înalte ale lagărului.

La eliberare, m-am dus la faţa locului şi am vizitat camera de gazare care era o baracă de scînduri ermetic închisă şi în interior mai persista mirosul neplăcut al gazelor. Ştiu că la Auschwitz gazele erau aceleaşi ca cele folosite împotriva păduchilor şi lăsau în urmă mici cristale de culoare verde deschis, care erau măturate după ce se deschideau ferestrele Blocurilor. Cunosc aceste amănunte pentru că oamenii folosiţi la dezinfectarea Blocurilor de păduchi erau în legătură cu cei care gazau fiinţele omeneşti, şi ei le-au spus că erau aceleaşi gaze.

Alte bolnave au fost ridicate direct, în plină zi, la Blocul 10, şi duse direct, în aceleaşi condiţii ; faptul a putut fi stabilit, în cursul proceselor de la Hamburg şi Rastadt, cu ajutorul a numeroşi martori care asistaseră la aceste ridicări. Ceva mai tîrziu, ridicările s-au făcut tot direct, dar noaptea, la Blocul 23 ; le-am văzut chiar eu, deoarece Blocul unde erau închise deţinutele N.N. era, la acea dată, Blocul 24, şi pe ferestrele acestui Bloc, cufundat în întuneric, se puteau vedea, la lumina proiectoarelor SS-iştilor, scenele de desperare care însoţeau aceste ridicări.

Personal, sînt convinsă că anumite convoaie n-au trecut nici pe la Uckermarck, nici prin lagărul de la Ravensbrück și că au fost îndreptate direct spre camera de gazare. Este sigur, de exemplu, că mai multe camioane, în care se găseau franțuzoaice, printre care dr-ul Peretti della Rocca, au plecat din Rechlin spre lagărul de la Ravensbrück *unde n-au pătruns*. Ele ar fi staționat mai multe ore pe drum, în fața incintei unde aveau loc execuțiile, și dr-ul Peretti ar fi putut schimba cîteva cuvinte cu prizonierele care treceau pe acest drum și care au adus mesajul. Singurul fapt indiscutabil este că aceste femei au murit toate în aceea zi. Au figurat ele oare pe listele Mittwerda ? Și, în acest caz, cînd și cum au fost notate numele și numerele lor ? A existat o listă Mittwerda întocmită la Rechlin ? Sau n-a existat nici un fel de listă ?

Camera de gazare, potrivit comandantului adjunct Schwarzhuber, avea 9 m pe 4,5 m și în ea puteau să intre 150 de persoane, totuși, ori de cîte ori „benzile roșii" austriece, care notau numerele, au putut să controleze *cu certitudine* o cifră de plecare, ea era mai ridicată : 170, 180. Trebuie oare să socotim că subalterni plini de zel (adică Hauptscharführerul Moll, p. 144), au considerat că acolo unde era loc pentru 150, cu puțină bunăvoință puteau să fie vîrîte 170 și chiar 180 ? Sau echipa lui Moll care dobora victimele două cîte două cu revolverul a continuat, luîndu-se la întrecere cu camera de gazare, să-și facă treaba ? Fără îndoială, aceasta n-o vom ști niciodată. Asupra acestui punct precis, cifrele *sigure*, controlate de prizoniere inteligente și lucide, sînt în contradicție cu cele date de Schwarzhuber. Aceasta nu înseamnă că el a mințit, dar acești morți nefiind resortul său nemijlocit, în depoziția sa el dă o „impresie generală" ; în schimb era de resortul nemijlocit al tovarășelor noastre austriece să noteze numerele nefericitelor victime, și ele o făceau tremurînd, dar cu o atenție concentrată.

Dacă adoptăm un mod de estimare bazat pe durata cît a funcționat camera de gazare (de la 2 martie pînă la 2 aprilie 1945), socotind 150 de persoane pe zi, dar cu mult mai probabil 170 de femei gazate pe zi, ajungem la un minimum de 4 500 și la un maximum de 5 270. Dar s-au făcut „gazări" în fiecare zi ? Și n-au fost zile în care camera de gazare a funcționat de două ori ? Știm una cu certitudine : vinerea mare, dar poate că n-a fost singura.

Pe scurt, e imposibil la ora actuală să alegem între diferitele cifre care ne sînt propuse : 1 500. cifra lui Suhren, este exclusă, dar e 2 300 ? 3 600 ? 5 200 ? În orice caz, pentru o exterminare erau luate dispoziţii, dar în funcţie de posibilitatea practică de a arde sau îngropa trupurile, poate şi de cea de a reactiva provizoriu producţia economică. Dacă n-ar fi survenit prăbuşirea naziştilor, aparatul de exterminare ar fi continuat să funcţioneze. motor în doi timpi, accelerîndu-se cînd comenzile scădeau şi materiile prime lipseau, şi, dimpotrivă încetinindu-se puţin cînd fie unele, fie celelalte veneau din belşug.

PARTEA A TREIA

Problemele ridicate

1. O anumită rutină

Chiar la Ravensbrück am căutat, dincolo de faptele înfiorătoare, punctele de convergență ale anumitor incoerențe ale sistemului, și am formulat o ipoteză care putea să explice principalele sale contradicții ; într-o zi din anul 1944 am expus-o unui grup de tovarășe, într-o conferință al cărei cadru cred că e necesar să-l descriu, puțin ca să evit confuzii ulterioare.

Noi eram un grup de franțuzoaice N.N, care ne-am cramponat cu îndîrjire, încă de la sosire, de condiția deosebit de aspră și de primejdioasă de Verfügbar [1], deoarece era cea unde nu se producea pentru război ; munca noastră consta, de exemplu, în a întreține drumurile din lagăr, trăgînd peste cle douăsprezece ore pe zi un tăvălug de fontă. Faptul că trebuia să ne supravegheze neîntrerupt, pe orice fel de vreme, se pare că n-o amuza deloc pe Ausseherina de serviciu, și presupun că și ea stătea la pîndă, în ceea ce o privea, pentru a dispare în momentul cînd SS-iștii nu mai patrulau prin vecinătate.

Deci în ziua aceea am profitat de conjunctură pentru a ne apropia de fereastra Blocului 15, unde se aflau în carantină alte franțuzoaice — ceea ce mi-a permis să datez acest incident în martie 1944. La acea dată, igno-

Partea a treia, ca și textele culese retras din alte părți ale volumului, reprezintă rectificări datate din acest an.

[1] A se vedea p. 32 și 41 referitoare la această categorie.

ram, fireşte, existenţa organigramei WVHA (Wirtschafts und Verwaltungs-Hauptamt) din martie 1942 şi cea a circularei secrete din 30 aprilie 1942, unde Pohl formulează principiul „exterminării prin muncă“ [1], dar am reuşit să deduc cu destulă exactitate directivele lor, pornind nu de la observarea exclusivă a acestui univers delirant în care ne găseam scufundate, ci datorită unei confruntări sistematice a observaţiilor mele cu frînturile de informaţii pe care le ceream cîtorva tovarăşe curajoase, sigure şi foarte vechi în lagăr, care băteau la maşină corespondenţa, ţineau la zi contabilitatea sau numărau dimineaţa şi seara efectivele fiecărui Bloc.

Ceea ce nu voi uita niciodată a fost *bucuria* tovarăşelor care m-au ascultat în acea zi [2] şi care mi-au vorbit adeseori după aceea despre ea. Or, ipoteza pe care le-o expuneam astfel explica destul de bine absurdităţile şi contradicţiile Infernului concentraţionar — dar nu fără a include puţinele şanse pe care le aveam de a ieşi de acolo. A înţelege e totuşi o bucurie în sine, poate pentru că a înţelege ceea ce te zdrobeşte înseamnă, într-o oarecare măsură, a domina acest lucru, poate, de asemenea, pentru că a înţelege este o profundă vocaţie a speciei noastre, unul din ţelurile menţinerii ei pe scara vieţii.

Astăzi, cunoscînd cele două texte referitoare la „exterminarea prin muncă“ şi modul în care au fost aplicate, mi se pare că putem deduce de aici şi un fapt care explică de ce pînă la sfîrşitul său *aceleaşi lucruri* s-au întîmplat *în acelaşi timp* în toate părţile componente ale unui sistem fundamental absurd şi incoerent : este *instaurarea legală a unei conivenţe fără control între un foarte mic număr de oameni,* cuprinzînd mai întîi şi în primul rînd pe cei treisprezece comandanţi ai marilor centrale concentraţionare. Fiecare din ei, *führer* în domeniul lui, nu avea de dat socoteală decît în faţa a trei persoane : Himmler, ministrul său, marele maestru al poliţiei şi al lagărelor, şi doi *missi dominici,* Pohl şi Glück.

Această conivenţă între un număr atît de mic de complici a permis ajustarea la real ani în şir a unor concepţii care se contraziceau. Ea explică de asemenea (dacă se reţine cointeresarea personală a acestei echipe la beneficii)

[1] Documente reţinute pe procurorul Dodd împotriva lui Pohl, la procesul de la Nurnberg (vol. III, p. 470).

[2] Expunerea făcută în acea zi poate fi găsită (la p. 61) aproape în aceiaşi termeni.

de ce documentele care se referă la ea au fost distruse cu precădere.

În schimb ea explică prost sincronismul măsurilor de exterminare luate în aceste lagăre din Vest unde exterminarea nu era practicată pînă atunci pe față — mai prost chiar *lipsa de sincronism* între aceste măsuri și ordinele care se presupune că le-au declanșat.

Proiectul meu nu e de a explica aici aceste contradicții, ci numai de a le sublinia, deoarece asupra acestor două puncte atît de importante, și astăzi, ca și acum douăzeci și cinci de ani, nu cred că se poate ajunge mai departe decît că „totul se întîmplă ca și cum..."

„Totul se întîmplă ca și cum", la nivelul puterii, adică în anturajul imediat al lui Himmler, mai multe orientări s-ar fi exprimat în ordinele de a căror urmă s-a dat.

O primă tendință apare încă din noiembrie 1944, dată la care Himmler ordonă să fie distrusă camera de gazare de la Auschwitz și să nu mai fie uciși evreii : să fie păstrați ostateci în vederea unei negocieri, să se camufleze crimele comise... S-o numim „politică" și să semnalăm în legătură cu aceasta că și după acest ordin au mai avut loc exterminări la Auschwitz.

A doua tendință ar putea să fie rezumată, fără îndoială, astfel : *Nu este încă sigur că am pierdut războiul, trebuie deci să menținem producția : să evacuăm deportații valizi și să-i lichidăm pe cei inutili* ; ea ar traduce gîndirea apostolilor „exterminării prin muncă" și rămîne întrucîtva pe linia sistemului.

Putem numi, dacă vrem, „a treia tendință" ceea ce spune dr-ul Gebhardt : *Ordinul lui Himmler a reușit, pînă la urmă, să împiedice orice deținut din lagărul de concentrare să cadă în mîinile inamicului, și Kaltenbrunner este cel care l-a pus în circulație. Am auzit eu însumi discuțiile vehemente dintre Himmler și Kaltenbrunner la telefon , după cîte știu, acest ordin n-a fost executat la Ravensbrück* [1].

Că aceste ordine au emanat de la aceiași oameni, că ele au fost semnate după discuții de aceiași responsabili — dintre care ba unul, ba altul „avea o idee" — mi se pare a fi lucrul cel mai probabil. Nu se poate exclude nici posibilitatea coexistenței celor trei tendințe în același creier : cel al lui Himmler.

---

[1] Dr. F. Bayle. *Croix gammée contre caducée*, p. 232.

În realitate, la Ravensbrück ordinul difuzat de Kaltenbrunner corespunde ca enunț și ca dată cu cel menționat de Schwarzhuber (a se vedea p. 143), dar această coincidență nu rezolvă toate problemele pe care le ridică ultimele trei luni, deoarece ea nu explică faptul că comandantul Ravensbrückului a luat, începînd din decembrie 1944, dacă nu mai devreme, măsuri în vederea executării unui ordin primit la sfîrșitul lui februarie 1945.

Fără a exclude autenticitatea unor ordine care se contrazic, ne putem imagina atunci că echipa care-l înconjura pe Himmler, avînd alte griji, i-a lăsat mai mult sau mai puțin de capul lor pe comandanții marilor centrale concentraționare, căci „totul se întîmplă ca și cum", la nivelul comandanților de lagăr, posibilitatea de a organiza supraviețuirea deportaților neutilizabili în producție nici n-ar fi intrat în discuție.

Să vedem acum mai în amănunt cîteva dintre contradicțiile care apar în fapte.

Cînd înaintarea aliaților a silit SS-ul să evacueze anumite lagăre și să le aglomereze pe altele, acestea din urmă s-au aflat în fața unor probleme reale, ridicate de cazarea și hrănirea noilor veniți. Date fiind aceste probleme, asasinarea în masă a deținuților apare ca o soluție monstruoasă, inimaginabilă într-o țară civilizată. Cu toate acestea, se pare că ea a fost luată în considerare și aplicată în Germania lui Hitler aproape pretutindeni.

Nu era singura posibilă, deoarece în jurul lagărului nu lipsea spațiul, nici mîna de lucru pentru construirea barăcilor, nici materiile prime : la Ravensbrück se pot vedea și astăzi nouă Blocuri bine construite care, după știința mea, au slujit pînă la sfîrșit la depozitarea unor pături și a unor hanțe vechi și cînd, pe locul unde se afla Blocul 25, a fost ridicat un cort militar, în momentul în care afluxul de prizoniere era în toi, n-a fost nevoie decît de foarte puține zile pentru aceasta. Rezervele de alimente erau, de asemenea, considerabile, și tovarășele noastre eliberate pe loc de Armata sovietică mi-au spus că au văzut silozuri imense, stocuri uriașe de provizii și de colete nedistribuite. În aceste ultime luni de război, resursele generale ale Germaniei rămîneau dealtfel incomparabil mai bogate decît cele din numeroase țări care, în fața unor probleme analoage, nu s-au gîndit la o asemenea ticăloșie.

La Ravensbrück, acțiunile de exterminare au început efectiv în ianuarie 1945, deci ele fuseseră prevăzute neapărat încă din luna decembrie 1944 cel mai tîrziu.

Comandantul Suhren, care le organizează, a primit sau n-a primit la această dată ordinul de a ucide ?

Adjunctul său direct, Schutzhaftlagerführerul Johann Schwarzhuber, este categoric în această privință : *La sfîrșitul lui februarie (...) Suhren ne-a spus că primise de la Reichsführerul Himmler un ordin în virtutea căruia femeile bolnave sau incapabile să meargă trebuiau să fie ucise* (Hamburg, declarația din august 1946).

În lungile depoziții ale dr-ului Gebhardt, prieten intim al lui Himmler (citat p. 63), este menționat acest ordin, despre care Gebhardt spune că ar fi fost difuzat de Kaltenbrunner *pînă la urmă...* ceea ce poate să corespundă, într-adevăr, cu ultimele zile din februarie ; Suhren confirmă conținutul și data ordinului în chestiune (îndeosebi în depoziția sa din 8 decembrie 1949 de la Rastadt) —, potrivire care merită să fie menționată, deoarece în privința altor puncte Schwarzhuber și Suhren se contrazic.

Modul în care era formulat acest ordin lăsa, se pare, o mare libertate de manevră celui care trebuia să-l pună în aplicare, deoarece acesta din urmă definea în mod suveran categoria pe care avea sarcina de a o ucide și data care ar fi convenit pentru a o face.

Or, dacă ordinul este într-adevăr emis la sfîrșitul lui februarie, *punerea în aplicare a acestui ordin datează la Ravensbrück de la 15 ianuarie 1945.* Într-adevăr, femeile bătrîne sau bolnave, *recenzate deja la Ravensbrück de mai multe săptămîni,* au fost trimise exact la 15 ianuarie 1945 la Jugendlager, unde li s-a tăiat imediat jumătate din rația de alimente de la Ravensbrück, care și așa era o rație de înfometare. Li s-a luat, de asemenea, cea mai mare parte din îmbrăcăminte, au fost silite să stea în picioare ziua întreagă în viscol. În aceeași perioadă, în fiecare seară, cincizeci pînă la șaizeci de femei vor fi selecționate și duse, pe jumătate dezbrăcate, într-o direcție necunoscută (după Schwarzhuber ele au fost omorîte atunci de Moll și de echipa lui cu focuri de revolver). Tot la 15 ianuarie au avut loc la Revierul de la Ravensbrück primele otrăviri. În aceste trei cazuri, datele primelor măsuri de exterminare coincid între ele, dar nu coincid cu data de pe ordine : ele o precedă cu cel puțin o lună și jumătate. Or, a ucide sute de femei dintr-odată, a evita panica în

rîndul a 35 000 de prizoniere care nu puteau fi ucise toate în aceeaşi zi, a ridica treptat cadavrele de la locul execuţiei — toate acestea cereau dispoziţii multiple ; ele n-au fost improvizate în douăzeci şi patru de ore : cît timp a trebuit pentru pregătiri ? Cu cîtă vreme au precedat ele execuţiile ? În 1972 nu mai pot fi consultaţi cei care au avut sarcina să se ocupe de aceasta.

Să luăm acum în consideraţie datele ordinelor referitoare la supravieţuirea sau exterminarea deţinuţilor în alte lagăre.

La 18 ianuarie 1945, Auschwitzul este evacuat, evacuare normală, deoarece Armatele sovietice îl vor ocupa peste cinci zile, încă din 24 ianuarie [1]... Dar de ce sînt întrerupte exterminările de la Auschwitz cu două luni mai devreme, începînd din 17 noiembrie 1944 şi din ordinul personal al lui Himmler ?

Iată ce spune dr-ul Nyiszli M. [2] despre această sistare a exterminărilor (dr-ul Nyiszli, deportat ca evreu, era specialist în medicină legală şi anatomie patologică ; în virtutea acestui titlu a fost folosit de medicul SS-ist Mengele ca să facă disecţii, ceea ce i-a permis să vadă lucruri pe care puţini oameni vii le-au văzut) : *În zorii zilei de 17 noiembrie a anului 1944, un subofiţer SS intră în camera mea şi mă informează confidenţial că* Führer-*ul a dat un ordin, conform căruia s-a interzis orice formă de omucidere în cuprinsul KZ-urilor...*

În cursul dimineţii însă m-am convins că ştirea este adevărată (...) În KZ începe o viaţă nouă. Nu se mai săvîrşesc asasinate, dar trecutul sîngeros trebuie înmormîntat. Crematoriile vor fi demolate, gropile rugului vor fi astupate, iar martorii oculari ai ororilor petrecute trebuiau să dispară pînă la ultimul om.

La sute de kilometri de acolo, trei săptămîni mai tîrziu, la 13 decembrie 1944, „în urma unui ordin al Cancelariei fuhrerului", retransmis prin Ziereis, comandantul lagărului de la Mauthausen, instalaţiile de exterminare de la castelul Hartheim, aproape de Linz, vor fi distruse. Linz este situat în Austria Superioară şi nu riscă să fie eliberat nici de Armatele sovietice, nici de aliaţii din Vest. Putem oare deduce din aceste ordine că conducătorii Reichului se gîndeau la acea dată la vreo posibilitate, pentru ei, de a pierde războiul ? Ar fi rezonabil.

---

[1] Rudolf Hœss, *op. cit.*, p. 203.
[2] Dr. Nyiszli Miklós, *op. cit.*, p. 195, 196—197.

Trebuie oare, de asemenea, apropiate aceste fapte de ordinul lui Himmler, transmis prin telefon la 2 aprilie căpitanului SS Olderburhuis [1], comandantul lagărului de la Ohrdruf, potrivit căruia trebuie eliminați „deținuții de drept comun și deținuții politici deosebit de periculoși", cu interdicția expresă de a se atinge de evrei ; aceștia din urmă trebuiau să fie evacuați cu restul lagărului (adică 12 000 de oameni) la Buchenwald. Ce să credem despre această solicitudine a lui Himmler față de evrei (pe care avea o ură turbată), dacă nu că poate începe să se preocupe, la această dată, să aibă cîțiva evrei vii, pe care să-i poată arăta, și că, pe bună dreptate, n-are încredere în zelul de roboți „programați" al subordonaților săi ; se pare, de asemenea, că nu are intenția să-i ucidă pe toți cei „ne-rasiali", ci doar „cîțiva" indivizi socotiți periculoși, pe care comandantul îi va desemna după placul lui. Să nu uităm că 2 aprilie, data de pe acest ordin, este și ziua în care Crucea Roșie internațională de la Geneva pătrunde pentru prima oară în lagărul de la Ravensbrück... Așa că este relativ coerent.

Atunci trebuie să înțelegem de ce autoritatea „responsabilă" (Himmler, sau o altă treaptă ierarhică ?), după ce a dat ordinul de a sista exterminările la Auschwitz și de a suprima camerele de gazare *cu două luni înainte* de a fi constrînsă la aceasta, după ce a dat ordinul de a distruge instalațiile din camera de gazare de la Linz, care nu era amenințat de nici o armată, a pus să fie amenajată o cameră de gazare la Ravensbruck și la Dachau și a încercat să instaleze una la Buchenwald — adică în trei lagăre unde n-au mai existat niciodată pînă atunci, unde, în consecință, putea să se încerce explicarea miilor de morți prin foamete și prin boală, și astfel punerea lor în cîrca fatalității.

Pentru a înțelege ce s-a întîmplat în această împrejurare, în acest prim trimestru al anului 1945, este foarte probabil că trebuie să ne referim mai întîi la formația specială, la „cariera" cadrelor din lagărele de concentrare, și mai ales să nu pierdem din vedere că personalul lagărelor din Vest (zise „lagăre de muncă") a fost întotdeauna *același* cu cel din fabricile morții de tip Auschwitz : Schwarzhuber, Moll (pentru a nu-i cita decît pe aceștia)

[1] Menționat de Eugen Kogon care deține informația de la comandantul SS dr. Ding-Schuler, *op. cit.*, p. 310.

înainte de a tăia şi spînzura la Ravensbrück [1] şi-au făcut şcoala la Auschwitz. Meseria lor este de a ucide.

Acest personal atît de specializat circulă totuşi în două circuite în aparenţă diferite : circuitul lagărelor din Est, zise rasiale (de tipul Auschwitz) şi circuitul lagărelor din Vest, zise „lagăre de muncă". În primul circuit trebuie să mori repede sau chiar (teoretic) imediat ; în al doilea trebuie să mori, de asemenea, dar (teoretic) cu încetul. Practic sînt oameni care *mor încet* în primul circuit, şi alţii care *mor repede* în al doilea.

De ce să mori încet aici şi repede dincolo ?

Pentru că cele două sisteme sînt dirijate de două „gîndiri" diferite, şi probabil chiar de doi „gînditori" diferiţi. Una, cunoscută sub numele de „soluţia finală" [2] organizează exterminarea în masă a unor întregi populaţii, în special evreieşti : bărbaţi, femei, copii ; ea se inspiră direct din miturile lui Hitler însuşi, şi este pe cale să fie înfăptuită încă din 1941. Cealaltă, care a fost formulată „exterminarea prin muncă", este pusă în aplicare începînd din martie 1942 şi aceasta provine în mod sigur de la Himmler sau de la colaboratorii săi cei mai apropiaţi.

Aşadar lagărele pe care Germania hitleristă le-a creat în Polonia au, încă de la înfiinţarea lor, în octombrie 1941, o finalitate fără echivoc : moartea, fabrici ale morţii. Avînd în vedere felul în care au fost concepute iniţial şi mecanismul lor real, ciudat e faptul că am mai văzut revenind de acolo supravieţuitori. Dar lagărele din Vest, cele de tip Buchenwald sau Ravensbrück, ce trebuiau să facă, în final, cu ansamblul prizonierilor lor ?

În monstruoasa lor absurditate, cele două „mari gîndiri" ale regimului sînt perfect contradictorii, căci, dacă era într-adevăr rentabil să-i pui pe oameni să muncească

---

[1] Despre Schwarzhuber, a se vedea p. 71, despre Moll p. 143 şi despre Suhren p. 68.

[2] Găsim expresia *die Endlosung der Juden Frage* folosită de Heydrich într-o circulară secretă datată 21 septembrie 1939 şi primele urme despre evreii căzuţi victime gazării pe motiv rasial datează încă de la 11 august 1941. E vorba de olandezi, şi au fost asasinaţi la Hartheim (potrivit unui document păstrat la Arolsen). Primele camere de gazare imense ar data de la sfîrşitul lui 1941. Iată, oricum, ce spune despre ele comandantul Auschwitzului (Rudolf Hœss, *op. cit.*, p. 229) : *N-aş putea să indic data exactă la care a. început exterminarea evreilor. Acest lucru s-a produs probabil în decembrie 1941, dar poate în ianuarie 1942.*

„Soluţia finală" pentru evreii *inapţi de muncă* a fost încredinţată lui Eichmann la 20 ianuarie 1942.

pînă aveau să-și dea duhul, de ce, în primul circuit, această lipsă de cîștig de pe urma „soluției finale“ ? Cît despre „materialul uman“ din al doilea circuit, atunci cînd va fi la capătul puterilor — dar nu mort — ce va trebui să se facă cu el ?

La aceste întrebări, „formulele“ nu răspundeau clar, dar mai determinant decît formulele mi se pare faptul că întreaga încadrare concentraționară — cea a „soluției finale“ și cea a „exterminării prin muncă“ — avea să se găsească, în principiu și de drept, în întregime dirijată, administrată, controlată de aceiași oameni. Puțini la număr.

În fruntea lor, la nivelul marilor decizii, la nivelul puterii, se găsește un om : Himmler ; la nivelul ordinelor directe date executanților, se găsesc comandanții celor treisprezece mari centrale concentraționare.

Pentru aceștia din urmă, insolubila contradicție dintre „soluție finală“ și „exterminare prin muncă“ este mai flagrantă decît la toate celelalte trepte ale ierarhiei, căci deasupra lor nu se văd problemele *practice* ridicate de necesitățile producției, și avantajele *practice* ale exploatării muncii în lagăre sînt mai abstracte ; sub ei, n-au decît să dea ascultare.

La nivelul puterii centrale, Himmler însuși și adjunctul său Pohl n-au putut să ignore absurditatea practică a dublului circuit concentraționar, și este posibil, dacă nu probabil, ca puterile exorbitante atribuite de ei comandanților lagărelor în organigrama din martie 1942 referitor la „exterminarea prin muncă“ să reprezinte tocmai o tentativă pentru împăcarea acestor două formule... Începînd din 1942, într-adevăr, comandanții sînt învestiți în lagărul lor cu responsabilitățile cele mai extraordinare și, în mod obișnuit, cele mai diferite unele de altele, deoarece ei sînt în același timp *paznici de ocnași* atotputernici (un paznic de ocnași care are drept de viață și de moarte asupra tuturor prizonierilor ce depind de el) și *conducători de întreprindere* (un conducător de întreprindere care organizează munca, dispune de mîna de lucru pe care o deține, administrează beneficiile). Cine le cere socoteală de puterile pe care le au ? Cine îi controlează ? Numai Himmler sau colaboratorii săi imediați.

În ciuda acestei conduceri unice și a lipsei de împărțire a dispozițiilor — care ar fi trebuit să fie în principiu

favorabile „bunei" lor întreprinderi — comandanţii lagărelor „rasiale" au fost hărţuiţi între cele două concepţii, una reprezentată de Pohl, Sommer, Eicke şi Glück (creşterea producţiei), cealaltă de Eichmann, Günther, Heinrich Müller (în primul rînd exterminarea tuturor evreilor). Cele două formule nu pot fi aplicate simultan şi comandantul Auschwitzului o explică în confesiunile sale :

Atitudinea biroului pentru problemele evreieşti, reprezentat prin Eichmann şi Günther, era cît se poate de clară : toţi evreii trebuiau să fie exterminaţi aşa cum o recomandase Himmler în vara anului 1941. S-au ridicat obiecţiile cele mai serioase cînd acelaşi Himmler, la propunerea lui Pohl, a dat ordinul de a fi selecţionaţi evreii capabili să muncească.

Direcţia Securităţii pleda în continuare pentru exterminarea totală a evreilor ; pentru ea, înfiinţarea fiecărui nou lagăr de muncă, repartizarea fiecărui nou lot de o mie de evrei nevoilor industriei comporta primejdia unei eliberări şi lăsa evreilor speranţa de a scăpa cu viaţă datorită cine ştie cărei întîmplări miraculoase. Nici un birou nu era mai interesat decît acesta, purtător de cuvînt al direcţiei întregii Securităţi, la creşterea procentului de mortalitate a evreilor.

Pohl, dimpotrivă, era însărcinat de Reichsführer să alimenteze industria de armament cu maximum de deţinuţi. El dădea deci cea mai mare importanţă creşterii numărului celor care puteau fi puşi la dispoziţia sa, chiar dacă era vorba de evrei capabili de muncă ce fuseseră triaţi în convoaiele destinate exterminării. Îşi făcea mari speranţe, dealtfel deşarte, în legătură cu conservarea acestei mîini de lucru.

Direcţia Securităţii[1] *şi cea a mîinii de lucru*[2] *apărau astfel puncte de vedere complet opuse.*

Dar poziţia lui Pohl părea mai tare, deoarece îl avea la spate pe Reichsführer care cerea din ce în ce mai presant deţinuţi pentru industria de armament ca să-şi poată ţine făgăduielile făcute führerului. Totuşi, el era cel care impunea în acelaşi timp, de la un alt birou, exterminarea unui număr cît mai mare posibil de evrei.

La Auschwitz, comandantul are probleme deoarece nu poate în acelaşi timp să asasineze şi să pună la muncă

[1] RSHA : Heydrich, Kaltenbrunner.
[2] WVHA.

aceiași oameni ; totuși, încă din 1942, *știe* că nu trebuie să ucidă pe toată lumea.

Încă din 1942, la Ravensbrück, la Dachau, la Mauthausen, la Buchenwald, comandantul *știe* că poate să ucidă pe cine vrea. Fără probleme.

A le veni de hac celor bolnavi, a-i elimina pe cei socotiți „biologicește inferiori", a-i ucide pe prizonierii care nu vor sau nu pot să muncească, a se descotorosi de cei care stingheresc face parte de acum înainte din programul lagărelor zise „ordinare", al acelora care nu sînt oficial lagăre de exterminare — și, începînd din ianuarie 1942, în medie la fiecare cincisprezece zile, un mic convoi (a se vedea, în prezentul volum, p. 83) pornește de la Ravensbrück spre camera de gazare de la Linz. În aceeași perioadă cînd, în ianuarie 1944, trebuia să se facă loc, Suhren a trimis spre camerele de gazare de la Lublin și Auschwitz cele opt sute sau nouă sute de prizoniere care stinghereau.

Tot începînd din 1942, li se administrează pe loc bolnavelor, în Revierul din Ravensbrück, *injecții* mortale cu petrol și Evipan. Zdenka Nedvedova-Nedjedla, prizonieră cehă din Rezistență, doctor în medicină, vorbește de injecții cu Evipan, dr-ul Rosenthal, medic SS, vorbește de injecții cu petrol [1] ; injecțiile, atît unele, cît și celelalte, erau făcute de Hertha Obershauser [2].

Întîmplarea despre care aduce mărturie Grete Buber-Neumann se petrece tot în 1942, și anume la Revierul din Ravensbrück. La acea dată, cînd o femeie germană murea, i se trimitea familiei ei un anunț de deces. Or, atunci au fost îngrijite la Revier două deținute germane omonime, cam de aceeași vîrstă, una de un abces, alta de tifos. Aceasta din urmă a murit, și secretarele Revierului i-au prezentat medicului SS Rosenthal fișa bolnavei ca el să semneze anunțul de deces pentru Politische Abteilung (serviciul politic al lagărului), care ținea la zi evidența efectivelor și prevenea familiile. Secretarele au observat puțin mai tîrziu că se înșelaseră în privința bolnavei și tremurau la gîndul că trebuiau să-i mărturisească acest lucru dr-ului Rosenthal, dar s-au hotărît s-o facă gîndindu-se la spaima familiei greșit informate. Spre marea lor uimire, dr-ul Rosenthal le-a ascultat fără să reacționeze în mod deosebit și i-a dat un ordin Gerdei Kuernheim

[1] Citat de dr. François Bayle, *op. cit.*, p. 1037.
[2] Hertha Oberhauser, a se vedea p. 83, nota 1.

care a plecat imediat spre bolnava cu abces ca să-i facă o injecție. *Greșeala s-a corectat*, a spus Gerda Kuernheim cînd s-a întors, *acum a murit și cealaltă.*

Cînd plecau spre Linz transporturile calificate oficial drept „plecare spre un lagăr de odihnă", listele de plecare întocmite la Revier erau transmise la Politische Abteilung (serviciul politic) și ceea ce trebuie să se știe și nu trebuie uitat e că acest serviciu, la primirea listei de plecare, expedia de îndată familiilor un anunț de deces [1] datat la Ravensbrück.

E de la sine înțeles că secretarele Revierului și cele de la Politische Abteilung, cazate în aceleași Blocuri, vorbeau aceeași limbă, se cunoșteau și cunoșteau de asemenea bolnavele „plecate în convalescență". Încă din 1942 ele nu-și făceau deci nici un fel de iluzie în legătură cu casele de odihnă din cel de-al III-lea Reich, nici în legătură cu primejdiile permanente de asasinat care apăsau asupra lagărului... Fapte de acest gen sînt fundamentale pentru cine vrea să înțeleagă cum erau informați prizonierii.

Că faci parte dintre cei 10 condamnați dintr-o 100 ai unui lagăr de muncă sau din cei 80% ai unui lagăr de exterminare nu schimbă cu nimic situația celui ce va muri : ceea ce contează atunci sînt brutalitățile și teroarea care preced moartea. Pentru ceilalți diferența pe care o creează procentajul asasinatelor există, și este uriașă, deoarece le dozează spaima : cînd exterminarea nu se face la fața locului, și se referă la un număr mic de oameni mai mult sau mai puțin definit, cel sau cea care nu este amenințat imediat și *care vrea să ignore* are această posibilitate. A ignora oroarea în al doilea circuit este imposibil : oroarea este de față, etalată, amenințînd pe toată lumea.

Ucigașii, cei de la bază, pot să aibă și ei sentimentul acestei diferențe, deoarece atunci cînd exterminarea se face la fața locului, ei sînt aceia care triază victimele, care le conduc la abator, care le omoară — și pentru ei este imposibil să trișeze cu imaginația lor. Cînd asasinatele au

[1] D-l Serge Choumoff semnalează că la Mauthausen s-au găsit anunțuri de deces datate la Mauthausen, referitoare la prizonieri trimiși „într-un lagăr de odihnă" ; datele morții anunțate familiei și a „plecării în convalescență" anunțate în lagăr corespundeau. (A se vedea Serge Choumoff, *op. cit.*)

loc în altă parte, și cînd trebuie să-și ducă victimele cu lovituri de picior sau de baston de cauciuc spre un vagon, ei nu ies din rutină și puțin le pasă unde merge vagonul. Schwarzhuber, în ciuda gradului său mare, nu este decît cel mai mare în grad dintre executanți, și el s-a exprimat în legătură cu această diferență. Această diferență există poate și în ochii anumitor membri importanți ai aparatului hitlerist (mari patroni care cred că știu totul și care nu cunosc decît dosare), dar nu există pentru Suhren, nici pentru Himmler și anturajul din imediata lui apropiere: ei știu unde merg deținuții „obosiți"...

Or, începînd din decembrie 1944, evacuarea lagărelor din Est a încărcat peste măsură cu prizoniere „obosite" Ravensbrückul ; ele nu se mai numără cu zecile, ci cu sutele, și Suhren nu se mai poate descotorosi de excedentele sale trimițîndu-le la Auschwitz sau la Linz : *camera de gazare de la Auschwitz a încetat să mai funcționeze de două luni, cea de la Linz, de o lună.*

Nu este necesar să explicăm de ce, la nivelul puterii, ordinele privind exterminarea sau neexterminarea deportaților sînt tîrzii și contradictorii — situația Germaniei în 1945 o explică îndeajuns.

Ceea ce merită să ne întrebăm și să reflectăm este comportamentul pe care l-au avut la fața locului responsabilii SS în timpul ultimelor trei luni ale războiului.

Este oare posibil ca Suhren, comandant al Ravensbrückului, să nu-și fi închipuit posibilitatea unei înfrîngeri a Germaniei cu o lună *înaintea acesteia,* atunci cînd, în primele zile din martie, a folosit, pentru prima oară, o cameră de gazare, care, după el, ar fi ucis în total 1 500 de femei [1] ?

La acea dată, înfrîngerea Germaniei era previzibilă și apropiată — cel puțin pentru acea abstracție care se numește „un om de bun simț" — și, în această perspectivă, masacrarea deținuților ar fi trebuit să apară celor care au organizat-o nu numai ca o crimă, ci și ca o prostie primejdioasă, atît pentru ei înșiși, întrucît avea să li se ceară socoteală, cît și pentru țara lor, împotriva căreia acest lucru justifica dinainte represalii crunte. Atunci cum se

[1] După Schwarzhuber, 2 300 pînă la 2 400, după prizonierele contabile 3 660, 4 500 sau 6 500 (dar fiecare din ele nu avea posibilitatea să controleze decît o parte din numărători, așa că a completat numerele de care era sigură cu evaluări).

face că această crimă și această prostie au fost săvîrșite cu un asemenea ansamblu ?

Deoarece comandantul Suhren nu era cîtuși de puțin nebun, nu era cîtuși de puțin fatalist și, dacă nu făcea caz deloc de viața celorlalți, în schimb ținea enorm la a lui, și a dovedit — în cursul a două lungi procese apărînd-o cu o înverșunare și cu o viclenie mult superioare celor ale co-inculpaților lui — dintre care, totuși, niciunul nu era atît de „responsabil", atît de „culpabil" ca el. Or, fără această cameră de gazare creată *de el*, cu cel mult două luni înainte de prăbușire, și poate din propria sa inițiativă, el mai putea spera să-și salveze această viață la care ținea în mod evident.

Dealtfel era foarte capabil de inițiative contrare ordinelor cînd era în joc interesul lui. Astfel, la 23 aprilie 1945, ziua eliberării de către Crucea Roșie suedeză a ultimelor franțuzoaice care au supraviețuit, *în ciuda ordinului categoric al lui Himmler,* el a încercat să nu elibereze un grup de franțuzoaice pe care le considera ca ostatece de valoare și le păstra ca să le negocieze pe cont propriu. N-a cedat decît pentru că colonelul suedez Ankarkrona, avertizat de tovarășa noastră Danielle (Anise Postel-Vinay), i-a cerut să-i fie predate.

Dacă vreți să vă raportați în anexă la cîteva note scurte referitoare la două lagăre din aceeași „categorie" cu Ravensbrückul [1], veți constata că comportamentul comandanților lor a fost aproape la fel cu cel al lui Suhren.

Acest paralelism tulburător va fi poate explicat într-o zi de un document sau de o mărturie peremptorie, dar în momentul de față mi se pare că nu poate fi înțeles decît cu condiția de a ne raporta la obiceiurile anterioare, la cariera, la „stilul" responsabililor marilor centrale concentraționare.

Unul din cei care i-a observat pe oamenii lui Himmler cu o deosebită putere de pătrundere, vreau să spun Eugen Kogon (pe care calitatea sa de austriac, vechimea la Buchenwald și cultura sa l-au situat destul de repede în ierarhia lagărului pe o treaptă care i-a permis să privească și să reflecteze), scria în 1945 : *„În jos, mergea sistemul nervos extrem de ramificat al transmiterii ordinelor, care era asociat în mod uluitor cu o libertate de decizie personală și, în consecință, de răspundere. Ofițerii SS le ce-*

[1] Despre Mauthausen a se vedea p. 200, despre Dachau p. 203.

reau subordonaţilor lor ascultare şi totodată spirit de iniţiativă. Aceste două lucruri trebuiau să fie, ca să spunem aşa, „simţite" de subordonat. De aceea cel mai bun membru SS era cel care „ştia despre ce era vorba", nu aştepta prea mult ordine directe, ci acţiona „în spiritul Reichsführerului SS"[1].

Totul se petrecea atunci „ca şi cum" Reichsführerul SS Himmler, mai informat decît subordonaţii săi despre mersul real al războiului şi despre micşorarea şanselor pe care le avea cel de-al III-lea Reich de a-l cîştiga, ar fi întrevăzut înaintea lor că, în caz de negocieri, ar trebui găsiţi deportaţi în viaţă — de unde ordinele pe care le da sau îi punea pe alţii să le dea în diferite reprize în scopul de a se distruge instalaţiile principalelor camere de gazare şi cele de a-i lăsa să supravieţuiască pe cîţiva evrei... Dar „maşina de omorît" a lui, programată peste tot, ar fi continuat pretutindeni să funcţioneze pe baza programării sale.

2. Oameni obişnuiţi

Între 1945, data primei mele mărturii, şi 1953, cînd am terminat studiul intitulat *Un convoi de franţuzoaice*, autorităţile de ocupaţie în Germania îşi împărţiseră marile procese ale crimelor de război. Primul proces al Ravensbruckului, încredinţat englezilor, a avut loc la Hamburg în decembrie 1946 şi ianuarie 1947 ; următoarele, încredinţate Franţei, s-au desfăşurat la Rastadt.

Englezii le refuzaseră asociaţiilor noastre de deportate dreptul de a trimite observatori, dar au acceptat o prezenţă permanentă, una singură, şi, de comun acord, cele două asociaţii franceze (Asociaţia fostelor deportate şi internate din Mişcarea de Rezistenţă şi Amicala de la Ravensbrück) m-au ales, şi una, şi cealaltă, să le reprezint în mod oficial. Din această pricină n-am depus mărturie la proces şi, printre cei şi cele care cunoşteau cu adevărat materia, am fost singura care l-am urmărit de la un capăt la altul. Singura împreună cu acuzaţii, fireşte.

În timpul cît se suspenda şedinţa, sala se golea şi eu rămîneam înaintea lor, privindu-i în tăcere, copleşită de durere în faţa acestor fiinţe care făcuseră atîta rău şi care acum, aliniate la cîţiva metri de mine, trebuiau să răspundă

[1] Eugen Kogon, *op. cit.*, p. 332.

pentru acele mii de asasinate săvîrşite cu sînge rece asupra unor femei fără apărare. Erau cincisprezece, şi ştiam că nici eu nu cunoşteam decît o foarte mică parte, abia limita inferioară, din crimele lor, pe care nimeni pe lume, nici o justiţie, nici o cercetare istorică n-ar putea s-o socotească cu exactitate. Ei înşişi, cei mai informaţi, singurii informaţi, pînă şi ei uitaseră o parte...

Trebuie să spun că mi-era groază de spectacolul pe care îl dădeau oameni ce-şi apărau viaţa împotriva maşinăriei, oricînd înfiorătoare, pe care o constituie indiferent ce aparat judecătoresc. Dar, în acelaşi timp, îl recunoşteam pe fiecare din cei care se aflau acum în faţa mea, şi mă gîndeam că numai un semn cu degetul al unuia singur din aceşti criminali ar fi putut să salveze fiinţe atît de dragi, şi că acest semn nu l-au făcut niciodată, ci că s-au agitat, au alergat, plini de zel şi de elan, pentru ca nimeni să nu scape morţii. Acum erau acolo, şi eu îi priveam !

Putem oare numi „ură“ această durere împietrită, prea clarvăzătoare ca să nu cuprindă o compasiune sfîşietoare ? Observam, zi de zi, cum se ţeseau între ei aceleaşi misterioase convenţe pe care le cunosc bine toţi captivii, şi, pe deasupra capetelor soldaţilor englezi care îi păzeau, îi vedeam, nu fără milă, comunicînd prin gesturi şi priviri, cu cineva, din public, care îi iubea...

În acest timp reprezentarea — re-prezentarea — crimelor continua şi măsuram, de asemenea, adîncimea prăpastiei ce se săpa între ceea ce s-a petrecut *într-adevăr* şi această re-prezentare nesigură care se numeşte istoria.

Erau acolo, îmbrăcaţi cu grijă, pieptănaţi cu grijă, spălaţi cu grijă : corecţi. Un dentist, medici, un fost tipograf, infirmiere, cîţiva funcţionari de mijloc. Nici un fel de cazier judiciar, studii obişnuite, o copilărie obişnuită...

Oameni obişnuiţi.

La Santé, apoi la Fresnes ne supravegheau gardieni germani, gardiene germane. Printre ei, unii făcuseră parte încă înainte de război din personalul închisorilor (F.H.A., Führungshauptamt), dar mulţi alţii fuseseră mobilizaţi. Specialiştii care organizează sondaje de opinie i-ar fi considerat, presupun, ca analogi „sociologic“ gardienilor de la Ravensbrück : aceeaşi naţionalitate, acelaşi gen de educaţie, aceleaşi tipuri de formaţie universitară, aceleaşi tipuri de religie, nivel de trai şi de mediu comparabile...

Nu le-am cerut nimic celor de la Fresnes şi nu aşteptam nimic de la ei, dar îi observam, neavînd dealtfel nimic altceva de făcut, şi-mi amintesc că, în timp ce eram la secret (deci lipsită de plimbare, de colete, de cărţi, de scrisori), o supraveghetoare despre care nu ştiu nimic decît că era cu părul roşu, că pleca în aceeaşi zi în concediu şi nu înţelegea franţuzeşte a deschis, repezită, ferăstruica din uşa mea şi mi-a pus o carte pe ea cu cîteva minute înainte de a pleca : era 20 octombrie 1942. Am mai însemnat de asemenea o anumită duminică, în care raţia noastră s-a compus dintr-o mică felioară de carne (singura în trei ani), remarcînd totodată rarele furturi din coletele noastre, în ciuda abundenţei acestora şi a penuriei generale — în sfîrşit şi mai ales aerul consternat al comandantului cînd ne-a numărat şi ne-a aşezat în rînd, în ziua plecării noastre la Ravensbruck.

Bineînţeles, anumiţi gardieni şi gardiene îi pîndeau vreme îndelungată pe prizonierii lor ca să-i surprindă comunicînd între ei pe fereastră sau pe gura pentru încălzire şi să-i poată condamna astfel la temniţă sau la suprimarea supei — ei reprezentau chiar majoritatea —, dar cînd am ieşit de la secret şi am avut dreptul, din cînd în cînd, la cîteva minute de plimbare în curtea interioară a închisorii, aceste plimbări au fost, în prima lună, ceva mai puţin rare decît ritmul obişnuit — şi într-o zi (era 4 ianuarie) subofiţerul de la etajul meu, în timp ce mă aducea înapoi, mi-a spus : *Femeile astea sînt proaste ; eu cînd trec nu aud.* Şi a adăugat, amabil : *Doamnă, mult curaj. Nu mult aşa.* Ba, mai mult : o supraveghetoare germană [1] a fost cea care a venit să-mi anunţe debarcarea în Africa de Nord ; îi ziceam în mintea mea „drăguţa din Köln“ : era înaltă, brunetă şi vorbea franţuzeşte pe un ton blînd.

Aceştia şi aceia, „amabilii“ şi „porcii“, nu depăşeau nici unii, nici alţii media civilizată, reprezentînd, laolaltă, marginea dublă care cuprinde ceea ce se poate spera să se găsească într-o închisoare. Şi, probabil, chiar într-un grup oarecare.

Făceau oare parte din aceeaşi medie, cei sau cele care, la Ravensbrück, înecau pruncii în găleată, puneau otravă

[1] Fără îndoială că ştia numele unor tovarăşe care şi ele îl ştiau pe al meu, deoarece în 1945 am fost avertizată că cerea un paşaport pentru America de Sud, şi am făcut un demers ca să-i fie dat.

în supa bolnavilor, însămînţau germeni ai gangrenei în rănile pe care le provocau în picioarele elevelor de liceu din Lublin ?

Publicul din Franţa n-a urmărit decît puţin şi a înţeles greşit marile procese internaţionale de la Nürnberg. Cartea pe care dr-ul François Bayle a consacrat-o procesului medicilor este totuşi cea mai bună demonstraţie a interesului excepţional al acestor procese : interes istoric, deoarece ele au dispus de mijloace pe măsura lor [1], şi interes uman, deoarece ele ating una din zonele unde specia noastră se află în pericol. Tot ceea ce a văzut generaţia noastră de treizeci de ani încoace demonstrează suficient că fragilitatea morală a oamenilor este mare şi constantă, şi că echilibrează din ce în ce mai puţin puterea lor materială.

În această carte, autorul însoţeşte o dare de seamă obiectivă a procesului cu o documentare excepţional de bogată despre personalitatea celor douăzeci şi trei de acuzaţi.

Aceştia sînt toţi medici, şi au avut toţi parte de răspundere în crimele rare şi odioase, dar specific medicale [2] : programul de exterminare prin gazare, experienţele pe material uman, dintre care unele mortale. Alţi medici, care au jucat un rol în crimele în chestiune, au venit să depună ca martori. Unul din ei, dr-ul Mennecke, fost director al azilului de la Eichberg, spune următoarele : *(...) Am fost convocat la Berlin unde am participat la o conferinţă cu vreo alţi zece medici ; acolo, dr-ul Hefelmann şi dr-ul Bohne, şi d-l Brack, ne-au spus că conducerea statului naţional-socialist promulgase legi şi decrete destinate exterminării celor inapţi să trăiască. S-a precizat clar (...) că medicii care participă la program nu ar comite nici un fel de crime.*

---

[1] Treizeci şi două de persoane au depus pentru acuzare şi cincizeci şi trei pentru apărare, inclusiv cei douăzeci şi trei de inculpaţi. Acuzarea a folosit 570 de documente (a căror copie a fost broşată în 10 cărţi de mai multe sute de pagini). Dezbaterile au fost înregistrate pe un film sonor şi stenografiate în întregime. Textul lor englez reprezintă 11 538 de pagini mari trase la roneotip. Autorul, dr-ul François Bayle, şi-a consacrat tot timpul său materiei acestui proces, din 15 noiembrie 1946 pînă în 15 iunie 1950, *adică* aproape patru ani de zile.

[2] Medicii criminali care făceau alegerea pentru camera de gazare la Ravensbrück au fost judecaţi la Hamburg (dr-ul Winkelmann) sau n-au mai fost găsiţi.

Printre personalitățile evocate vedem înfățișat cutare personaj pe care dr-ul Bayle îl descrie ca avînd un *caracter vindicativ, cu o stare de spirit veninoasă în permanență*, un altul care dă semne de *dezordine mintală profundă, cu grave deficiențe de caracter*, un altul care este *mediocru, incoerent și violent*, sau *mincinos, prefăcut, agresiv, viclean cu sentimentele, pocnind de vanitate, cu o ambiție exagerată și absurdă, mascată sub o înfățișare foarte simplă*...

Dar acești oameni, orientați spre actele lor de natura lor, sînt departe de a reprezenta majoritatea. În majoritate, nimic nu-i deosebește la începutul vieții pe cei care defilează în acest proces. Acel dr. Karl Brandt, comisar al Reichului la Sănătate, prieten apropiat al lui Hitler, a ordonat între 200 000 și 300 000 de „eutanasii" ; aflăm că este „inteligent", „sensibil", „energic", „intuitiv", „cordial".

Dr-ul Conti, președinte al Camerei medicilor a partidului nazist, principalul responsabil al experiențelor de vivisecție în lagăre (după principalul său colaborator, dr-ul Blome, tot el ar fi întocmit proiectul, în 1941, de a steriliza elita poloneză), s-a sinucis în închisoare, dar nu mai înainte de a se fi gîndit să se justifice într-o scrisoare în care scrie îndeosebi : *Mă omor fiindcă am făcut o declarație falsă (...) n-aveam nici un motiv serios să fac această declarație falsă. Nu sînt un criminal. Nu pot să cred că faptul de a fi ascuns că Blome mi-a vorbit întotdeauna de intenția lui de a face experimente cu ființe omenești (...) constituie o omisiune serioasă (...) E foarte trist să sfîrșești astfel o viață plină de bune intenții și de îndatoriri realizate cu fidelitate...*"

Aceste „bune intenții" și „îndatoriri realizate cu fidelitate", care reprezintă aici o figură de stil derizorie sau expresia unei neînchipuite inconștiențe, încetează de a mai fi astfel cu alți acuzați — de exemplu acel general medic care a dirijat serviciile de sănătate ale Wehrmachtului și pe care autorul îl prezintă în felul următor : *O inteligență limpede, ordonată și activă, un caracter curajos și înțelept, sensibilitate*. În legătură cu el, dr-ul Bayle consideră *că n-a săvîrșit o faptă eroică denunțînd practici reprobabile, dar de o oarecare utilitate pentru națiunea aflată în război, și acoperite de atotputernicul Reichsführer.*

În spatele rîndurilor dese ale acestor oameni, care resping în secret „anumite practici", dar care, din patriotism, „nu săvîrşesc fapte eroice", acţionează alţii. De pildă, unul ca doctorul Gebhardt, pe care l-am cunoscut la Ravensbrück, şi acel profesor universitar Hirt, care a cerut să i se livreze 80 de prizonieri de război ruşi vii de origine evreiască (aproximativ treizeci de femei şi cincizeci de bărbaţi) care, din dispoziţia lui, au fost ucişi şi conservaţi în alcool pentru a constitui o colecţie.

În al treilea loc, în spatele profesorilor universitari şi al practicienilor celebri, apar în sfîrşit călăii cu mîinile mînjite. Iată pe unul din ei [1], aşa cum se prezintă el însuşi : *Mă numesc Joseph Kramer, Hauptsturmführer SS, 39 de ani. Pînă la 1932 eram librar la Augsburg, apoi voluntar în SS şi am fost însărcinat să păzesc deţinuţii din lagărele de concentrare. Înaintea ostilităţilor am fost locotenent la Esterwegen, Sachsenhausen, Dachau, Mauthausen şi Auschwitz. În aprilie 1941, am fost trimis la lagărul Natzweiler-Struthof, ca adjunct al comandantului Hüttig. În octombrie 1942 am fost comandant al lagărului pînă în aprilie 1944, dată la care am fost trimis la Auschwitz ; în decembrie 1944, comandam Bergen-Belsen. (...) M-am dus la Institutul de anatomie din Strasbourg unde se găsea Hirt ; el mi-a spus că aceste persoane trebuiau executate într-o cameră de gazare de la Struthof şi că trupurile lor trebuiau să fie duse la Institutul de anatomie, pentru ca el să dispună de ele. Mi-a dat o sticlă de circa un sfert de litru conţinînd săruri, care, cred, erau de cianură. (...)*

La începutul lui august 1943 am primit cei 80 de deţinuţi ; într-o anumită seară, am condus la camera de gazare, pe la orele nouă, 15 femei într-o camionetă. Le-am spus că se duceau la camera de dezinfectare. Ajutat de cîţiva SS-işti, le-am dezbrăcat de tot şi, cînd au fost complet goale, le-am împins în camera de gazare.

Cînd am închis uşa, au început să urle. După ce am închis uşa, am pus o cantitate din acea sare într-o pîlnie plasată sub fereastra de observare prin care urmăream ce se întîmpla înăuntrul camerei. Femeile au continuat să respire jumătate de minut şi au căzut pe podea ; cînd am deschis uşa, după ce am pus în funcţiune ventilaţia, zăceau pe jos fără viaţă şi pline de excremente. (...)

---
[1] F. Bayle, *op. cit.*, p. 866—868.

...N-am simțit nici un fel de emoție făcînd aceste lucruri, deoarece primisem ordinul de a-i executa pe acești 80 de deținuți în felul pe care vi l-am expus ; oricum, așa am fost crescut.

Oameni care se definesc în fața unui tribunal nu se arată așa cum se văd : chiar atunci cînd au renunțat în mod vizibil să contrazică fapte materiale, chiar atunci cînd se exprimă într-o scrisoare postumă, nu cunoaștem decît una din fețele lor.

Ce drum a parcurs acest fost tipograf, Johann Schwarzhuber, înainte de a veni la Ravensbrück să le audă murind pe femeile pe care le ucide ? Ce drum a parcurs Joseph Kramer, între librăria sa din Augsburg și „fereastra de observare" a camerei de gazare de la Struthof ? Nu putem decît să ne imaginăm, printr-o reflecție, un detaliu de comportament.

Singurul care s-a exprimat îndelung despre el însuși se numește Rudolf Franz Ferdinand Hœss, a fost comandant al Auschwitzului din mai 1940 pînă în octombrie 1943 și confesiunea lui este extraordinară. Știm de la el că era fiul și nepotul unor ofițeri superiori, catolic credincios și practicant scrupulos, serios, căsătorit cu o tînără care-i împărtășea idealul, că au avut cinci copii și că i-au crescut cu drag în spiritul „bunelor principii"... Știm de asemenea că a organizat moartea a patru milioane și jumătate de civili, care n-au săvîrșit nici un delict.

Urmează aceeași școală ca Joseph Kramer : mai întîi la Dachau, din 1934 pînă în 1938, apoi la Sachsenhausen, după aceea la Auschwitz.

La Dachau, în legătură cu ciomăgelile scrie (p. 62) : *Cînd am fost obligat să asist cu trupa mea la aplicarea acestor pedepse, m-am strecurat întotdeauna în ultimele rînduri. (...) N-aș putea să explic de ce aplicarea acestei pedepse îmi provoca o deosebită oroare.*

În vremea aceea am cunoscut un alt „Blockführer" care împărtășea aceleași sentimente și care dispărea cu regularitate în momentul execuțiilor : era Schwarzhuber, și adaugă : *Acei șefi de Bloc care țineau să asiste cu orice preț la aceste scene penibile erau aproape toți niște creaturi perfide, brutale, violente și vulgare, și așa se arătau și față de camarazii și de familiile lor. (...) (p. 82) ... Deși m-am supus inevitabilului, n-am vrut să ucid în mine sentimentele de compasiune în fața mizeriei umane. Le-am încercat întotdeauna, dar, în majoritatea cazurilor,*

n-am ţinut cont de ele (...) Vroiam să am reputaţia unui dur.

La Sachsenhausen, al doilea lagăr unde a fost el, organizează nu fără emoţie execuţiile de soldaţi, dintre care unii sînt camarazii săi, apoi cele ale creştinilor zişi „sectanţi ai Bibliei". Ceilalţi creştini sînt constrînşi să asiste la execuţii şi Hœss notează (p. 92—93) : *Martiriul coreligionarilor lor i-a stimulat şi mai mult. Mai mulţi dintre ei, care semnaseră deja angajamentul scris de a se abţine de la orice propagandă şi care trebuiau să fie eliberaţi foarte curînd, au retractat, declarînd că vroiau să sufere în continuare pentru Iehova.*

Cînd este numit Schutzhaftlagerführer, noul comandant Loritz îi preferă un om mai capabil să ia „măsuri energice" — şi acest om este Fritz Suhren, viitorul comandant al Ravensbrückului. Hœss este numit atunci, la 4 mai 1940, comandantul unui mic lagăr de carantină, situat la 60 de km de Cracovia : Auschwitz.

În cursul verii anului 1941, Himmler îl primeşte personal ca să-i explice ce aşteaptă de la el : exterminarea totală a populaţiei civile de religie mozaică. *Exista, fără-ndoială,* spune el (p. 169), *în acest ordin ceva monstruos, dar, în faţa argumentelor pe care mi le-a prezentat, aceste instrucţiuni mi s-au părut justificate...*

Din iniţiativa unuia din colaboratorii săi (Fritsch), Hœss utilizează gazul Cyklon B, pe bază de cianură ; el îi ucide mai întîi, prin acest mijloc, pe prizonierii de război ruşi, apoi, în serii uriaşe, pe civilii evrei. Îi însoţeşte el însuşi pînă la uşa camerei de gazare, şi acest tată de familie notează (p. 176) : *În această ambianţă neobişnuită, copii de vîrstă fragedă începeau să se smiorcăie. Dar, după ce erau mîngîiaţi de mama lor sau de oamenii din comando, se potoleau şi se îndreptau spre camerele de gazare jucîndu-se sau hîrjonindu-se, cu cîte o jucărioară în braţe.*

Am observat uneori femei care erau conştiente de soarta ce le aştepta şi, cu toate că citeai în ochii lor frica de moarte, mai găseau încă forţa să glumească cu copiii lor sau să-i liniştească.

În ochii lui Himmler (p. 214), *Germania era singurul stat care avea dreptul să-şi exercite dominaţia. (...) Naţiunile cu sînge nordic predominant trebuiau să se bucure de un tratament privilegiat, ca să poată fi înglobate, după*

aceea, în Germania. Popoarele cu sînge oriental, dimpotrivă, trebuiau fărîmițate și reduse la zero, transformate în niște iloți.

El încheie, spunînd (p. 220) : *Două stele mi-au slujit drept călăuză (...) patria mea și familia mea...*

Așa că marele public n-are decît să mă considere o fiară sălbatică, un sadic crud, asasinul a milioane de ființe omenești : masele nu-și vor putea face o altă idee despre fostul comandant al Auschwitzului. Ele nu vor înțelege niciodată că și eu am avut o inimă...

Cum se poate ca acesta, și alte sute ca el, aparținînd prin originea și formația lor cadrelor de mijloc ale societății germane, în aparență sub pavăza unor noțiuni care și-au dovedit eficiența (familia, patria, religia), să tortureze, să masacreze cu sînge rece, ani de zile, oameni fără apărare, cu miile — aceasta este o întrebare pe care o pun și și-o pun mai toți cei care au cunoscut, îndeaproape sau din auzite, universul concentraționar [1]... Uzanța ne cere să căutăm în istoria Germaniei sau în particularitățile psihologice atribuite germanilor, ba chiar vechilor germani ai lui Tacit, „ceva“ care, deși deosebește categoric sectorul uman contaminat de celelalte, ar explica această contaminare — pe plan sociologic „ceva“, într-un cuvînt, de soiul acelei faimoase gene excedentare care, potrivit psihiatrilor, i-ar deosebi pe unii perverși.

Ideea că există „rase“ feroce sau „rase“ perverse mi s-a părut întotdeauna absurdă, chiar în 1945 (cînd spun „rasă“ înțeleg prin aceasta „eredități comparabile“), dar este adevărat că anumite societăți admit anumite ferocități, și între 1939 și 1945 am cedat, ca mulți alții, tentației de a formula deosebiri, catalogări : „ei“ au făcut asta, „noi“ n-am face-o. .

Astăzi nu mai cred deloc acest lucru, ba, dimpotrivă, sînt convinsă că nu există popor care să fie ferit de dezastrul moral colectiv din care această carte nu descrie decît un sector.

Dar să nu mi se impună să spun că alte dezastre morale contemporane sînt identice cu dezastrul german din perioada hitleristă : niciunul nu îl egalează. Nu-i mai puțin adevărat însă că între Germania lui Hitler și marile democrații contemporane care au adoptat, mai

---

[1] Expresia îi aparține lui David Rousset, care a publicat, încă din 1946, *L'Univers concentrationnaire* la Editions du Pavois

mult sau mai puţin temporar, metodele sale, deosebirea este mai ales statistică : marile ţări democrate n-au fost *complet* contaminate de sectorul criminal pe care l-au favorizat.

Unii evocă în legătură cu ele, bucuros şi în exclusivitate, atrocităţile erei staliniste, alţii le ignoră, dar insistă asupra celor petrecute în timpul războiului din Algeria sau din Vietnam. În ceea ce mă priveşte, pe cele din Vietnam nu le-am cunoscut decît din presă, cît despre crimele de război din Algeria, din 1954 pînă în 1962, am fost informată despre ele cu lux de amănunte şi zi de zi. Nimeni nu se gîndeşte să nege faptul că statul a încurajat şi a acoperit aceste crime, în Franţa ca şi în alte ţări ; totuşi în aceste ţări s-a reuşit să se menţină o fragilă ficţiune : aceea că nu sînt torturaţi, nici masacraţi nevinovaţi, ci doar oameni care te ameninţă. Această crustă era foarte subţire, deoarece au fost torturaţi şi masacraţi şi nevinovaţi, dar dezaprobarea a avut posibilitatea să iasă la lumină, şi a putut chiar să se exprime, la drept vorbind cam tîrziu ; ea a permis unele recursuri. În Germania nu s-a petrecut nimic de genul acesta. Acolo, datorită mitului rasist, crima instituţionalizată cu cinism a pătruns în toate rotiţele naţiunii. Dacă n-ar fi avut loc zdrobitoarea înfrîngere militară a Germaniei, ea n-ar fi avut nici cea mai mică şansă să se elibereze de aceasta.

Trebuie s-o spunem : pretutindeni unde oamenii, din motive patriotice, au creat, au încurajat, au acoperit un sector criminal, ei au acoperit şi au încurajat atrocităţi, şi fiecare ţară democratică ce a comis greşeala abominabilă de a consimţi la aceasta şi-a asumat şi riscul de a nu reuşi să zăgăzuiască pagubele. Se ştie că în Franţa zăgazurile s-au rupt, şi că n-a lipsit mult ca infecţia să se instaleze.

Dar ceea ce mi-am propus nu este să filozofez asupra istoriei contemporane, ci, în primul rînd, să împiedic, pe măsura posibilităţilor mele, falsificarea ei. Mai doresc totuşi, şi din toată inima, să atrag atenţia factorilor de răspundere asupra uşurinţei tragice cu care „oamenii de treabă“ pot deveni călăi fără ca măcar să bage de seamă, asupra primejdiei pe care o reprezintă acest lucru chiar pentru cei ce-şi închipuie că vor beneficia de pe urma acestor fapte, şi, în consecinţă, asupra necesităţii de a se ajunge, în privinţa anumitor crime grave, la definiţii internaţionale internaţional acceptate.

PARTEA A PATRA

Metode de anchetă

1. Controlul mărturiei

Studiile științifice extrem de numeroase care au fost consacrate, de aproximativ șaizeci de ani încoace, mărturiei, au discreditat-o, în prea mare măsură, dar, după părerea mea, prea necondiționat, în rîndul publicului larg căruia le-au ajuns la cunoștință [1].

Concluziile lor sînt că mărturia în întregime exactă este o excepție, că erorile, cînd sînt de bună-credință, sînt afirmate cu tot atîta siguranță ca și faptele exacte, că „deprinderile mentale“ ale martorului pot să se substituie percepțiilor sale fără ca acesta să aibă, pentru nimic în lume, știre de ele. Nici măcar concordanța mai multor mărturii nu va fi deci în mod necesar un criteriu de veridicitate, deoarece e normal ca în mintea unor indivizi care aparțin aceluiași grup social să se găsească imagini mentale identice. Această contaminare a „realului“ de către

[1] Această campanie a luat dealtfel amploare încă de pe vremea cînd mijloacele de măsurare și de înregistrare mecanice și-au început formidabila lor dezvoltare : fonograful și magnetofonul pentru voce, fotografia și cinematograful pentru imagine, toate pontările mecanice (astăzi electronice), a căror imagine sau prezență sînt latente în viața socială din vremea noastră, au impus, mai mult sau mai puțin limpede, spiritelor o comparație cu imperfecta noastră mașinărie cerebrală pînă-ntr-atît, încît uriașul teanc de hîrțoage care împovărează veacul nostru și pe care cantitatea sa îl face aproape inaccesibil ne readuce din nou la măsura umană.

„probabil" va fi cu atît mai puternică dacă de la evenimentul asupra căruia se dă informația va fi trecut o bucată de vreme și dacă martorii interogți vor fi avut timpul să reflecteze și să discute între ei.

Atunci cînd, în loc de a explora un trecut apropiat, este explorat un trecut relativ îndepărtat cu ajutorul unor relatări scrise de persoane pe care anchetatorul nu le are la dispoziția sa — așa cum i se întîmplă firesc istoricului — ne închipuim lesne că nesiguranța concluziilor va spori în modul cel mai neliniștitor posibil.

Verosimilul, confruntarea unor relatări analoage vor constitui, în cazul care ne interesează aici, un ajutor nesatisfăcător, deoarece în aceeași perioadă, în același loc, condițiile groaznice de viață au coexistat cu altele care, datorită circumstanțelor, pot să treacă drept aproape normale : în aceeași zi, la cîțiva metri unele de altele, ființe umane pe care nimic nu le deosebește între ele au pășit unele spre viață, altele spre suferințe înfiorătoare care s-au terminat cu moartea ; ele n-au putut să nu știe unele de altele. În orice caz, povestirea unora nu poate în nici un fel să confirme sau să infirme o povestire care se referă la ceilalți, decît numai prin anumite amănunte pe care martorii arareori se gîndesc să le dea.

Aceste amănunte am încercat să le adun sistematic în cei opt ani care au urmat celui de-al doilea război mondial interogînd direct și îndelung, asupra unui mare număr de obiective precise, un mare număr de informatoare calificate ca atare. Doream să reconstitui astfel, bucățică cu bucățică, un vast ansamblu de fapte, adeseori necunoscut chiar de cele care m-au ajutat să-l stabilesc. Se va vedea că acest lucru permite să se dozeze procentul de incertitudine al fiecărei mărturii și să se arate că unele dintre ele sînt de o extraordinară veridicitate, iar pentru celelalte să se circumscrie majoritatea inexactităților.

Așa cum documentele *autentice* pe care le-am trecut în revistă în a doua parte a acestei cărți au putut fi stoarse și au redat astfel adevărul pe care-l conțineau, în așa măsură încît chiar erorile conținute de ele să furnizeze informații prețioase, tot așa martorul poate să ne arate tot ceea ce știe, și mai mult decît știe, cu condiția de a fi chestionat potrivit unei metode adaptate exact pentru el. Se obține astfel de la el o informație mai completă, mai umană și, în ciuda a ceea ce se crede adeseori, mai exactă

decît cea din texte — care am văzut cît de supuse greşelii sînt.

Cînd examinăm atent experienţele care au stabilit incertitudinea mărturiei, ne dăm seama dealtfel că ele au fost făcute tocmai ca să stabilească această incertitudine. Făcînd aceasta, ele au adus un serviciu cauzei adevărului, atrăgîndu-ne atenţia ; dar, după ce lucrul a fost făcut, ar fi uşor să se treacă acum la „contra-experienţe" care să demonstreze inversul, adică că se poate ajunge la adevăr prin mijlocirea unor martori selecţionaţi.

Dacă, de exemplu, Claparède, într-o experienţă celebră, în loc să vrea să dovedească că numai 8 din cei 54 de studenţi ai săi au văzut efectiv o anumită lucarnă prin faţa căreia treceau în fiecare zi, s-ar fi străduit să stabilească existenţa sau inexistenţa numitei lucarne, i-ar fi fost de ajuns să o întrebe pe femeia de serviciu sau pe omul la toate care aveau sarcina în Universitate să spele geamurile (şi cu atît mai ades cu cît, după cum ştim, scena se petrece la Geneva). Punîndu-l pe portarul imobilului să confirme această unică mărturie, el ar fi obţinut două răspunsuri concordante şi... exacte.

Pentru cel ce caută anume să redescopere fapte trecute şi inaccesibile altfel decît în memorie, o statistică a răspunsurilor eronate nu-l va interesa decît în măsura exactă în care ea ar putea să-i servească drept bază pentru a stabili şi delimita zonele lui de cercetare, deoarece scopul său nu este de a culege mărturii, ci, cu ajutorul lor, de a reuşi să sesizeze trecutul. De aceea, pentru fiecare povestire trebuie să se constituie ierarhii de probabilitate : în funcţie de obiectul ei, în funcţie de subiectul pe care-l are, dar mai ales în funcţie de raporturile existente între acest subiect şi acest obiect (raporturi profesionale, accidentale, afective). După aceea, trebuie *clasată* fiecare informaţie furnizată într-o ordine care urmează îndeaproape realitatea studiată. Cu aceste dozări, clasamente şi metoda uzuală de verificare a mărturiilor, posedăm instrumente de control aproape la fel de sigure ca „maşinile" şi mai puţin uşor de dereglat decît ele. Dacă obiectul mărturiei este un fapt permanent, instituţional, nu se pune nici o problemă adevărată, căci cea mai elementară metodă de anchetă va permite să se ajungă la adevărul momentului. Pe această bază de informare se întemeiază etnologia — şi toţi cei

care i-au experimentat metodele[1] știu că ele sînt destul de sigure.

Cînd obiectul anchetei se referă la condiții de viață temporare, dar care au fost trăite de un grup o anumită perioadă de timp (de exemplu condițiile de viață cotidiană într-un anumit lagăr, organizarea și unele amănunte din ierarhia acestora, componența aproximativă a unui anumit transport), o simplă comparație între numeroasele mărturii culese sistematic de subcomisia pentru deportare a Comitetului de Istorie al celui de-al doilea război mondial permite reconstituiri valabile.

Neliniștile noastre vor începe să se ivească numai atunci cînd vom aborda domeniul cel mai hazardat al mărturiei — relatarea unui „eveniment". Dar nici pe acest teren nu sîntem dezarmați.

Trăsătura caracteristică a unui eveniment este de a fi scurt, fortuit, insolit ; în consecință, el face apel la o memorie care nu mai este memoria abstractă și intelectuală, cea mai trainică și totodată cea mai puțin sigură, ci la o memorie concretă, care este foarte inegal repartizată între indivizi. I se va cere socoteală pentru percepții furtive sau distrate, și e normal ca erorile comise să fie atunci mult mai numeroase decît observațiile bune, în așa măsură încît s-a putut afirma, în ceea ce o privește : „Majoritatea înseamnă eroare". Majoritatea, dar nu totalitatea.

Deosebit de inexacte sînt cele mai multe percepții privind mișcările, culorile, formele, numerele, evaluarea duratelor. Totuși există chiar în acest din urmă domeniu grade în inexactitudine, și informațiile asupra formei și culorii unei haine vor avea mai multe șanse de a fi exacte

---

[1] Așa cum spune președintele F. Gorphe : *Studiul mărturiilor... nu poate fi făcut temeinic, prin metode științifice pozitive, decît în comparație cu mărturii vii. Or, istoricul nu are la îndemînă decît documente moarte.* François Gorphe, președinte al Curții de apel din Poitiers, *La Critique judiciaire des preuves.* (Giustizia Penale), Parte IV a, La procedura, 1935, fasc. XI.

François Gorphe, atît în calitate de psiholog cît și în calitate de jurist, este autorul francez care a studiat cel mai îndelung și cel mai temeinic marea problemă a mărturiei judiciare. În excelenta bibliografie pe care o publică la sfîrșitul principalei sale opere (*La Critique du témoignages*, Dalloz, 1947, ed. a 2-a, Paris 470 p.) vom găsi toate studiile anterioare anului 1925.

Pentru al doilea pătrar al secolului al XX-lea a se vedea bibliografia dr-ului Michel Cenac (*Le Témoignage et sa valeur au point de vue judiciaire,* Rapport de médecine legale, Cahors, Coueslant, 1951, 40 p.).

dacă ne sînt date de o croitoreasă, decît dacă provin de la un contabil sau de la un factor. Şi atunci cînd ne adresăm croitoresei care a cusut sau a reparat haina, sau spălătoresei care a spălat-o şi a călcat-o, noi micşorăm şi mai mult marginea de incertitudine, şi poliţiştii o ştiu bine. Într-un cuvînt, posibilităţile de eroare şi de fidelitate ale mărturiei nu sînt un fapt al hazardului.

Veracitatea martorilor este variabilă şi în parte distinctă de sinceritatea lor ; totuşi, acesta este primul punct care trebuie examinat şi e de la sine înţeles că mai întîi e necesară identificarea martorilor mincinoşi.

Există două tipuri, dintre care unul e greu de descoperit, iar celălalt relativ uşor. Contrar opiniei comune, minciuna interesată e cea care ar putea să creeze cele mai mari dificultăţi — în ciuda interesului, adeseori evident, care ar trebui să ne-o reveleze — deoarece ea este, în general, premeditată, deci bine compusă, plauzibilă, şi poate să aibă şansa de a se referi la un amănunt lipsit de semnificaţie pentru public, mai bine cunoscut de martorul mincinos decît de oricare altă persoană, şi, prin urmare, dificil de controlat. În afară de aceasta, autorul ei poate să nu fie decît un mincinos ocazional, ceea ce o face cu atît mai de temut.

În schimb, identificarea minciunii gratuite este relativ uşoară, deoarece ea devine vulnerabilă prin trei trăsături care — după cum am controlat-o de nenumărate ori — o însoţesc aproape invariabil. În primul rînd, este întotdeauna senzaţională : ea se referă deci la evenimente care anevoie pot să treacă neobservate şi asupra cărora este, în consecinţă, posibil să se găsească alte informaţii, apoi ea este arareori izolată, inserîndu-se, dimpotrivă, într-o serie lungă de fabulaţii care, la cea mai mică contraanchetă, se vor poticni, fatalmente, într-un punct sau în altul ; în sfîrşit, ea este întotdeauna produsul unor persoane cu un temperament deosebit şi acestea nu reuşesc să şi-l ascundă mult timp.

Aceste persoane sînt, la drept vorbind, mult mai numeroase decît se presupune în general, şi un domeniu ca acela al lumii concentraţionare — bine făcută, vai !, pentru a stimula imaginaţiile sadico-mazochiste — le-a oferit un cîmp de acţiune excepţional. Am cunoscut mulţi taraţi mintali, pe jumătate escroci, pe jumătate nebuni, exploatînd o deportare imaginară ; am cunoscut alţii — deportaţi adevăraţi — a căror minte bolnavă s-a străduit să depă-

ţească chiar monstruozităţile pe care le-au văzut sau despre care li s-a vorbit. S-au găsit chiar editori care să tipărească unele din aceste elucubraţii şi compilatori mai mult sau mai puţin oficiali care să le utilizeze, dar editorii şi compilatorii n-au nici o scuză, deoarece ancheta cea mai sumară ar fi fost de ajuns pentru a descoperi impostura.

Minciuna interesată este mai puţin uşor de detectat şi nu vom reuşi decît dacă posedăm acea sită pe care o constituie informaţiile nenumărate şi judicios clasate, fără de care nu putem să sperăm să facem în mod serios o anchetă socială oarecare. Cu alte cuvinte, minciuna va intra atunci în categoria generală a erorilor materiale care, să ne grăbim s-o spunem, sînt mult mai ades făcute de bună-credinţă. Dar, înainte de a examina cum vom reuşi să ne apărăm de ele în ansamblu, trebuie să spunem un cuvînt despre „părtinire", deoarece ea este argumentul-măciucă în materie de istorie contemporană.

2. Angajare şi imparţialitate

Este evident că mărturiile directe despre deportare exclud neutralitatea şi o exclud chiar complet, deoarece una din trăsăturile caracteristice ale regimului concentraţionar a fost aceea de a nu fi fost niciodată *văzut* de către un „spectator" indiferent.

Soldaţii englezi care au eliberat Bergen-Belsen, americanii, ruşii care, primii, au pătruns în Auschwitz, şi cei neutri, elveţienii şi suedezii din Crucea Roşie internaţională, n-au „trăit" într-un lagăr, au „văzut" ceea ce *a rămas* dintr-un lagăr, dar nu pot fi consideraţi ca fiind „nepărtinitori" deoarece, după cîte ştiu eu, dimpotrivă, ei au împărtăşit imediat sentimentele intense ale victimelor — poate chiar mai violent decît acestea.

Paznicii germani au *văzut* ceea ce, în afară de ei, n-a fost cunoscut decît de morţi. Mărturiile lor nu s-au manifestat — nu încă — sub forma unor amintiri publicate de mîini pioase şi nu cunoaştem punctele lor de vedere decît prin depoziţiile pe care le-au făcut în faţa tribunalelor care-i judecau ca criminali de război. Aceste mărturii ar trebui să ne fie de două ori suspecte, deoarece nu numai că autorii lor erau „părtinitori" de la început, dar şi interesul

lor evident, imediat, îi împingea la minciună. Majoritatea nu s-au lipsit de ea, dar nu toţi, şi mai ales nu în toate privinţele, aşa cum s-a putut vedea în a doua parte a acestei cărţi. Tocmai datorită acestei surse de informaţie a fost posibil să lămurim fapte pe care nu le puteam reconstitui fără ea. Printre motivele de suspiciune faţă de această categorie de martori, nu menţionez criteriul moralităţii (care joacă totuşi un rol atît de important în opinia pe care şi-o face fiecare a priori despre o mărturie), tocmai pentru că socotesc că nici o mărturie nu trebuie să fie acceptată a priori.

Timpul, dacă a stins curiozităţile, a înăsprit prea adeseori poziţiile luate : în mediile atinse de decimarea concentraţionară susceptibilitatea este extremă ; tot ceea ce contribuie la prezentarea în culori şi mai negre a autorilor crimelor este adeseori admis fără critică şi cea mai mică rezervă provoacă indignarea. Dimpotrivă, în mediile compromise, chiar de departe, cu Germania hitleristă, reacţia este inversă şi sînt puse la îndoială pînă şi faptele cele mai puţin contestabile. Ceea ce are tangenţe, în Franţa, cu istoria politică a anilor 1939—1945 stîrneşte patimi atît de vii, încît ele vor supravieţui, pare-se, oamenilor care le-au trăit.

La fel se întîmplă cu toate evenimentele care mobilizează sentimentele şi interesele timpului lor : cine era „neutru“ la Paris în 1793 ? Cine, chiar în zilele noastre, este complet neutru în raport cu evenimentele revoluţionare ? La mai multe generaţii după moartea ultimilor martori, şi la mii de kilometri de locul unde au trăit aceştia, putem vedea, pe continentul american, cutare republică sărbătorind 14 iulie ca sărbătoarea sa naţională.

Dar a trăi şi a acţiona fără părtinire este de neconceput : viaţa nu este decît opţiuni, şi cu cît acestea sînt mai puţin evidente, cu atît ne încurcă mai mult. Toţi, atîta vreme cît sîntem, optăm nu doar pentru un partid sau altul, optăm de asemenea neîncetat pentru o fiinţă sau alta, pentru o acţiune sau alta, pentru o explicaţie sau alta a fiinţelor şi a acţiunilor, şi ne orientăm în mod constant, fibră cu fibră, în raport cu această imensă reţea de evenimente şi înlănţuiri care urzesc istoria. Şi aşa cum nu există, moralmente, adevăraţi mediocri, ci numai fiinţe care n-au întîlnit evenimentele care să le pună în evidenţă, tot aşa

nu există nici adevăraţi indiferenţi, adevăraţi neutri, ci doar fiinţe care n-au înţeles nimic. Experienţa este un patrimoniu secret, foarte greu comunicabil, explicînd această luciditate ascuţită, pătrunzătoare, care poate să se întîlnească între adversari ce au împărţit aceeaşi dramă şi care este uneori sora unui sentiment de amară şi clarvăzătoare milă.

Să nu ne bizuim deci pe faptul că vom găsi martori „nepărtinitori", iar părtinirea, cînd e de bună-credinţă, nu este decît una din nenumăratele cauze ale unor erori involuntare de care trebuie să ne temem, şi precauţiile generale pe care le vom lua împotriva ansamblului acestora ne vor feri totodată de ea. Atunci cînd părtinirea este însoţită de rea-credinţă, ea intră în categoria minciunilor, cu atît mai uşor de izolat în acest caz cu cît sînt enorme şi construite în jurul unui sistem.

Îi va rămîne, fireşte, „părtinirii" domeniul interpretărilor de unde e greu s-o dezrădăcinezi — dar invers, absenţa totală de „participare" afectivă la un eveniment este un element de neînţelegere aproape radical. Intre părtinire şi neînţelegere portiţa este îngustă — dar această îngustime face parte din datele problemei istorice şi chiar, pe scurt, ale problemei umane.

3. Clasarea

Pentru a elimina erorile, oricare ar fi ele, voluntare sau involuntare, organizate sau dezordonate, primul tratament de control va fi clasarea faptelor culese.

Este de o importanţă capitală pentru cine doreşte să cunoască o societate, vie sau moartă, deoarece obiectul său nu este numai de a permite recuperarea imediată a unui document, ci şi de a constitui un fel de „grilă de decodificare" pentru realităţile studiate. Deci este esenţial să nu se adopte — decît cu titlu complementar — indici abstracţi (alfabetic, de exemplu, sau metodic), ci să se caute o clasare care să se apropie cît mai concret de formele reale ale organismului în a cărui prezenţă se află.

Nu este cazul să menţionăm, în cadrul acestui studiu, nenumăratele aplicaţii care se pot trage în practică din apropierile ce se stabilesc astfel. De mai multe ori în viaţa mea am avut prilejul să creez, de la un capăt la altul, sis-

teme de investigare socială, pentru grupuri umane între care nu există nici o legătură : societăţi stabile de ţărani sau de nomazi africani sau societăţi instabile create de un eveniment şi care se dizolvă odată cu el.

Problema a fost de a inventa şi de a adapta, şi pentru unele, şi pentru celelalte, serii de planuri de înregistrare, de teste de control care trebuiau să se adapteze unor forme atît de diferite.

Primele grupuri erau vii, prezente, care crescuseră încet şi solid pe rădăcini adînci, ele aparţineau unor tipuri sociale care pot fi calificate drept arhaice ; celelalte, cele ale universului concentraţionar, complexe şi fără formă, care trăiseră un prezent scurt, fără trecut şi fără viitor, şi care astăzi au dispărut.

În ceea ce le priveşte, imposibil să utilizăm „structuri interne" care să stabilească clasări şi pentru ele a trebuit să adopt criteriile cele mai exterioare şi cele mai aparente, adică „vecinătatea" şi „durata". Studiind închisorile, am cercetat celulă cu celulă, iar convoaiele vagon cu vagon ; lagărele, Bloc şi Bloc, dormitor cu dormitor, pat cu pat. Această muncă uriaşă era necesară în concepţia mea deoarece ea reprezenta singura posibilitate de a mă asigura de autenticitatea anchetei mele şi de a reuşi s-o controlez verificînd, nu buna-credinţă a martorilor (aveam alte dovezi pentru aceasta), ci fidelitatea memoriei lor şi, dincolo de ea, cea a memoriei în general.

Este limpede că nu i se poate cere ceea ce ea nu poate da, şi cînd a înregistrat o scenă scurtă, un episod izolat, chiar dacă a fost remarcabil, trebuie să ne lăsăm o margine largă de incertitudine. În schimb, cînd este vorba să reconstituim o stare care s-a prelungit o perioadă destul de lungă, putem, dacă martorii sînt destul de numeroşi, să ajungem la rezultate surprinzătoare.

Fidelitatea memoriei variază într-un mod atît de constant cu durata faptului pe care l-a înregistrat, încît mi-a fost posibil să prevăd în ce caz voi ajunge la o reconstituire totală a cutărei sau cutărei etape a deportării, şi chiar să fixez aproximativ dinainte numărul de martori care ar fi necesari pentru acest lucru. Cînd etapa care trebuie reconstituită a fost scurtă, numărul erorilor sporeşte în mod necesar, dar, cu multă răbdare şi ţinînd seama de verificări şi de „specificitatea" fiecărei mărturii, este posibil să ajungem să circumscriem erorile. Un exemplu vă va face să înţelegeţi mai bine.

Nu posedam, după cîte știu eu, decît două liste germane autentice de convoaie franceze compuse din femei deportate. Am încercat, chiar de la ieșirea mea de la Ravensbrück, să reconstitui celelalte convoaie cu ajutorul unor fragmente de documente și mai ales prin anchetă orală. Pentru aceasta, așa cum am expus-o mai înainte, am început prin a distinge toate etapele captivității parcurse de fiecare element al convoiului (Rezistența, arestările, închisorile din Paris și din provincie, regrupările de la Fresnes, Romainville sau Compiègne, traseele făcute cu trenul din Franța în Germania, distribuirea în diferitele Blocuri sau celule ale fortăreței sau ale lagărului german, plecările pentru comandouri, eventualele reîntoarceri, noi plecări etc.). La fiecare etapă luau naștere, apoi se dislocau grupuri mai mult sau mai puțin omogene.

Să luăm etapa cea mai scurtă : cea a traseului Paris-Ravensbrück, care a reprezentat o medie de la patru la șapte zile. În cursul unei anchete făcute peste opt ani și datorită unei duzini de martori care mi-au dictat lungul șir al amintirilor lor de la începutul pînă la sfîrșitul captivității lor, știam că un anumit convoi numărase cinci vagoane, poate șase. În fiecare din aceste vagoane, două sau trei prizoniere, din diferite motive, atrăseseră atenția celor șaptezeci de tovarășe ale lor, permițînd astfel identificarea grupului cu care călătoriseră. De atunci fiecare nou martor pe care îl interogam putea să fie replasat într-unul din vagoane, apoi din etapă în etapă, pînă la eliberare, într-un grup sau altul.

Pentru această etapă atît de scurtă, fiecare femeie interogată mi-a furnizat cel puțin trei nume, adeseori o duzină, arareori, dar uneori, mai mult de douăzeci, și aceasta într-o colectivitate care n-a durat decît cel mult o săptămînă și care a numărat șaptezeci de suflete.

Consultînd alte douăsprezece supraviețuitoare din fiecare grup, am reușit să am verificări de mărturii suficiente pentru a le reconstitui. Totalizînd atunci identitățile obținute am observat aproape invariabil că ele erau mai *numeroase* decît numărul prizonierelor care se aflau efectiv în vagon : era normal să fie erori, dar erori datorate uitării, erori în minus, și nu în plus, prin adăugire.

Aceste adăugiri nu erau dealtfel cîtuși de puțin rodul unei născociri, ci cel al unei contaminări a imaginilor. Totul se întîmplă ca și cum memoria, asemenea unui aparat fotografic, ar fi înregistrat clișee pe care le suprapune după

aceea, pentru a le proiecta pe toate împreună pe ecranul amintirii.

Aceste prizoniere, chemate să împartă timp de cinci pînă la șapte zile cei cîțiva metri patrați ai închisorii lor pe roate, nu se cunoșteau în general deloc în momentul plecării. Prezența, în aceste condiții, a două sau trei vecine de celulă, a cîtorva tovarășe implicate „în același proces" ia, evident, pentru ele o mare importanță. În afară de aceasta, ele văd atunci pentru prima oară un anumit număr de nou venite a căror personalitate este izbitoare — or, atunci cînd am putut să izolez erorile mărturiei lor, am constatat că ele au avut întotdeauna loc în legătură cu aceste necunoscute. Aceasta se explică perfect, deoarece impresia pe care au suferit-o în momentul îmbarcării lor în vagoane se confundă cu cea a punerii în carantină ; este o impresie intelectuală, abstractă, și întrucîtva pasivă, în timp ce faptul de a fi revăzut pentru prima oară cutare sau cutare relație din Rezistență este circumstanțiat, personal, concret, degajat de orice confuzie — datat.

Cum să analizăm mărturiile și să identificăm, în acest caz, erorile ? Nu-i nevoie decît de timp și răbdarea de a scrie pe o coloană toate numele date de o duzină de martori (să spunem 85 de nume), apoi de a face douăsprezece coloane alături de prima, fiecare corespunzînd unei mărturii. În coloana primei informatoare, în fața identităților date de ea, am înscris un reper, în coloana următoare la fel, în fața identităților indicate de al doilea martor. Și așa mai departe.

O supraviețuitoare dintr-un anumit transport, d-na A. Ab., mi-a dat exact douăsprezece nume, dintre care pe acela al unei femei tinere vorbind germana, care a slujit drept interpretă în timpul traseului și care, din acest motiv, a fost remarcată de toate tovarășele ei. Niciuna din celelalte unsprezece femei pe care mi le-a numit ea nu-și amintește de tînăra interpretă — fapt inexplicabil, deoarece personalitatea ei e puternică, ea a fost arestată într-un grup de Rezistență numeros, și se pare, dealtfel, că nici o femeie, chiar ștearsă, n-a trecut neobservată. Îmi dau seama, de asemenea, că, în afară de tînăra interpretă, care nu-și amintește nici ea de d-na A. Ab., aceasta mi-a numit cinci sau șase tovarășe de celulă sau din Rezistență care au scăpat de asemenea complet atenției celorlalte unsprezece memorii pe care le consult. Am putut atunci să trag concluzia că e

vorba de o eroare parţială : d-na A. Ab. a făcut efectiv traseul în compania a cinci sau şase tovarăşe pe care ea le cunoştea dinainte, dar într-un alt vagon, pe care l-am identificat dealtfel cu uşurinţă, unde nu se afla tînăra interpretă. Această eroare este cu atît mai explicabilă cu cît convoiul — ca toate celelalte convoaie —, încă de la sosirea la Ravensbrück, a fost pus în carantină într-un Bloc unde înghesuiala reproducea în mod extraordinar atmosfera din timpul călătoriei ; opt zile de la această sosire, d-na A. Ab. pleca într-o direcţie, iar tînăra interpretă într-alta. După cîte ştiu, ele nu s-au mai revăzut niciodată.

Aş putea să enumăr la nesfîrşit erori de acest gen, la fel de motivate atunci cînd sînt analizate şi la fel de uşor de eliminat prin mecanismul verificării mărturiilor pe care l-am descris mai înainte, mecanism care ne permite să vedem, întrucîtva din profil, acest con de licăriri nesigure pe care fiecare fiinţă, atît timp cît respiră, îl îndreaptă spre trecut — dar aş putea să enumăr cazuri tot atît de numeroase în care memoriile au funcţionat fără greş, în care fiecare nou martor a adus o confirmare a veridicităţii celorlalte.

În rezumat, am fost determinată să alcătuiesc o clasare la două scări : cea mai largă, în ciuda tuturor eforturilor mele, n-a putut să treacă de treapta naţională, dar grila Spaţiu-Timp (care înregistra în anume locuri, în anume perioade grupuri umane temporare, dar identificate) a permis foarte repede un control al autenticităţii pentru toate mărturiile şi documentele strînse în Franţa ; cea mai fină era la scara unuia singur din aceste grupuri temporare, dar ea îl încadra de la formarea pînă la destrămarea lui : fiinţă omenească cu fiinţă omenească, se puteau cîntări poverile care le-au zdrobit pe fiecare din ele.

Cînd am scris acest studiu aveam deci informaţii de ansamblu despre deportarea franţuzoaicelor, dar, în afară de aceasta, sondajele mele cuprindeau inventarul metodic al comportamentelor individuale în trei convoaie : un convoi de eliberare (336 de persoane, eliberate de Crucea Roşie suedeză), un convoi de deportare ale cărui prizoniere fuseseră arestate în 1943 (958 de persoane) şi un alt convoi ale cărui prizoniere fuseseră arestate în 1944 (676 de persoane). Ultimele două au fost completate printr-o reconstituire, din păcate parţială, dar făcută celulă cu celulă, privind popularea închisorilor la datele corespunzătoare.

4. La confluența dintre document și mărturie

Ce știam noi despre universul concentraționar, noi, cei care l-am trăit ? Decît că proporțiile lui le depășeau pe cele pe care mijloacele fizice ale omului le pot sesiza, că aparatul administrativ, indispensabil pentru a cuprinde aceste mase, era plin de slăbiciuni și falsificări și că arhivele pe care le îngrămădea aveau să fie distruse selectiv : mai întîi cele mai secrete, adică cele mai concludente, cele mai acuzatoare.

Ultimul lagăr de concentrare nazist și-a deschis porțile, acea „Lume de dincolo" a încetat să-și decupeze masa în spațiul real pentru a se profila printre fantomele „dimensiunii istorice", dar ea le-a reîntîlnit fără bagajele lor, goală ca morții săi.

Primele apariții ale *universului concentraționar* în istorie n-au fost cele mai puțin deformate : la procesele pentru crimele de război din 1946 și 1947, la care am asistat, am fost frapată de faptul că martori și acuzați, folosind același limbaj esoteric, nu se înțelegeau decît între ei, peste capul judecătorilor și al publicului. În consecință, martorii, revenind în mediul lor anterior, au învățat să „traducă" ceea ce aveau de spus în fața unor magistrați și spectatori pe care nenumăratele publicații despre lagăre îi inițiaseră. Și distanța mi s-a părut că se mai micșorează puțin. Poate că adevărul există.

Această lume a groazei apărea astfel ca o lume a incoerenței, mai înfricoșătoare decît viziunile lui Dante și mai absurdă decît jocul de zaruri. La pornire, deportatul poate avea șanse egale de a fi antrenat pe o cale mai degrabă decît pe o alta, dar, după ce se schimba macazul destinului, el nu mai scăpa de panta pe care urma să se coboare spre viață sau spre moarte : într-un anumit grup, cinci șanse dintr-o sută de a supraviețui, într-altul cinci șanse dintr-o sută de a muri. Și asupra tuturor nu posedăm, în cel mai bun caz, decît o medie confuză.

În acest univers al incertitudinii și al tenebrelor, tot atît de cumplit de ireal ca un coșmar, punctele de reper, în spațiu și în timp, au lipsit și ne lipsesc și acum. Cu prețul vieții lor, unii și-au notat o dată, au păstrat un ceas, au consultat o hartă, dar aceste rare precizări nu puteau decît să fie izolate în mijlocul imensității acestei *Terra incognita* care s-a scufundat în beznă.

Mă gîndeam, în tot cazul, că va veni o zi cînd documentele despre deportare, dispersate prin toată lumea, vor ieşi din pivniţele sau din lăzile unde putrezesc, că vor ieşi cu lacunele lor, cu erorile lor, dar şi cu reaua lor credinţă, cu falsificările lor. În ziua aceea, istoria ar trebui să posede destule fire întreţesute în cele mai largi site ale controalelor sale pentru a reţine contrasensurile cele mai grave, dar pentru aceasta trebuia să extragă din mărturiile vii tot ceea ce puteau ele da şi în acelaşi timp să nu neglijeze nimic pentru a salva şi a recupera textele care n-au fost distruse, deoarece reînvierea istorică cea mai bogată nu poate avea loc decît la confluenţa dintre ancheta orală, dusă cu metode ştiinţifice pozitive, şi „documente" care au suferit tratamentul critic indispensabil.

Anexe

1. În legătură cu camerele de gazare din lagărele din Vest

În 1953, cînd a fost terminată ancheta pe care aţi citit-o mai înainte despre convoiul de franţuzoaice, eram departe de a-mi imagina că existenţa camerei de gazare de la Ravensbrück ar putea fi contestată într-o zi, şi mărturisesc că am fost consternată cînd am citit teza lui Olga Wormser-Migot [1].

Dacă cineva care n-a trăit deportarea, dar care a dispus de o informaţie de încredere, şi a cărei probitate intelectuală o cunosc, a putut să se înşele atît de grav, ce vor face „interpuşii" istoriei ?

Autorul a consacrat ani îndelungaţi unei anchete asupra sistemului concentraţionar şi asupra inserţiei legislaţiei care se referă la el în ansamblul administraţiei civile şi militare germane, sarcină utilă şi ingrată pentru care i-am fost recunoscătoare, dinainte. După ce i-am citit cartea, toată partea unde încearcă să delimiteze legile şi textele administrative ale Germaniei naziste mi se pare, atît cît pot judeca eu, valabilă. Din păcate, pe planul faptelor, ea se referă la o masă uriaşă de informaţii pe care nu reuşeşte, în mod vizibil, să o stăpînească. Aceasta merge de la eroarea uşoară la confuzia gravă, şi duce la o poziţie asupra căreia se explică în introducere (p. 12 şi 13).

Termenul de „cameră de gazare" începe să fie unul din laitmotivele cîntecului de vitejie al deportării, pentru

[1] *Le Système concentrationnaire nazi, op. cit.*

evrei, pe bună dreptate, pentru ne-evrei în numele unui proces extrem de complex, în cadrul căruia psihologul şi psihanalistul ar trebui să susţină concluziile istoricului.

Să trecem peste ceea ce este puţin cam uşuratic, din partea unui istoric, şi anume să încredinţeze psihanalistului toţi martorii unui fenomen atît de gigantic ca deportarea, şi să examinăm celelalte aserţiuni care se referă la camerele de gazare din lagărele din Vest (p. 541) :

Pentru Mauthausen, constatăm, de asemenea, plecarea unor convoaie fără întoarcere spre Hartheim, în ciuda existenţei unei camere de gazare, model redus (pe care numeroşi deţinuţi o dezmint totuşi în pofida afirmaţiei SS-ului din lagăr post bellum [1]).

La ce bun plecările de la Mauthausen spre Hartheim, la ce bun plecările de la Ravensbrück spre Jugendlager (Mittwerda sau Uckermarck), dacă există o cameră de gazare la Mauthausen sau chiar la Ravensbrück ?

Încă din martie 1934, între personalităţi SA şi SS avea loc un schimb de scrisori, fără concluzii, asupra necesităţii de a crea institute de educaţie pentru „cultura sufletelor" la Uckermarck [2]. Localizarea acestor institute ni se pare stranie : pe listele de decedaţi aduse în mai 1945 de la Ravensbrück de Marie-Claude Vaillant-Couturier, liste copiate după cele pe care le întocmise o deţinută cehă de la Schreibstube, menţiunea Uckermarck desemnează întotdeauna moartea : intrare la Jugendlager, convoi negru, dar întotdeauna sinonim cu moartea.

Să fie oare vorba de o simplă coincidenţă sau, mai degrabă decît de lagăre de reeducare la Uckermarck, să fi fost vorba, încă din 1934, de primele proiecte de cultură a sufletelor prin distrugerea trupurilor ?

În materie de regim alimentar la Jugendlager, depoziţiile se împart între înfometarea totală sau 1/4 supă de varză, gulii şi coji de cartofi, cu o pîine împărţită la 10

---

[1] *Potrivit dr-ului Elie A. Cohen, Hafliger ar fi declarat că la Mauthausen se gazau în februarie 45 pînă la 66 de deţinuţi pe zi şi în martie 100 pînă la 150. Ziereis ar fi confirmat această mărturie cu prilejul confesiunii sale din iunie 1945, atribuindu-şi pe patul de moarte răspunderea pentru construirea camerei de gazare încredinţată Hauptsturmführerului SS dr-ul Kresbach. Jean Chauss, deportat luxemburghez, şi Edouard Calic (în* Himmler et son empire, *op. cit.) citează şi ei camera de gazare de la Oranienburg. Aceste afirmaţii mi se par a ţine de mit.*

[2] *Arhivele de la Potsdam.*

persoane şi 10 pînă la 20 de grame de margarină pe săptămînă.

Din 3 000 de deţinute în februarie 1945, se numărau 25 de decese pe zi[1]. *Potrivit afirmaţiilor d-nei Sturm, austriacă rămasă în lagăr din 1939 pînă în 1945, camera de gazare, „o mică odaie cimentată de 16 m pe 11 m", ar fi fost construită în 1943, la sosirea lui Suhren la Ravensbrück, chiar în lagăr şi lipită de crematoriu*[2].

Totuşi depoziţia apare marcată de neverosimilitate : „Într-o zi, pe cînd mă duceam să caut materiale în această parte a barăcii, care nu fusese transformată în cameră de gazare... am găsit o ţigancă ce reuşise să scape din convoiul care se îndrepta spre camera de gazare. Ea mi-a povestit că aceste convoaie spre «Uckermarck» erau dirijate spre camera de gazare". Care cameră de gazare ? Pare ciudat ca cineva să se ascundă într-o cameră alăturată camerei de gazare pentru a scăpa de convoaie ce se îndreaptă spre camera de gazare — tot aşa cum pare ciudat ca o deţinută obişnuită să se poată duce cu uşurinţă spre o cameră de gazare „secretă" sau să ia materiale din odaia anexă.

Pentru M.-C. Vaillant-Couturier selecţiile pentru Jugendlager, sau Mittwerda, sau Uckermarck au fost făcute de Pflaum şi de dr-ul Winckelmann. Ea nu e de acord cu d-na Sturm în ceea ce priveşte localizarea camerei de gazare : „Am încercat să ascult în ce direcţie se duceau camioanele. Mi-am dat seama că zgomotul era foarte scurt — camioanele traversau lagărul şi se opreau în spatele drumului. La eliberare... am găsit o baracă de lemn care răspîndea un miros pe care-l ştiam bine (deoarece îl cunoscusem la Auschwitz). Alături, un cuptor-crematoriu. Ceea ce mi-a permis să ştiu unde era camera de gazare este faptul că auzeam camionul plecînd şi oprindu-se la bucătării". După M.-C. Vaillant-Couturier, femeile plecate de la Revier se îndreptau direct spre camera de gazare şi nu treceau prin Jugendlager. Pentru femeile din Jugendlager, ele au murit din cauza pulberii albe — a înfometării — sau a camerei de gazare (?). Cecile Goldet, ca şi M.-C. Vaillant-Couturier, situează primele convoaie spre camera de gazare în februarie 1945.

---

[1] *Procesul Suhren-Pflaum 23—2—1950.*

[2] *După deţinuta politică germană Charlotte Koehler, martoră a apărării în procesul Suhren, Judendlagerul se găsea „în spatele lagărului, la 1 km de lagărul pentru bărbaţi, dincolo de Industriehof şi de lagărul destinat personalului de supraveghere".*

În ceea ce o privește pe Irène Ottelard, plecată în februarie spre Jugendlager, ea află acolo că deținutele selecționate cu prilejul apelurilor „pleacă spre camera de gazare care se afla nu departe de Jugendlager" (?). Irène Ottelard mai povestește despre asasinatele cu pulberea albă sau injecțiile făcute de Schwester[1] *Vera. Irène Ottelard ar fi scăpat de la moartea prin injecții sau pulberea albă fiindcă sora Vera observase că ea cînta frumos — și a crutat-o, ca și pe deținutele care-i puteau face rochii*[2].

Pare de neînțeles ca femei în vîrstă sau bolnave să fie aduse de la Revier sau din Blocurile lagărului pentru a fi trimise la Jugendlager, în scopul de a le selecționa apoi pentru o cameră de gazare, care se găsește în lagărul de unde vin ele, în timp ce altele pleacă direct spre această cameră de gazare. Am fi înțeles mai degrabă ca acea cameră de gazare să fi fost limitrofă cu Jugendlager, de unde deținutele nu trebuiau să se mai întoarcă.

Dealtfel martora, după ce a afirmat că trebuia să se iasă în permanență pentru apeluri — și pentru selecțiile la Jugendlager — spune că n-a asistat la aceste selecții — deoarece zăcea toată ziua pe patul ei mizerabil. Să fie și aici vorba de o contradicție a victimei ? sau a sistemului ?

Numeroși martori la proces, atunci cînd sînt interogați despre camera de gazare, răspund : „Am auzit vorbindu-se, dar n-am văzut-o". Cînd martorul Sophie Z., deportată politică germană — declară : „Am auzit spunîndu-se că ar fi fost gazate evreice", este evident că între povestirile despre Auschwitz și realitatea de la Ravensbrück are loc o confuzie voluntară sau involuntară. Cînd președintele o întreabă pe martoră de ce vorbește numai despre evreice care ar fi fost gazate, ea răspunde : „Pentru că înseși deținutele spuneau că numai evreicele erau gazate".

O altă martoră a apărării la procesul Suhren, d-na Koehler, e mirată de imprecizia deportatelor în ceea ce privește camera de gazare : „Unii martori au pretins, în legătură cu camera de gazare, că se afla în imediata apro-

---

[1] *Soră.*

[2] *Irène Ottelard (Depoziția C.H.G.) nu este singura supraviețuitoare de la Jugendlager. Germana Gisele Krieger povestește cum a „supraviețuit" fără ca din relatarea ei să se poată extrage vreun argument pro sau contra existenței camerei de gazare de la Jugendlager. (Depoziția lui Giesele Krieger, Arhivle E. Buchmann, Berlin-Est.)*

piere a instalației de «decantare» [1], *d-na S. spune că era lîngă crematoriu, altele aproape de noua spălătorie. Nimeni n-a văzut-o — cel puțin nici una din vechile deținute cu care am stat de vorbă".*

M.-C. Vaillant-Couturier a văzut-o lîngă crematoriu, în spatele bucătăriilor. Martora Koehler adaugă : „Erau așa de multe deținute care munceau în comandouri, care au putut să vadă o parte din ceea ce se întîmpla în lagăr, dar nu totul".

Violette Lecoq povestește [2] *: „Fiindcă la Blocul 10 a venit un transport, vreo treizeci de femei au fost desemnate pentru camera de gazare. În ultimul moment nu se mai găsesc decît 29. Un SS-ist mă urcă îmbrăcată în camionul care ducea la gazare, în timp ce femeile celelalte erau goale. Camionul a făcut înconjurul Blocului 10, a luat-o pe Lagerstrasse* [3], *apoi a ajuns la poarta lagărului și, de acolo, am plecat la Jugendlager".*

Violette Lecoq s-a întors, deoarece, fiind îmbrăcată, a fost luată drept o însoțitoare.

De aici ar reieși că acea cameră de gazare este lîngă Jugendlager. Cum să-ți închipui că sînt duse femei goale din lagăr spre Jugendlager, pentru a fi readuse într-o cameră de gazare situată în lagăr ? Machiavelism ? Camuflare ? Acest dublu transfer risca să le atragă și mai mult atenția deținutelor.

Poziția lui Suhren în privința camerelor de gazare a fost ciudată în timpul procesului lui, la fel de ciudată ca aceea a lui Ziereis, comandantul Mauthausenului, cu prilejul „confesiunii" făcute înainte de moarte [4]. *Suhren nu contestă existența unei camere de gazare, neagă orice participare la construirea sa, la aprovizionarea sa cu victime. El pare să nu cunoască amplasamentul ei în lagăr. Dar această poziție nu este o mărturie care să dovedească existența camerei de gazare : într-adevăr, toată apărarea lui Suhren este fondată pe pretinsa sa absență din lagăr începînd din februarie 1945, dată la care ar fi început să funcționeze camera de gazare.*

---

[1] *Este vorba de centrala de filtrare a apelor în care un deținut, „specialist" venit de la Oranienburg, ar fi găsit cadavrul unui nou-născut. De unde legenda despre nou-născuții aruncați în această centrală, de unde o altă legendă, care în mintea deportaților a transformat această centrală în cameră de gazare.*

[2] *Procesul Suhren—Pflaum.*

[3] *Strada lagărului.*

[4] *A se vedea Marsalek, op. cit.*

În sfîrşit se va observa că declaraţiile despre camerele de gazare de la Ravensbrück situează existenţa lor începînd din februarie 1945, data sosirii deţinutelor evacuate de la Auschwitz, data la care femeile internate la Ravensbrück au descoperit existenţa camerelor de gazare la Auschwitz [1].

În legătură cu Mauthausen, vom citi mai departe precizarea scrisă de d-l Serge Choumoff, fost deportat la Mauthausen, autorul unui studiu [2] despre acest lagăr. Pentru Ravensbrück să amintim aici sumar faptele :

Despre convoaiele fără întoarcere, pe care le numeam la Ravensbrück „transporturile negre" (p. 128), tovarăşele mele folosite la Revier în 1943 şi 1944 au ştiut în acel moment că plecau la Linz, unde se află castelul Hartheim şi mărturia lor a fost confirmată de medicul SS-ist Treite (vom găsi la p. 129 un extras din mărturia sa). Nu era singura destinaţie pe care o aveau aceste transporturi, şi Grete Buber-Neumann, folosită într-un secretariat al lagărului, care a văzut plecînd în a doua jumătate a anului 1942 primul dintre aceste „transporturi negre", a ştiut destinaţia lui : un loc numit Bernburg. *Ultimul* din aceste „transporturi fără întoarcere" a plecat de la Ravensbrück pentru Linz-Hartheim în noiembrie 1944 — cu o lună *înainte* de deschiderea Jugendlagerului, cu o lună *înainte* de exterminarea la faţa locului la Ravensbrück.

Autorul ne vorbeşte de Uckermarck, de Jugendlager şi de Mittwerda ca şi cum ar fi vorba de trei locuri de detenţiune, or Uckermarck este numele unui loc precis unde a fost amenajată amplasarea lagărului pentru tinerele delincvente germane denumit de atunci Jugendlager ; existenţa acestui lagăr nu este cunoscută, în nici un caz, la Ravensbrück decît în ultimele săptămîni din 1944 şi cei doi termeni de Uckermarck şi Jugendlager desemnează acolo acelaşi loc, un *loc real*. Mii de femei au fost trimise la Jugendlager-Uckermarck, şi majoritatea au murit acolo, dar zeci dintre ele s-au înapoiat şi două (care fac sau au făcut parte din consiliul de administraţie al Asociaţiei noastre a deportatelor din Mişcarea de Rezistenţă) au putut

---

[1] *După M.-C. Vaillant-Couturier, camera de gazare de la Ravensbruck se găsea exact în spatele zidului lagărului, alături de cuptorul-crematoriu. Camera de gazare era : o baracă din scînduri, ermetic închisă în interior (Nur., vol. VI, p. 233).*

[2] Serge Choumoff, *op. cit.*

să fie întotdeauna consultate fără dificultate asupra acestui subiect.

În schimb, cuvîntul Mittwerda (unele l-au citit Mittweida) corespunde unui loc mitic : nimeni n-a văzut lagărul de la Mittwerda sau Mittweida, nimeni n-a mai văzut în viață o femeie care a figurat pe o listă purtînd acest nume.

Este foarte puțin probabil (și chiar neverosimil) ca o corespondență schimbată în 1934, în legătură cu Jugendlager, și făcînd aluzie la „cultura sufletelor", să se refere la o exterminare prevăzută încă de la această dată la Uckermarck. Într-adevăr, abia peste șapte ani, în al doilea semestru al anului 1941, încep să fie luate în Germania măsuri de exterminare : mai întîi ofițeri ruși prizonieri de război, apoi civili de origine evreiască și, cam în același timp, ceea ce SS-iștii numeau *biologisch minderwärtige* (deficient din punct de vedere biologic). Măsurile în chestiune ating Ravensbrückul ceva mai tîrziu, la începutul anului 1942, și timp de doi ani și jumătate se vor repercuta prin intermediul „transporturilor negre".

Prin ce contrazice localizarea camerei de gazare făcută de Marie-Claude Vaillant-Couturier pe cea făcută de d-na Sturm ? Ca toți martorii care au avut posibilitatea de a se informa, ele au situat-o alături de cuptoarele-crematorii, pe un loc închis, lipit de marele zid al incintei, în spatele bucătăriilor, deci la *cîțiva metri* față de observațiile noastre (există, evident, și un foarte mare număr de prizoniere care n-au *văzut-o*, dar nu pe acestea trebuie să le consultăm). În afara orelor de execuție, era un loc unde orice deținută putea să fie trimisă la corvoadă și povestea țigăncii care a reușit să scape din convoiul pentru camera de gazare este, probabil, adevărată, în orice caz nu e deloc neverosimilă. Potrivit celor ce mi s-au spus atunci, ea ar fi fost luată din nou și gazată douăzeci și patru de ore mai tîrziu.

Cît despre Jugendlager, toți martorii, foarte numeroși, care s-au dus acolo pe jos, au explicat, toți și toate, că era situat în direcția exact inversă, la aproximativ un kilometru de lagărul principal, dincolo de atelierele numite Industriehof. Femeile selecționate pentru Jugendlager porneau, în general, pe jos, e adevărat, prin Industriehof, în timp ce acelea care au fost văzute plecînd spre cuptoarele-crematorii erau duse în camion, pe poarta principală. Cît despre circulația între Jugendlager și cremato-

riu, ea se făcea în camion şi nu trecea *niciodată* prin lagăr, şi nici un martor n-a menţionat o asemenea trecere : chiar numeroasele femei moarte de moarte *naturală* la Jugendlager erau duse pe un drum extern.

La Jugendlager apelurile ţineau într-adevăr toată ziua, şi erau obligatorii, deoarece se conta pe ele pentru ucidere... Dar Irène Ottelard (p. 194) rămînea totuşi pe salteaua ei de paie, deoarece Jugendlagerul dispunea de o „infirmerie" şi de o „infirmieră" : Vera Salveguart, şi bolnavii din acest spital nu participau la apeluri... Numai că „Schwester Vera" trebuia să aibă un anumit număr de moarte în fiecare zi, şi alegea după cum avea chef pe acelea dintre bolnavele ei pe care le obliga să înghită cu forţa faimoasa pulberă albă. Toate prizonierele din Jugendlager ştiau aceasta şi, cît timp se ţineau pe picioare, preferau apelurile.

Dispariţia a 170 pînă la 180 de femei în cămaşă, care a avut loc în fiecare seară mai întîi la Jugendlager, apoi, cînd la Jugendlager, cînd la Revierul din lagărul mare şi cînd la Blocul tuberculoaselor, a fost semnalată de prizonierele infirmiere şi prizonierele contabile încă *din prima zi* tovarăşelor lor, şi înfricoşătoarea informaţie s-a răspîndit imediat în tot lagărul.

Femeile ridicate cu forţa în aceste condiţii şi plecate, pe jumătate dezbrăcate, în februarie şi martie 1945 cu o destinaţie uşor de situat dacă se urmărea cu auzul zgomotul motoarelor camioanelor, cel puţin cînd această plecare se făcea pornindu-se din lagărul principal (pentru că, după cum am văzut, camera de gazare şi crematoriile erau separate de el doar printr-un zid de incintă şi aceleaşi camioane făceau drumul dus-întors), au fost înscrise pe listele intitulate uniform Mittwerda sau Mittweida. Am controlat, în studiul alăturat, studiu apărut în 1954, concordanţa acestei liste cu mărturiile supravieţuitoarelor, dar şi cu starea civilă ; nimeni nu s-au mai întors vreodată de la Mittwerda.

Drumurile dintre lagărul principal, Jugendlager şi locul unde erau amplasate crematoriile erau făcute dezordonat din cauză că nu era întotdeauna disponibilă camera de gazare : ea avea, potrivit lui Schwarzhuber, 150 de locuri, şi femeile erau omorîte cîte 170 odată (potrivit prizonierelor contabile) ; după aceea, înainte de a putea evacua victimele, trebuia aerisit localul printr-un

puternic curent de aer. În schimb, Jugendlagerul putea să primească mii de condamnate, oricum pînă la 6 000.

Autorul găsește „singulară" poziția comandantului Suhren prin faptul că confirmă existența camerei de gazare de la Ravensbrück și, de asemenea, „singulară" pe cea a comandantului de la Mauthausen, care, pe patul de moarte, se acuză că a dat dispoziții să se construiască cea din lagărul său. Or, bineînțeles, lui Suhren nici nu i-a trecut prin minte că ar putea nega existența unei camere de gazare la Ravensbrück, altfel este neîndoios că ar fi făcut-o, dar socotea, pe bună-dreptate, că existența acesteia nu putea să fie ignorată de prizoniere și, în afară de aceasta, știa că ea fusese confirmată dintr-o dată de toți colaboratorii săi, dintre care mai mulți o descriseseră cu precizie, povestind chiar în amănunt cum se practica „gazarea" victimelor (a se vedea p. 143 și 129 mărturiile lui Schwarzhuber și a dr-ului Treite — mărturii care nu e permis să fie ignorate într-un studiu istoric despre lagărele de concentrare). Suhren putea să încerce să construiască o apărare mai demnă de crezare susținînd că nu mai era comandantul care răspundea de lagăr în momentul cînd începuse exterminarea prin gazare. Oare în acest scop să fi întîrziat el puțin, în mărturisirile făcute, data reală a *începutului* acestei exterminări ? Să fi obținut el oare de la colaboratorii săi ca ei să confirme acest decalaj ? Trebuie plasată în ianuarie și nu în februarie convorbirea pe care Schwarzhuber o relatează ? Mi se pare că nu, și că mărturia lui Schwarzhuber este sinceră de la un capăt la altul.

În ceea ce privește „descoperirea" existenței camerelor de gazare de către prizonierii lagărelor din Vest (care ar fi avut loc în februarie 1945, datorită povestirilor celor evacuați de la Auschwitz), era de ajuns ca cineva să citească, chiar distrat, cîteva mărturii de-ale deportaților pentru a se convinge că exista o circulație continuă (care n-a fost întreruptă decît de înaintarea sovietică) între lagărele din Germania și din Polonia. Încă de la sosirea mea la Ravensbrück, la 1 noiembrie 1943, am întîlnit în Blocul unde mă aflam cehe venite de la Auschwitz, și am descris acest lucru încă din 1945 (a se vedea p. 26). În afară de aceasta, la 1 august 1944 au sosit la Ravensbruck, *venind de la Auschwitz,* toate supraviețuitoarele dintr-un convoi de 230 de franțuzoaice deportate la 24 ianuarie 1943, printre care Marie-Claude Vaillant-Couturier și

Hélène Solomon-Langevin, pe care toate deportatele franțuzoaice le-au cunoscut bine și ale căror biografii Olga Wormser-Migot (care este, evident, distrată) le dă într-o altă carte[1] : *Marie-Claude Vaillant-Couturier : procesul de la Nürnberg, vol. VI, p. 210 și urm. : Reporter-fotograf. Arestată la 9 februarie 1942, internată la Santé și la Romainville. Deportată la 24 ianuarie 1943 odată cu primul convoi de femei deportate politice la Auschwitz (din convoi făceau parte Danielle Casanova, Païe Politzer, Hélène Solomon-Langevin, Laure Cattet ș.a. Din 230 de femei numai 49 s-au întors). Transferată la 1 august 1944 la Ravensbrück, eliberată la 29 aprilie 1945 de sovietici. Rămîne în lagăr pentru a se ocupa de bolnavi și de repatrieri. Repatriată la 25 iunie 1945.*

2. Lagărul de la Mauthausen[2]

(Articol scris de Serge Choumoff, fost deportat și autor al unui studiu despre acest lagăr)

Cronica consacrată cărții lui Olga Wormser-Migot necesită unele comentarii asupra acestei lucrări, în care apar, din păcate, afirmații sau considerații subiective a căror gravitate nu ne permite să le trecem sub tăcere.

Astfel, autorul afirmă că „nu exista cameră de gazare în lagărele din Vest", acest mod de exterminare existînd doar, după ea, în lagărele situate pe teritoriile actualelor țări din Est, exceptînd Germania, care primeau în majoritate evrei din toate țările destinate „soluției finale" a problemei evreiești.

Unul din lagărele care servesc la ilustrarea acestei afirmații este cel de la Mauthausen, lagăr „mamă" al tuturor celor situate pe teritoriul austriac, în special Gusen, Ebensee ; ne vom limita aici la acest lagăr unde, inclusiv Gusen, am stat eu, personal, douăzeci și cinci de luni. Prima bază a acestei teze este afirmația că deportații de la Mauthausen ar dezbate între ei existența camerei de gazare de acolo și că unele din mărturiile lor ar pune-o chiar la

[1] *Tragédie de la déportation*, Hachette, 1954, p. 54, nota 1. La p. 180 vom găsi un extras din mărturia, la procesul de la Nürnberg, a lui Marie-Claude Vaillant-Couturier, care a cunoscut atît lagărul de la Auschwitz, cît și pe cel de la Ravensbrück.

[2] *Le Monde*, 7 iunie 1969.

îndoială, dar aceasta fără nici o referință la o mărturie anumită. Autorul ar apărea astfel ca arbitrînd conflicte între deportați. În realitate, n-au existat niciodată dezbateri între deportați pe această temă, şi nici o mărturie care să nege existența unei camere de gazare la Mauthausen, ceea ce explică absența oricărei referințe.

Autorul nu ignoră afirmația utilizării camerei de gazare cuprinsă în confesiunea ante mortem *a comandantului SS al lagărului de la Mauthausen, Ziereis (făcută în mai 1945 în fața deportaților şi a doi ofițeri ai armatei americane, piesă a procesului de la Nürnberg înregistrată sub nr. 3870—PS). Ea declară pur şi simplu că „se pare că acesta din urmă (Ziereis)... a creat voluntar sau nu... mitul camerei de gazare de la Mauthausen". Autorul trece sub tăcere, de asemenea, un prim studiu istoric consacrat Mauthausenului [1], precizînd conținutul camerei de gazare şi, în sfîrşit, ignoră existența unor vestigii materiale, evidente pentru orice vizitator al actualelor rămăşițe ale acestui lagăr. Dealtfel, în legătură cu castelul Hartheim, fost ospiciu de nebuni şi sediul unor operații de eutanasie, autorul se mărgineşte să menționeze identificarea foarte episodică dintre aplicarea legilor despre eutanasie şi sistemul concentraționar, deşi, începînd din 1942 cel puțin, Hartheim devenise parte integrantă din Mauthausen, în calitate de loc de exterminare posedînd în special o cameră de gazare [2]. Hartheim nu era rezervat numai deținuților de la Mauthausen, deoarece numeroşi civili, deținuți din alte lagăre din Germania, au pierit acolo. Este vorba deci, dimpotrivă, de o reală identificare între procesele de eutanasie şi sistemul concentraționar.*

În sfîrşit, am cunoscut existența autocarului care constituia o cameră de gazare pe roți despre care, tot în confesiunea lui, Ziereis face precizări.

Astfel lagărul de la Mauthausen, după mărturia depusă chiar de SS-iştii din acest lagăr (confirmînd mărturiile unanime ale deportaților care au avut posibilitatea de a se informa), a avut trei camere de gazare : una pe roți, a sa proprie şi cea de la Hartheim. Ce să credem, în aceste condiții, despre acea mărturie a autorului, cuprinsă în teza sa

[1] *Cf. de Bouard,* Revue d'histoire de la Deuxième Guerre mondiale, *iulie 1954.*

[2] Ea figurează în planul Hartheimului, întocmit la 6 septembrie 1945 de Kriminalpolizei din Linz avînd numărul de referință TGBNRK 2081/45.

complementară[1] *: „Am încercat să demonstrăm în teza noastră principală că nu exista cameră de gazare la Mauthausen“ ? De ce această stranie tentativă ?*

Nu putem decît să ne mirăm în fața unei asemenea voințe de a nega evidența istorică nesprijinind-o decît pe considerații în legătură cu pretinsa confuzie făcută de unii deportați între „camera de gazare“ și „cuptorul-crematoriu“ și pe „dorința inconștientă a unei revalorizări a chinurilor îndurate în raport cu deportații evrei“, culmea fiind următoarea frază : „Termenul de cameră de gazare începe să fie unul din laitmotivele cîntecului de vitejie al deportării, pentru evrei, pe bună dreptate, pentru ne-evrei în numele unui proces extrem de complex, în cadrul căruia psihologul și psihanalistul ar trebui să susțină concluziile istoricului“ (p. 12).

Lagărele de concentrare „din Vest“ au cunoscut perioade finale deosebit de dramatice. Ca să ne limităm numai la Mauthausen, au avut loc tentative de lichidare sistematică la sfîrșitul lui aprilie 1945, cărora le-au căzut victimă aproximativ o mie trei sute de deținuți gazați chiar la Mauthausen, aproximativ o mie cinci sute la Gusen (unde mă aflam atunci, dintre care șase sute cincizeci gazați în Blocurile 24 și 31), fără să cunoaștem documentele administrative care au stat la baza lor și fără să înțelegem mobilurile lor exacte.

În afară de aceasta, la Mauthausen proiecte de lichidare totală referitoare la Ebensee și Gusen dăduseră deja loc la preparări vizibile ale deținuților, și importantă este afirmația lui Ziereis, confirmată dealtfel de mărturia delegatului Crucii Roșii internaționale : „Din ordinul Reichsführerului Himmler...“ trebuia să se realizeze lichidarea deținuților de la Mauthausen și Gusen, în timp ce Olga Wormser se căznește să dovedească că nu a existat ordin, în orice caz scris : „evacuarea lagărelor n-a fost ordonată de Himmler însuși...“ Nu va merge ea pînă acolo încît să le ceară supraviețuitorilor însuși textul ordinului propriei lor distrugeri („ordinul de exterminare a supraviețuitorilor despre care vorbesc majoritatea celor ce au scăpat cu viață fără să-l fi văzut vreodată...“), respingînd mărturiile existente[2]. *În cele din urmă, autorul tinde să excludă din sistemul concentraționar perioada sa de lichidare ca nemaiaparținînd procesului „normal“ : „evacuarea lagărelor în*

[1] *Essai sur les sources de l'histoire concentrationnaire*, p. 99.
[2] *Cea a abatelui B.*, p. 550.

fața aliaților nu aparține sistemului concentraționar, totuși marchează prăbușirea lui...“

Numeroasele hecatombe de la sfîrșit în lagărele „din Vest“ i-au privit pe toți deținuții prezenți, adică în principal ne-evrei. Tocmai de aceea trebuie să relevăm aici o altă afirmație a autorului : „Nu există conducători SS... comandant de lagăr care să fi mărturisit în cursul procesului sau în Memorii o participare personală la crimele comise în lagărele de concentrare împotriva ne-evreilor...“ Rămîi perplex în fața unei asemenea fraze, scrisă cu italice în lucrare, și, pentru a ne mărgini aici numai la confesiunea lui Ziereis, citim : „Am luat parte personal, de fiecare dată, la execuții...“

Trebuie să mai relevăm o anumită concepție a d-nei O. Wormser în legătură cu arhivele istorice, pe care ea le consideră a fi din prima mînă numai în cazul acelora provenind din surse oficiale naziste anterioare lui 8 mai 1945. Cînd ne referim la mărturii, oricare ar fi ele, tocmai istoricilor le revine sarcina de a le filtra cu scrupulozitate, de a le interpreta dacă e cazul, de a proceda la verificări, de a da deoparte în cutare sau cutare lucrare partea de romanesc și de a le discerne valoarea documentară, de a studia dările de seamă ale proceselor, anchetele și documentele istorice de toate soiurile. Pare de neconceput a considera, și adeseori a respinge, a priori, ca dubios, ca fiind din a doua mînă, din cauza unei chestiuni prealabile cronologice, toate documentele din sursă oficială aliată, toate mărturisirile făcute în cursul proceselor, toate mărturiile, ba chiar probele materiale, cum a fost camera de gazare de la Mauthausen. Dacă este vorba de metode care ar caracteriza actualmente studiul istoriei contemporane, trebuie să protestăm aici în mod solemn în această privință, căci se cuvine să amintim că lucrarea în chestiune este o teză de doctorat de stat.

3. Camera de gazare a KZ [1] de la Dachau

(După un raport al căpitanului A. Fribourg)

În legătură cu existența unei camere de gazare în KZ de la Dachau, în apropiere de München, dispunem de un document din prima mînă : raportul întocmit la 25 mai

[1] Prescurtare pentru *Konzentrationslager*.

1945 de d-l Albert Fribourg, inginer chimist, pe atunci căpitan și membru al Misiunii militare de legătură a armatei 1 franceze de pe lîngă grupul 6 de armată american. Acest raport a fost întocmit după două misiuni, prima chiar la Dachau la 5 mai 1945, deci imediat după eliberarea (la 29 aprilie) a celui mai vechi lagăr dintre lagărele naziste. A doua la 17 mai 1945 în lagărul de la Ludwigsburg, unde căpitanul Fribourg a putut să-l interogheze pe responsabilul presupus al instalațiilor de exterminare de la Dachau și Auschwitz, dr-ul Schuster.

Prima misiune a fost îndeplinită în condiții materiale dificile : *prezența a o mie de cadavre de bărbați și de femei în descompunere aflate în clădire și în jurul ei, toate complet goale*, semnalează autorul. Rezultatele sale nu sînt mai puțin edificatoare.

Ascunse de o perdea de copaci, în spatele clădirii unde își aveau administrația SS-iștii, instalațiile de exterminare cuprindeau patru cuptoare-crematorii, cazane la subsol și o sală zisă „de dușuri“ (cu inscripția pictată Braüsebad) măsurînd 8 × 6 × 2 m și cu o capacitate de 100 de persoane [1] și putînd fi închisă ermetic : nici o fereastră, doar un vizor cilindric de sticlă, două uși metalice care se închideau etanș, un material de construcție cu o compoziție densă, gen cărămizi refractare, cu rosturi foarte înguste și cu suprafața foarte netedă. Aproape de vizorul cilindric, la stînga se afla o cutie dreptunghiulară de fontă avînd un buton verde și un buton roșu, și, la dreapta, un panou luminos cu patru culori : roz, portocaliu, alb și roșu. La dreapta ușii, alt panou luminos, dar, de data aceasta, cu trei culori : roșu, portocaliu, roz. Două grupuri de canalizare pătrundeau prin partea de deasupra sălii în chestiune, manevrabile din exterior cu ajutorul a patru volane de mînă. Unul din aceste grupuri comunica cu „sala de dușuri“ în dreptul a două orificii zăbrelite, și căpitanul Fribourg semnalează existența unui ventilator electric în acest prim circuit. Al doilea circuit, calorifug, traversa acoperișul și cuprindea un dispozitiv pe care observatorul l-a socotit a fi un umidificator cu abur sau cu apă caldă.

---

[1] A nu se confunda cu o adevărată sală de dușuri din beton existentă în lagărul Dachau propriu-zis ; cu o capacitate de 500 de persoane, ea avea două uși de lemn care nu se închideau etanș, vreo douăsprezece ferestre și o instalație de apă normală. Dimensiuni 25×8×3 m.

În grosimea uneia din fețe, la 75 cm de la sol, două pîlnii înclinate spre partea de jos a camerei o făceau să comunice cu exteriorul clădirii, fiecare din ele terminîndu-se în interior cu un grilaj și în exterior cu un sistem de obturație mobil [1].

În aceeași clădire se aflau patru camere mici, zise de „dezinfectare a hainelor", unde au fost găsite cutii cilindrice de Cyclon granule. În fiecare cameră un grup electric sufla aer condiționat (25°, și un anumit grad de umiditate) asupra Cyclonului conținut într-un coș metalic. Se poate ca această ultimă instalație să fi servit cu adevărat la dezinfectarea hainelor.

Potrivit spuselor a șapte deținuți care ziceau că cunosc instalația și interogați la fața locului de autor, camera de gazare în chestiune ar fi fost de construcție recentă și folosită pentru prizonierii veniți din exterior. Prezența a o mie de cadavre *goale*, în clădire și în jurul ei, constituie de-altfel o dovadă a modului în care a fost folosită [2].

În concluzie este neîndoios :

1° că SS-iștii au instalat la Dachau, în ultimul timp în care au mai deținut puterea, o cameră de gazare,

2° că moartea prin gazare n-a reprezentat, prin acest fapt, decît o fracțiune neîndoios minimă din mortalitatea totală în KZ de la Dachau.

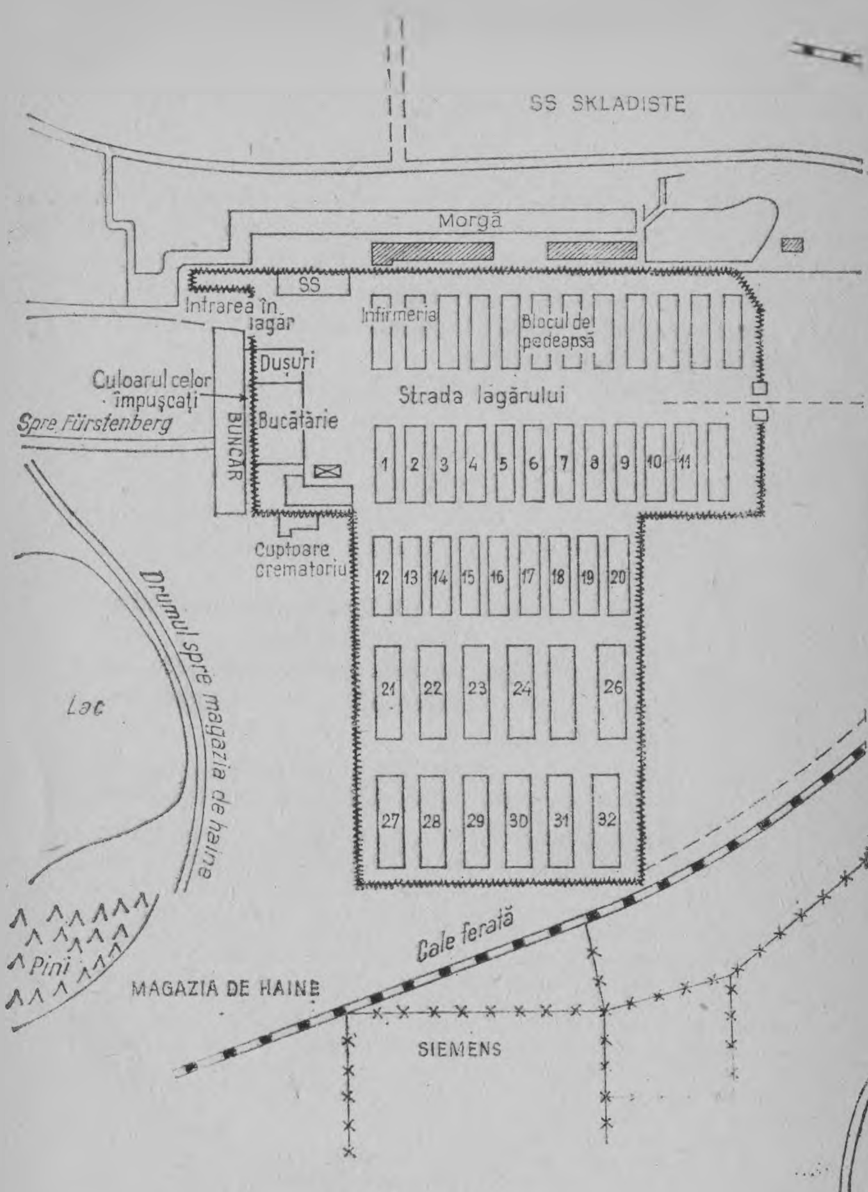
[1] Nota căpitanului Fribourg în 1972 : „Acesta e un lucru important, deoarece se pare că, într-adevăr, cutiile de Cyclon erau golite din exterior în aceste pîlnii".

[2] Fără-ndoială că unul din factorii de răspundere ai Institutului de istorie contemporană de la München, dr-ul Broszat, greșește atunci cînd scrie, la 12 august 1960, redacției ziarului *Die Zeit* (nr. din 19 august 1960) : 1. că acea cameră de gazare de la Dachau nu era încă în funcțiune în momentul eliberării lagărului ; 2. că ea nu avea inscripția *Brausebad* („sală de dușuri").

Un alt factor de răspundere de la același institut, dr-ul Krausnick, a precizat, la 4 octombrie 1967, că acele camere de gazare care au fost construite spre sfîrșitul războiului în diferite lagăre situate pe teritoriul celui de-al III-lea Reich, printre care Dachau, sau nu mai erau considerate „în funcțiune", sau nu fuseseră folosite decît relativ puțin, în raport cu cele din lagărele de exterminare din Est...

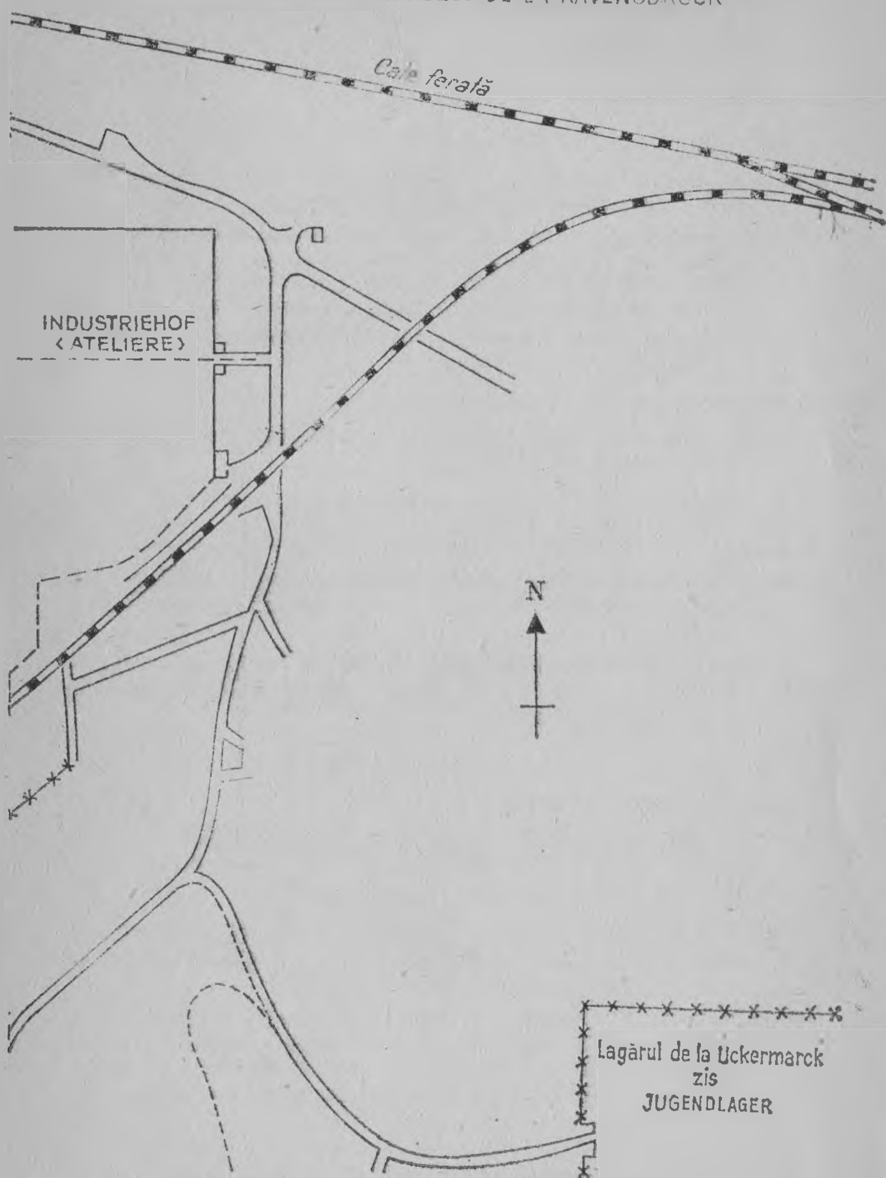
Nota căpitanului Fribourg în 1972 :

„Este cît se poate de evident că aceste camere de gazare situate în aceeași clădire și în imediata vecinătate a cuptoarelor-crematorii au fost construite pentru a fi folosite. Cred că pot să afirm, fără să mă înșel, că numai înaintarea rapidă a aliaților a împiedicat o mai intensă utilizare a lor".

Blocurile fără număr serveau drept magazii ; cele în care am pătruns erau pline de haine vechi care n-au fost folosite.

PLANUL LAGĂRULUI DE LA RAVENSBRÜCK

Cronologia lagărului de la Ravensbrück

Această cronologie a fost întocmită verificînd fapte notate în mod clandestin de prizoniere cu frînturi de documente care au scăpat de la distrugerea arhivelor.

1939

23 sau 24 martie : Lagărul ar fi fost inaugurat în acea zi cu cîteva zeci de prizoniere venite de la Lichtenburg.

18 mai (sau 29 mai) : Sosirea unui lot important de prizoniere venite de la Lichtenburg : 860 de germane, 7 austriece. Printre ele se află deținute politice („politicele").
Sosirea unor Bibelforscherinnen venite de la Mohringen.

29 iunie pînă în august: Sosirea a 440 de țigănci cu copii. Nici unul din copii n-a supraviețuit.

23 septembrie : Sosirea primelor poloneze.

Sfîrșitul lunii decembrie : Ultimul număr al anului (după Wanda Kiedrzynska) este 2 583.

1940

În aprilie : Un număr 3 114 (Armando).

2 august : Un număr 4 203 (Grete Buber-Neumann). În lagăr sînt aproximativ 4 000 de femei și mortalitatea este de 4—8 pe lună.

23 august : Sosirea unui transport venind de la Cracovia, numerotat de la 4 308 la 4 433. Cifra totală a femeilor moarte în anul 1940 a fost de 34.

1941

Început : În lagăr sînt 550 de țigănci.

5 aprilie : Un număr 5 929 (cel al lui Hermina Salvini, austriacă) ; în lagăr ar fi existat atunci aproximativ 4 500 de femei.

În august : Un număr 6 723 (Adamska).

În septembrie : Un număr 7 722 (Helena Dzydzicka, poloneză ; ea face parte dintr-un transport politic numerotat de la 7 521 la 7 935).

În decembrie : 5 poloneze sînt trimise la Auschwitz pentru a fi executate. Un medic SS-ist a făcut o selecție masivă de femei bătrîne sau bolnave, ele vor fi trimise mai tîrziu, în grupuri mici, la Buch și Bernburg, pentru a fi ucise.

1942

În ianuarie : Un număr 9 543 (este cel al lui Hilda Synkova, deținută politică cehă). Sînt executate prizoniere rusoaice și poloneze ; ele sînt strigate pe nume în Blocuri.

În februarie : 900 de femei evreice pleacă cu o destinație necunoscută. Li se spune că merg la o uzină de muniții, dar ulterior această uzină n-a mai fost pomenită niciodată în maldărul de hîrțoage care a circulat în birourile lagărului ; deci li se pierde urma și se presupune (dar cu un foarte mare coeficient de probabilitate) că au murit la Auschwitz.

Din 3 februarie pînă la sfîrșitul lui martie : Zece transporturi mici pleacă spre Berlin—Buch și spre Bernburg. Cele care au plecat spre Bernburg ar fi fost gazate, cele care au plecat spre Berlin—Buch ar fi fost electrocutate. Cum s-a putut afla ? Nu știu, dar nu este exclus să se fi aflat chiar de la SS-iști, deoarece, în numeroase servicii ale lagărului, prizonierele germane politice lucrau zilnic cu unii dintre ei.

Între 24 (sau 26) martie și 3 aprilie : Două transporturi de o mie de femei pleacă pentru a deschide un „lagăr de femei" la Auschwitz ; ele cuprindeau mai ales germane „triunghiuri verzi și triunghiuri negre" (triunghiul verde însemna „arestată pentru delict de drept comun", iar triunghiul negru corespundea etichetei „asocială" ; țigăncile aveau un triunghi negru). Este probabil că aceste femei au servit după aceea drept „polițiste" la Auschwitz.

Sfîrșitul lui martie : Un transport de 800 sau 900 de femei, alcătuit mai ales din prizoniere evreice, pleacă la Maidanek (Lublin). Se știe că acolo au fost ucise.

În aprilie : Un număr 10 000. În lagăr sînt aproximativ 5 500 de femei.

În august : Un număr 13 055 (cel al lui Odette Zelbstein, venită de la Saarbrück). 200 de femei din Strafblock și 180 de „rasiale" sînt trimise la Auschwitz.
75 de studente și eleve de liceu poloneze sînt luate pentru experiențele de vivisecție ale dr-ului Gebhardt.

În toamnă : 600 de femei sînt trimise la Auschwitz.

În noiembrie : Un număr 14 843 (cel al lui Claire Van Den Boom, belgiană).

În decembrie : 80 de creștine germane (Bibelforscherinnen) care refuză să muncească pentru război sînt flagelate, treizeci și cinci mor. Mortalitatea *oficială*, copiată la Revier de Zdenka Nedvedova, în 1942 este de douăzeci și șase de femei moarte în mai, zece în iunie, nouăsprezece în iulie, nouă în august, nouăsprezece în septembrie, nouăsprezece în octombrie, cincisprezece în noiembrie și douăzeci și opt în decembrie.

1943

În 1943 și 1944, infirmierele de la Revier numără șaizeci de mici transporturi de nebune sau asimilate nebunelor, trimise la Linz pentru a fi gazate, deci aproximativ treizeci pe an.

Mortalitatea *oficială* este, pentru luna ianuarie, de zece femei moarte, pentru februarie — douăzeci, pentru martie — treizeci, pentru aprilie — treizeci și nouă, pentru mai — treizeci, pentru

iunie — patruzeci și trei, pentru iulie — treizeci și două, pentru august — patruzeci, pentru septembrie — treizeci și cinci, pentru octombrie — patruzeci și șapte, pentru noiembrie — cincizeci și patru, pentru decembrie — optzeci.

În martie : Plecarea primului transport de muncă.

29 aprilie : Numărul 19 244.
Punerea în funcțiune în lagăr a unui crematoriu cu două cuptoare. Pînă atunci incinerările se făceau la Fürstenberg (la sfîrșitul anului 1944 se va construi un al treilea cuptor).

Iunie : Numărul 21 649.

August : Numărul 22 068 (cel al lui Zdenka Nedvedova).

Septembrie : Numărul 22 476. În septembrie 150 de franțuzoaice pleacă la Neubrandenburg.

31 octombrie : Numărul 24 588 (numărul meu).

1944

Am putut întocmi un tabel de concordanță cronologică ceva mai complet începînd din ianuarie 1944.

În coloana (1) figurează datele, lună cu lună.

În coloana (2) am notat unul din numerele atribuite în acea lună unei prizoniere (dar, cu excepția cîtorva cazuri, nu știu dacă el a fost atribuit la începutul, la mijlocul sau la sfîrșitul lunii) ; acest număr exprimă, în orice caz, numărul total al femeilor *intrate* în lagăr la data menționată.

În coloana (3) figurează *efectivul real* al femeilor prezente în lagăr, așa cum a fost notat oficial la apel. Deosebirea între cifra coloanei (2) și cea a coloanei (3) reprezintă cifra femeilor moarte, eliberate sau plecate cu un transport (transport de muncă sau transport de exterminare).

În coloana (4) se află contabilitatea *oficială* a femeilor moarte, așa cum a fost ea întocmită de serviciile Revierului ; ea e diferită de cea din coloana (5), deoarece aceasta cuprinde mortalitatea numerotată la biroul politic, dar diferența dintre cifrele coloanelor (4) și (5) este foarte importantă deoarece ea corespunde numărului de execuții, în sensul strict, adică nominale (a se vedea coloana (6)).

În coloana (7) se găsesc informațiile pe care le-am putut culege despre exterminări (execuții făcute cu grămada), pe motiv de boală sau de bătrînețe.

1944

1	2	3	4	5	6	7	8
ianuarie		17 300	116	120	4	Un mare „transport negru" plecat la Maidanek (Lublin) : 800 de victime cel puțin, 1 000 cel mult. E alcătuit din bolnave și din toate femeile în vîrstă de peste 60 de ani.	
februarie	27 887	18 362	57	68	11		
martie	30 206	20 460	57	59	2		
aprilie	38 818	24 720	90	91	1		
mai		28 078	151	192	41		
iunie	42 158	30 849	84	153	69		Transporturi spre Neubrandenburg, Hanover-Limmer, Bartensleben.
iulie		34 041	85	89	4		
august	57 455	39 258	94	106	12		Între 2 și 30 august, 14 000 de poloneze sosesc de la Auschwitz (dintre care la 24 august, o mănăstire de franciscane).
septembrie	69 222	41 802	111	116	5		Sosirea femeilor evacuate din Varșovia ; sînt băgate într-un cort militar.

1	2	3	4	5	6	7	8
octombrie	73 230	35 260	185	192	7		2 septembrie: transport spre Leipzig. 2 octombrie: transport spre Zwodau.
noiembrie	82 299	34 608	272	289	22	Ultimul „transport negru" spre Linz; numără exact 120 de victime.	
decembrie	91 748	43 733	727	811	84	Între 5 și 10 decembrie, femeile evacuate de la Auschwitz sînt duse la Jugendlager care le va servi din acel moment de „descărcare" pentru exterminarea de la Ravensbrück.	
31 decembrie	96 472						
1945							
ianuarie	?	45 733	1 221	?	?	Începutul lui ianuarie: „legitimațiile roz" pleacă la Jugendlager. 15 ianuarie: otrăviri la Blocul 10 al Revierului de la Ravensbrück: 12 femei moarte din 18. 28 ianuarie: 1 800 de poloneze pleacă la Jugendlager.	10 ianuarie: plecarea unui medic SS-ist (Lukas). 12 ianuarie: sosirea lui Schwartzhuber, Schutzhaftlagerführer venit de la Auschwitz. Sosirea dr-ului Winkelmann la sfîrșitul lui ianuarie.
februarie	?	46 473	1 514	?	?	Începutul lui februarie: selecție în Blocuri, a se vedea Winkelmann. Exterminare prin otrăvire, înfometare și împușcare. Comandantul Suhren (potrivit adjunctului său Schwartzhuber) găsește procedeul prea lent și pune să se amenajeze o cameră de gazare.	
martie	?	37 699	1 123	?	?	Camera de gazare a fost prevăzută pentru 150 de victime, dar femeile pleacă în grupuri de cîte 170, 172 sau 180. În ziua de Paști au loc două „gazări". Listele numite Mittwerda vor avea 3 660 de nume.	
Începutul lui aprilie	103 400	11 000	?	?	?	La jumătatea lui aprilie la Jugendlager mai sînt 6 000 de femei.	3 aprilie: 300 de franțuzoaice sînt eliberate de Crucea Roșie elvețiană.
23 aprilie					12		23 aprilie: eliberarea franțuzoaicelor supraviețuitoare de către Crucea Roșie suedeză.
Sfîrșitul lui aprilie	123 000				50		30 aprilie: sosirea armatei sovietice.

Cuprins

PARTEA A PATRA

Metode de anchetă

Anexe

Redactor : GHEORGHIŢA OANCEA
Tehnoredactor : FLORIAN SĂPUNĂRESCU

Format 16/54×84. Coli editură 12,71. Coli tipar 13,50.
Bun de tipar 12 decembrie 1979. Apărut — decembrie 1979.

Comanda nr. 8 586/90 560
Combinatul poligrafic „Casa Scînteii"
Piaţa Scînteii nr. 1,
Bucureşti, Republica Socialistă România